

ERMENİ ARAŞTIRMALARI

Üç Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

sayı **22**

Olaylar ve Yorumlar
Ömer E. LÜTEM

Ermeni Tarihçiler Tarafından Yazılan Kitaplarda Yapılan Tahrifatlar
Doç. Dr. Birsen KARACA

Beyaz Orduların Gözüyle Ermeni Meselesi
Mehmet PERİNÇEK

Son Dönemde Ermeni Meselesi Konusunda Yazılmış Kitapların
Karşılaştırmalı Bir Analizi
M. Serdar PALABIYIK

Ermeni Emval-i Metrukesi ve Borçları
Önder DUMAN

1919 Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Talepleri
Ömer E. LÜTEM

KONFERANSLAR

KİTAP TAHLİLİ

EN SON ÇIKAN KİTAPLAR

ARŞİV BELGELERİ

GÜNCEL BELGELER

9 771303 068004
Yaz 2006
fiyatı: 7.75 ytl

ERMENİ ARAŞTIRMALARI

Üç Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Yaz 2006, Sayı 22

SAHİBİ

Avrasya-Bir Vakfı adına Şaban GÜLBAHAR

EDİTÖR

E. Büyükelçi Ömer E. LÜTEM
(İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü Başkanı)

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Yıldız DEVECİ BOZKUŞ

ABONE SORUMLUSU

ASAM Kitap Dağıtım

YAZI KURULU

Alfabetik Sıra İle

Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun)	Prof. Dr. Enver KONUKÇU (Atatürk Üniversitesi, Erzurum)
Gündüz AKTAN (E. Büyükelçi)	Prof. Dr. Hasan KÖNİ (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Salim CÖHCE (İnönü Üniversitesi, Malatya)	Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ (Selçuk Üniversitesi, Konya)
Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK (Türk Tarih Kurumu, Karadeniz Teknik Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Erol KÜRKCÜOĞLU (Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Müdürü ve Atatürk Üniversitesi, Erzurum)
Dr. Şükrü ELEKDAĞ (Milletvekili, E. Büyükelçi)	Prof. Dr. Hikmet ÖZDEMİR Türk Tarih Kurumu
Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU (Türk Tarih Kurumu Başkanı)	Ömer E. LÜTEM (E. Büyükelçi)
Dr. Erdal İLTER (Tarihçi-Yazar)	Prof. Dr. Nurşen MAZICI (Marmara Üniversitesi)
Dr. Yaşar KALAFAT (Tarihçi, Yazar)	Prof. Dr. Mehmet SARAY (Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı)
Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ (Fırat Üniversitesi, Elazığ)	Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bayram KODAMAN (Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta)	Dr. Bilal N. ŞİMŞİR (E. Büyükelçi, Tarihçi)

DANIŞMA KURULU

Alfabetik Sıra İle

Yrd. Doç. Dr. Kalerya BELOVA (Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Moskova)	Prof. Dr. Erich FEIGL (Tarihçi)
Andrew MANGO (Gazeteci, Yazar)	Prof. Dr. Stanford J. SHAW (Bilkent Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Justin MCCARTHY (Louisville Üniversitesi)	

Ermeni Araştırmaları yılda dört kez, İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış olarak yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın

Ermeni Araştırmaları hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar ilk olarak yazı kurulunca bilimsel anlatım ve yazım kuralları yönünden incelenir. Daha sonra uygun bulunan yazılar, alanında bilimsel çalışmaları ile tanınmış üç ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kararları doğrultusunda yazı yayınlanır ya da yayınlanmaz. Hakemlerin gizli tutulan raporları derginin arşivlerinde beş yıl süre ile tutulur.

AVRASYA BİR Vakfı

ASAM (Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi)

Konrad Adenauer Cad., No.61, 06550, Yıldız-Çankaya, Ankara
Tel:0.312. 491 60 70 Fax: 0.312. 491 60 99

www.asam.org.tr

İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü
Yayın İdare Merkezi

Konrad Adenauer Cad., No.61, 06550, Yıldız-Çankaya, Ankara
Tel:0.312.491 60 70 Fax: 0.312. 491 70 13

Baskı Tarihi: Kasım 2006

www.iksaren.org

Elektronik Posta: bilgi@iksaren.org

ISSN: 1303-068X

Sayfa Düzeni: GRAFT Reklam ve İletişim Hizmetleri, www.graft.com.tr
Tel:0.312 468 2795, Fax: 0.312 468 5874, bilgi@graft.com.tr

Baskı: Umut Tanı Sağlık Matbaa Turizm İnşaat San. ve Tic. A.Ş.
Saner Basım Sanayii , Ostim Org. San. Böl. Turan Çiğdem Cad. No:15
Yenimahalle /ANKARA Tel: 0.312 385 91 03 (pbx)

Yurtiçi Abone Ücreti: 25 YTL

Aşağıdaki banka hesap numarasına ödeme yapabilirsiniz:
YTL-304400-2001540, döviz TH-4001541, Vakıflar Bankası, Yıldız Şubesi, Ankara

Aksi belirtilmediği sürece Ermeni Araştırmaları'nda yayınlanan yazılarda belirtilen olay ve fikirler sadece yazarına aittir. Dergi müdürünü, sahibini veya editörünü bağlamaz.

Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama sistemi kullanılarak yeniden baskısı yapılamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Ermeni Araştırmaları Dergisi, İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü yayınıdır.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Editorün Notu..... 5

MAKALELER

Olaylar ve Yorumlar..... 7
Ömer E. LÜTEM

*1991 Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Ermeni Tarihçiler tarafından
Yazılan Kitaplarda Yapılan Tahrifatlar* 57
Doç. Dr. Birsen KARCA

Beyaz Orduların Gözüyle Ermeni Meselesi 69
Mehmet PERİNÇEK

*Bilinsellik ve Tarafılık İkileminde Kalmış Bir Literatür:
Son Dönemde Ermeni Meselesi Konusunda Yazılmış Kitapların Karşılaştırmalı
Bir Analizi* 81
M.Serdar PALABIYIK

*Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti İle Müttefikleri Arasında Bir
Diplomatik Kriz: Ermeni Emval-İ Metrukesi ve Borçları* 117
Önder DUMAN

1919 Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Talepleri 163
Ömer E. LÜTEM

KONFERANSLAR

Türk Tarih Kurumu XV. Türk Tarih Kongresi 11-15 Eylül 2006 179
(Yıldız DEVECİ BOZKUŞ-Oya EREN)

KİTAP TAHLİLİ

Prof. Dr. Yavuz ERCAN: *Toplu Eserler: I Ermenilerle İlgili Araştırmalar* 183
(Yıldız DEVECİ BOZKUŞ)

Berna TÜRKDOĞAN: *1915'ten Günümüze Tehcir:
Türk Ermeni İlişkileri* 187
(Oya EREN)

EN SON ÇIKAN KİTAPLAR 191

İÇİNDEKİLER

ARŞİV BELGELERİ

<i>1919 Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Delegelelerinin Konuşmaları (İngilizce Metin ve Türkçe Çevirisi)</i>	193
--	-----

GÜNCEL BELGELER

Belge 1: <i>12 Ekim 2006 Tarihli Dışişleri Bakanlığı Açıklaması</i>	217
Belge 2: <i>T.B.M.M.'nin 17 Ekim 2006 Tarihli Bildirisi</i>	219
Belge 3: <i>T.B.M.M.'nin 17 Ekim 2006 Tarihli Oturumunda Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Konuşması</i>	221
Belge 4: <i>T.B.M.M.'nin 17 Ekim 2006 Tarihli Oturumunda CHP İstanbul Milletvekili Onur Öymen'nin Konuşması</i>	229
Belge 5: <i>T.B.M.M.'nin 17 Ekim 2006 Tarihli Oturumunda CHP İstanbul Milletvekili Şükrü Elekdağ'ın konuşması</i>	235
Belge 6: <i>T.B.M.M.'nin 17 Ekim 2006 Tarihli Oturumunda CHP Ankara Milletvekili Ayşe Gülsün Bilgehan'ın Konuşması</i>	239
Belge 7: <i>T.B.M.M.'nin 17 Ekim 2006 Tarihli Oturumunda Anavatan Partisi Afyonkarahisar Milletvekili Reyhan Balandı'nın Konuşması</i>	243
Belge 8: <i>T.B.M.M.'nin 17 Ekim 2006 Tarihli Oturumunda AK Parti İzmir Milletvekili Zekeriya Akçam'ın Konuşması</i>	253
Belge 9: <i>T.B.M.M.'nin 17 Ekim 2006 Tarihli Oturumunda DYP Denizli Milletvekili Ümmet Kandoğan'ın Konuşması</i>	265

EDİTÖRÜN NOTU

Dergimizin bu sayısını yeni bir kapakla okuyucularımıza sunuyoruz. Böylece kapağımız, Enstitümüzün yayınladığı diğer iki dergi olan Review of Armenian Studies ve Uluslararası Suçlar ve Hukuk dergilerinin kapaklarına benzer modern bir tasarıma kavuşmuş bulunmaktadır.

İlk yazı olan Olaylar ve Yorumlarda, 2006 Ekim ayı sonuna kadar olan yaklaşık dört aylık dönemde Ermeni sorununa ilişkin gelişmelerden en önemli olanları ele alınarak incelenmektedir.

Birsen Karaca tarafından kaleme alınan “1991 Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Ermeni Tarihçiler Tarafından Yapılan Kitaplarda Yapılan Tahrifatlar” başlıklı makale ülkemizde az bilinen bu tahrifatları incelemektedir.

Mehmet Perinçek'in “Beyaz Orduların Gözüyle Ermeni Meselesi” başlıklı makalesi, bazı özgün Rus belgelerine dayanarak Ermeni Meselesini Beyaz Ruslar açısından incelemekte ve bu meselenin Doğu Sorununun bir parçası olduğu ve Ermenilerin Emperyalist devletler tarafından kullanıldığını belirtmektedir.

“Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti ile Müttefikleri Arasında Bir Diplomatik Kriz: Ermeni Emval-i Metrukesi ve Borçları” başlıklı yazının sahibi Önder Duman, Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları uyruğunu taşıyan şirketlerin yeniden iskâna tabi tutulmuş Ermenilerden alacaklarını tahsil için yapılan diplomatik girişimleri anlatmaktadır.

Son yıllarda yabancı ülkelerde Ermeni sorunu ve özellikle soykırım iddialarını ele alan bir çok kitap yazılmış bulunmaktadır. Önemli olmalarına karşın ülkemizde pek yankı bulmayan bu kitapların başlıcaları Serdar Palabıyık'ın “Bilimsellik ve Taraflılık İkileminde Kalmış bir Literatür: Son Dönemde Ermeni Meselesi Konusunda Yazılmış Kitapların Karşılaştırmalı Bir Analizi” başlıklı yazısında ele alınarak incelenmiştir.

Birinci Dünya Savaşının bitiminden sonra 1919 yılı başlarında Paris'te toplanan Barış Konferansı savaşta yenik düşen üç İmparatorluktan toprak talebi olan milletlerin temsilcilerini dinlemiştir. Bu çerçevede Ermeni toprak talepleri de konferansa sunulmuştur.

“1919 Paris Barış Konferansında Ermeni Talepleri” başlıklı yazımız Ermenilerin toprak taleplerini haritalarda göstermek suretiyle incelemekte ve ayrıca Ermeni nüfus sorununu ele almaktadır.

Türk Tarih Kurumu XV. Kongresini 11-15 Eylül 2006 tarihleri arasında yapmıştır. Bu kongreye Ermeni sorunu ve Ermeniler hakkında sunulan tebliğler Yıldız Deveci-Bozkuş ve Oya Eren tarafından incelenmiştir.

Bu sayımızda iki kitap tahlili yer almıştır. Yıldız Deveci-Bozkuş, Prof. Dr. Yavuz Ercan'ın “Toplu Eserler: 1.Ermenilerle ilgili Araştırmalar” kitabını incelemektedir. Oya Eren ise Berna Türkdoğan'ın “1915'ten Günümüze Tehcir: Türk-Ermeni İlişkileri” kitabının tahlilini yapmaktadır.

Dergimizde, her zaman olduğu gibi, Ermeni sorunu ve Ermenilere ilişkin olarak son çıkan kitaplara ait bir liste bulunmaktadır.

Arşiv Belgeleri bölümünde 1919 Paris Barış Konferansına Osmanlı Ermenileri adına katılan Bogos Nubar Paşa'nın ve Ermenistan Cumhuriyeti adına katılan Avetis Ahoranyan'ın yaptığı konuşmaların İngilizcesi ve Türkçe çevirisi yer almaktadır.

Güncel Belgeler bölümünde ise Ermeni soykırımı iddialarını reddeden kişilerin cezalandırılması için, Fransız Ulusal Meclisi tarafından kabul edilen tasarı hakkında Dışişleri Bakanlığı Bildirisi ile T.B.M.M.'nin Ermeni sorununun görüldüğü 17 Ekim 2006 tarihli oturumunda yapılan konuşmaların tam metinleri ve Meclis'in bu konuda kabul etmiş olduğu Bildiri bulunmaktadır.

İçten Saygılarımızla

Editör

OLAYLAR VE YORUMLAR

Ömer E. LÜTEM

ASAM İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü Başkanı E. Büyükelçi.
oelutem@iksaren.org

Öz: *Bu yazıda Ekim 2006'ya kadar olan yaklaşık dört ay içinde Ermeni sorunu konusundaki gelişmelerden en önemlileri olan, Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye hakkında kararı, Fransız Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın Ermenistan ziyareti ve Ermeni soykırım iddialarını reddeden kişilerin cezalandırılmasını öngören bir kanun tasarısının Fransız Ulusal Meclisi'nde kabulü konuları incelenmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Ermenistan, Fransa, Avrupa Birliği, Fransız Ulusal Meclisi, Soykırım, Ahmet Necdet Sezer, Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Jacques Chirac, Rober Koçaryan, Vartan Oskanyan, Partick Deveciyan, Camiel Eurling, Olli Rehn.*

Abstract: *This article analyzes the most significant developments pertaining to the Armenian Question which took place throughout a period of approximately four months till October 2006. In this respect, The European Parliament's decision regarding Turkey, The French President Jacques Chirac's visit to Armenia, and the French National Assembly's adoption of the draft bill foreseeing the penalization of individuals denying the Armenian genocide allegations shall be examined.*

Key Words: *Turkey, Armenia, France, the European Union, the French National Assembly, Genocide, Ahmet Necdet Sezer, Recep Tayyip Erdogan, Abdullah Gul, Robert Kocharian, Vartan Oskanian, Partick Devecian Camiel Eurling, Olli Rehn.*

Ermeni sorunu ve Türkiye- Ermenistan ilişkileri konusunda yaklaşık son dört aylık dönemin en önemli olayları Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye Raporu'nda yer alan Ermeni soykırım iddiaları ile bu konunun Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin ön koşulu haline getirilmesinin reddedilmesi, Başkan Jacques Chirac'ın Ermenistan ziyareti sırasında Ermeni soykırım iddiaları hakkındaki sözleri ve neden olduğu tepkiler ve Fransız Ulusal Meclisi'nin Ermeni "soykırımını" inkâr edenlerin cezalandırılması hakkındaki kanun tasarısını kabul etmesidir. Bu üç konu aşağıda incelenmektedir.

I- AVRUPA PARLAMENTOSU TÜRKİYE RAPORU

Avrupa Birliği Komisyonu her yıl Birliğe katılmak için başvuran ülkelerin “katılmaya doğru ilerlemeleri” hakkında bir rapor hazırlar. Bu rapor bir yandan Avrupa Parlamentosu’na diğer yandan Birliğin en yüksek icra organı olan Konseye gönderilir. Avrupa Parlamentosu, Dışişleri Komisyonu’nun hazırladığı bu rapor üzerine, bu konuda bir karar kabul eder. Bu karar tavsiye niteliğindedir. Ancak Avrupa Birliği halklarının eğilimlerini gösterdiğinden önemlidir.

2005 yılı İlerleme Raporu’na ilişkin Avrupa Parlamentosu Kararı’nın, normal koşullarda ilkbahar aylarında çıkması gerekirken, Türkiye’nin Birliğe katılmasının çok tartışmalı olması nedeniyle ertelenerek Eylül ayına kaldı. Kasım ayında Komisyon’un 2006 yılı İlerleme Raporu’nu yayınlayacak olması bu gecikmenin boyutu hakkında bir fikir vermektedir.

Türkiye’nin Birliğe katılması konusunda Avrupa Parlamentosu üyeleri arasında farklı görüşler vardır. Çoğunluğunu Hıristiyan Demokratların oluşturduğu muhafazakâr bir grup, Türkiye’nin Hıristiyan olmamasından ve Avrupa kültürüne sahip bulunmamasından başlayarak ırkçılığa kadar uzanan birçok nedenle Türkiye’nin AB’ye üye olmasını istememektedir. Bunlara, tarihsel nedenlerle her zaman ve her yerde Türkiye’ye karşı çıkan Yunanistan ve Kıbrıs’ı ve ayrıca çeşitli ülkelerdeki diasporaları aracılığıyla etkili olan Ermenistan’ı katmak gerekmektedir. Buna karşın Sosyalistler, Liberaller ve Yeşiller, başta Kopenhag kriterleri olmak üzere, gerekli hususları yerine getirmesi halinde, Türkiye’nin üye olması gerektiğini savunmaktadır. Bu iki grubun sayısal gücü birbirine yakındır. Oylamalarda bazen biri bazen de diğeri galip gelebilir. Bu durum müzakerelerin çok tartışmalı geçmesine neden olmaktadır. Bu yıl Dışişleri Komisyonu’nda Camiel Eurlings’in hazırladığı 11 sayfalık rapor¹ için 115 sayfa değişiklik önergesi² verilmesi tartışmaların boyutu hakkında bir fikir vermektedir. Değişiklik önerilerinin önemli bir kısmı Türkiye aleyhindedir. Yukarıda değindiğimiz gibi Türkiye’nin AB’ye üye olması konusunda Avrupa Parlamentosu’nda çok farklı görüşler vardır. Üye olmasından yana olanlar dahi Türkiye’nin henüz buna hazır olmadığını ve bazı reformları gerçekleştirmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu olgu AP raporlarını Türkiye hakkında akla gelebilecek her türlü şikâyeti dile getiren ve bunların düzeltilmesini isteyen bir belge haline getirmektedir. Biz burada son raporun sadece Ermeni sorununu ilgilendiren bölümlerini ele alacağız.

1 Avrupa Parlamentosu Dışişleri Komisyonu 6 Haziran 2006 tarihli ve 2006/ 2118(INI) sayılı belge.

2 Avrupa Parlamentosu Dışişleri Komisyonu 7 Temmuz 2006 tarihli ve PE(376.373v02.00 sayılı belge.

1. Dışişleri Komisyonu'nun Raporu Onaylaması

Dışişleri Komisyonu 4 Eylül 2006 tarihinde birçok değişiklik yaptıktan sonra Camiel Eurlings'in raporunu onaylamıştır. Ermeni sorunu konusunda en önemli değişiklik Türkiye'nin sözde Ermeni soykırımını tanımmasının AB üyeliğinin ön koşulu olduğunun belirtilmesidir. Bu konuda rapora eklenen 49. maddenin çevirisi şudur; “ Daha önce Avrupa Parlamentosu'nun 15 Aralık 2004 ve 28 Eylül 2005 tarihli kararlarında istenmiş olduğu gibi Ermeni soykırımını tanıması hususunda Türkiye'ye yapmış olduğu çağırısı tekrarlar, bu tanımayı Avrupa Birliği'ne katılmanın ön koşulu addeder.”

Türk basını Komisyon raporunun bu kısmı üzerinde haklı olarak çok durmuştur. Ancak AB'ye üye olmak için Ermeni “soykırımının” tanınması koşulu ilk defa ortaya atılıyormuş gibi bir hava yaratılmıştır. Oysa bu koşul eskidir. Türkiye 1987 yılında ilk kez AB'ye üye olmak için başvurduğunda Avrupa Parlamentosu “Ermeni Sorununun Siyasi Çözümü” başlığını taşıyan bir karar kabul ederek, diğer bazı hususlar arasında, Türkiye'nin AB'ye üye olmadan önce Ermeni “soykırımını” tanıması gerektiğini ileri sürmüştü. O yıllarda Türkiye'nin tam üyelik başvurusu kabul edilmeyince bu karar bir sonuç getirmemişti. Türkiye on iki yıl sonra 1999'da başvurusunu yenilediğinde Ermeni sorunu ve dolayısıyla 1987 yılı kararı derhal gündeme gelmiştir. Nitekim o günden bu yana, biri hariç, Türkiye ile ilgili tüm Avrupa Parlamentosu kararlarında Ermeni “soykırımının” tanınması hususu ya açıkça ya da 1987 kararına atıfta bulunmak suretiyle dile getirilmiştir. Bunların sonuncusu 28 Eylül 2005 tarihli karardır. Bu konuda okuyucularımıza zamanında bilgi vermiştik³. O itibarla Avrupa Parlamentosu'nun bu konuyu ele alması yeni değildir ve aslında eski kararların tekrarı niteliğindedir. Diğer yandan Avrupa Parlamentosu'nun bu tür kararları tavsiye niteliğinde olduğundan her zaman değiştirilebilir. Kararlar bu niteliğiyle, belirli bir zaman dilimi içinde, Avrupa Parlamentosu'nun eğilimini gösterir. Bu ise belirli bir karardan memnun olmayanların onu değiştirmek, memnun olanların ise korumak için çaba sarf etmelerine neden olur. Bu çerçevede her yıl İlerleme Raporlarına Ermeni “soykırımı”nın alınıp alınmayacağı konusunda büyük tartışmalar yaratır. Karar ne olursa olsun etkisi en fazla bir yıldır. Sonra yeniden aynı mücadele başlar.

Avrupa Parlamentosu 27 Eylül 2006 tarihinde, uzun münakaşalardan sonra Türkiye hakkındaki Dışişleri Komisyonu raporunu bazı değişiklikler yaptıktan

3 Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar', *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 18, Yaz 2005, ss.30-32.

sonra onaylamıştır⁴. Ermeni sorunu hakkındaki başlıca değişiklik yukarıda çevirisini verdiğimiz 49. paragrafın 282 oya karşılık 320 oyla metinden çıkarılması olmuştur. Böylelikle bu sözde soykırımı tanımak Türkiye için bir önkoşul haline gelmekten, bir süre için dahi olsa, çıkmıştır.

Muhafazakâr grubun, tam üyelik sürecinde zorluk çıkartarak Türkiye'yi bezdirmek amacıyla Ermeni "soykırımı" konusundan yararlanmaya çalıştığı açıkça belli olunca Sosyalistler, Liberaller ve Yeşiller müdahale edip bu konudaki maddeyi tasarıdan çıkartmışlardır. Buna karşın, adayıyla bağlı olmayan bir şekilde, Türkiye'nin Ermeni "soykırımını" tanımamasını isteyen ifadelerle itiraz etmemişlerdir. Gerçekten raporda Ermeni "soykırımı" yanında Türkiye-Ermenistan ilişkileriyle bu konuda diğer bazı hususlar hakkında madde bulunmaktadır. Bunlar hakkında aşağıda kısa açıklamalarda bulunuyoruz.

2. Raporla "Soykırım" Konusuna İlişkin Maddeler

Raporun giriş kısmında I maddesinde, Avrupa Parlamentosu'nun ve bazı üye devletlerin birçok çağrısına rağmen, Türkiye'nin Ermenilere karşı işlenmiş soykırımı halen tanımadığına değinilmektedir. Bu ifadeler "soykırımı" tanınması için Türkiye'de yapılan çağrılarının tekrarı niteliğindedir.

"Soykırım" konusuna Raporun 56. maddesinde de değinilmekte ve Ermeni soykırımının tanınması resmen Kopenhag kriterlerinden birisi olmasa da üyelik yolundaki bir ülke için geçmişi ile uzlaşmanın ve onu tanımanın vazgeçilmez olduğu belirtilmektedir. Türkiye'nin Ermeni "soykırımını" tanınması hususunun Kopenhag kriterleri arasında yer almaması bu tanımayı Türkiye'ye bir ön şart olarak dayatmak isteyenlerin önündeki en büyük engeldir. Bu engeli aşabilmek için yeni bir formül geliştirmeye çalışılmakta ve geçmişi ile uzlaşmanın ve onu tanımanın vazgeçilmez olduğu gibi, hukuki alanda bir anlamı olmayan, ancak demagojik çağrışımlar yapan fikirler ortaya atılmaktadır.

Kararın aynı maddesinde "geçmişin trajik deneyimlerin üstesinden gelebilmek için, Birleşmiş Milletler'in himayesi altında bir uzmanlar komitesi kurulması hakkındaki Türkiye önerisinin ve Ermenistan'ın bu konudaki tutumunun not edildiği" ifadeleri bulunmaktadır. Kast edilen Başbakan Erdoğan'ın 13 Nisan 2005 tarihinde Başkan Koçaryan'a gönderdiği ve "ölkelerimizin tarihçi ve diğer uzmanlardan oluşan bir grubun 1915 dönemine ait gelişme ve olayları sadece

⁴ Avrupa Parlamentosunun 27 Eylül 2006 tarihli ve 2006/2119(INI) sayılı kararı.

Türk ve Ermeni değil, ilgili üçüncü ülkelerde yer alan tüm arşivlerde araştırılarak, bulgularını uluslararası kamuoyuna açıklamaları yolunda”ki ifadelerin yer aldığı mektuptur⁵. Görüldüğü üzere bu mektupta “geçmişin trajik deneyleri” değil, “1915 dönemine ait gelişme ve olaylar” deyimi vardır. Avrupa Parlamentosu kararında bu uzmanlar grubunun amacı söz konusu trajik deneyimlerin “üstesinden gelebilmek” olarak gösterilmesine karşın Başbakan’ın mektubunda bu amaç “ tarihin tartışmalı bir bölümüne ışık tutmak” ve iki ülke “ilişkilerinin normalleşmesine hizmet edecek bir adım” olarak gösterilmektedir. Diğer yandan Başbakan’ın mektubunda Birleşmiş Milletler himayesinden de bahsedilmemektedir. Kanımızca Avrupa Parlamentosu kararındaki bu ifadeler bir yanlışlık eseri olarak değil, Parlamento’daki Ermeni taraftarlarını memnun etmek ve onlara Türkiye’nin de “soykırımı” tanınma yolunda olduğu kanısını verebilmek amacıyla konmuştur.

Kararda ayrıca “Ermenistan’ın bu konudaki tutumu” sözleri yer almaktadır. Bununla kastedilen Başkan Koçaryan’ın Başbakan Erdoğan’ın mektubuna 25 Nisan 2005 tarihinde verdiği cevaptır ⁶. Koçaryan bu cevabında “ İkili ilişkilerimizin gelişmesi sorumluluğunu hükümetlere aittir; bu sorumluluğu tarihçilere bırakma hakkımız yoktur “demekle Erdoğan’ın önerisini reddetmiştir. Aynı mektupta “milletlerimiz arasında askıda kalan tüm sorunları çözmek ve bir anlayış birliğine ulaşmak amacıyla bu sorunları görüşecek hükümetler arası bir komisyon toplanabilir” denmekteyse de tarihi bir olayın hükümetler arası bir komisyon da değil, tarihçiler ve ilgili diğer uzmanlar tarafından incelenmesi gerektiğinden, Koçaryan’ın bu karşı önerisinin tarihi olayları kapsamadığı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan Ermeni militanları Koçaryan’ın tarihi olayların incelenmesini reddettiğini mümkün olduğu kadar saklamak, hiç olmazsa arka plana itmek eğilimindedir. Avrupa Parlamentosu kararının da bu eğilimin etkisinde konunun “Ermenistan’ın bu konudaki tutumu” sözleriyle geçiştirmek istediği görülmektedir.

Ermenilerin, soykırım iddialarını tartışmaya açacağı için tarihi olayların incelenmesine ve özellikle bu konuda ikili veya uluslararası bir kurul oluşturulmasına karşı oldukları bilinmektedir. Avrupa Parlamentosu kararı da bunu dikkate alarak “uzmanlar komitesi kurulması hakkındaki Türkiye’nin önerisini ve Ermenistan’ın bu konudaki tutumunu” sadece “not” etmiştir. Diğer bir deyimle Türkiye’nin

5 Ömer Engin Lütem, ‘Olaylar ve Yorumlar’, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 16-17, Kış 2004-İlkbahar 2005, ss.27-28.

6 Ömer Engin Lütem, ‘Olaylar ve Yorumlar’ ..., s.33.

önerisi hakkında bir tutum almaktan kaçınmıştır.

Kararda, Türkiye ve Ermenistan'ın kabul edebilecekleri önerilerin hazırlanması için, uzlaşma süreçlerine devam etmeleri istenmektedir. Bu şüphesiz olumlu bir yaklaşımdır. Ne var ki Ermenistan'ın tutumu nedeniyle ortada bir uzlaşma süreci bulunmamaktadır.

Karar, Ermenistan ile olan acılarla dolu tarihin ele alınması için Türkiye'de son zamanlarda başlayan tartışmalardan memnuniyet duyulduğunu belirtmektedir. Buradaki tartışma sözcüğüyle, Ermeni görüşlerini benimseyen bazı üniversite öğretim üyeleri ile yazarların 2005 yılı Eylül ayında Bilgi Üniversitesi'nde yaptıkları konferans kastedilmektedir. Bu konferans Avrupa Birliği çevrelerinde, Türkiye'de Ermeni sorununun özgürce tartışılmasının başlangıcı olarak görülmüştür. Bazı Türk katılımcılar ise konferansın Türkiye'de Ermeni sorununun tabu olmaktan çıkardığını iddia etmişlerdir. Olaylar bu görüşü doğrulamamaktadır. Daha önce yazdığımız gibi⁷ Türkiye'de bu konudaki tartışma, diğer bir deyimle 1915 tehcirinin aslında bir soykırım olduğu iddiası, Taner Akçam'ın 1992'de yazdığı "Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Soykırımı" kitabıyla başlamıştır.

Kararın "soykırım" konusunda değindiği bir diğer husus Türk makamlarının, araştırmacıların bu konuyla ilgili çalışmalarını kolaylaştırmaları, tarihi arşivlere ulaşabilmelerini sağlamaları ve ilgili tüm belgeleri onlara vermeleri ifadeleridir. Kararın bu bölümü, Ermeni propagandasıyla uyum halinde, 'Türkiye Ermeni sorunu konusunda yapılacak araştırmalara güçlük çıkarıyor' kanısını vermektedir. Oysa özellikle Osmanlı arşivlerinde bu konudaki tasnifin bitmesinden sonra araştırmacılar istedikleri belgeyi görebilmekte ve fotokopi alabilmektedirler. Arşivlerin bu durumu, geçen Mart ayında İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen konferansa katılan Ara Sarafyan ve Hilmar Kaiser tarafından da teyit edilmiştir. Osmanlı arşivlerinin incelenmesinde bir engel yoktur. Sorun bunları inceleyecek bilgiye sahip Ermeni ve diğer bilim adamlarının sayısının az olmasından ve ayrıca soykırım olmadığını gösteren birçok belge içerdiği için, bazı araştırmacıların bu arşivlerden yararlanmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim halen Türk arşivlerinde çalışan bir Ermeni yoktur.

Bu konuda kararda hiç değinilmeyen bir husus Ermeni arşivlerinin durumudur. Ermenistan'daki arşivler ilke olarak açık olmakla beraber, fazla dikkatli araştırmacıların caydırıldığını ve bu caydırmanın hapse atılmaya kadar gidebildiğini

⁷ Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar', *Ermeni Araştırmaları*, Sayı18, Yaz 2005, ss.13-14.

Yektan Türkyılmaz olayı göstermiştir⁸. Bu arada Boston'daki Taşnak arşivlerini incelemenin izne bağlı olduğunu ve şimdiye kadar hiçbir Türk'e izin verilmemiş olduğunu da belirtelim.

Karardaki "diğer azınlıklar için benzer bir tutum alınmasının ve örnek olarak da Pontus Rumlarının ve Süryanilerin zikredilmesinin ne anlama geldiği belirsizdir. Türk ve bazı Ermeni gazeteleri kararın Pontus Rumları ile Süryanilere soykırım yapıldığını teyit ettiğini iddia etmesine karşın raportör Camiel Eurlings böyle olmadığını, amacın Türkiye'nin bu azınlıklar hakkında da kendi geçmişini tartışmasını sağlamak olduğunu söylemiştir⁹. Yunan ve Kıbrıslı Rum temsilcilerin Pontus Rumlarının soykırımı maruz kaldıklarını açıkça belirten bir değişiklik teklifi vermeleri karar metnindeki ifadeleri yeterli görmediklerinin işaretidir. Bu teklifin büyük çoğunlukla reddedilmesi¹⁰ de Avrupa Parlamentosu'nun Pontuslu Rum ve Süryani soykırımları iddialarını benimsemediğini göstermiştir. Karar yakından incelendiğinde bu konuya uygulanabilecek tek bölüm, yukarıda değindiğimiz, araştırmacıların çalışmalarının kolaylaştırılmasına, tarihi arşivlere girebilmelerine ve istedikleri belgeleri alabilmelerine ilişkin bölümdür. Türkiye'de zaten bu hususlar yerine getirilmektedir.

3.Raporda Türkiye-Ermenistan İlişkilerine İlişkin Maddeler

Raporda Türkiye'nin Ermenistan'a haklı gösterilemeyecek bir abluka uygulamaya devam ettiği, bu ablukanın bölgede istikrarı tehdit ettiği ve iyi komşuluğa dayalı bölge kalkınmasını güçleştirdiği belirtilmektedir. Rapor, herhangi bir önkoşul olmadan, Türkiye'nin Ermenistan ile diplomatik ve iyi komşuluk ilişkileri kurmasını ve erken bir tarihte ekonomik ablukayı kaldırarak kara sınırını açmasını Türkiye'den istemektedir.

Raporun bu kısmındaki fikirler ve kullanılan bazı deyimler Ermeni yetkililerin Türkiye hakkındaki konuşmalarını anımsatmaktadır. Sanki Erivan'da hazırlanan bir metin, üzerinde hiç düşünülmeden rapora konmuş gibidir. Zaten raporun esas eksikliği tek taraflı olması, Türkiye'nin görüşlerini hemen hemen yansıtmamasıdır. Bu çerçevede neden Türkiye'nin Ermenistan'la halen diplomatik ilişki kurmadığı ve neden kara sınırının kapalı tutulduğuna hiç değinilmemiştir. Bunlara değinilse ve Türkiye'nin diplomatik ilişki kurmamasının esas nedenininin

8 Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar', ..., ss. 23-25.

9 Zaman, 28 Eylül 2006.

10 Hürriyet, 28 Eylül 2006.

Ermenistan'ın Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanımaması olduğu, sınırın kapalı olmasının ise Ermenistan'ın Karadağ'dan başka bu bölgeyi çevreleyen yedi Azerbaycan ilini işgal etmesinin sonucu olduğu belirtilse, ortaya, Ermenistan'ın lehine olmayan bir durum çıkacaktır. Rapor olayların nedenlerine değil sonucuna işaret etmek suretiyle Ermenistan korunmaktadır.

4. Rapordaki Diğer Hususlar

Raporun Türkiye-AB ilişkilerini ve Türkiye'nin AB'ye katılım ve uyum sürecini incelemesi gerekirken, doğrudan ilgisi olmayan bazı konulara değindiği görülmektedir. Bunlardan birincisi Yargıtay'ın Ermeni gazeteci Hrant Dink'i Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesine göre mahkum etmesidir. Rapor bu mahkumiyetten üzüntü duyulduğunu belirtmekte ve Türk mahkemelerinin Ceza Kanunu'nu Avrupa Birliği standartlarına uygun yorumlamayı başaramadıkları ifade edilmektedir. Raporda Hrant Dink'ten başka bir vesileyle de bahsedilmekte adı geçen üç yıla kadar hapsinin öngörüldüğü bir davası olduğu belirtilmektedir.

Raporda Türkiye'de ifade özgürlüğünün tatmin edici olmaktan uzak olduğunun altı çizilmekte ve İbrahim Kabaoğlu, Baskın Oran, Murat Belge, Elif Şafak, Perihan Mağden ve Orhan Pamuk'un aleyhlerine açılan davalardan beraat etmelerini bazı olumlu gelişmeler olarak değerlendirmektedir.

Türkiye'deki ifade özgürlüğü konumuzun dışındadır. Ancak Türkiye'nin bu alanda birçok AB üyesi ülkeden, özellikle yeni üyelerden, daha aşağı bir durumu olmadığı bilinmektedir. Bu arada ifade özgürlüğü alanında isimleri sayılan kişilerin hemen tamamının Ermeni tezlerini destekleyen kişiler olması mahkemeye verilmiş başka kişilerden bahsedilmemesi de dikkat çekmektedir. Bu da Ermeni diasporasının AB çevrelerindeki nüfuzunun bir diğer göstergesidir.

Raporda aşırı sağ örgütler tarafından yöneltilen yabancı düşmanı ve ırkçı Talat Paşa Komitesi'nin şiddetle kınandığına dair bir bölüm vardır. Bu komitenin, "Avrupa ilkelerini vahim bir şekilde ihlal ederek" Lyon ve Berlin'de Ermeni soykırımını inkâr eden gösteriler yaptığı belirtilmekte ve Türkiye'den bu komiteyi kapatarak faaliyetlerine son verilmesi istenmektedir.

Bu yıl içinde Lyon'da ve Berlin'de, Avrupa'daki soydaşlarımız tarafından düzenlenen gösteriler yerel makamlardan alınan izinle yapılmıştır. O itibarla tamamen yasaldir. Bu gösterilerde Ermeni soykırım iddialarının kınanadığı doğrudur. Ancak bu normaldir. Zira Türk Hükümeti kadar muhalefet partileri de çeşitli

kez soykırım iddialarını kınamışlardır. Türk kamuoyunun neredeyse tamamının tutumu ayındır. Hal böyle iken, Türk vatandaşlarının yurt dışında soykırım suçlamalarına karşı yaptıkları gösterileri ağır bir dille, yabancı düşmanlığı ve ırkçı gibi sıfatlarla kınamak bir noktada Türkiye'nin tümüne karşı cephe almak anlamına gelmektedir. Diğer yandan bir örgütü mahkeme kararı olmadan kapatmasını Türkiye Hükümeti'nden istemenin, özellikle bir parlamentonun yapmaması gereken, hukuk dışı bir davranış olduğunda şüphe yoktur.

Avrupa Parlamentosu'nun söz konusu raporu sadece Ermeni sorunu ve Türkiye Ermenistan ilişkileri için değil, diğer konularda da Türkiye'ye karşı ağır eleştiriler yöneltmektedir. Adeta Parlamento'nun tüm üyelerinden Türkiye'yi eleştirmelerinin istendiği ve bu eleştiriler alındığında, ayrıca bir incelemeye tabi tutulmadan, adeta üst üste konup rapor haline getirildiği gibi bir kanı edinilmektedir. Ancak sonra, Ermeni soykırımının tanınmasının Türkiye'nin AB'ye katılımı için ön koşul olması gibi aşırı görüşlerden vazgeçilmektedir.

Bu hayli karışık durumu anlayabilmek için Avrupa Parlamentosu'nu tek iradeye sahip bir organ olarak görmemek gereklidir. Milli parlamentolar gibi, bu parlamentoda da çeşitli siyasi eğilimleri bulunmakta ve alınan kararlar bu eğilimlerin çatışması sonunda varılan ortak noktaları yansıtmakta, diğer bir deyimle kararlar genellikle çeşitli gruplar arasında yapılan pazarlıkların sonucunda ortaya çıkmaktadır. O nedenle de bazen tutarsız, bazen anlamsız bazen de uygulama yeteneğinden yoksundur. Bu kararların tavsiye niteliğinde olması saydığımız sakıncaları hafifletmektedir. Ancak Avrupa Parlamentosu'nun üye ülkelerin kamuoylarını temsil ettiği ve bu kamuoyları üzerinde de etkili olduğu dikkate alındığında hakkında devamlı olumsuz kararlar alınmasının Türkiye'nin esasen parlak olmayan imajını daha da zedelediği ve bunun da tam üyelik yolunda ek bir engel olabileceği hatırdta tutulmalıdır.

II- JACQUES CHIRAC'IN ERMENİSTAN ZİYARETİ

Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın 29 Eylül -1 Ekim 2006 tarihlerinde Ermenistan'a yaptığı resmi ziyaret ilk kez bir Fransız devlet başkanının Ermenistan'ı ziyaret etmesi ve Fransa'da "Ermenistan Yılı" ilan edilmiş olması nedenleriyle özel bir önem taşımıştır.

Jacques Chirac bu ziyaretini, yaptığı konuşmalarda Ermeni "soykırımı" konusundaki ifadelerini esas alarak değerlendireceğiz.

Jacques Chirac, 30 Eylül 2006 tarihinde Başkan Koçaryan ile beraber katıldığı bir basın toplantısında¹¹, bir gazetecinin Fransa'da Sosyalist Parti'nin önerdiği Ermeni "soykırımını" inkar edenlerin cezalandırılmasına ilişkin kanun tasarısını destekleyip desteklemediğine ilişkin sorusuna, "Bir kez daha hatırlatmak isterim ki Fransa Ermeni soykırımını tanımaktadır. Fransa bu soykırımı resmen, bir kanun yoluyla tanımıştır. Bu bizim kanunumuzdur. Bu kanun hepimiz için geçerlidir" dedikten sonra Fransa'nın bir hukuk devleti olduğunu ve Fransız mevzuatının ayırıcılık, kin veya ırkî nefreti kabul etmediğini söylemiş, sonra da Fransa'nın soykırım trajedisini tanıdığını tekrarlayarak, gerisinin günümüzde hukuki gerçekten ziyade polemîği ilgilendirdiğini ifade etmiştir.

Fransız Cumhurbaşkanı'nın Ermeni "soykırımını" inkâr edenlerin cezalandırılmasını öngören kanun hakkındaki sözleri ilk bakışta pek açık olmamakla beraber, dikkatli bir inceleme Chirac'ın bu kanun aleyhinde olduğunu göstermektedir. Chirac, özetle, esas olanın Fransa'nın Ermeni soykırımını tanınması olduğunu, bunu inkar edenleri cezalandıracak mevzuatın bulunduğunu, bunun ötesindeki taleplerin polemik olarak değerlendirilebileceğini söylemiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılması için Ermeni soykırımını tanımmasının gerekli olup olmadığı konusundaki bir soruya Jacques Chirac, "Dürüst olmak gerekirse, evet" şeklinde yanıt vermiş arkasından da "Her ülke kendi dram ve hatalarını kabul ederek yücelir. Shoah'ı tam anlamıyla tanımış olan Almanya'nın itibarını kaybettiği söylenebilir mi? Almanya böyle yapmakla yücelmiştir. Bu, başka durumlar için, Fransa hakkında da söylenebilir ve birçok başka ülke için de." demiştir. Sözlerine devamla aynı değerleri paylaşan bir bütüne entegre olmak söz konusu olunca (Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımını kastediyor) tarihini, eski geleneklerini ve aynı zamanda hümanist de olan kültürünü dikkate alarak, Türkiye'nin bundan gerekli sonuçları çıkarmasını düşündüğünü söylemiş, diğer bir deyimle Türkiye'ye Ermenim "soykırımını" tanımmasını tavsiye etmiştir. Chirac'ın Almanya'yı Türkiye'ye örnek göstermesi yanlıştır. Zira Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni tehciri ile Nazi Almanyası'ndaki Yahudilerin imhası benzer olaylar değildir. Yahudilerin soykırıma uğradığını aklı başında herkesin kabul etmesine karşılık Ermeni tehcirini soykırım olarak nitelendirecek bilimsel temel mevcut bulunmamaktadır. Almanya'nın hatalarını kabul etmesi konusu da tartışmalıdır. Gerçek odur ki Almanya, uzun süre Müttefik güçlerin işgali altında kaldığı için, ayrıca Sovyet tehdidi nedeniyle 1990'lara kadar başta ABD olmak üzere diğer ülkelerin işbirliğine muhtaç olduğu için, Müttefiklerin hemen her

11 NEWS Press, 2 Ekim 2006.

dediğini yapmak durumunda kalmıştır. Diğer bir deyimle Almanya işgal edilmiş olsaydı ve Sovyetlere karşı diğer ülkelere muhtaç olmasaydı Yahudi soykırımı konusunda bu duyacağı pişmanlık daha sınırlı, daha az gönüllü olurdu.

Jacques Chirac, Türkiye'nin duyarlılığı nedeniyle, uzun süre soykırım kelimesini kullanmaktan kaçınmıştı. 2001 yılında Fransa'nın "soykırımı" tanıdığına dair kanunun kabulünden sonra dahi, bu sözcüğü kullanmamaya gayret etmişti. Ancak 2005 yılında Avrupa Anayasası'nın Fransa'da referanduma sunulma sürecinde Fransızların çoğunluğunun Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasının aleyhine olduğu meydana çıkınca tutum değiştirmişti. Ancak daha önce hiçbir yerde, Erivan'daki kadar soykırım konusu üzerinde durmamış, Fransa'nın bu "soykırımı" tanıdığını bu kadar vurgulamamıştı. Fransız Cumhurbaşkanı'ndaki bu değişiklik tekrar seçilme olasılığının zayıflığından ve gider ayak alkışlanmak ihtiyacından ileri gelse gerektir.

Bununla beraber Jacques Chirac Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasına taraftardır. Bir Ermeni gazetesine verdiği mülakatta¹² Avrupa Birliği'ne katılma perspektifinin Türkiye'yi Batı'ya bağlamanın esas unsurunu oluşturduğunu, Ermenistan gibi, Avrupa Birliği'nin de çıkarımın Türkiye'nin, insan hakları, barış, demokrasi gibi Birlik değerlerine doğru yönelmesi olduğunu söylemiştir. Bu ifadeler Fransa'nın, birçok Avrupa Birliği ülkesiyle beraber, Türkiye'yi daha ziyade güvenlik mülahazalarıyla Avrupa Birliği'ne üye olmasını istediğinin bir teyidini oluşturmaktadır.

Tahminlerin aksine Chirac'ın ziyareti sırasında Türkiye'nin kara sınırlarını açması konusunun, gündeme az geldiği görülmektedir. Yukarıda değindiğimiz mülakat sırasında Jacques Chirac sınırların açılmasının gerektiği birçok kez Türk ilgililere savunduğunu, ancak bu konuyla Karabağ sorununun çözümü arasında güçlü bir bağ kurulmuş olduğunu, Karabağ sorununun çözümü yolunda bir ilerleme olursa bunun sınırların açılması sorununa kesin bir etki yapacağını ifade etmiştir. Bilindiği üzere Ermenistan Karabağ sorunundan bağımsız olarak sınırların açılmasını istemekte ve Diaspora da bu yönde propaganda faaliyetlerini yürütmektedir. Bu dikkate alındığında Chirac'ın ifadeleri Türk görüşlerine yakındır. Aslında Fransız Cumhurbaşkanı'nın Karabağ sorununda ciddi bir ilerleme olmadan Türkiye'nin sınırları açmayacağını bilinci içerisinde konuştuğu ve bu konuda Ermenilere boş ümitler vermek istemediği anlaşılmaktadır.

12 Armenews, 30 Eylül 2006.

Jacques Chirac'ın ifadeleri Türkiye'de resmi çevrelerde olduğu kadar basında da memnuniyetsizliğe neden olmuştur.

Dışişleri Bakanlığı bu ziyaret vesilesiyle şu açıklamayı yapmıştır:

No:149 - 3 Ekim 2006, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın Asılsız Ermeni İddialarına Destek Veren Açıklamaları

Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın Ermenistan'a yaptığı ziyaret sırasında asılsız Ermeni iddialarına destek veren açıklamaları tarafımızdan derin üzüntüyle karşılanmıştır.

1915 yılında, I. Dünya Savaşı şartlarında yaşanan ve birçok uluslararası uzman tarihçinin Ermeni iddialarından çok farklı yorumlar getirdiği olayların, Fransa Cumhurbaşkanı tarafından "soykırım" olarak nitelenmesinin kabulü mümkün değildir.

Oysa Cumhurbaşkanı Chirac geçen yıl ülkesinin sömürgecilik dönemindeki bazı uygulamaları uluslararası gündeme geldiğinde, "tarihi olayların incelenmesi tarihçilere bırakılmalıdır" görüşünü savunmuştu.

Ermenistan'a yaptığı ziyarette, geçen yıl Ermeni tarafına yaptığımız ve hala olumlu cevap alamadığımız ortak tarih komisyonu önerimizi desteklemek yerine, tarihi dayanaktan yoksun açıklamalar yapan ve AB'ne katılım kriterleri arasında yer almadığı bilinmesine rağmen, Ermeni iddialarının da AB üyeliğimiz kriterleri arasında yer aldığı izlenimini uyandıran Cumhurbaşkanı Chirac'ın ifadeleri Türk halkının haklı tepkisine neden olmuştur.

Bu açıklamada dikkati çeken noktalar Chirac'ın soykırım nitelendirmesinin kabul edilir olmadığı, Türkiye'nin Ermeni "soykırımını" tanımamasının Kopenhag kriterleri arasında yer almadığı ve Fransız Cumhurbaşkanı'nın, sömürge döneminde kendi ülkesinin bazı uygulamaları için soykırım deyimini kullanmayıp bunları tarihçilerin incelemesine bıraktığıdır. Söz konusu uygulamaların nerede cereyan ettiği hakkında bir bilgi vermemişse de, bir gazetenin¹³ bildirdiği gibi, kastedilen Cezayir'dir.

Jacques Chirac'ın Ermenistan ziyareti sırasındaki Ermeni "soykırımı"na dair

¹³ Radikal, 4 Ekim 2006.

sözleri Türkiye dışında da tepkilere neden olmuştur.

Avrupa Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn “Avrupa Birliği'nin bu sorun hakkındaki görüşü Ermeni soykırımının Birliğe katılmak için bir koşul olmadığıdır”¹⁴ demiştir.

Komisyon'un Belçikalı üyesi Louis Michel'de Türkiye için yeni siyasi kriter getirilemeyeceğini vurgulamıştır¹⁵. Avrupa Birliği Dönem Başkanı Finlandiya Dışişleri Bakanı Erkki Tuomioja ise “Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için Ermeni soykırımının tanınması söz konusu değil. Bu konu tarihçilerin sorumluluğunda, uluslararası siyasete alet edilemez” şeklinde konuşmuştur.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Başkanı René van der Linden bu konuda “Oyun sırasında oyunun kuralları değiştirilmez” dedikten sonra Chirac'ın ilk kez birden bire fikir değiştirmedine değinerek “Ciddi meseleler varsa tartışılır, ama daha önce belirlenmiş olan şartlara ilave yapılamaz. Güven kaybı güvensizliğe yol açar, bundan da bütün müzakere süreci zarar görür” ifadelerini kullanmıştır¹⁶.

Belçika Adalet Bakanı Laurette Onkelinx ise Yahudi ve Ermeni soykırımlarının aynı kefeye konulamayacağını, soykırım konularında uluslararası yargı kararı olmadan hüküm verilemeyeceğini, siyasetin tarihle meşgul olmaması gerektiğini, bir soykırıma inanmadıkları için kişileri cezalandırmanın çok saçma olduğunu ifade etmiştir¹⁷.

Ermeni “soykırımı” konusunda Chirac'ın Ermenistan'daki ifadeleri zihinlerde tereddüt yaratmış ve Fransız Hükümeti durumu aydınlatma gereği duymuştur. Avrupa Birliği işlerinden sorumlu Bakan Cathérine Colonna Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımı için yeni bir koşul getirilmediğini, ancak Ankara'nın, tarihinin bu dönemi için, bir bellek çalışması yapmasının yerinde olacağını, diğer Avrupa ülkelerinin kendi geçmişleri için bunu yaptığını söylemiştir¹⁸.

Görüldüğü gibi Jacques Chirac'ın Erivan'da duygusal bir anında sarf ettiği

14 Agence France Presse, 3 Ekim 2006.

15 Hürriyet, 7 Ekim 2007.

16 Bugün, 3 Ekim 2006.

17 Radikal, 4 Ekim 2006.

18 Armenews, 10 Ekim 2006.

sözler bir sorun olmuş ve tepki çekmiştir. Bu olayın Türkiye bakımından olumlu yanı bu vesileyle Ermeni soykırımı iddiaların Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılması için önkoşul olmadığının vurgulanmış olmasıdır.

III - FRANSIZ KANUN TASARISI

Ermeni soykırım iddialarını inkâr edenlerin hapis ve para cezasına çarptırılmalarını öngören bir kanun tasarısının geçen Mayıs ayında Fransız Ulusal Meclisi'nde görüşüldüğünü ancak vakit yetersizliği nedeniyle oylanamadığını dergimizin geçen sayısında anlatmıştık¹⁹.

Bu tasarının yeniden gündeme gelmesi şüpheliydi, zira tasarı normal yollardan değil, "niche parlementaire" denen, normal yollardan geçmeden bazı kanun önerilerinin Meclis Genel Kurulu'nda görüşülmesi ve oylanması olanağını muhafefe veren bir usulle Meclis'te ele alınmıştı. Bu usule her zaman başvurulmadığından kanun teklifinin sahibi olan Sosyalistlerin, bu konu yerine başka konuları kanunlaştırmak için bu usulü kullanmak istemeleri olasıydı. Bu gerçekleşmedi ve Sosyalistler, Meclis açıldıktan sonra ilk "niche parlementaire" haklarını Ermeni "soykırımını" inkâr edenlerin cezalandırılmasını öngören kanun tasarısı için kullandılar.

1. Türkiye'nin Tasarısı Önleme Girişimleri

a. Resmi Makamların Uyarıları

Türkiye'nin bu tasarının kanunlaşmaması için yaptığı girişimlerin başında Sayın Cumhurbaşkanı'nın 11 Ekim 2006 tarihinde Başkan Chirac'a bu konuda bir mektup göndermesi gelmektedir. Basın haberlerine göre Sayın Cumhurbaşkanı bu mektupta Türkiye ve Fransa'nın tarih boyunca iyi ilişkilerini anımsatarak, tarihi gerçeklerle hiçbir ilgisi olmayan iddiaları kabul etmemenin suç sayılması- nın, ilişkilere ağır bir darbe vuracağını belirtmiş, Türk kamuoyunun son derece hassas olduğu bir konunun, ülkedeki seçim propagandalarına alet edilmesinin Fransız kültürüne yakışmadığını" vurgulamış ve "tasarının kabul edilmesi halinde Fransa'nın Türkiye'yi ve Türk halkını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını belirtmiştir. Sezer ayrıca sağduyu ile hareket edilerek Türkiye'nin görüş ve

19 Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar', *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 20-21, Kış 2005-İlkbahar 2006, ss. 26-43.

düşüncelerini dikkate alacağı umudunu yitirmediğini de ifade etmiştir²⁰.

Başbakan Erdoğan UMP Partisi Başkanı ve İçişleri Bakanı Nicolas Sarkozy'e telefon ederek bu kanunun çıkmasının önlenmesini istemiştir. Sarkozy kendisine mektupla cevap vereceğini bildirmiştir²¹. Sarkozy Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin konuşmalarında Müslümanları entegre etmek sorunu varken 100 milyon (?) Türk Avrupa Birliği'ne alınırsa ne olacağını, Avrupa'nın sınırlarının Irak ve Suriye'den başlamasının nasıl açıklanacağını sormuş, Türkiye Avrupa Birliği'ne girerse Kürt sorununun Avrupa sorunu olacağını, aynı şekilde Hamas ve Hizbullah'ın da Avrupa sorunları haline geleceğini, üye yapılmak suretiyle Türkiye istikrara kavuşurken Avrupa'nın istikrarının bozulmasının çok büyük bir bedel ödemek olacağını söylemiştir²². Sarkozy katıldığı bir radyo programında, Başbakan Erdoğan'a soykırımı araştırmak üzere Türkiye ile Ermenistan arasında kurulacak komisyona siyasetçilerin de katılmasını, düşünce özgürlüğünü kısıtlayan 301. maddenin kaldırılmasını ve Ermenistan ile Türkiye sınırının açılmasını sağlaması istediğini söylemiştir. Başbakan ise Sarkozy'e verdiği cevapta ortak komisyon kurma teklifinin Türkiye'den geldiğini, 301. maddenin konu ile ilgisi bulunmadığını, sınırın açılması için ise Ermenistan'ın Türkiye'ye iyi niyetli davranması gerektiğini ifade etmiştir²³. Bu olay Türkiye ile ilgili konularda Sarkozy'yi muhatap almakta bir yarar olmadığını göstermiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı olduğunu her fırsatta söyleyen adı geçen Cumhurbaşkanı olması halinde, hem iki ülke arasındaki ilişkilerde hem de Türkiye'nin AB'ye katılma sürecinde, yeni sorunlarla karşılaşılacak olduğu görülmektedir.

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de Fransız meslektaşı Douste-Blazy'e telefon ederek tasarının yeniden gündeme gelmesinin ilişkileri yaraladığını, bu tutumun Fransa'daki ifade özgürlüğünü ortadan kaldırdığını, Türkiye'nin soykırım iddiaları için Ermenistan'a teklif ettiği Tarih Komisyonu içinde yer almak isteyecek Fransız bilim adamlarının, bu tasarının kanunlaşması takdirde, görüş bildiremeyeceklerini söylemiştir²⁴.

Türkiye, bu tasarının kabul edilmemesi için bir dizi girişimde bulunmuştur. Meclis'teki partileri temsil eden bir grup Fransa'ya giderek milletvekilleriyle gö-

20 Hürriyet, 7 Ekim 2006.

21 Zaman, 5 Ekim 2006.

22 Armenews, 6 Ekim 2006.

23 Turkish Daily News, 10 Ekim 2006.

24 Hürriyet, 7 Ekim 2006.

rüştü. Mehmet Dülger, Şükrü Elekdağ, Onur Öymen ve Musa Sivacioğlu'ndan oluşan bu gruba Sosyalist Parti üyeleri randevu vermemiş sadece eski kültür bakanı Jacques Lang heyeti kabul ederek bu tasarıya karşı olduğunu ifade etmiştir²⁵. Ancak, Lang'ın parti içinde fazla bir gücü bulunmadığından desteğinin de bir yararı olmamıştır.

Heyetin görüştüğü iktidar partisi temsilcileri söz konusu tasarıya karşı olduklarını ifade etmişler²⁶: ancak iktidar partisi UMP bu tasarının reddi hakkında grup kararı almayıp milletvekillerini oylamada serbest bıraktığından²⁷ parti ileri gelenlerinin tasarıya karşı çıkması fazla bir anlam ifade etmemiştir.

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan, bu kanun tasarısının gündeme getirilmesinin ciddi rahatsızlık yarattığını, Ermeni konusunun geçmişte Türkiye-Fransa ilişkilerini fazlasıyla zehirlediğini, bu tasarının iki ülke ilişkilerine ağır bir darbe indireceğini, tasarının yasalaşması halinde Türk kamuoyunun tepkisini kontrol altında tutmanın mümkün olmayacağını, Türk halkının bu gelişmeyi Fransa tarafından hasmane bir davranış olarak algılayacağını ifade etmiş ve Fransa'da seçimlerin yaklaşmakta olduğunu bilincinde olduklarını ancak gelecek sene Türkiye'nin de önünde seçimlerin olduğunu hatırlatmıştır. Tan, tasarı kabul edilirse, Fransa'da ifade özgürlüğünü ortadan kaldırmış olacağından, Türkiye'nin ortak tarih komisyonu önerisinin içinde yer almak isteyecek Fransız bilim adamlarının görüş bildirme imkânının da ortadan kalkmış olacağını da söylemiştir. Çıktığı takdirde bu yasanın iki ülkenin ekonomik ilişkileri üzerinde de çok olumsuz etkiler yapacağını söyleyen Namık Tan, "Türkiye ve Fransa, tarih boyunca iyi ilişkilerin geliştirilmesi için yatırım yapmıştır. Yılların emeğinin ürünü olan bu yatırımlar bir celsede heba edilecek ve Fransa, tabir yerindeyse Türkiye'yi kaybedecektir" demiştir²⁸.

Fransız Ulusal Meclisi'nin bu tasarımı görüşmesinden iki gün önce Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül bir kez daha Fransa'yı uyarmışlardır. Başbakan 10 Ekim 2006 tarihinde AKP grup toplantısında yaptığı bir konuşmada Fransa'yı sert bir dille eleştirmiş ve Fransa'nın bir yalanı, bir iftirayı kanunla yaşatmak istediğini, saçma sapan iddiaları iç politika malzemesi yapmanın mantığa ters olduğunu, AB'nin Fransa'daki bu akıl tutulmasına karşı mutlaka tavır alması ge-

25 Zaman, 6 Ekim 2006.

26 Zaman, 6 Ekim 2006.

27 Armenews, 4 Ekim 2006.

28 Zaman, 6 Ekim 2005.

rektiğini, Türkiye ile Ermenistan arasındaki bir sorunun Fransa için bir görevi bulunmadığını,, dünyanın artık bir sömürgeler kampüsü olmadığını, Fransa'nın Nijerya, Senegal, Tunus, Cezayir'de neler olduğuna bakmasında yarar bulunduğunu, yanlış bir adımın Türkiye için bir şey değiştirmeyeceğini ama Fransa için çok şeyin değişeceğini, Fransa'nın aynı yapmanın doğru olmadığını, pislğin pislikle temizlenmeyeceğini, "tarihte böyle bir şey olmadı" diyene ceza verilmesinin Ortaçağa götüreceğini söylemiş ve Fransa'dan tasarıyı geri çekmesini istemiştir²⁹.

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ise 11 Ekim 2006 tarihinde yaptığı bir konuşmada, özgürlüklerin vatanı olan Fransa'nın, kişilerin fikirlerini ifade ettikleri için hapsedildiği bir ülke olmamasını ümit ettiğini belirttikten sonra söz konusu tasarının kabulü halinde Türkiye'nin bir şey kaybetmeyeceğini aksi halde ise Fransa'nın sadece Türkiye'yi değil kendinden de bir şeyler kaybedeceğini söylemiştir³⁰.

b. İşadamlarının Uyarıları

Paris'te Türk Haftası'nın açılışında konuşan TÜSİAD Başkanı Ömer Sabancı da Fransız kanun tasarısını eleştirmiştir. Aynı toplantıda söz alan Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen eleştirilere katılmış ve kanun kabul edildikten sonra Paris'te Ermeni soykırım iddiaları hakkında fikirlerini söylerse hapse girip girmeyeceğini sormuştur³¹. Daha sonra Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Rıfat Hırcaklıoğlu başkanlığındaki bir heyet Paris'e giderek Fransız ilgililerle görüşmüş ve tasarının yasalaşmasının doğuracağı sakıncaları anlatmıştır. Fransız iş adamları aynı görüşü paylaştıklarını ve etkili olmaya çalışacaklarını ifade etmekle beraber tasarının Meclis'ten geçme şansının fazla olduğunu da belirtmişlerdir³².

Bu arada Fransa'da önemli bir işveren kuruluş olan MEDEF de tasarının yasalaşmasının iki ülke ilişkilerini tehlikeye sokacağı hususunda Fransız siyasi çevrelerini uyarıyordu.³³ Bu örgütün Başkanı Laurence Priset tasarının kabulünden sonra da Senato gündemine alınmaması için, Başkan Chirac'ın yardımını istemek dâhil, lobicilik faaliyetlerini arttıracıklarını ifade etmiştir³⁴. Priset tasarının ka-

29 Radikal, 11 Ekim 2006.

30 Agence France Presse, 11 Ekim 2006.

31 New Anatolian, 6 Ekim 2006.

32 Hürriyet, 12 Ekim 2006.

33 Hürriyet, 11 Ekim 2006.

34 Le Figaro, 18 Ekim 2006.

bulünden sonra uyarılarını arttırmış ve durumu endişe verici olarak niteleyerek, Türk makamlarının ve iş adamlarının Fransa'ya şiddetli tepki göstermesinin Fransız şirketlerine zarar verebileceğini, bunların bir çoğunun Türkiye'de yerleşmiş olduğunu ve Türkiye'ye ihracat yaptıklarını söylemiştir³⁵

c. Cezayir Soykırımını İnkâr Edenlerin Cezalandırılması Konusu

T.B.M.M. Adalet Komisyonu Başkanı Köksal Toptan, söz konusu tasarruğunun Fransız Millet Meclisi'nde Mayıs ayında görüşülmesi sırasında Adalet Komisyonu'na Fransızların 'Cezayir'deki katliamlarının soykırım olduğunu inkâr edenlerin cezalandırılmasını öngören bazı kanun tekliflerinin verilmiş olduğunu, bunları o zaman dikkate almadıklarını, ancak şimdi Fransız tasarısının yeniden ele alınması karşısında, Adalet Komisyonu'nun bu önerileri görüşeceğini söylemiştir³⁶.

Türkiye'nin Cezayir "soykırımı" hakkında bir kanun kabul etme olasılığı Cezayir'de değişik tepkilere neden olmuştur. Cezayir Milli Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Bentabet, Fransa'nın Cezayir'de yaptığı soykırımı tanımaya yanaşmazken, Türkiye'nin tarihini değerlendirmeye kalkmasını çifte standart olarak nitelendirmiştir. Bentabet ülkesinin Fransa'nın Cezayir soykırımını tanınması konusunda ısrarcı olacağını, aksi halde iki ülke arasında akdedilmesi uzun zamandır beklenen dostluk anlaşmasını imzalamayacakların ifade etmiştir³⁷.

Türkiye'nin bu girişimi bazı Cezayir gazeteleri tarafından eleştirilmiştir. Fransızca olarak yayınlanan Liberté gazetesi Türk Hükümeti'nin ilgisinin iyi niyetten ileri gelseydi şükranla karşılanması gerekeceğini, ancak Cezayir halkının duygularının Fransa üzerinde diplomatik baskı olarak kullanılmak istendiğini, Türkiye'nin Fransa'yı Cezayir'deki geçmişi için sorgulamasının yersiz olduğunu, Fransa'dan önce Osmanlı İmparatorluğu'nun Cezayir'e hâkim olduğunu ve Osmanlı döneminin yağmalarla tanımlandığını yazmıştır. La Tribune gazetesi ise Türkiye'nin girişiminin çıkarıcı olduğunu belirttikten sonra, gerçekten de Cezayir soykırımını inkâr edenlerin cezalandırılması gerektiğini ancak bunun her şeyden önce Cezayir halkının ve milletvekillerinin işi olduğunu ifade etmiştir³⁸.

35 Le Monde, 19 Ekim 2006.

36 Agence France Presse, 7 Ekim 2006.

37 Zaman, 10 Ekim 2006.

38 Armenews, 11 Ekim 2006.

T.B.M.M. Adalet Komisyonu 11 Ekim 2006 tarihinde Mahmut Koçak'ın 8 Mayıs'ın Cezayir soykırımı günü ilan edilmesi, bu soykırımı reddedenlere bir ilâ beş yıl hapis ile 100.000 YTL para cezası verilmesi hakkındaki önerisini, İbrahim Özdoğan'ın aynı konuda üç yıl hapsi öngören önerisi ile Reyhan Balandı'nın bir ilâ üç yıl hapsi öngören önerisini ele almıştır.

Görüşmelere Meclis Dışişleri Komisyonu Başkanı Mehmet Dülger de katılmış ve bu önerilerin kabulünün Türkiye'yi Fransa'nın durumuna düşüreceğini söylemiştir. Gerçekten de Türkiye Fransa'yı kanun yoluyla tarihi bir olayın niteliğini saptamak ve Meclis'e tarih yazdırmaya çalışmakla eleştiriyordu. Adalet Komisyonu'na verilen öneriler kabul edildiği takdirde Türkiye, eleştirdiği Fransa gibi davranmış olacaktı. Diğer yandan bu gibi önerilerde bulunmadan önce başlıca ilgilinin, diğer bir deyimle Cezayirlilerin görüşünün alınması gerekirdi. Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi Cezayir kamuoyunun hiç olmazsa bir kısmı bu önerilere sıcak bakmıyor, hatta bu vesileyle Osmanlıları eleştiriyordu.

Başbakan Erdoğan 10 Ekim'de AKP grup toplantısında yaptığı konuşmada bu önerilere değinerek "Fransa'da bunlar böyle yaptı, biz de aynını yapalım, demek olmaz. Biz aynını yapmayacağız. Biz pisliği pislikle temizleyenlerden değiliz, pisliği temiz su ile temizleyenlerdeniz" sözleri bu konuya son noktayı koymuştur. Komisyon önerilerin yasalaşmasından vazgeçmiş³⁹, Tarih Kurumu Başkanı Prof. Yusuf Halaçoğlu'nu da dinledikten sonra, bir 'Avrupa'nın utanç listesi'nin yayınlanmasının dünyaya daha etkili bir mesaj vereceği görüşünde birleşmiştir. Bu çerçevede Türk Tarih Kurumu ve Dışişleri Bakanlığı'ndan sözde Ermeni soykırımını kabul eden ülkeler hakkında detaylı araştırma yapmaları istenmiş ve bu çalışmaların sonucunda ortaya konulacak bir utanç listesinin yayınlanması kararlaştırılmıştır⁴⁰.

d. Ermeni Tezlerini Benimseyen Bazı Türk Bilim Adamları ve Yazarların Tepkileri

Tasarının Mayıs ayında Fransız Ulusal Meclisi'nde müzakereleri sırasında Ermeni Tezlerini benimseyen bazı Türk bilim adamları ve yazarların bir bildiri yayınlarak tasarıya karşı çıkmış olduklarını daha önce bildirmiştik⁴¹. Tasarının tekrar Fransız Ulusal Meclisi'nde görüşüleceği ve olasılıkla kabul edileceği haber-

39 Radikal, 12 Ekim 2006.

40 Zaman, 19 Ekim 2006.

41 Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar'..., s.19.

leri üzerine söz konusu bilim adamı ve yazarlar bu kez bir bildiri yayınlamayıp bu konudaki görüşlerini şahsen basına açıklamayı tercih ettiler⁴².

Bu grubun en önde gelen ismi Halil Berktaş ise bir Fransız dergisine⁴³ demeç vererek “bir Ermeni soykırımı olduğunu düşünüyorum. Ancak Avrupa Birliği’nin tutumunu ve Gayssot kanununu reddediyorum. Tarihçilere ne düşüneceğini söylemek siyaset adamlarının işi değil” demiştir.

Elif Şafak bir Fransız gazetesine⁴⁴ makale yazarak tasarımı eleştirmiş, tasarının Türk ve Ermeniler arasındaki ilişkilere bir katkı yapamayacağını bildirerek, Türkiye’de AB üyeliğine karşı olanların elini güçlendirdiğini ileri sürmüştür ve devletlerin tarihi konulara müdahale etmemesi gerektiğini söylemiştir. Şafak ayrıca makalesinde Türklerin Ermenilerin acısını paylaşması, kendi geçmişleriyle yüzleşmesi ve kendi dedelerinin yanlışlarını konuşması gerektiğini de yazmıştır.

Nobel Ödüllü Orhan Pamuk bir televizyonda⁴⁵ yaptığı konuşmada “Fransızlar yanlış iş yaptı. Fransız kültürüne, geleneğine yakışmadı. Ama, bizim de işin tadını kaçırmamız lâzım. Pire için yorgan yakılmaz” demiştir.

Ragıp Zarakolu ise tasarının kabulüyle Türkiye’de ifade özgürlüğünden yararlanalar ve bu uğurda mücadele verenlerin zor durumda kalacağını söyleyerek⁴⁶ söz konusu bilim adamı ve yazarların tasarıya karşı çıkmalarının asıl nedenini ortaya koymuştur. Daha önce de bildirdiğimiz gibi⁴⁷ tasarıya gösterilen karşıtlık, yasalaştığı taktirde, Türkiye’nin de karşı önlem alarak soykırımı iddialarının ileri sürülmesini engellemesi veya kısıtlama getirmesi olasılığıdır. Bu taktirde Türkiye’de bir süredir devam eden Ermenilerin soykırımı uğradığına dair propagandasının durması gerekecektir. Ancak gerek Türkiye’nin AB çerçevesindeki taahhütleri gerek Başbakan’ın aşağıda değineceğimiz “pisliğin pislikle temizlenmeyeceği” şeklinde dile getirdiği eğilimi, tasarının yasalaşmasının Türkiye’de ifade özgürlüğünün kısıtlanması sonucunu vermeyeceğini düşündürmektedir.

42 Hrant Dink, Elif Şafak, İbrahim Kabaoğlu, Baskın Oran ve Murat Belge’nin görüşleri için bkz: Radikal, 9 Ekim 2006.

43 Le Nouvel Observateur, 12 Ekim 2006.

44 Le Monde, 12 Ekim 2006.

45 NTV, 15 Ekim 2006.

46 Bianet, 15 Ekim 2006, <http://www.bianet.org>

47 Ömer Engin Lütem, ‘Olaylar ve Yorumlar’..., s. 19.

2. Tasarının Fransız Ulusal Meclisi'nde Görüşülmesi ve Kabulü

Ermeni “soykırımını” inkâr edenlerin cezalandırılmasını öngören kanun tasarısı, ikinci kez 12 Ekim 2006 tarihinde Fransız Ulusal Meclisi'nde görüşülmüş ve kabul edilmiştir.

AB Komisyonu'nun fikir özgürlüğünü engellediği iddiasıyla Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinin kaldırılmasını istediği bir zamanda, Fransa'da bu konuda fikrini söyleyenlere hapis ve para cezası verilmesini öngören bir kanun çıkarılmaya çalışılması açıklanması mümkün olmayan bir çelişki yaratmıştır. Ancak kanun tasarısı sahibi Fransız Sosyalist Partisi'nin önerilerinin çelişki yaratmasından rahatsız olmadıkları, ayrıca Ermeni sorunu ve “soykırım” inkârcılığı gibi hususlarla da fazla ilgilenmedikleri görülmektedir. Bu partiyi ilgilendiren ve söz konusu kanun teklifinde bulunmaya yönelen husus yaklaşan seçimlerde iktidar partisi UMP'yi güç durumda bırakmaktadır. Zira iktidar partisinden bir grup bu tasarının lehinde diğeri ise aleyhindedir. Diğer bir deyimle tasarı UMP'yi bölmekte ve seçimler arifesinde zayıflatmaktadır.

UMP içinde tasarıya taraftar olanların başında ASALA'nın eski avukatlarından olup kısa süre Bakanlık da yapmış olan, Cumhurbaşkanlığına aday Nicolas Sarkozy'nin danışmanı, Ermeni asıllı Patrick Deveciyan gelmektedir. Adı geçen “Fransız topraklarına ırkçı ve inkârcı fikirleri sokan, üçüncü ülkeler tarafından yöneltilen gösterilerin yarattığı tehlikeye” dikkat çekerek bu tasarıyı savunmuştur⁴⁸. Deveciyan'ın bahsettiği “üçüncü ülke” Türkiye'dir. Gösteriler ise 18 Mart 2006 tarihinde Lyon'da Türklerin yapmış olduğu gösteridir⁴⁹. Hemen hemen her gün Fransa'nın neredeyse her yerinde onlarca gösteri yapılırken Lyon'da Türklerin yaptığı bir gösteri Ermeniler tarafından ırkçı olarak tanımlanmış ve başta Sosyalistler olmak üzere bazı siyaset adamları da bu nitelendirmeyi benimsemiştir. O zamana kadar daha ziyade sessiz kalmasıyla tanınmış olan Fransa'daki Türk toplumunun böyle bir gösteriyi gerçekleştirmesi, kendi durumundan hiç memnun olmayan Fransa'daki Kuzey Afrikalı Müslümanlara Türklerin de katılmaya başladığı şeklinde algılanarak endişe yaratmıştır. Söz konusu tasarı Türklerin Ermeni sorunu hakkında toplantı yapmalarını yasakladığından, bu endişeleri bir ölçüde gidermiş, ifade özgürlüğünün kısıtlanması üzerinde durulmamıştır.

Görüşmeler sırasında 21 milletvekili söz almıştır. Bunlardan 18'i tasarının le-

48 Armenews, 6 Ekim 2006.

49 Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar'... , s.38.

hinde 3'ü ise aleyhte konuşmuşlardır⁵⁰.

Tasarının lehinde konuşan milletvekillerinin üzerinde durdukları hususlar şu şekilde özetlenebilir: 2001 yılı kanunu sadece “soykırımı” tanımakta, tanımayanlara ne yapılacağı hakkında bir hüküm içermemektedir. Tasarı bu boşluğu doldurmaktadır. Konuşanlar Fransa’da Ermeni soykırımını inkâr edenlerin düzenleyeceği gösterilere karşı bir hüküm olmadığını sıkça dile getirmiş ve örnek olarak da, sanki çok önemli olaylarmış gibi, 18 Mart 2006 tarihinde Lyon’da Türkler tarafından yapılan gösteriyle aynı şehirde 24 Nisan’da açılışı yapılan “soykırım” anıtının üzerine yazılan yazıları göstermişlerdir. Ayrıca Türk Hükümeti, bazı iş çevreleriyle beraber, milletvekilleri üzerinde baskı kurmakla, ekonomik önlemler alacağı tehdidinde bulunmakla, şantaj yapmakla itham edilmiş, böyle hareket eden Türkiye’nin Avrupa Birliği içinde yeri olmadığı ileri sürülmüş ve Fransa’nın Türkiye’den alacağı ders olmadığını belirtilmiştir. Ermeni “soykırımı” inkârcılarının Yahudi soykırımını inkâr edenlerle aynı cezalara çarptırılması gerektiği ifade edilmiştir. Buna karşın daha yeni tarihli olan Bosna ve Ruanda soykırımları konusuna pek az değinilmiştir. Her iki olayda Fransız askeri makamlarına karşı bazı iddialar ileri sürülmüş olmasının bunlara değinilmek istenmemesinin nedeni olması mümkündür. Bazı milletvekilleri bu kanun tasarısının Türkiye’ye ve Fransa’daki Türk toplumuna karşı olmadığını iddia etmişlerse de nedenini açıklamamışlardır. Aynı şekilde kanunlaştığı takdirde bu tasarının, Ermeni “soykırım kurbanları” için adaleti yerine getirmek ve Türkiye’ye “soykırımı” inkâr etmenin faydası olmadığını göstereceği ve bu şekilde de Türk ve Ermenilerin uzlaşmasına katkıda bulunacağına dair bazı beyanlara da bir anlam verilememiştir. Aksine bu tasarının kanunlaştığı takdirde Türkler ve Ermeniler arasındaki anlaşmazlığın daha da derinleştiği beklenebilir. Bir milletvekili 2001 yılı kanununun kabulü sırasında Türkiye’den birçok baskı ve tehdit aldıklarını, kanun kabul edildikten sonra ise hiçbir şey olmadığını, şimdi aynı tehditlerin tekrar edildiğini, daha önce olduğu gibi bunları dikkate almamak gerektiğini söylemiştir. Gerçekten de 2001 yılında Fransa’ya karşı alınan önlemler hem az hem de kısa sürdüğü için halen Fransa’da Türkiye’nin ciddi önlem alamayacağı veya alsa da sürdüremeyeceği gibi bir kanı yerleşmiş bulunmaktadır.

Tasarının lehinde olanlar arasında iktidar partisinden Ermeni asıllı Patrik Deveciyan’ın tutum ve sözleri özellikle dikkat çekmektedir. Deveciyan özgür-

50 Tasarı lehine konuşanlar: 18 kişi (René Rouquet, François Rochebloine, Frédéric Dutoit, Patrick Devedjian, Sylvie Andrieux, Eric Raoult, Richard Mallié, Jean-Pierre Blazy, Philippe Pemezec, Lilian Zanchi, Geneviève Levy, Thierry Mariani, Muriel Marland-Militello, Rudy Salles, Claude Goasquen, Roland Blum, Bronu Le Roux, André Santini).
Tasarı Aleyhine konuşanlar: 3 Kişi (Michel Piron, Pierre Lequiller, Emile Zuccharelli).

lükler konusunda Türkiye'nin Fransa'ya verecek dersi olmadığını söylemiş, Ceza kanununun 301. maddesini kabul etmiş olan Erdoğan Hükümeti'ni iki yüzlülükle suçlamış ve bu maddenin Türkiye'de Ermeni soykırımını olduğunu söyleyenleri hapse attığını iddia etmiştir. Deveciyan Türkiye'de sadece Damat Ferit Paşa'nın Ermeni soykırımını kabul ettirdiği ve faillerini askeri mahkemede mahkûm ettiğini öne sürmüştür. O dönemde "soykırım" deyimini bile mevcut olmadığı için bu sözleri, tarihi bir olayı günümüz koşullarına uyarlamak çabası olarak görmek daha doğru olacaktır. Deveciyan'ın söz konusu tasarının Fransa'da iç barışı kurmaya yönelik olduğu hakkındaki iddiası da ilginçtir. Bu sözler, tasarı kanunlaştığı takdirde Türklerin soykırım aleyhine gösteri yapamayacağı, dolayısıyla iç barışın sağlanacağı gibi garip bir mantığa dayanmaktadır. Bu arada, her gün birçok gösteri yapılan Fransa'da şimdiye kadar soykırım aleyhinde bu yılın 18 Mart günü bir tek gösteri yapılmış olduğunu⁵¹ tekrarlayalım. Bu gösterinin, o zamana kadar hiçbir direnişle karşılaşmadan her türlü iddiayı ortaya atmaya alışmış olan Ermenileri çok telaşlandırdığı ve gösterileri yasaklatmak amacıyla kanun çıkartmak yoluna gittikleri anlaşılmaktadır.

Deveciyan üniversiteleri ve bilimsel araştırmaları tasarı hükümleri dışında mütalaa eden bir değişiklik önergesi vermiştir. Bu konuda yaptığı konuşmada, Ermeni soykırımının mevcut olduğunu ileri sürdüğü için takibata uğrayan (?) "Konstantinopl'daki" Ermeni aydını Hrant Dink'in, Fransa'nın da Türkler gibi hareket edip, düşünce özgürlüğüne sınır getirilmemesi ricasında bulunduğunu bildirmiştir. Ancak Sosyalistler bu öneriye karşı çıkmışlar ve tasarı eski haliyle kalmıştır. Deveciyan'ın değişiklik önerisi tasarıyı hayli yumuşatıyor ve fiilen sadece Ermeni "soykırımı" aleyhine gösteri yapanların cezalandırılmasını mümkün kılıyordu.

Tasarı aleyhinde konuşan üç kişinin üzerinde durduğu başlıca husus tarihi gerçeklerin saptanması işinin parlamentolara değil tarihçilere ait olduğudur. Bu çerçevede bir milletvekili, Türkiye'nin bulgularını kabul etmeyi taahhüt ettiği, Ermeni ve Türklerden kurulacak Tarihçiler Komisyonu'na atıfta bulunmuştur. Aynı kişi (Pierre Laquiller) hiç kimsenin değinmediği bir konudan, 2001 yılı kanununun Anayasa'ya aykırı olduğundan da bahsetmiştir. Değinen bir diğer husus, bir topluluğa karşı kin duyulduğunu belirten ve şiddet kullanımını teşvik eden gösterilerin esasen suç olduğudur; diğer bir deyimle bu gibi hareketler için yeni cezalara ihtiyaç bulunmamaktadır.

51 Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar'..., s. 27.

Bu vesileyle tasarı aleyhinde görüş bildirenlerin hiç birinin Ermeni “soykırımının” varlığından şüphe eden bir ifadede bulunmadığını ayrıca Fransa’nın Türkiye ile olan ilişkilerinin önemine de değinmediklerini belirtmek yerinde olacaktır.

Hükümet adına konuşan Avrupa İşleri Bakanı Bayan Cathérine Colonna Fransız Hükümeti’nin üç nedenle bu kanuna taraftar olmadığını söylemiştir. Birinci neden Fransa’nın Ermeni soykırımını tanıyan 2001 tarihli bir kanuna sahip olması, ikinci bir kanuna gerek olmamasıdır. İkinci neden ise bu tasarinın istenmeyecek sonuçlar doğuracak olabilmesidir. Fransız bakana göre Türkiye kısa zamandan beri, bazı aydınların sayesinde, geçmişi hakkında bir hafıza çalışması yapmaya başlamıştır. Bu aydınlar tasarinın kanunlaşmaması için bir bildiri yayınlamışlar ve böyle bir kanunun sürdürmekte oldukları mücadelelerine zarar vereceğini belirtmişlerdir. Durumu en iyi takdir edecek olanlar bu aydınlardır. Türkiye’de demokrasi sürecinin ve Türkler ve Ermeniler arasında uzlaşmanın gerçekleşmesi için çalışmak gerekmektedir. Üçüncü neden ise tarihi aydınlatmanın yasama organına değil tarihçilere ait olduğu ilkesidir. Bu tasarıyı kabul etmek söz konusu ilke ile bağdaşmamaktadır.

Kısacası Fransız bakanı, Fransa’da Ermeni soykırımını tanıyan bir kanunun zaten olduğu, Ermeni görüşlerini benimseyen Türk aydınlarının bu kanuna taraftar olmadığını ve tarihi aydınlatmanın tarihçilere ait olduğunu belirterek tasarı aleyhinde tutum almıştır. Bu arada Fransız bakanın sözünü ettiği Türk aydınlarının Ermeni görüşlerini benimsemiş az sayıdaki bilim adamı ve yazar olduğunu belirtelim.

Tasarinın oylanması sırasında hükümet, değişiklik önerileri de dâhil, daima olumsuz görüş bildirmiştir.

Yapılan oylamaya 129 kişi katılmıştır. Bunlardan 106 kişi lehte 19 kişi aleyhte 4 kişi de çekimser oy vermiştir. Aşağıdaki tablo oyların dağılımını göstermektedir⁵².

Görüldüğü gibi Fransız Ulusal Meclisi’ndeki 577 milletvekilinden sadece 129 kişi görüşmelere katılmış ve tasarı 106 oyla (%18,4) kabul edilmiştir. Meclis’in %77,6 sını oluşturan 445 milletvekili görüşmelere gelmemiştir.

Bu vesileyle aynı senaryonun 2001 yılında da tekrarlandığını ve Ermeni soy-

52 Bu tablo Armenews’un 13 Ekim 2006 tarihli haberindeki bilgilerde yararlanılarak yapılmıştır.

Partinin Adı ⁵³	Milletvekili sayısı	Kabul Oyu	Ret Oyu	Çekimser
UMP	364	49	17	4
PS	150	40	2	-
UDP	29	7	-	-
PCF	22	6	-	-
Bağımsız	12	4	-	-
TOPLAM	577	106	19	4

kırımı iddialarını benimseyen Fransız kanununun 52 oyla, yani Ulusal Meclis mevcudunun %9'u ile kabul edildiğini hatırlatalım. Dahası, Ulusal Meclis'in 1998 yılında Ermeni soykırımını tanıyan ilk kanun tasarısını sadece 29 oyla (%5) kabul edildiğini, ancak Senato tasdik etmediği için kanunlaşmadığını de belirtelim. Kısaca Fransız Ulusal Meclisi çoğunluk olmadan da kanun tasarılarını kabul edebilmektedir. Bu ise Ermenilerin işine yaramış ve az oyla soykırım tasarıları Meclis'ten geçmiştir. Bu arada sadece 52 oy toplamış olan 2001 yılı kanunu aleyhine Meclis'te oy veren olmaması Ermenilere bu kanunun oy birliğiyle kabul ettiğini ileri sürmek fırsatını vermiştir.

Fransız milletvekillerinin çoğunluğunun neden Meclis'e gelmedikleri ayrı bir inceleme konusudur. Şu kadarını belirtelim ki Fransız milletvekillerinde kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen konularda Meclis'e gelmemek eğilimi vardır.

Meclis'in ancak %18,4 ünün oyunu alsa da bu tasarı hukuken geçerlidir. Buna karşın tasarının Meclis iradesini yansıtmadığı da açıktır. Zira Meclis'e gelmeyen 448 milletvekili gelip oy kullansaydı, ifade özgürlüğünü ihlâl ettiği için, bu tasarı büyük bir olasılıkla reddedilmiş olacaktı.

Yukarıda değindiğimiz gibi tasarı Ermeni "soykırımını" inkâr edenlere 1- 3 yıl hapis ve 45.000 Euro para cezası verilmesini öngörmektedir. Bunun dışında, beş yıldan daha fazla bir zamandan beri faaliyette olan Ermeni derneklerine inkâr davalarına müdahil olarak katılmak hakkını tanımaktadır. Diğer bir deyimle Er-

53 UMP = Union pour un mouvement populaire (Halk Hareketi İçin Birlik) Parti Başkanı Nicolas Sarkozy. PS= Parti Socialiste (Sosyalist Parti) Genel Sekreteri François Hollande. UDF = Union pour la Démocratie (Demokrasi İçin Birlik) Parti Başkanı François Bayrou. PCF = Parti communiste français (Fransız Komünist Partisi) Milli Sekreter Marie-George Buffet.

meni dernekleri bu gibi davalarda bir tür ikinci savcı gibi hareket edeceklerdir. Tasarı kanunlaştığı takdirde Ermeni derneklerinin, haklarında dava açtırmak için, Fransa'daki Türkleri çok yakından takibe alınacaklarındanda şüphe yoktur.

Tasarının kabulünden sonra yabancı ülkeler basınında bu konuda yayınlanan yazıların büyük çoğunluğu tasarıyı ve Fransa'nın tutumunu eleştirmiştir. İlginç olan husus Fransa'da çıkan yazıların da aynı nitelikte olması ve tasarıyı savunan, çoğu Ermeni veya Ermeni yanlısı yazarların, adeta izole edilmiş olmalarıdır. Ermeni sorununun önem kazandığı yetmişli yıllardan bu yana Ermenilerce ilham edilen hiçbir girişim bu derecede eleştiri almamıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus eleştirilerin soykırım iddialarına ilişkin olmadığı ve ifade özgürlüğü konusunda yoğunlaştığıdır. Fransa'da ise, eleştiriler meclislerin kanun yazmaması gerektiği etrafında toplanmıştır ki bu da ifade özgürlüğünün dolaylı bir şekilde dile getirilmesi demektir.

Tasarıya taraftar olanlar bu eleştiriler karşısında genelde sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Ermeni çevreleri ise savunma yapmaya çalışmış, Deveciyan'ın saldırgan olduğu kadar tutarsız bazı beyanları hariç, bu savunmalar yankı uyandırmamıştır.

Sosyalistler tasarının kısa zamanda kanunlaşamayacağı kanısını taşıdıkları, Parti Sekreteri François Hollande'ın, Hükümet Kanunu'nun Senato'dan geçmesini engellerse 2007 seçimlerinden sonra bu konuyu ele alacaklarını söylemesinden, anlaşılmaktadır⁵³.

3. Türkiye'de Tepkiler

Tasarının kabul edilmesi Türkiye'de her düzeyde tepkilere neden olmuştur.

a. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanının Sözleri

Cumhurbaşkanı Dışişleri Danışmanı Büyükelçi Sermet Atacanlı Sayın Cumhurbaşkanı'nın bu tasarının kabulünü üzüntüyle karşıladığını, Jacques Chirac'a göndermiş olduğu iki mektupla bu girişimlerin tarihi gerçeklerin çarpıtılması ve ifade özgürlüğü başta olmak üzere insan haklarının çiğnenmesi anlamına geleceği ve ilişkilerde kalıcı yansımalara neden olacağını vurgulamış olduğunu, ayrıca hukuksal ve tarihsel gerçeklerle bağdaşmayan savların dar siyasal hesaplarla

53 Armenews, 16 Ekim 2006.

yasal yaptırıma bağlanmasını ve gerçekmiş gibi dayatılmasını kabul edilemez bulduğunu, insanlığın barış ve gönenci için çalışması gereken siyasal karar alıcıların tarihsel kin ve nefret duygularını körüklemelerini gelecek için kaygı uyandıran bir tavır olarak değerlendirdiğini söylemiştir. Atacanlı Sayın Cumhurbaşkanı'nın anılan tasarının yasalaşmasının önlenmesine ve Türkiye- Fransa ilişkilerinin daha fazla yara almamasına da önem verdiğini bildirmiştir⁵⁴.

Başbakanlık Basın Merkezi'nden yapılan ve ağır ifadeler içeren bir açıklamada tasarının Fransız Ulusal Meclisi'nde onaylanmasının esefle kınandığı, bu kararın Fransa'nın dar görüşlü siyasetçileri için, hem bilimsel doğrulara saygı hem de düşünce ve ifade özgürlüğü bakımından büyük bir utanç ve kare leke olduğu, Fransa'yı bu ayıpla yaşamak zorunda bırakan dar görüşlü bazı siyasetçilerin bundan sonra olacakları düşünmesi gerektiği, vahim bir hata, tarihi bir yanlış yapıldığı, Türkiye'nin böyle bir haksızlığı ne kabul etmesinin ne de buna tahammül göstermesinin söz konusu olmadığı, Ermeni vatandaşlarıyla birlikte Türk kamuoyunun büyük bir infial içinde olduğu bildirilmiştir⁵⁵.

Başbakan Erdoğan Esenboğa Hava Limanı yolunun açılışı münasebetiyle yaptığı konuşmada bu konuya da değinerek “ Özgürlük mücadelesini anlamadan maalesef bir akıl tutulması girdabına girmiş olanlar var. Ne yazık ki buna Fransız siyasetçilerinin bir kısmı da tutuldu. Dün Fransız Parlamentosu demokrasi tarihine, özgürlüklere kara bir leke çalmıştır. Bir taraftan Türkiye'yi 301 ile (Ceza Kanununun 301. maddesi) akıl vermeye çalışacaksınız, diğer yandan ifade özgürlüğünün önünü keseceksin. Bunu anlamak mümkün değil. 301'le ilgili olarak biz açık konuştuk. Ama maalesef bu noktada bize akıl vermeye çalışanlar önce bu akli kendilerine saklasınlar. Kendileri önce özgürlük noktasında, ifade özgürlüğü gibi önemli bir adımı şu anda geri atıyorlar. Önce bunu halletsinler, ondan sonra bizim kapımıza gelsinler. Biz böyle bir ayıbı yaşamadık ve yaşatmıyoruz” demiştir⁵⁶.

Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ise artık Fransa'nın özgürlükler yurdu olmayacağını, fikrin serbestçe konuşulmasıyla övünemeyeceğini belirterek, bu olayın Fransızlar için çok büyük bir ayıp olduğunu, Türkiye'nin Fransa'ya göstereceği tepkinin bir süreç içinde gelişeceğini söyledikten sonra “Bunu geçiştireceğimizi ve hafife alacağımızı kimse sanmasın, ‘2001’deki unutul-

54 Radikal, 14 Ekim 2006.

55 Radikal, 13 Ekim 2006.

56 Radikal, 14 Ekim 2006.

muştı, (bu da) geçer,' olmayacaktır demiştir. Gül başka bir vesileyle "Her sahada alınacak tedbirler vardır. Bunlar ciddiyetle ele alınacaktır. Neler yapılacağını önümüzdeki günlerde göreceğiz" şeklinde konuşmuştur⁵⁷.

b. Dışişleri Bakanlığının Bildirisi

Tasarının Fransız Milli Meclisi tarafından kabulünden sonra Dışişleri Bakanlığı bir bildiri yayınlayarak görüşlerini açıklamıştır (bu metnin tamamı Dergimizin "Güncel Belgeler" bölümündedir: Belge 1).

Bildiride, özetle, Fransız Ulusal Meclisi'nin bu tasarımı kabul etmesinin derin esefle karşılandığı, Ermeni vatandaşlar dahil Türk milletinde derin bir infial yarattığı, Türkiye-Fransa ilişkilerinin ağır bir darbe aldığı, Fransa'da bu tasarıya karşı güçlü eleştiriler yapılmış olmasının tasarımı üzerinde oydaşma olmadığını ve ciddi destek bulamadığını gösterdiği, Fransa'da yasal sürecin kesilmesi için tüm çaba ve girişimlerin süreceği, tasarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlali anlamına geldiği, Fransızların kendi tarihleriyle hesaplaşmaları gerektiği zaman parlamentoların tarihi yeniden yazmak gibi görevleri olmadığı ve bu sorumluluğun tarihçilere ait olduğunun belirtildiği, buna karşılık Fransa'da başka ülkelerin tarihi hakkında hüküm verildiği ve ceza tespit edildiği hususları yer almaktadır.

c. Muhalefet Partileri Liderlerinin Görüşleri

Fransız Ulusal Meclisi'nin söz konusu tasarımı kabul etmesi muhalefet parti liderlerinin de tepkilerine neden olmuştur.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Fransız Parlamentosu'nun bu kararına karşı Türkiye'nin etkin bir hukuk mücadelesine girmesi gerektiğini belirterek, şunların yapılmasını istemiştir: "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Fransa'nın Avrupa Konseyi üyeliğinin askıya alınması talebini götürmemiz lâzımdır. AB Adalet Divanı'na başvurarak bu alınan kararın AB müktesebatına aykırı olduğunu ifade ederek bir yaptırım talebinde bulunmamız gerekiyor. Fransa'daki Türk vatandaşlarının, Fransa'ya gidecek Türk vatandaşlarının yasayı açıkça ihlal ederek, binlerce, on binlerce ihlal yaparak bu konunun gündemde tutulmasını ve Türkiye'nin kabul etmediğini göstermemiz gerekiyor. Bu yasayı çıkartmamalıyız, çıkarsa işletmemek zorundayız. Ekonomik ilişkilerimizi, ihalelerimizi buna göre düzenlemeliyiz".

57 Radikal, 14 Ekim 2006.

ANAP Genel Başkanı Erkan Mumcu “Türkiye Fransa’dan bu tokadı yeme-yi hak etti” dedikten sonra “Burnunu Türkiye’nin doğusuna sokmaya çalışan Fransa’ya bunun hayırlı bir şey olmadığını göstermek lâzım. Eğer bunu yapamazsak başkaları da cesaretlenir. Fransa’ya etkili bir karşılık vermeli, vatandaşlarımız Fransa’ya boykota etkin şekilde katılmalıdır. Hükümet muhalefet partileri gibi kinamakla yetinmemeli, etkili politikalara karar vermelidir” şeklinde konuştu⁵⁸.

DYP Partisi Genel Başkanı Mehmet Ağar “Fransa’nın sözde Ermeni soykırımını iddialarının reddini suç sayan yasayı kabul etmiş olmasını büyük bir infial ve derin bir esefle karşılıyor, şiddetle kınıyoruz” dedi⁵⁹. Ayrıca bazı DYP mensupları 18 Ekim 2006 tarihinde İstanbul’da, Taksim’de Fransız Başkonsolosluğu önünde gösteri yaptı⁶⁰.

d. Türk Basınının Yayınları

Türk kamuoyunun bu tasarının kabul edilmesine ilişkin tepkilerine gelince, tasarının görüşülmesinden birkaç gün önceden başlayarak kabulünden iki hafta sonraya kadar geçen bir süre içinde Türk basınının başlıca konusu bu tasarı ve Fransa’nın Türkiye’ye karşı tavrı olmuştur. Tasarıya ilişkin haberler birçok gün manşetlerde yer alırken köşe yazarlarının hemen hepsi, bazıları birçok kez olmak üzere, bu konuyu ele almışlardır. Yerimiz müsait olmadığı için bu yüzlerce yazıya değinemeyeceğiz. Ancak bunların hemen hepsinin tasarının aleyhinde olduğunu ve önemli bir kısmının da Fransa’yı, bazıları aşırı bir dille olmak üzere, eleştirdiğini ve bu ülkeye karşı önlem alınmasını savunduklarını belirtelim. Bu arada bazı yazarların Fransa’daki iç durum ve dengeleri bilmediğini, Fransa’nın Avrupa Birliği içindeki önemli yerini ve Türkiye’nin bu örgüte üyelik sürecinde karşılaştığı ve karşılaşacağı önemli sorunları aşmak için Fransa’nın da desteğine, hiç olmazsa tarafsızlığına, ihtiyacı olduğunu pek anlamadıklarını, o nedenle de bu ülkeye karşı alınacak aşırı önlemlerin Fransa’dan ziyade Türkiye’ye zarar vereceğini idrak edemediklerini belirtelim.

e. Ekonomik Önlemler

Yularıda değindiğimiz gibi, gerek Başbakan Erdoğan gerek Yardımcısı Dışişleri Bakanı Gül, bu tasarıya karşı olduklarını herhangi bir tereddüde mahal bırakma-

58 Tnn,15 Ekim 2006.

59 Hürriyet 13 Ekim 2006.

60 Turkish Daily News, 19 Ekim 2006.

yacak açıklıkla bildirmekle beraber Fransa'ya karşı alınacak önlemler konusunda ölçülü bir dil kullanmışlardır. Türk basınının önemli bir kısmı Fransa'ya karşı sert ekonomik önlemler alınmasından yana olurken Başbakan "Biz sabırlı olacağız. Biz attığımız adımları bilerek atacağız.... Hesapları iyi yapacağız... Şu anda Türkiye'nin Fransa ile ticaret hacmi yaklaşık 10 milyar dolar. Bu Fransa'nın dış ticaret hacmi içerisinde yüzde 1,5'dir. Onun için bunun hesabını yapacaksınız. Adımlarımızı ona göre atacağız"⁶¹ sözleriyle Fransa'ya karşı alınacak ekonomik önlemlerin sınırlı bir etkisi olacağını dolaylı bir şekilde ifade etmiş oluyordu. Diğer yandan Fransa'dan ithalatı durdurmak veya kısıtlama getirmek için resmi olarak alınacak önlemlerin Türkiye'nin gerek Avrupa Birliği gerek Dünya Ticaret Örgütü çerçevesindeki yükümlülüklerine aykırı olacağı da muhakkaktı. Bu nedenle Fransa'ya karşı ekonomik alanda resmi önlemler alınması Türkiye'yi sıkıntıya sokabilir, ancak gönüllü bir hareket olarak, firmaların Fransız malları satmamaları, Fransızlarla iş bağlantılarına girmemeleri ve halkın da Fransız mallarını almaması düşünülebilirdi.

Nitekim bu yönde bazı gelişmeler görüldü. Türkiye Esnaf ve Sendikalar Konfederasyonu üyelerinden tüm Fransız ürünlerini raflardan indirmelerini istedi. Tüketiciler Birliği de parfüm gibi bazı Fransız mallarının boykot edilmesini önerdi. Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGİYAD) Fransız mallarını satmayacaklarını açıkladı. Müslüman İş Adamları Derneği (MÜSİAD) boykot hareketlerinde yer alacaklarını ve Fransa'dan madalya alan iş adamlarının bunları iade etmesi gerektiğini bildirdi. Hür sanayi ve İşadamları Derneği (HÜRSİYAD) iş toplantıları için Fransa'ya gitmeme, Ege Giyim Sanayicileri Derneği ise Fransa'daki Fuarlara katılmama kararını aldılar. Ağaoğlu İnşaat Şirketi bu konudaki duyarlılığını fiiliyata dökerek İstanbul'da "My Country" konut projesinde bir market açması öngörülen CarrefourSA ile olan sözleşmesini iptal ettiğini bildirdi⁶². Bu arada boykot hareketinin en çok CarrefourSA hedef aldığı ve bu alışveriş melezine gidenlerin sayısının çok azaldığı hakkında haberler çıktı⁶³.

Önlemler konusunda en faal kuruluş olan Tüketiciler Birliği her hafta bir büyük Fransız firmasını boykot etmeyi kararlaştırdı. Boykota Total petrol firmasından başlandı⁶⁴. Bu firmanın satışının % 30 azaldığı öne sürüldü⁶⁵. İzleyen hafta-

61 Hürriyet, 14 Ekim 2006.

62 Hürriyet 12 Ekim 2006.

63 Zaman, 15 Ekim 2006.

64 Anadolu Ajansı, 13 Ekim 2006.

65 The New Anatolian, 17 Ekim 2006.

larda L'Oréal ve Tefal firmaları boykota alındı⁶⁶. Fransız mallarına karşı gönüllü boykot hareketi yer yer sürdü. Bir süre İstanbul'da Taksim meydanında Fransız malı satan mağazalar açılmadı. Ayrıca İzmit, Konya, Nevşehir, Erzurum, Niğde gibi şehirlerde boykot hareketleri görüldü. Bazı yerlerde malların üzerine "Fransız malıdır" kaydı bulunan bir etiket yapıştırılarak satışı önlenmeye çalışıldı⁶⁷.

Türkiye'de iş yapan bazı Fransız firmalarının bu olumsuz havadan etkilenmediği görüldü. Danone firması tasarının yasalaşmasını önlemek üzere, bir imza kampanyası başlatarak, esas itibariye kendi işçilerinden toplayacağı dilekçeleri 30 Kasım'a kadar Fransız Senatosu'na göndereceklerini bildirdi⁶⁸.

Türkiye'deki bu tepkilerin Fransa'da ne gibi etkileri olduğuna gelince tanınmış bir Fransız gazetesi etkinin büyük olmadığını, Carrefour'da ilk iki gün satışlarda biraz azalma olduğunu ancak bunun sürmediğini yazdı⁶⁹. Aynı gazete Fransız şirketlerinin satışlardan ziyade kendilerine gümrük ve diğer idari işlemlerde zorluk çıkarılmasından ve kamu ihalelerine alınmaktan çekindiklerini yazdı⁷⁰. Bu alanda Fransızların en çok askeri helikopter Airbus uçakları ve nükleer santral ihaleleriyle ilgilendikleri görüldü⁷¹.

Belirli firmaların daveti suretiyle yapılan resmi ihalelere Fransız firmalarını çağırılmamak mümkündür. Bu yolda alınmış bir karar olup olmadığı bilinmemekle beraber, Türksat'ın 2008'de uzaya gönderilecek uydusunun ardından Fransız Alcatel firmasıyla işbirliği yapmayacağını bildirmesi anlamlıdır⁷². Türkiye'nin resmi ihalelere Fransız firmaları aleyhine kısıtlamalar getireceğinden Fransız basınında da söz edilmektedir⁷³.

Fransız firmalarının resmi ihalelere çağırılmaması caydırıcı bir rol oynayabilir. Buna karşın Fransız mallarının satışlarına getirilmek istenen çeşitli kısıtlamalar Fransız firmalarına bir ölçüye kadar zarar verebilir. Ancak bunların Fransız Ulusal Meclisi'ni ve Senatosu'nu tutum değiştirebilecek bir boyuta ulaştırması zordur.

66 PanArmenian, 20 Ekim 2006.

67 Zaman, 15 Ekim 2006.

68 Radikal, 22 Ekim 2006.

69 Libération, 18 Ekim 2006.

70 Libération, 18 Ekim 2006.

71 Le Figaro, 18 Ekim 2006.

72 Tercüman, 27 Ekim 2006.

73 Le Monde, 19 Ekim 2006.

Bu önlemler çok aşırı olduğu takdirde Fransız Hükümeti'nin karşı önlemlere başvurusu beklenebilir. Diğer yandan Türkiye'de satılan Fransız mallarının önemli bir bölümü Türkiye'de imal edildiğinden bunların satışının durması veya azalması malların imalatına katılan ve sayılarının 40.000 kadar olduğu tahmin edilen Türk işçilerinin aleyhine olacaktır. Nihayet her alım-satımın iki tarafından da çıkarına olduğundan, taraflardan birinin bu dengeyi bozması halinde kendisinin de zarar görmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtelim.

Bu vesileyle, Fransa'ya karşı alınan ve alınacak önlemlerin ekonomik etkisinin az olmasına karşın bunların, Türk kamuoyunun Fransa'ya karşı olumsuz bir tutum içine girdiğini kanıtlaması bakımından, siyasi alanda küçümsenmeyecek bir etki yapmış olduğunu da ifade edelim.

Değinilmesinde yarar görülen bir başka konu da Fransa'ya karşı boykot hareketinin kültürel alanda da uygulanması girişimidir. Radyo-Televizyon Yüksek Kurulu (RTÜK) 21 Ekim'de yaptığı bir açıklamada "Türk-Fransız dostluğunu bozma niteliği taşıyan, sözde Ermeni soykırımını inkâr edenlerin cezalandırılmasını öngören yasa önerisi gündemden tamamen çıkarılncaya kadar, Türkiye'de yayın yapmakta olan radyo ve televizyon kuruluşlarının Fransız kaynaklı medya ürünlerini yayınlamamalarının tavsiye edilmesine oybirliğiyle karar" verildiğini bildirmiştir⁷⁴.

Ancak bu karar tepki çekmiş olmalı ki bir RYÜK üyesi açıklama yaparak bu kararın Victor Hugo'nun okunmasını engellemediğini belirmiş ve Fransa'daki tasarının ancak Fransız aydınlarının girişimiyle önlenebileceğini, Fransa'nın, Türkiye film pazarındaki %10'luk payı tartışmalı duruma gelecek diye, darbe almayacağını, kararın RTÜK'ün mütevazı bir katkı arayışı olduğunu, isteyenlerin Fransız filmlerini izlemeye, Fransız müziklerini dinlemeye ara vermeden devam edebileceklerini söylemiştir.⁷⁵ Böylece RTÜK'ün üstü örtülü bir sansür uygulamak niyetinde olmadığı açıklık kazanmıştır.

f. Gösteriler ve Fransa'daki Türkler

Söz konusu tasarının kanunlaşma süreci içinde Ankara'da Fransız Büyükel-

74 Hürriyet, 22 Ekim 2006.

75 Sabah, 22 Ekim 2006.

çiliği ve İstanbul'da da Fransız Başkonsolosluğu önünde birçok gösteri yapıldı. Ayrıca Paris'te de Bastille Operası önünde ve merdivenlerinde yüz kadar Türk, ellerinde Türk bayrakları olduğu halde tasarı aleyhinde gösteri yaptı⁷⁶. Fransa'da Türklerin tepkilerini dile getirmesi olumlu bir davranış olmakla beraber bu tepkilerin, Meclis karar aldıktan sonra değil, almadan yapılması yararlı olurdu. Bu arada Fransa'daki Türklerin tasarının engellenmesi için etkili çalışma yapmamış olmaları bir öz eleştiriye neden oldu. Fransız Türk Girişimcileri Birliği Başkanı Murat Ercan, Türk iş adamlarının yasa tasarısına tepkilerin cılız kaldığını belirterek, baskı oluşturmak için örgütlenmek gerektiğini vurguladı. Lobi oluşturmanın ancak dernekleşmeyle mümkün olduğunu anlatan Murat Ercan, "Fransız medyası burada yaşayan Türklere görüşünü sormadı. Gücümüzün farkına varmalıyız." dedi ve sözde Ermeni soykırımını inkâr yasasına karşı düzenledikleri faaliyetlerin Fransa'da yaşayan Türklerden ilgi görmediğini de belirtti⁷⁷. Aslında Fransa'da bu konulara ilgi gösteren ve Türkiye'ye yarar sağlamak için uğraşan vatandaşlarımız vardır. Ancak sayıları azdır. Büyük Türk kitlelerinin işi ile evi arasında geçen bazen camiye de uğrayan bir yaşamı olup bunların dışında kalan konulara ilgisi azdır. Bu nedenledir ki 450.000 kişilik Ermeni cemaatinin Fransa'da ciddi bir siyasi gücü varken aynı sayıda olan Türklerin bu alanda bir varlığı, neredeyse, yoktur.

g. T.B.M.M.'de Görüşmeler ve Kabul Edilen Bildiri

T.B.M.M.'nin 17 Ekim 2006 tarihli toplantısında Fransız Milli Meclisi'nde kabul edilen tasarı görüşüldü. Bu konuda Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile Meclis'te temsil edilen Parti grupları temsilcileri birer konuşma yaptılar.

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün konuşmasında, özetle, tasarı kanunlaştığı takdirde artık Fransa'da Ermeni iddialarına karşı çıkmanın mümkün olmayacağını, asılsız iddiaların gerçekmiş gibi algılanacağını, düşünce ve ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getirileceğini, bazı milletlerin tarihinde yoğun olarak ırkçılık, beyaz olmayan halkların baskı altında tutulması ve sömürülmesi ve kendinden olmayanlara tahammülsüzlüğün bulunduğunu, buna karşın Osmanlılar vaktiyle asimilasyon uygulasalardı birçok ırk, mezhep ve dilin bugüne erişememiş olacağını, Ermeni Diasporası'nın, kimliğini muhafaza etmek için, kendi aralarında kenetlenme aracı olarak soykırım iddialarını kullandığını söylemiştir.

Fransa'ya karşı eleştirel bir dil kullanan Bakan Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı

⁷⁶ Agence France Presse, 21 Ekim 2006.

⁷⁷ Zaman, 24 Ekim 2006.

öncesinde ve sonrasında Ermenileri kendi çıkarları için kışkırttığını, şimdi de küçük siyasi çıkarlar için aynı şeyi yaptığını, ancak bunun faturasının sonunda Ermenilere kesildiğini bildirmiş ve Türkiye'nin hatasının bu katliamları kendi halkına ve dünya kamuoyuna yeterli şekilde anlatmamış bulunmasının olduğunu, ancak Cumhuriyeti kuranların devleti kin ve nefret üzerine inşa etmek ve yeni nesilleri düşmanlıkla yetiştirmek istemediklerini ve o günün bu iyi niyetli görüşlerinin bugün Türkiye'nin karşısına bir zafiyet olarak çıktığını ifade etmiştir. Abdullah Gül geçen yıl Türkiye'nin, 1915 olaylarını etraflı bir şekilde araştırmak üzere bir ortak tarih komisyonu kurulmasını Ermenistan'a önerdiğine temasta bunun Türkiye'nin tarihinde utanılacak bir husus olmadığını gösterdiğini söylemiştir.

Dışişleri Bakanı bir olayın soykırım olduğuna sadece yetkili mahkemenin karar verebildiğini, böyle bir mahkeme kararı olmaması halinde soykırım suçunun varlığının hukuken kabul edilemeyeceğini, soykırım iddiasının yasal zeminde savunulamayacağını ve ileri sürülemeyeceğini belirtmiştir. Abdullah Gül ayrıca Fransız yetkililerin Fransa tarihindeki bazı tartışmalı olayların tarihçilerin değerlendirilmesine bırakılması gerektiği söylerken, Ermeni iddialarının geçerliliğini sorgulamayı dahi suç haline getiren yasal düzenlemeler yapmaya çalışmalarının çelişki olduğunu vurgulamıştır.

Tasarının Fransız Ulusal Meclisi'nde kabulünün Türk-Fransız ilişkilerine zarar vermesinin kaçınılmaz olduğunu, bu ilişkilerde çok derin yaralar açtığını, bu yaraların siyasi, güvenlik, ekonomik alanlarda ortaya çıkacağını, 2001 yılı kanununun kabulünden sonra iki ülke arasında büyük problemler çıktığını, ama bu yasa kabul edilirse 2001 yılı gibi olmayacağını, açılan yaraların kesinlikle onarılmayacağını, bunu açıkça Türk, Fransız ve dünya kamuoyu önünde söylediğini belirttikten sonra bu yasanın önlenmesi için, yargı yolu dahil, her yolun deneneceğini, ümidinin Fransa'nın kendi kendine darbe vurmaması ve bu yanlıştan dönmesi olduğunu söylemiştir.

En basit ifadesine indirgenirse Dışişleri Bakanlığı tasarının kanunlaşmasının Türk-Fransız ilişkilerine çok olumsuz etkiler yapacağını ve Türkiye'nin bu yasayı engellemek için her olanağı kullanacağını söylemiş bulunmaktadır.

Dışişleri Bakanı'ndan sonra partilerin temsilcileri konuşmuşlardır.

T.B.M.M.'de yapılan tüm konuşmaların metni Dergimizin "Güncel Belgeler"

bölümündedir⁷⁸. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün konuşması Belge No.3'tedir. CHP adına söz alan Onur Öymen, Şükrü Elekdağ ve Ayşe Gülsün Bilgehan'ın konuşmalarının metinleri sırasıyla Belge No.4,5 ve 6'dadır. Anavatan Partisi adına söz alan Reyhan Balandı'nın konuşması Belge No.7'dedir. Adalet ve Kalkınma Partisi adına söz alan Zekeriya Akçam'ın konuşması Belge No.8'dedir. Kendi adına konuşan Ümmet Kandoğan'ın konuşması ise Belge No.9'dadır.

Görüşmeler bittikten sonra Başkan, Meclis'te grupları bulunan partilerin başkan veya başkan vekilleri tarafından imzalanan bir önergeyi okumuştur. Aslında bu önerge T.B.M.M.'nin Fransız yasa tasarısı hakkındaki görüş ve tutumunu belirten bir Bildiri niteliğindedir.

Tam metni Dergimizin "Güncel Belgeler" bölümünde yayınlanan (Belge No.2) bu bildirin ana hatları şu şekilde özetlenebilir.

T.B.M.M. söz konusu yasa tasarısını şiddetle kınamaktadır. Yakın tarihte Cezayir, Hindi Çini ve Madagaskar'da bir milyondan fazla insanın ölümüne yol açan Fransa, kendi tarihiyle ilgili suçlamaları tarihçilere bırakırken, Türkiye'nin tarihi hakkında karar almaya kalkmaktadır. Ermeni iddialarının aksine, aralarında Fransızların da bulunduğu birçok tarihçi Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan olayları, 1948 BM Soykırım Sözleşmesi'ne göre soykırım olarak nitelendirilemeyeceğini ortaya koymuştur. Tartışmalı tarihi dönemlerin birlikte araştırılması için bir tarih komisyonu kurulması önerisine Ermeni Hükümeti olumlu cevap vermemiştir. Bu yasanın kabulü Türkiye-Fransa ilişkilerinde onarılamaz yaralar açacaktır. Ermenistan'ın lobiler aracılığıyla Türkiye'ye karşı yürüttüğü hasmane politikanın kendisine maliyeti büyük olacaktır. T.B.M.M. tasarısının yasalaşmaması için uyarı ve girişimlerini ısrarla sürdürecektir. Yasalaşmaya kadar geçen sürede alınacak önlemler, tasarı yasalaştığı takdirde, Fransız menfaatlerinin ne ölçüde zarara uğrayacağını bir göstergesi olacaktır.

T.B.M.M. görüşmelerinde en önemli husus, Fransa'da kabul edilen tasarıya karşı tüm Meclis'in aynı görüşleri paylaştığını, ve soykırım ithamlarını kesinlikle reddeden tutumunda hiçbir değişiklik bulunmadığını kanıtlamasıdır. Türkiye'nin

⁷⁸ Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün konuşması Belge No.3'tedir. CHP adına söz alan Onur Öymen, Şükrü Elekdağ ve Ayşe Gülsün Bilgehan'ın konuşmalarının metinleri sırasıyla Belge No.4,5 ve 6'dadır. Anavatan Partisi adına söz alan Reyhan Balandı'nın konuşması Belge No.7'dedir. Adalet ve Kalkınma Partisi adına söz alan Zekeriya Akçam'ın konuşması Belge No.8'dedir. Kendi adına konuşan Ümmet Kandoğan'ın konuşması ise Belge No.9'dadır.

bu kararlı tutumundan sonra Ermeni sorunu aracılığıyla Türkiye'ye baskı yapmak isteyen Avrupa Parlamentosu ile bazı ülkelerin çabalarının sonuç vermediğini ve vermeyeceğini anlamaları ve ona göre politika değişikliğine gitmeleri ümit edildi.

h. Ermeni Patriğinin Tepkisi

Türkiye Ermenileri Patriği Mutafyan yaptığı yazılı açıklamada, Avrupa Birliği üyeliği sürecinde Türkiye'nin önüne çeşitli engeller çıkaran Fransızların, şimdi de Türkiye ve Ermenistan arasında zaten çok kısıtlı olan diyaloga ciddi bir darbe indirdiğini, yasa teklifinin antidemokratik olduğunu, ve teklifin gerek Türk gerekse Ermeni toplumlarındaki aşırı milliyetçi ve ırkçı grupların ekmeğine yağ süreceğini söyledi. Mutafyan, bu yasa teklifi nedeniyle Türkiye Ermenileri olarak, üzerlerinde ciddi bir baskı hissettiklerini de ifade ile İstanbul Valiliği'nden kilise ve azınlık okullarının güvelliğinin sağlanmasını istediklerini belirtti⁷⁹.

Tasarı Türkiye'de birçok kişisel tepkiye de neden oldu. Bunlardan en anlamlı ikisine değinerek, eski bakan ve emekli Büyükelçi Kamran İnan⁸⁰ ile YÖK Başkanı Prof. Dr. Erdoğan Teziç'in⁸¹ vaktiyle kendilerine tevcih edilen Fransız Légion d'Honneur nişanlarını iade ettiklerini belirtelim.

4. Fransız Hükümeti'nin Tutumu ve Fransa'da Tepkiler

Tasarının geçen Mayıs ayında Ulusal Meclis'te müzakeresi sırasında Fransız Hükümeti'nin, Dışişleri Bakanı Douste-Blazy'nin ağzından tasarıyı desteklemediğini ve reddedilmemesini istediğini daha önce anlatmıştık⁸². Fransız Dışişleri Bakanı muhtemelen Türkiye'deki tepkileri dikkate alarak, tasarının oylanmasından birkaç gün önce Abdullah Gül'e telefon ederek Fransız Hükümeti'nin bu tasarıyı desteklemediğini tekrarlamış, iki ülke ilişkilerinin uzun vadeli geleceğine olan inancını belirtmiş ve Türkiye'nin Avrupa perspektifine Fransa'nın verdiği desteği hatırlatmıştır⁸³. Fransız Dışişleri Bakanlığı bu tutumu kamuoyuna da bildirerek söz konusu tasarının Fransız Hükümeti'ni bağlamadığı ve gerekli de

79 Zaman, 13 Ekim 2006.

80 Milliyet 18 Ekim 2006.

81 Cumhuriyet, 17 Ekim 2006.

82 Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar'..., ss. 40-41.

83 Agence France Presse, 9 Ekim 2006.

görülmediği ifade edilmiştir⁸⁴. Başbakan Dominique de Villepin ise, tarih ve belge ilişkin sorunlar hakkında kanun çıkarmanın iyi bir şey olmadığını geçmiş tecrübelerin gösterdiğini ifade etmiştir⁸⁵.

Tasarının Ulusal Meclis'te görüşülmesi sırasında Hükümet'i temsil eden Avrupa İşleri Bakanı Cathérine Colonna'nın tasarı aleyhinde tutum aldığını yukarıda gördük.

Tasarının kabulünün Türkiye'de yarattığı şiddetli tepkileri hafifletmek için olacak bu kez Cumhurbaşkanı Jacques Chirac devreye girmiştir. Basın haberlerine göre, 14 Ekim günü Başbakan Erdoğan'a telefon eden adı geçen Ulusal Meclis kararının kendisini üzdüğünü, tasarının yasalaşmaması için elinden geleni yapacağını, Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkilerde bir değişikliğin söz konusu olmadığını, Meclis kararının Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle olan müzakereleri açısından bir etki yapmayacağını söylemiştir. Başbakan Erdoğan da kendisine bu durumu mantıklı ve makul gerekçelerle Türk halkına anlatmanın mümkün olmadığını, tarihçilerin yapması gereken araştırmaların siyaset konusu yapılmasına ayrıca üzüldüğünü, bu tasarının yasalaşmasını engellemesini istediği, bunun iki ülke arasındaki ilişkilerin daha fazla yara almamasını sağlamak açısından önemli olduğunu söylemiştir.⁸⁶

Bir gazete bu olay için yazısına "Chirac'dan Erdoğan'a özür telefonu" başlığını koymuştur⁸⁷. Bunun üzerine Fransız Le Parisien gazetesi 'Cumhurbaşkanı'nın, Meclis'in çalışmasıyla ilgili özür dilemesinin düş kırıklığına uğraticı' olduğunu yazmıştır⁸⁸. Sosyalist Parti Sözcüsü Julien Dray, Chirac'ı Fransız halkının bu konuda doğrudan haberdar etmemekle eleştirmiş ve tasarının engellenmesi hakkındaki sözleri için Ulusal Meclis'in egemen olduğunu belirtmiştir⁸⁹. Cumhurbaşkanlığı basın servisi devreye girerek Chirac'ın özür dilendiğini teyit etmemiş ve kendisinin Başbakan Erdoğan'a Ermeni sorunu hakkında tutumunu tekrarladığı ifade edilmiştir⁹⁰. Bir başka kaynak Chirac'ın tasarının gereksizliğine ve Türkiye'nin hafıza çalışması yapmasının gereğine temas ettiğini ayrıca yasayı engellemek için

84 Agence France Presse, 10 Ekim 2006.

85 Armenews, 11 Ekim 2006.

86 Hürriyet, 14 Ekim 2006.

87 Zaman, 15 Ekim 2006.

88 Tercüman, 17 Ekim 2006.

89 Agence France Presse, 16 Ekim 2006.

90 Agence France Presse, 16 Ekim 2006.

bir söz vermediğini yazmıştır⁹¹. Chirac ve Erdoğan'ın ne konuştuğu hakkında belirsizliğin arttığı bir sırada bir gazeteci⁹² bu konuşmanın Başbakanlık'taki za-
bitlerine ulaşarak konuya son noktayı koymuştur. Buna göre Jacques Chirac özür
dilememiş, üzüntüsünü dile getirmiştir. Tasarının Senato'da engellenmesinden
değil, Senato'da durdurma umudundan bahsetmiş ancak bundan emin olmadı-
ğını da söylemiştir. Tasarı kanunlaştığı takdirde bunu imzalamayacağından ise
bahsetmemiştir.

T.B.M.M.'nin yukarıda değindiğimiz bildirisinden sonra Fransız Hüküme-
ti Türkiye'ye karşı politikasını yeniden açıklamak gereğini duymuştur. Dışişle-
ri Bakanlığı Sözcüsü Jean-Baptiste Mattei Türkiye ile diyalog içinde olmaya ve
Fransa'yı bu ülkeye bağlayan dostluk ve işbirliği bağlarına çok önem verdiklerini
belirtmiştir⁹³.

Görüldüğü üzere, Fransız Hükümeti Türkiye ile olan ilişkilerine çok önem
vermektedir. Esasen başka türlü olması da mümkün değildir. Fransız Hükümeti
Türkiye ile ilişkilerini bozacağı endişesiyle, söz konusu bu tasarıya karşı çıkmış
ve önlemeye çalışmıştır. Ancak Fransa'da iç siyasetin içinde bulunduğu karmaşa
sonucu, Ulusal Meclis'te kâğıt üzerinde %63 gibi büyük bir çoğunluğa sahip gö-
rünen Hükümet aslında bu çoğunluğa kumanda edememektedir. Kısaca Fransız
Hükümeti Türkiye'ye karşı izlemek istediği politikayı uygulayamamıştır. Seçim-
lerden sonra daha etkin bir hükümet kurulması beklenebilir. Ancak, halen gerek
UMP gerek Sosyalist Parti içindeki mevcut eğilimler gelecek hükümetin Ermeni
tezlerine daha da yatkın olabileceğini düşündürmektedir.

Türkiye'ye gelince, Ulusal Meclis ile Hükümet arasındaki tutum farkı
Türkiye'yi ilgilendirmemektedir. Söz konusu tasarının kanunlaşması Türkiye'nin
aleyhinedir. O itibarla eldeki tüm imkanlarla bunun önlenmeye çalışılması ve
kendi çıkarlarımıza zarar vermeyecek şekilde Fransa'ya karşı tüm önlemlerin alın-
ması gerekmektedir.

Söz konusu kanun tasarısı Fransa'da birçok tepkiye neden olmuştur. Le Mon-
de, Le Figaro, Libération gibi büyük gazetelerde bu hususta çıkan yazı ve makale-
lerin hemen tamamı tasarıyı eleştirmişlerdir. Bu, yazı ve makalelerde, işin esasını
teşkil eden, Ermenilerin soykırımı uğrayıp uğramadığı konusu üzerinde durul-

91 Radikal, 22 Ekim 2006 (Le Monde gazetesine atfen).

92 Ertuğrul Özkök, Hürriyet, 17 Ekim 2006.

93 Agence France Presse, 18 Ekim 2006.

mamıştır; zira Fransız kamuoyunda Ermenilere soykırım uyguladığı hakkında bir şüphe yoktur. Gazeteler daha ziyade meclislerin tarih yazmaması, tarihi olaylar hakkında karar vermemesi gibi sözlerle ifade özgürlüğünü ön plana çıkararak tasarıyı eleştirmişlerdir.

Bazı Fransız kuruluşları da tasarıya karşı çıkmışlardır. Bunların başında Tarih İçin Özgürlük Derneği gelmektedir. 2005 yılının Aralık ayında kurulan ve tanınmış Fransız tarihçilerinin üyesi olduğu bu dernek tarihi olaylar hakkında hüküm veren veya karara varan Fransız kanunlarına karşıdır ve bunların iptalini istemektedir⁹⁴. Bu dernek, tasarının Ulusal Meclis tarafından kabulünün ertesi günü, 13 Ekim 2006 tarihinde, bir bildiri yayınlayarak Fransa'nın geçmiş olayların niteliği hakkında Devlet gerçeğinin belirlenmesi konusunda hızlı bir süreç içine girdiğini, Cumhurbaşkanı'nın tarihi yazmak Parlamento'nun işi değildir dediği bir dönemde Ermeni soykırımı hakkında bir tasarının oylanmasının gerçek bir tahrik olduğunu, tarihin kurbanlarına karşı (Osmanlı döneminde Ermenilerini kastediyor) derin bir dayanışma duygusu içinde olmakla beraber, demokratik hakların bu gerilemesini protesto ettiklerini ve şayet Senato bu tasarıyı onaylarsa, kanunun iptali için Başkan Chirac'a başvuracaklarını bildirmiştir⁹⁵.

Fransa'da isim yapmış, çeşitli mesleklere mensup 20 şahsiyet de Meclis Başkanı'na bir mektup göndererek söz konusu tasarının kabulünün Türkiye'de uygulanan bazı metotların Fransa tarafından benimsenmesi (?) anlamına geldiğini bildirerek, insan haklarının sağlanması ve halkın bir bölümü (Ermenileri kastediyor) için değil, herkesin çıkarı için kanun yapması gereken Fransız Parlamentosu'nun bu görevinin korunması amacıyla, tasarı kanunlaştığı takdirde, konuyu Anayasa Mahkemesi'ne götürmesini istemişlerdir⁹⁶.

Sınır Tanımayan Gazeteciler Birliği de bir bildiri yayınlayarak tasarıyı, totaliter rejimlere mahsus bir uygulama olan resmi tarih gerçeği yaratmakla suçlamış ve ifade özgürlüğüne kısıtlama getirdiği için reddetmesini Senato'dan istemiştir⁹⁷.

Tarihçiler İçin Özgürlük Derneği ve Sınır Tanımayan Gazeteciler Birliği Fransa'da saygı gören kuruluşlardır. Meclis Başkanı'na mektup gönderen 20 şah-

94 Tarih için Özgürlük Derneği ve tarihi düzenleyen Fransız kanunlar hakkında bkz. Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar', *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 19, Sonbahar 2005, ss.23-28; Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar', *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 20-21, Kış 2005-İlkbahar 2006, ss.26-29.

95 Armenews, 14 Ekim 2006.

96 Armenews, 19 Ekim 2006.

97 Armennews, 24 Ekim 2006.

siyette öyledir. Ancak siyasi alanda fazla ağırlıkları olmadığı için Sosyalist Parti bu kişi ve kuruluşları dikkate almayarak söz konusu tasarıyı parlamentoya sunmuştur.

5. Avrupa Birliği'nde Tepkiler

Avrupa Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn Fransız Ulusal Meclis'i'nin tasarıyı ele almadan yaptığı bir açıklamada, Meclis'in bu yasayı onaylaması halinde bunun olumsuz bir etki yaratmasından ve Türkiye'de yapılması gereken tartışmaları (Ermeni soykırım iddialarını kastediyor) bloke etmesinden korktuğunu, ayrıca Türkiye'de ifade özgürlüğüyle ilgili tartışmaların yavaşlayıp tıkanabileceğini belirtmiş sonra da Fransız parlamenterlerini sorumlu davranmaya çağırmıştır. Rehn, Türkiye'de "Fransa bizden daha fazla ifade özgürlüğü talep ederken kendisi ifade özgürlüğünü kısıtlayan bir tasarıyı gündeme getiriyor" şeklinde bir algılama olduğunu da bildirmiştir⁹⁸. Rehn, ayrıca, Türkiye ile Ermenistan ve Türkiye ile Ermeni diasporası arasında diyalog ortamı oluşması gerektiğini ifade ederek, Türkiye ile Ermenistan arasında bir tarihçiler komisyonu kurulmasının yerinde olduğunu söylemiştir⁹⁹.

Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Durao Barroso'da Fransa'yı uyarak, Türkiye'nin önüne yeni kriterler getirilmemesi gerektiğini bildirmiştir¹⁰⁰.

Avrupa Birliği-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Başkanı Hollandalı Joost Lagendijk ise, Ermeni soykırımını inkâr etmenin suç sayılmasının bu meselelerin tartışılmasını engelleyici, son derecede sakıncalı olduğunu, Türkiye'ye karşı inandırıcı olunabilmesi için düşünce özgürlüğünü kısıtlamaktan uzak durulması gerektiğini, bu nedenle Fransız yasa tasarısına karşı olduğunu, ayrıca politikacıların hiçbir zaman tarihçilerin tartışmasını yasaklamaması ve sınırlamaması gerektiğini bildirmiştir¹⁰¹.

Avrupa Parlamentosu'ndaki Yeşiller Grubu'nun Başkan Yardımcısı Daniel Cohn-Bendit, bu tasarının ters etki yapacağını ve Türkiye'nin resmi tarihi ön plana çıkaracağını söylemiştir¹⁰².

98 Radikal, 10 Ekim 2006.

99 Radikal, 11 Ekim 2006.

100 Hürriyet, 10 Ekim 2006.

101 Hürriyet, 9 Ekim 2006.

102 Armenews, 12 Ekim 2006.

Avrupa Parlamentosu'nda Ermenistan'la ilişkiler bölümü başkanı, Yeşiller Partisi'nden Marie Anne İsler yaptığı açıklamada, bu tasarının Ermenistan ve Ermeniler için yararlı olmayacağını, bazı Fransız siyasilerinin seçim hesaplarını yansıttığını, Türkiye'den Ceza Kanunu'nun değiştirmesi istenilirken bu tasarının nasıl açıklanacağını, tasarının Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istemeyenlerin ekmeğine yağ süreceğini, bu durumda Türkiye'nin İran ve Rusya'ya yönelme olasılığının bulunduğunu, ayrıca bu tasarının Ermeni sorunu hakkında Türkiye'de yeni başlamış olan tartışmaları ve ortak tarihçiler komisyonu kurulması çabalarını olumsuz etkileyeceğini, bu arada Ermenistan'a uygulanan ablukanın ve bu ülkenin izole olmuş durumunun süreceğini söyleyerek tasarıya karşı çıkmıştır¹⁰³.

Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubu adına Daniel Cohn-Bendit, Joost Lagendijk ve Cem Özdemir, Fransız milletvekillerine bir mektup göndererek, eğer Türkiye'nin kendi geçmişi üzerinde tartışması isteniyorsa söz konusu tasarının unutulması gerektiğini, Yeşiller'in yıllardan beri Türkiye'de reformlar yapılması ve özellikle ifade özgürlüğünün sağlanması için çalıştığını ve Ermeni soykırımının ele alınması dahil bu alandaki gelişmelere katkıda bulunduğunu, Sosyalist Parti tasarısının bu çabaları zora soktuğunu, bu tasarı kabul edildiği takdirde Türkiye'de ifade özgürlüğünü engelleyen Ceza Kanunu hükümlerine karşı yürütülen mücadelede kullanılan gerekçelerin değeri kalmayacağını, üzerinde farklı düşünceler bulunan bir sorunun (soykırım iddialarının) tartışılmasına kanun yoluyla son verilmesinin bedelinin Türk demokratları tarafından ödenmesi olasılığının bulunduğunu bildirmişlerdir¹⁰⁴.

Ülkelerinin Avrupa Birliği dönem başkanı olması nedeniyle Finlandiya siyaset adamları da bu tasarıyla ilgilenmişlerdir.

Finlandiya Meclis Başkanı Paavo Lipponen "sözde" Ermeni soykırımının Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için hiçbir zaman bir kriter olamayacağını ve tasarı konusunda Sosyalist Partisi başkanı François Hollande ile görüşeceğini söylemiştir. Konuşması boyunca sözde Ermeni soykırımı deyimini kullanan Lipponen Türkiye'nin geçmişiyle barışması gerektiğini eklemiştir.

Tasarının Fransız Ulusal Meclisi'nde kabulünden sonra Finlandiya Dışişleri Bakanı Erkki Tuomioja bu olayı "delice" olarak nitelendirmiştir. Tuomioja, ayrı-

103 Armenews, 12 Ekim 2006.

104 Armenews, 12 Ekim 2006.

ca, şahsen vuku bulan olayları nitelendirmek için soykırımın doğru bir sözcük olduğunu düşündüğünü ve Türkiye'nin de bunu kabul etmeye hazır olmasını ümit ettiğini söyleyerek, hem Ermeni soykırımını iddialarını tanımış hem de Türkiye'den tanımmasını istemiştir. Ancak parlamentoların kanun çıkararak bu gibi konulara karışmamaları gerektiğini de belirterek tasarı kanunlaştığı takdirde bunun Türkiye'de aşırı görüş sahibi kişileri güçlendireceğini de ifade etmiştir¹⁰⁵.

Avrupa Birliği yetkilileri tasarının kabulüne sert denebilecek tepki göstermişlerdir. Komisyon Başkanı Barroso Ermeni sorunun hassaslığına dikkat çekerek bu konunun Türk toplumu tarafından ele alınması gerektiğini ve şahsen başka ülke parlamentolarının tarihi yorum ve analizler de yapan kanunları kabul etmelerinin bir faydası olduğuna inanmadığını söylemiştir¹⁰⁶.

Komisyon'un genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn ise bu tasarının Ermeni sorunu konusunda tartışmaları başlatmak yerine kapattığını, ultimatolarla gerçek bir diyaloga ve uzlaşmaya varılamayacağını, bu nedenle tasarının tersine sonuç vereceğini ifade etmiştir¹⁰⁷.

Komisyon'un Dışişlerinden sorumlu üyesi Bayan Benita Ferrero Waldner bu olayın Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecini etkilemeyeceğini belirtmiştir¹⁰⁸.

Avrupa Birliği Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Başkanı Hollandalı Joost Lagendijk Fransız Ulusal Meclisi'nin kararını "Aptalca ve Avrupalı olmaktan uzak" olarak nitelendirmiş, Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Camiel Eurlings Türkiye'de düşünce ve ifade özgürlüğünün tesisi için çalışıldığı bir sırada Fransa'da ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı bir karar alınmış olduğunu vurgulamış ve "Siyasiler tarih yazmaz. Bu konuyu tarihçilere bırakalım" demiştir. Avrupa Parlamentosu'nun İngiltere üyesi Andrew Duff ise tasarının kanunlaşması halinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin konuyu görüşmeye hazır olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁹

105 Zaman, 19 Ekim 2006.

106 AP, Reuters, 13 Ekim 2006.

107 AP, Reuters, 13 Ekim 2006.

108 Agence France Presse, 13 Ekim 2006.

109 Zaman, 13 Ekim 2006.

Avrupa Parlamentosu'nda Yeşiller'in Başkan Yardımcısı Daniel Cohn-Bendit Fransız Ulusal Meclisi'nin kararını "aptalca, saçma ve zararlı" olarak nitelendirdikten sonra bunun Türkiye'de ifade özgürlüğünü savunmaya çalışanların sırtından bıçaklanması anlamına geldiğini söylemiş, sonra da Fransa'da kimsenin Ermeni soykırımını inkâr etmediğini ifadeyle bu kararın Fransa'daki Türkleri hedef alabileceğini belirterek şimdiye kadar kimsenin temas etmediği bir hususu ortaya koymuştur.¹¹⁰

Görüldüğü gibi Avrupa Birliği yetkililerinin hepsi tasarının aleyhinde tutum almışlardır. Bunun ana nedeni tasarı kanunlaştığı taktirde Türkiye'de, aynıyla mukabele düşüncesiyle, özellikle Ermeni sorunu konusunda ifade özgürlüğünün kısıtlanmasıdır. Böyle bir kanunun Türkiye-Ermenistan ilişkilerini de olumsuz etkilemesi duyulan endişeler arasındadır. Buna karşın kanun çıksa da Türkiye'nin üyelik sürecinin bundan etkilenmeyeceği de belirtilmiştir.

6. Diğer Ülkelerde ve Uluslararası Kuruluşlarda Tepkiler

Ülkeler genelde Fransa'daki kanun tasarısı hakkında sessiz kalmışlardır. AB Dönem başkanı Finlandiya'dan başka A.B.D., Rusya, Yunanistan ve İsveç' ten ve uluslararası kuruluş olarak AGİT ve Uluslararası Af Örgütü'nden tepkiler gelmiştir.

a. ABD

A.B.D. Dışişleri Bakan Yardımcısı Daniel Fried Brüksel'de bu konuda kendisine yöneltilen sorulara bu tasarıya karşı çıkan Cumhurbaşkanı Chirac'ı desteklediğini, Ermenilerin katledilmesi konusunun tartışmayı suç sayan bir mevzuatın anlamı olmadığı yolundaki görüşleri paylaştığını, Başkan Bush'un Ermenilerin kitle halinde öldürülmesinden bahsettiğini ve Amerikan Hükümeti'nin hiçbir zaman "soykırım" sözcüğünü kullanmadığını ifade ederek cevap vermiştir. Fried Amerikan Hükümeti'nin Türkiye ve Ermenistan'ın bu konuyu dürüstçe ele almalarını görmek istediğini, bazı Türklerin de (Ermeni görüşlerini destekleyenleri kast ediyor) hükümetlerini böyle davranmaya çağırdığını belirtmiş ve söz konusu tasarının böyle bir gelişmeyi teşvik edeceğini zannetmediğini eklemiştir¹¹¹.

110 Armenews, 14 Ekim 2006.

111 Reuters, 20 Ekim 2006.

b. Rusya

Rus Duma'sı Anayasa Komisyonu Başkanı Yuri Charandine, söz konusu tasarinın Fransa'nın tarihi gerçeği saptamak arzusuyla açıklanabileceğini ancak Türkiye ile olan durumun sakinleşmek yerine daha da gerileceğini söylemiştir¹¹².

c. Yunanistan

Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Yorgo Kumuçakos, Yunan Parlamentosu'nun 1996 yılında Ermeni soykırımını tanıyan bir karar aldığını hatırlattıktan sonra, çağdaş dünyada geçmişin geleceğe engel olmaması gerektiğine inandıklarını söyleyerek, dolaylı bir şekilde Fransız tasarısını doğru bulmadıklarını ifade etmiştir¹¹³. Ancak başka bir kaynak Kumuçakos'un Türkiye'yi kastederek, tehditler ve şiddetli resmi demeçlerin Avrupa Birliği'ne katılma yolunda olan bir ülkeye yarar getirmeyeceğini söylediğini belirtmektedir¹¹⁴.

d. İsveç

İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt, Fransız Ulusal Meclisi'nin söz konusu tasarımı kabulünden endişe duyduğunu ifade etmiş ve bu tasarı konusunun Türkiye'nin Kıbrıs bandıralı gemilere limanları açması konusundaki müzakerelerde sorun çıkarabileceğini söylemiş, ancak tasarinın Senato ve Başkan Chirac tarafından da tasdiki gerektiğinden belki de kanunlaşamayacağını ifade etmiştir¹¹⁵.

f. Agit

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Basın Özgürlüğü Temsilcisi Miklos Haraszti Fransız Senatosu Başkanı'na bir mektup göndererek tasarinın kabulünün ifade hürriyeti hakkında uluslararası standartlar açısından ciddi endişe yaratacağını bildirmiş ve Fransa gibi ifade özgürlüğü konusunda eski geleneğe sahip bir ülkenin böyle bir tasarımı kabulünün diğer AGİT üyesi ülkeler için tehlikeli bir emsal olacağını ifade etmiştir¹¹⁶.

112 Le Monde, 14 Ekim 2006.

113 NTV-MSNBC, 12 Ekim 2006.

114 RFERL, 12 Ekim 2006.

115 SR International, 17 Ekim 2006.

116 Arminfo, 17 Ekim 2006.

g. Uluslararası Af Örgütü

Uluslararası Af Örgütü bir bildiri yayınlayarak söz konusu tasarının Fransız Ulusal Meclisi'nde kabul edilmesinden büyük endişe duyduğunu, tasarının ifade özgürlüğü için ciddi bir tehdit oluşturduğunu belirterek, Fransız Senatosu'ndan ve Cumhurbaşkanı'ndan bu tasarıyı reddetmeleri istenmiştir. Bildiride bu tasarı kanunlaştığı takdirde hangi uluslararası anlaşmaları ihlal edeceği de ifade edilmiş ve bu kanun nedeniyle mahkum olanların kanaat mahkumu sayılacağı belirtilmiştir¹¹⁷.

7. Ermenistan'da ve Diaspora'da Tepkiler

Yukarıda açıklamış olduğumuz üzere, hemen herkes söz konusu tasarının aleyhindeyken Ermeni diasporası ve Ermenistan'da tamamen tersine bir tutum içindedir.

Fransa'da soykırım iddialarıyla ilgili konularla uğraşan, Taşnak eğilimli Ermeni Davasının Savunulması Komitesi (Comité de la Defense de la Cause Arménienne = CDCA) söz konusu tasarının savunulmasını yüklenmiş olup, oylama günü yayınladığı bir bildiride, tasarının tüm Fransız vatandaşlarının ortak belleklerini, onurlarını, gerçek ve adalet değerlerini korumayı amaçladığını bildirerek, milletvekillerini olumlu oy vermeye davet etmiştir.

Avrupa Birliğinde Ermeni çıkarlarını korumak için kurulmuş olan ve başlıca uğraşısının Avrupa Parlamentosunun kararlarını, Türkiye aleyhine, Ermenistan'ın lehine olmasını için etkilemeye çalışan, Taşnak eğilimli Adalet ve Demokrasi İçin Avrupa Ermeni Federasyonu (European Armenian Federation for Justice and Democracy= FEAJD) ise Türkiye'nin bu konuda ileri sürdüğü tehditlere önem verilmemesi gerektiğini, 2001 yılı kanunundan sonra Türkiye'nin aldığı söylenen önlemlerin iki ülke arasındaki ticareti hiçbir şekilde etkilemediğini, esasen Gümrük Birliği sayesinde ekonomilerin ileri derecede entegre olması sonucunda Türkiye istese de Fransa'ya karşı tehditlerini uygulayamayacağını bildirmiştir¹¹⁸. Tasarının Ulusal Meclis'te kabul edilmesinden sonra bu iki kuruluş ayrı ayrı bildiriler yayınlayarak milletvekillerini tebrik etmişler ve Senato'yu bu tasarıyı kabul etmeye çağırılmışlardır.

Ermenistan'ın tutumuna gelince tasarının kabulü Erivan'da bazı sevinç gös-

117 Amnesty International USA, 19 Ekim 2006.

118 Agence France Presse, 11 Ekim 2006.

terilerine neden olmuş¹¹⁹ Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan ise şu açıklamayı yapmıştır¹²⁰:

“Bugün Fransız Ulusal Meclisi’nin tasarımı kabul etmesi Fransa’nın insani ve tarihi hak ve değerleri ilkeli ve tutarlı bir şekilde savunmasının doğal bir devamıdır.

Bu karar aynı zamanda Türk Devleti tarafından Ermeni soykırımının yoğun ve saldırgan bir şekilde resmen inkârına doğal bir tepkidir. Türkler gerçeğe karşı önceden tasarlanmış, planlanmış bir saldırı içindedirler.

Böyle bir kararın alınması Fransız Parlamentosu’nun egemen hakkıdır ve anlaşılabilir. Bizim anlamadığımız, Türkiye’nin aynı şeyi yapan ve soykırım deyimini kullananları veya bu olayları tartışmaya cesaret eden kişileri bile cezalandıran bir kanunu varken, (301. maddeyi kastediyor) Türk Hükümeti’nin aşırı halk tepkilerini tahrik etmesidir.”

Görüldüğü gibi, Ermenistan Dışişleri Bakanı’nın açıklaması daha ziyade bir propaganda bildirisine benzemektedir. Türkiye’nin soykırım iddialarına karşı çıkması “gerçeğe karşı” bir saldırı olarak takdim edilmesi kabul edilemez bir deyimdir. Türk Hükümeti’nin aşırı halk tepkilerini tahrik etmekle suçlanması da öyledir. Bu tepkilerden kasıt, herhalde, Türkiye’de Fransız temsilciliklerin önünde yapılan gösteriler olsa gerektir. Bu gösterileri hangi kuruluşlarca düzenlediği ellerinde taşıdıkları pankartlardan bellidir. Bunların siyasi eğilimi genelde Hükümetinkinden farklıdır. Nihayet Türkiye’de Ermeni sorunu sözcüğünü kullandığı veya tehcir olaylarını tartıştığı için cezalandırılan tek kişi bulunmamaktadır. Soykırım olduğunu iddia eden Ermeni ve diğer yabancı yazarların kitaplarının çevirileri bazı yayınevlerinin vitrinlerini süslerken böyle suçlamaların anlamı yoktur.

Ermenistan Dışişleri Bakanı’nın bu açıklamasına iki ülke ilişkileri açısından yaklaşıldığında, esasen zorluklar içinde olan bu ilişkilere yeni bir sorun eklenmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Tasarının kabulünden sonra Ermenistan Dışişleri Bakanı tasarından ziyade ülkesinin Türkiye ile olan ilişkileri ve Türkiye’nin tutumu hakkında, olumsuz bir tarzda birçok kez konuşmuştur. Oskanyan’ın tasarının kabulünü Türkiye’yi yermek için bir uygun bir fırsat olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu konuşmalara

119 Radikal ve Hürriyet, 13 Ekim 2006.

120 <http://www.armeniaforeignministry.com/news/index.html> 12 Ekim 2006.

dergimizin gelecek sayısında yer vereceğiz.

Ermenistan basınında tasarının Fransız Ulusal Meclis tarafından kabulü hakkında yapılan yorumlarda ise sadece övgü ve memnuniyet bulunmadığı, bazı gazetelerin tasarının Fransa'da, Avrupa Birliği ve bazı ülkelerde olumsuz tepkilere neden olduğunu dikkate aldığı görülmektedir. Bir gazete¹²¹ bu tepkilerin, Türkiye ve Azerbaycan tarafından tasarıyı yermek için dikkatle hazırlandıklarını yazmıştır. Bir diğer gazete¹²² tasarının kabulünü bazılarının tarihi adaletin yerine gelmesi olarak görececeklerini, bazılarının Ermeni diplomatlarının parlak bir başarı kazandıklarını ileri süreceklerini, diğer bazılarının ise Türkiye'nin aldığı topraklarımızı bize geri vereceğini iddia etmeye başlayacaklarını, ancak gerçekte Fransız Parlamentosu kararının Fransız toplumunun bir bölümünün Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılmasına karşı olduğunu bir kere daha gösterdiğini ifade etmiştir. Bir başka gazete¹²³ Ermeni soykırımının diğer ülkeler tarafından tanınması için sarf edilen enerji ve kaynakların Türkiye-Ermenistan sınırının açılması için sarf edilse ve sınır açılsaydı bunun sağlayacağı yararın Ermeni soykırımının tanınmasının sağlayacağı manevi tatminden daha fazla olacağını ileri sürmüştür. Son olarak bir gazete¹²⁴, bir tarihi haline dönüşen Ermeni soykırımı konusu olmasaydı Orhan Pamuk'un Nobel ödülünü alamayacağını belirtmiştir.

Bu vesileyle Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı da bu konuda bir bildiri yayınlarak tasarının konusundaki gelişmelerin endişeyle izlendiğini, Fransız Hükümeti'nin tasarıyı desteklememesinin not edildiğini, Senato'nun bu girişimi önleyeceğinin ümit edildiğini bildirmiş ve Ermenistan ve Ermeni Diasporası'nın bölgede (Güney Kafkaslarda) barış ve istikrara katkıda bulunmak yerine yıkıcı bir rol oynadıkları ifade edilmiştir¹²⁵.

8. Olası Gelişmeler

Fransız Ulusal Meclisi'nde kabul edilen bu tasarının kanunlaşması için Senato'da da görüşülüp oylanması gerekmektedir. Ancak Senato'nun böyle bir mecburiyeti olmadığı, uygun görmezse tasarıyı gündemine almayabileceği anlaşılmaktadır.

121 Hayots Ashkar, 17 Ekim 2006.

122 Hayk, 13 Ekim 2006 .

123 Aravot, 19 Ekim 2006.

124 Haykakan Jamanak, 16 Ekim 2006.

125 Azeri Pres Agency, 13 Ekim 2006.

Normal koşullarda Fransız Hükümeti'nin tasarıya karşı çıkmaya devam edeceği söylenebilir. Ancak Türkiye Fransa'ya karşı ekonomik alanda, ayrımcılık sayılabilecek boyutta, bir önlem alırsa Fransız Hükümeti'nin politikasını değiştirmesi ve tasarıyı engellemekten vazgeçmesi mümkündür. Fransız Hükümeti bu günkü politikasına devam etse dahi tasarıyı ancak bir süre engelleyebileceği görülmektedir. Halen, başka nedenlerle zayıflamış olan bu hükümetinin parlamento seçimlerinin yaklaştığı bir ortamda, Ermenilerden ve iktidar partisinin Sarkozy taraftarlarından gelecek baskılara direnme gücü fazla olmayabilir.

Fransa'da olduğu kadar Avrupa Birliği'nde ve diğer bazı ülkelerde çok eleştirilmiş bulunan bu tasarinın, normal koşullarda, Senato'da hasıraltı edilmesi beklenbilir. Ancak Fransız kamuoyu ve siyasetçileri özellikle dışarıdan gelen eleştirilere pek değer vermediklerinden bu eleştirilerin tasarinın akıbeti üzerindeki etkisi sınırlı kalacaktır.

Diğer yandan iktidar partisi olan UMP'nin, Partinin başkanı Nicolas Sarkozy ile Başkan Chirac ve Başbakan Villepin taraftarları arasındaki, tasarinın Ulusal Meclis'ten geçmesini sağlayan bölünme, Senato'da da vardır. Nitekim UMP'nin ikinci adamı olan Sarkozy taraftarı, Marsilya Belediye Başkanı Senatör Jean-Claude Gaudin daha şimdiden tasarıya oy vereceğini beyan etmiştir¹²⁶.

Sonuç olarak Fransız Hükümeti'nin tasarinın Senato'dan geçmesini önlemeye, bu olmazsa geçmesini geciktirmeye çalışacağı tahmin edilmektedir. Tasarinın Senato'da küçük bir değişikliklerle kabul edilmesi, yeniden Ulusal Meclis tarafından ele alınmasını gerektirmektedir. Mesela, yukarıda değindiğimiz Patrick Deveciyan'ın üniversite mensuplarını ve bilimsel araştırmaların kanun kapsamı dışında tutulması hakkında Ulusal Meclis tarafından kabul edilmeyen önerisi, Senato'da benimsenebilir. Bu takdirde tasarı yeniden görüşülmek üzere Ulusal Meclise gönderilecektir. Böylelikle, 2001 yılı kanununun kabul edilmesinden önceki dönemde görüldüğü gibi¹²⁷, tasarinın Senato ve Ulusal Meclis arasında üç yıl kadar gidip gelmesi süreci yeniden yaşanabilir. Bu uzun süreç içinde Türk kamuoyu ve hükümetinin, yine 2001 yılında olduğu gibi, konuya duyduğu ilgi azalabilir. Sonunda beklenmeyen bir anda Ulusal Meclis ve Senato bir metin üzerinde mutabık kalabilir ve tasarı kanunlaşabilir.

126 Gamk, 20 Ekim 2006 .

127 Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar', *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 1 s. 10- 14.

Fransa'da kanun tasarılarının her iki meclis tarafından kabul edildikten sonra, Cumhurbaşkanı'nca imzalanması ve yayınlanması gerekmektedir. Cumhurbaşkanı'nın tasarımı onaylamaması Anayasa Mahkemesi'ne kadar giden uzun bir süreç başlatmaktadır. Jacques Chirac, kendisine yöneltilen eleştirileri göze alamayarak, taraftar olmamasına rağmen, 2001 yılı kanununu imzalamıştı. Halen Ulusal Meclis'ten geçmiş olan tasarı Senato'dan da geçip Cumhurbaşkanlığına geldiğinde bu makamda, büyük bir olasılıkla Jacques Chirac bulunmayacaktır. En güçlü adaylar olarak gösterilen Nicolas Sarkozy ve Sosyalist Segolène Royal'den hangisi seçilirse bu tasarımı imzalamakta tereddüt etmeyeceklerdir.

Cumhurbaşkanı imzalarsa dahi 60 milletvekili ve/veya senatörün bu tasarımı Anayasa Mahkemesi'ne götürme yetkisi vardır. Anayasa Mahkemesi'nin ifade özgürlüğünü ihlal eden bu tasarımı reddetmesi olasılığı fazladır. Ancak günümüz Fransasında bu sayıda parlamenterin Türkiye'nin lehine olan bir girişime katılmaları zordur.

Özetlemek gerekirse tasarının kısa zamanda kanunlaşması beklenmemektedir. Bu süreç uzun olacaktır. Sonucu şimdiden bilmek zordur. Tasarının ifade özgürlüğüne aykırı olduğu hakkında Fransız kamuoyunda kesin bir kanaat oluşursa Senato tarafından reddedilmesi kolaylaşacaktır. Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinde olumlu gelişmeler olması da tasarının reddine yardımcı olacaktır. Aksi halde, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında, mesela Kıbrıs sorunu nedeniyle, bir kriz çıkması halinde Senatonun tasarının kabulüne yönelebilir.

Bu arada tasarının kanunlaşmasını önlemek değil teşvik etmenin Türkiye yararına olabileceğini de düşünmek mümkündür. Zira Dergimizin geçen sayısında ayrıntılı olarak açıkladığımız gibi¹²⁸, tasarı kanunlaştığı takdirde Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurarak bu kanunu iptal ettirmek olanağına kavuşacaktır. İyi hazırlandığı takdirde bu davayı kazanma olasılığı yüksektir. Davanın kazanılması halinde ise Fransa'da tarihi düzenleyen kanunlara karşı mevcut hareketin de etkisiyle, bir süre sonra 2001 yılı kanunun da iptal edilmesi gündeme gelecektir. Bu kanunun iptal edilmesi ise, soykırım iddialarına büyük bir darbe indirecektir. Sonuç olarak Diaspora Ermenileri hüsrana uğrarken, Türkiye ile Ermenistan ilk kez ciddi bir uzlaşma zemini bulacaklardır.

128 Ömer Engin Lütem, 'Olaylar ve Yorumlar', *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 20-21, Kış 2005-İlkbahar 2006, s.43.

1991 ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMLERDE ERMENİ TARİHÇİLER TARAFINDAN YAZILAN KİTAPLARDA YAPILAN TAHRİFATLAR*

Doç. Dr. Birsen KARACA

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi
karaca@humanity.ankara.edu.tr

Öz: Bu makalede 1991 yılı, Ermeni tarihi ve Ermenilerin tarihini konu alan belgeler açısından önemli kırılma noktalarından birisi olarak kabul edilmektedir. Çünkü, Ermeni siyaset adamları ve aydınlar SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsız bir ülke ve devlet olma şansını elde eden Ermenistan için yep yeni bir tarihe gereksinim duymuşlardır. Bu gereksinim Sovyet döneminde yazılmış olan tarih kitaplarındaki bilgilerin unutturulmasını, belgelerin yok edilmesini içermektedir.

1918-1920 yıllarında bugünkü Ermenistan sınırları içerisinde bağımsız bir Ermeni devleti varlık gösterdi. Anılan dönemde iktidarda, Taşnak Partisi vardı. Sovyetler Birliği döneminde yazılan tarih ve ders kitaplarına ise Taşnak Partisinin bu dönemdeki başarısızlıkları kaydedilmişti. Bu başarısızlıkların sonucunda Ermenilerin bağımsızlıklarını Sovyet Rusya'ya teslim etmişlerdi.

Ermeniler için, 1991 yılından sonra yeni bir tarih yazılırken işlenen "Sözde Ermeni Soykırım"ı motifi de özellikle dikkat çekmektedir. Bu motif Ermenilerde ulus bilincini uyandırmak ve bu bilinci canlı tutmak, ayrıca dünya kamuoyundan sempati toplamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu konuda da Ermeni siyaset adamları ve aydınlar tarafından yaratılan çelişkileri yine Ermeni tarihçileri kayıtlara geçirilmektedir. Örneğin: 1991 yılından önceki dönemlerde Ermenistan'da "Kahramanlık Anıtı" olarak dikilen bazı anıtlar bugün dünya kamuoyuna "Soykırım Anıtı" imiş gibi tanıtılıyor.

Anahtar Kelimeler: Ermeni tarihçiler, 1991, kitaplar, anıtlar, Sözde Ermeni Soykırımı.

Abstract: In this article, the year 1991 is perceived as one of the breaking points regarding the Armenian history and its documentation. Because, Armenian intellectuals and politicians necessitated a new history for Armenia which had recently gained the opportunity to become an independent state after the disintegration of the Soviet Union. This necessity demanded destruction of the documents and dememorization of the information written in the history books of the Soviet era. Between 1918-1920

* 11 Mayıs 2006 tarihli konferans metni (KHO).

an independent state existed within the boundaries of contemporary Armenia. It was governed by the Tashnak Party. In the history books written in Soviet era, failures of Tashnak government was recorded as well. The remedy of this failure was the Armenian deliverance of their independence to the Soviet Union. In the process of rewriting history in Armenia after 1991, the theme of the so-called Armenian genocide is conspicuous as well. This theme was used for creating a national consciousness, to preserve this consciousness and to gain the sympathy of the world public opinion. In this matter, Armenian historians recorded the dilemmas of Armenian intellectuals and politicians. For example, some monuments erected in Armenia before 1991 as monuments of heroism were displayed as monuments of genocide.

Key Words: *Armenian historians, 1991, books, monuments, so-called Armenian genocide.*

1991 yılından sonra, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden süreçte Birliği oluşturan diğer bazı halklar gibi, Ermeniler de bağımsız bir devlet olma şansını elde ettiler. Bu olayın sonucunda, Türkiye'nin dış ilişkilerini yakından ilgilendiren yeni oluşumlar ortaya çıktı. Kuzeydoğu sınırlarımızda aralarında Ermenistan'ın da bulunduğu yeni devletler belirmişti. Türkiye'nin Ermenistan'la komşuluk ilişkileri sorunlu başladı. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, Ermenilerin kendi kamuoylarında ve dünya kamuoyunda Türkiye'nin "Sözde Ermeni Soykırımı" nı kabul etmesi için onlarca yıldır sürdürdükleri ısrarlı çalışmalarıdır. Bu çalışmalar içerisinde yalnızca yazılı ve görsel metinler yoktu, ASALA gibi örgütlerin gerçekleştirdiği terörist eylemler de vardı.¹ Bu eylemlere katılan ASALA üyelerinin bugünkü Ermenistan hükümeti tarafından milli kahraman olarak ilân edilmeleri² ve anıtlarının dikilmesi ise, terör de dahil olmak üzere Türkiye'ye karşı yapılan tüm hareketlerin devlet düzeyinde benimsendiğini gösteren önemli bir veridir. Bunun en son örneği Talat Paşa'nın katili Tehleryan için 2006 yılında Erivan'da dikilen anıttır.³

"Soykırım" iddiası Türkiye'ye karşı yürütülen psikolojik savaşın temel malzemelerindedir ve çok yönlü kullanıma açık bir konudur. Türkiye'nin Ermeni id-

1 ASALA'nın gerçekleştirdiği terörist eylemlerle ilgili olarak bkz. Bilal N.Şimşir, Şehit Diplomatlarımız Cilt.1—2, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000.

2 Ayrıntılı bilgi için bkz. Mikael Danielyan, 'İdeoloji Olan Terörizm', Çev. Birsen Karaca, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı:14—15, Ankara, 2004, ss. 165—166.

3 Bkz. Milliyet, 17 Mart 2006; Agos 24 Mart 2006.

dialarını kabul etmesinin Ermeniler için maddi getirisi Türkiye’den talep edilecek toprak ve tazminat olacaktır. Bu talepler, Türkiye’ye karşı yürütülen faaliyetlere yalnızca projeyi sahiplenenlerin değil, Ermeni etnik kökenli her bir bireyin desteğini ve katılımını sağlamak için önemli bir ödüldür. Böyle bir başarının manevi getirisi ise Ermenilerin kimlik sorununu çözmeyi garanti etmektedir. Bu bağlamda, “soykırım” iddiaları Ermeni halkını birarada tutacak bir düşman imgesi yaratmak için uygun malzemelerin sunulmasına da yardım etmektedir. Devamında ise, bir zamanlar dünyanın süper gücü olan Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkmış bir “muzaffer” efsanesinin Ermeni tarihine kaydedilmesi vardır. Günümüzde yazılan tarih kitaplarında ve ansiklopedilerde bile bu motifin işlendiğini belgeleyecek veriler mevcuttur. Buna çocuklar için hazırlanmış Ermenice “*Voskeporik*” adlı ansiklopediden somut bir örnek verelim. Bu başvuru kaynağında Osmanlı Devleti’nin vatandaşı iken Bulgar ordusunda ve Rus ordusunda Osmanlı Devleti’ne karşı yapılan savaflara katılmış, Doğu Anadolu Bölgesi’nde Ermeni isyanlarını kıskırtmış ve isyanlara elebaşılık etmiş Andranik şöyle anlatılıyor:

“Andranik’e ‘yaşantınızın en mutlu günü hangisidir?’ diye sormuşlar. O da cevap olarak Batı Ermenistan’ın Gomer köyü yakınlarında sayıca çok üstün Türk saldırganlara karşı Ermeni erkek ve kadınlarından oluşturulan küçük bir grupla kendi yönetiminde yapılan çarpışmayı hatırlamış.”⁴

Türkiye’nin maddi ve manevi kayıplarının neler olabileceği sorusuna gelince, bunu öngörmek için, sözde “Ermeni Soykırımı” projesini sahiplenenlerin hayal ettikleri sonuçları temel almak yeterlidir.

Araştırma sonuçları, toplumsal belleği korumanın temel koşullarından birisinin hatırlamak edimini güçlendirmek olduğunu ortaya koymaktadır. Hatırlamak için başvuru en güvenilir araçlar ise tarih ve sanat metinleri, haritalar, anıtlar, gelenekler, ritüeller gibi kültürel birikimlerden oluşur. Bu bağlamda, kullanacağımız yöntemi incelediğimiz metnin ait olduğu sanat ve yazın türünün taleplerine uygun olarak belirleyeceğiz: Bu metinler Ermeni tarihinde anılan kişilerle ve olaylarla ilgili bilgiler ve bu bilgiler üzerinde tahrifatlar yapıp yapılmadığını gösteren belgeler olacak. Belgeler ise kronolojik bir sıralamayla değil içeriklerine uygun olarak karşılaştırma yöntemiyle sunulacaktır.

İnceleme konumuz, devlet olma deneyimi on dört yıla sınırlı bir halkın tarihidir. Bunun açılımı şudur: İnsanlık yazının icadıyla “yazılı tarihe” geçiş yaptı. Çağ-

4 Andranik, *Voskeporik*, Erivan: 1993, Cilt 1 s. 62.

daş tarih, gerçekliği teknolojinin sunduğu olanaklarla onaylanan ve karşılaştırma yöntemleriyle doğrulanan belgelere dayanılarak yazılmaktadır. Buna karşın devlet geleneği oluşturamayan halklar hâlâ sözlü ve bireylerin yaşam öykülerine odaklı tarihi içselleştirerek sonraki kuşaklara aktarma geleneğini sürdürmektedirler. Bu açıdan Ermeni tarihi ilginç örneklerden biridir. Çünkü, Ermeni tarihçiliğinde sözlü tarih geleneğinin yalnızca devamlılığı için değil belirleyici olması için de direnç gösterilmektedir. Çağdaş tarihçiler sözlü tarihi yadsımazlar, ancak bireylerin tanıklıkları ve anılarıyla kaleme alınan tarihi yazılı tarihe alternatif olarak da görmezler. Sözlü tarih geleneğinin sürdürüldüğü toplumlarda mitler ve efsaneler dikkat çekici bir yoğunlukla üretilir. Bu noktada tarihi yorumlayan kişinin dünya görüşü, eğitim düzeyi, psikolojik yapısı, ulaşmak istediği hedefler gibi etmenler önem kazanır. Çünkü, yorumcunun adres olarak seçtiği geniş halk kesiminin toplumsal belleği, önemli ölçüde söz konusu mitler ve efsanelerde yaratılan imgelerle, aktarılan bilgilerle kurulur. Bu durum tarihe özel bir keyfiyet kazandırmaktadır. Bunu Ermeni entelektüellerin “özgürlük” anlayışındaki paradoksal nitelikleri sergileyen somut bir veriyle örnekleyelim. Ermenice öğrenenlere yönelik olarak A.S.Garibyan ve C.A Garibyan tarafından hazırlanan ders kitabında Ermeni yazar Haçatur Abovyan (1809-1848)’a ait bir metin yer alıyor:

“Kuşatmanın beşinci gününden sonra, artık kurtulma umutlarının olmadığına inanan Persler içlerinden birkaç kişiyi seçtiler. Bunlar son anda dışarıya çıkarak kalenin anahtarını teslim ettiler. Erivan böyle bir manzarayı hiç görmemişti. Ermenilerin canı sağ oldukça ve dilleri yaşadıkça Rus ordularının Ermenilerin kurtuluşunu kutlamak için kaleye girdiği o kutsal an unutulmayacaktır. İhtiyar erkekler, çocuklar, genç kızlar, yaşlı kadınlar kurtarıcılarını karşıladılar, kutsadılar, askerlerin boynuna atıldılar. Rus komutanlar ve askerler coşku doluydular. Yaşamları Ermeniceyle kutsanmıştı.”⁵

Bu metinde Abovyan, bir kurtuluş efsanesi anlatmaktan çok, yeni efendiye sadakat yemini etmektedir. Buna karşın, Ermeni bilim dünyasında saygın bir üne sahip olan dilbilim uzmanı Garibyanların bu metni ders konusu olarak kitaplarına yerleştirmeleri, Abovyan’ın “özgürlük” anlayışının çağdaş Ermeni entelektüeller arasında eleştirilmeden benimsendiğini belgeleyen tipik bir örnektir.

Ermeni halkının bağımsızlığı genel itibarıyla egemenliğinde oldukları devletlerin ve komşu devletlerin zayıf anlarına rastlayan siyasi boşluklardan doğan tesadüfler sonucunda kazanılmıştır. Bu düşünceyi çok yakın geçmişten örnek-

5 A.S.Garibyan ve C.A. Garibyan, *Kratkiy Kurs Armyanskogo Yazıka*, Erivan: 1970, s. 90.

lerde görebiliriz. 1918 yılında Osmanlı ve Rus İmparatorluklarının yıkılmasının ardından kurulan ilk bağımsız Ermeni Cumhuriyeti ile 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile kurulan Ermenistan Cumhuriyeti bu tezi destekler niteliktedir. Bunlara ilave olarak, biliyoruz ki, Anadolu topraklarında Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu altı yüzyıllık zaman diliminde herhangi bir Ermeni devleti kurulmadı. Osmanlı Devletine katıldıkları dönemde de Ermenilerin bir devleti yoktu.⁶ Osmanlı Devletinin kurulduğu coğrafyada (Söğüt dolaylarında) Ermenilerin devlet kabul edilebilecek siyasi bir varlıkları yoktu. Biraz daha geriye gidersek, Selçuklu Türklerinin de Ermenileri devlet kimliğiyle bulmadıklarını söyleyebiliriz.⁷ Uzak geçmişte, yani Pers ve Roma İmparatorlukları döneminde de bir Ermeni devletinin varlığı kaydedilmemiştir.⁸ Bu nedendir ki, Ermeni tarih kitaplarında Ermeni devletleri değil, Ermeni isyanları anlatılır. Ermeni tarihinin metinlere yansımada ise efsaneler ve mitler ön plandadır. Böylece Ermeni tarihinin çok daha geniş kesimlere anlatılması kolaylaşmaktadır. Bu konuda oldukça başarılı bir çalışma yürütüldüğünden de kuşku yoktur; çünkü sözünü ettiğimiz Ermeni yazarlara ait metinler kendi içlerinde ciddi çelişkiler taşımasına rağmen, bu bilgilerin uzmanlar tarafından bile eleştiri süzgecinden geçirilmemesi mitlerin ve efsanelerin bireylerin ve toplumların belleği üzerindeki gücünü göstermektedir. Örneğin, bir eserde Ermeni halkı sürekli soykırıma uğrayan zavallı kurban, diğerinde ise dünyanın süper güçlerini dize getiren bir muzaffer olarak nitelendirilmektedir. Ama ne dünya, ne de Ermeni kamuoyu bu paradoksu görmez. Bunu doğrulamak için, Ermenistan'ın değişik bölgelerine dikilen anıtların oluşturduğu tablodaki sembollerini incelemek yeterli olacaktır. Bizim açımızdan bu tezi doğrulayan iki anıt dikkat çekicidir. Eçmiadzin bölgesinde 1915 yılını anlatan ve adı "Musa Dağlıların Kahramanlık Anıtı" olan bir anıt vardır. 1991 öncesinde yayınlanan kitaplarda verilen bilgilere göre, bu eser Osmanlı ordusunu bozguna uğratan "muzaffer" imgesinin sembolleştirmektedir. Oysa, aynı anıtın

6 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi bu makalenin yazarı tarafından kaleme alınan ve yayım aşamasında olan "Sözde Ermeni Soykırımı Projesi, Toplumsal Bellek ve Sinema" adlı kitapta sunuluyor.

7 M.G.Nersisyan "Ermeni Halkının Tarihi"nde Ermenilerin Selçuklularla karıştıkları dönemde Bizans İmparatorluğu'nun egemenliği altında olduklarını söyler. Bkz. M.G.Nersisyan, *İstoriya Armyanskogo Naroda*, Erivan: 1980, s. 139.

8 Bkz. M.G.Nersisyan, *İstoriya Armyanskogo...*, s.50. Ayrıca, Ermenilerin yaşadıkları bölgenin Pers ve Roma İmparatorluklarının savaş alanı olduğu, bu nedenle bu iki büyük devletin yöneticileri arasında çözüm bekleyen bir sorun olarak hep gündemde kaldıkları elinizdeki makalenin yazarı tarafından değişik vesilelerle dile getirildi ve belgeler sunuldu. Ermenice ve Rusça kaleme alınmış kitapların Ermeni "devletini"nin, hatta "imparatorluğu" nun varlığından bahseden sayfalarında anlatılanların somut belgelerden yoksun olduğu da ilerde münferit bir çalışmayla kamuoyuna sunulacaktır.

9 Musa Leran Herosamant, *Voskeporik*, Cilt 2, Erivan: 1996, s.349.

Lübnan'da ve Suriye'de bulunan versiyonu kurban edilmiş bir halkı sembolize etmektedir.¹⁰

“Soykırım” Ermeni tarihinde kullanılan ana motiflerden birisidir. Bu motif işlenirken Ermenilerin değişik halklar tarafından periodik olarak soykırımı uğradıkları bilgisi verilir. Bu bilgilerde Pesler ve Bizanslıların da Ermenilere soykırım yaptıkları dile getirilir. Ermeni yazar Stepan Zoryan (1889-1967) Ermeni tarihinin Persler ve Bizanslılarla ilişkili olan bölümünü şöyle anlatıyor:

“VII. yüzyılda Ermenistan ikiye ayrılmıştı. Bir bölümü Perslerin egemenliği altında bulunuyordu, diğeri Bizans imparatorunun. Persler gibi, Bizanslılar da Ermenistan'ı, öncelikle de bu ülkenin askeri gücünü zayıflatmak ve yok etmek için her çareye başvuruyorlardı. Bu amaçla Yunanlıların imparatoru Morik Ermeni erkeklerini topladı ve onları başlarında bulunan Ermeni prenslerle birlikte Yunanlıların düşmanlarına karşı savaşmaları için gönderdi. Bu yöntemi yalnızca kendisi uygulamadı, Perslerin şahına da aynı şeyi yapmasını, Perslerin düşmanlarına karşı savaşmak üzere Ermenileri göndermesini, bu şekilde Ermenileri zayıflatmasını ve yok etmesini tavsiye etti.”¹¹

Ancak, bir başka Ermeni tarihçi, Zakar Kanakertsi yukarda Ermenilere soykırım yaptığı söylenen Bizans İmparatoru Maurikios'un (582-602) Ermeni olduğu bilgisini vermektedir.¹² Bu ilginç savı destekleyen başka kaynaklar da vardır.¹³ Burada ortaya çıkan paradoksa Ermeni tarihinin yapılmadan yazılmış olması neden oluyor. Bu noktada dikkatimizi bir başka Ermeni tarihçinin, Nersisyan'ın tespitleri üzerinde yoğunlaştıracamız. Anılan tarihçi “*Ermeni Halkının Tarihi*” adlı kitapta aynı dönemi çok farklı gerçekleriyle anlatıyor:

“VII.-IX. yüzyıllarda Bizans imparatorunun egemenliği altında bulunan Batı Ermenistan'ın durumu da ağırdı. VII.yüzyılın sonunda Batı Ermenistan'daki ba-

10 URL: www.Armenian-genocide.org; www.musalier.com/photo-album; [http://www.mousaler.com/photo-album](http://images.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.mousaler.com/photoalbum/images/zmonumnt.jpg&imgrefurl=http://www.mousaler.com/photoalbum/&ch=488&cw=329&sz=444&tbnid=NirjchqrjWVrlM:&tbnh=127&tbnw=85&chl=tr&start=1&prev=/images%3Fq%3DThe%2BMonument%2Bin%2BMusa%2BDagh%26svnum%3D10%26hl%3Dtr%26lr%3D%26sa%3DG); <http://images.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.mousaler.com/photoalbum/images/zmonumnt.jpg&imgrefurl=http://www.mousaler.com/photoalbum/&ch=488&cw=329&sz=444&tbnid=NirjchqrjWVrlM:&tbnh=127&tbnw=85&chl=tr&start=1&prev=/images%3Fq%3DThe%2BMonument%2Bin%2BMusa%2BDagh%26svnum%3D10%26hl%3Dtr%26lr%3D%26sa%3DG> adresinden alınmıştır.

11 A.S.Garıbyan ve C.A. Garıbyan, *Kratkiy Kurs Armyanskogo...*, s.177.

12 Zakar Kanakertsi, *Hronika*, URL: <http://www.vostlit.info/Texts/rus7/Kanakerci/text21.htm>

13 Ayrıca Ermeni kaynaklarına göre Bizans İmparatoru sıfatını almış yirmi Ermeni vardır. Bkz. <http://www.armico.com/hayknet/ellib/znaete.htm>. Bu ilginç sava, Yunanlı tarihçilerin vereceği tepki de bir o kadar ilginç olacaktır.

ğimsız köy toplumu nerdeyse yok olmuştu, köylüler feodallere bağımlı hale gelmişlerdi.”¹⁴

Nersisyan aynı zaman diliminde Ermeni halkının Müslümanlarla olan ilişkisini de şöyle betimliyor:

“640 yılının sonbaharında Halifelik orduları ilk kez Ermenistan’a saldırdı. Ciddi bir direnişle karşılaşmadan Ağrı ovasındaki çok sayıda bölgeyi yakıp yıktılar, kısa süreli kuşatma sonunda Dvin şehrini ele geçirdiler ve büyük ganimetler ve binlerce köleyle geri döndüler...Ermeni milliyetçi nahararlar (yöneticiler) ülkeyi yıkımdan kurtarmak için Bizans ve Halifelik arasındaki rekabetten yararlanmaya çalışarak görüşmeler yaptılar.”¹⁵

Görüldüğü gibi, Stepan Zoryan’ın çizdiği savaşçı Ermeni imgesi, Nersisyan’ın kitabında savaştan kaçınan diplomat Ermeni imgesiyle yer değiştirmiştir. Bu konuda her iki yazarın da amaçlarına uygun geçerli nedenleri vardır. Zoryan soykırım motifini işlemektedir; dolayısıyla Ermeni halkına karşı soykırım yapıldığı görüşünü kendince meşrulaştırarak Ermeni halkının belleğine kaydedilen “soykırım” a uğrama korkusunu devamlı hale getirmekte, böylelikle de unutulmasını engellemeye çalışmaktadır. Çünkü bu motif, Ermeni toplumundaki bağlayıcı unsurdur. Nersisyan ise Ermenilerin başarısının savaşta değil diplomasi alanında olduğunu vurgulayarak başarısızlığın toplum belleğinde neden olabileceğini düşündüğü olumsuz etkiye kendince direnç göstermektedir. Çünkü, toplumun kendi tarihiyle övünebileceği öğelerin oluşturulması ve unutturulmaması da toplumsal belleğin devamlılığı açısından önemlidir.

Yukardaki alıntılarda dikkati çeken bir diğer unsur, Ermeni halkına yönelik olarak hazırlanan metinlerde Ermeni olmayan güçler tarafından yok edileceği korkusunun sürekli tekrarlanmasıdır. Buna paralel olarak sık işlenen bir diğer motif de isyandır. Korku motifi isyan etmeleri için Ermeni halkına yapılan çağrılarda birlikte hareket etmelerini sağlayan bağlayıcı bir güç olarak görülmektedir. Ancak bu noktada Ermeni siyasetçileri ve tarihçilerinin çözmek zorunda oldukları ciddi bir problem vardır; zira Ermeni tarihi üzerine yapılan araştırmalar, bu isyanların başarıdan çok başarısızlıklarla sonuçlandığını göstermektedir. Bu nedenle de isyanların başarısızlığını kamufle etmek gerekmektedir. Başarısızlıklara rağmen toplumsal belleği yönlendirmek konusunda sürekliliğin sağlanması Ermeni ta-

14 M.G.Nersisyan, İstorya Armiyanskogo..., s. 111.

15 M.G. Nersisyan, İstorya Armiyanskogo..., s.109.

rihinde gözlemlenen özgün niteliklerdendir. Yukarda anılan “*Voskeporik*” adlı ansiklopedide Ermeni tarihinde ilk başarı olarak kaydedilen Ermenilerin Perslere karşı isyanını ve bu isyanda elebaşı olarak adı geçen Vardan Mamikonyan’ı anlatan satırlar bu tutumu belgeleyen tipik örneklerden birisidir:

“Vardan Mamikonyan, yıkarak ve Perslerin seçkin atlı birliğini dağıtarak önde ilerliyordu. Bu savaşın tanığı ve katılımcısı olarak beşinci yüzyılda yaşayan Ermeni tarihçi Yeğişe ‘Vardan ve Ermeni Savaşı Üzerine’ adlı kitabında ‘Taraffarın gürültüsü ve çığılığı tıpkı kara bulutların patlaması gibi işitiliyordu. Seslerin gürültüsünden mağaraların taşları oynuyordu...Korkunç seslerin verdiği bu büyük gürültüyü, birbirine vuran kalkanların şakırtısını, ok yaylarının vızıltısını kim anlatabilir?’ Vardan Mamikonyan askerleriyle cesurca savaşıyordu, ancak düşman mızraklarından yaralanarak düştü. Çarpışmada 1036 Ermeni, 3544 Pers can verdi. Sparazm [Ermeni ordularının başkomutanı] ve onun gibi pek çok komutanın ölümü Ermeni askerlerini geri çekilmek zorunda bıraktı, başarısızlığa uğramamış olsalar da kalelerde ve sığınaklarda güç topladılar. Ermeni halkının sarsılmaz kararlılığını gören II. Hazkert, Ermenileri Persleştirmek niyetinden vazgeçmek zorunda kaldı.”¹⁶

Bu metinde kullanılan üslup yenen ve yenilen tarafın ayırt edilmesine olanak vermemektedir. Metne göre, Vartan Mamikonyan Pers askerleri tarafından öldürülmüştür, Ermeni isyancılar mağaralara sığınmak zorunda kalmıştır, ama yenilen taraf Pers imparatorluğunun ordularıdır. Bugün Vartan Mamikonyan’ın Erivan’da Oğakadzev parkında bulunan anıt heykeli de bu yenilgiden en ufak bir işaret taşımaz, aksine galip bir komutan imgesini sembolize eder. Devlet geleneği olmayan halklarda görülen bu genel eğilimin psikolojik boyutuyla ilgili olarak Mısırolog A.B.Lloyd şöyle bir saptama yapar: “*Geçmiş, yenilenlerin...bakış açısıyla bambaşka bir biçime bürünür: ...bugünün mağlupları geçmişin tek ve gerçek muzafferleri olarak görülür.*”¹⁷ Lloyd ayrıca, bu mantıkla ürün verenlerin bugünün muzafferlerini sefil figürler olarak çizdiklerine de işaret etmektedir.

Ermeniler tarafından kaleme alınan metinlerde dikkat çeken bir başka özellik de kaydedilen tarihlerde görülen tutarsızlıklardır. 1964 yılında A.Martirosyan ve Y. Dukov’un yönetmenliğinde *Yerivanskaya kinostudiya* tarafından çekilen “*Davit Bek*” adlı filmde Ermenilerle ilgili olarak yalnızca bir öncekinde değil, yukarda yer alan alıntılarda anlatılanlarla uyuşmayan bilgiler verilmektedir. Filmde Ermeni-

16 Vardan Mamikonyan, *Voskeporik*, Cilt 3, Erivan: 1999, s. 155.

17 Alıntı için bkz. Jan Assmann, *Kültürel Bellek*, Çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı, 2001, s.86

lerin İran Şahına karşı ayaklanmak istedikleri için 1713 yılında yardım talebiyle I. Petro'ya bir elçi gönderdikleri, I. Petro'nun (1672-1725) da Ermenilere kendi savaşları için kendi ordularını kurmalarını öğütlediği yansıtılmaktadır. Ayrıca filmde Ermeni prenslerin I. Petro'yla karşılaştıkları güne kadar askeri bir kimliğe bürünmeyi aşağılanma olarak kabul ettikleri vurgulanıyor.¹⁸

Jan Assmann'ın "*Kültürel Bellek*" adlı kitabında J. Vansina'ya ait isabetli bir ifadeye yer verilir. Bu ifade şöyledir: "*En yakın geçmiş için yeteri kadar bilgi vardır, ancak geçmişe doğru gidildikçe bu bilgiler azalır.*"¹⁹ Bu düşüncenin devamında ise, tarih bilincinin toplumun veya bireyin kökeni ve bugünü üzerinde yoğunlaştığı vurgulanmaktadır. Bu tespitin Ermenilerin tarih anlayışındaki yansıması, olabildiğince uzak geçmişe duyulan yoğun ilgi şeklinde kendisini göstermekte bunun sonucunda da anlatılanlarla ilgili belgeler azalmaktadır. Belgeler azaldıkça, tarihinin iddialarını tartışabilecek güçler yok olmaktadır. Bu yaklaşımın mantığını şöyle açıklamak mümkündür: Bir bilginin yanlış veya yalan olduğu belgelene miyorsa söylenenlerin doğruluğu kabul edilir. Buna, "Ermeni tarihinin babası" diye adlandırılan Movses Horenatsi'nin yaşadığı dönemle ilgili anlatılanlar örnek olarak gösterilebilir. Horenatsi ile ilgili anlatılanların tutarsızlığı karşısında Ermeni edebiyat tarihçisi Abegyan şöyle tepki göstermektedir:

"Bir araştırmacı onun VII. yüzyılda, bir diğeri VIII. veya IX. yüzyılın başlarında, bir üçüncüsü ise IX. yüzyılın ikinci yarısının başlarında yaşadığını söylüyor. Hepsi de "Ermenistan'ın Tarihi" adlı eserin yazarı olarak şu ya da bu şahsı görmeye çalışıyor. Örneğin, araştırmacılardan birisi²⁰ VII. yüzyılda yaşamış Varaz Saak Bagratuni adında bir prens ve Movses Kertoh adlı bir episkopos bulmuş hiçbir dayanağı olmadan bunların Movses Horennatsi ve onun hamilini yapan Saak Bagratuni ile aynı şahıslar olabileceğini varsaymıştır."²¹

Buna dünya kamuoyuna yönelik olarak yapılan çalışmalarda sık sık tekrarlanan "Hıristiyanlığı devlet düzeyinde ilk kabul eden halk Ermenilerdir," şeklindeki efsaneyi de ekleyelim. Edebiyat tarihçisi V. S. Nalbandyan "*Ermeni Edebiyatı*" adlı kitabında bunu yalanlayan bilgiler sunmaktadır:

18 A.Martirosyan ve Y. Dukov, Davit Bek, *Pro-vo Armyanskoy Kinostudii*, Moskova: 1943.

19 Jan Assmann, *Kültürel Bellek...*, s.52.

20 Yazar, eleştirisini yaptığı araştırmacının adını dip notla veriyor. Zaminyan, *Hay Grakan Patmutyun*, Nor Nahçevan: 1914.

21 Manuk Abegyan, *Istoriya Drevnearmyanskoy Literaturi*, Erivan: 1975, s.142.

“Ermeni feodalleri, daha önce de söylediğimiz gibi, 301 yılında Hıristiyanlığı devlet dini yaparken Hıristiyanlığa büyük umut bağlamışlardı. Kral Büyük Tiridat, Hıristiyanlığı kendi siyasi iktidarını güçlendirmek için kullanmaya gayret ediyordu, aynı zamanda da Roma İmparatorluğuyla aynı dini paylaşmanın Pers tiranlığına karşı savaşta güçlü bir müttefik kazandıracağını hesaba katıyordu. Fakat, IV.-V. yüzyıllardaki olaylar bu umudu boşa çıkardı.”²²

Bu noktada güçlü bir Hıristiyan müttefikle ittifak kurmak için Hıristiyan olan Ermeniler nasıl olup da “Hıristiyanlığı devlet düzeyinde kabul eden ilk halk” oluyorlar ve oluşturdukları bu imgeyle dünya kamuoyundan eleştiri almıyorlar sorusu cevapsız kalıyor. Bu gerçek, toplum belleğinin koşullandırmalarla yönetilmekte olduğunu bir kez daha belgeliyor.

Yukarda yapılan alıntılar Ermeni tarihçilerin belgelere karşı tutumundaki bir başka özelliğe daha işaret etmeyi gerektirmektedir. Bu tutum, gösterilemeyen belgeyle ilgili efsane yaratmak şeklinde tanımlanabilir. Bununla ilgili güncel ve somut bir örnek seçeceğiz. Diaspora Ermenilerinden Kevork Bardakçıyan Sözde “Ermeni Soykırımıyla” ilgili özel bir haber bülteni hazırlanmak için arşiv araştırmaları yaparken bu bülteni Hitlerin, Yahudi soykırımı için kendini savunmak amacıyla Türkiye’yi andığı iddia edilen sözleriyle bitirmeyi hedeflemiş ancak bu sözlerin kaynağına ulaşamamıştır. Uzun uğraşlar sonunda elde edildiği söylenen kaynak Bardakçıyan’a şu bilgiyi veriyor:

“Polonya’ya saldırısı sırasında Hitler, not alınmasını yasakladığı 2-3 saatlik konuşmasında tüm general kadrosuna acımasızca kıyım yapmaları emrini veriyor, Ermeni Soykırımıyla ilgili ünlü sözünü de işte bu anda [yani not almayı yasakladığı saatlerde] ifade ediyor.”²³

Ermeni tarihinde gözlemlenen bu karakteristik özelliklerin oluşmasında Ermenilerin hangi devletin egemenliği altında yaşadıkları, bu devletin komşularıyla olan ilişkileri ve Ermeni liderlerinin siyasi yönelimleri önemlidir. Tıpkı bugün olduğu gibi, 1918-1920 yılları arasında da Ermeniler devlet olma sınavı vermişlerdir. O günlerde de iktidarda tıpkı bugün olduğu gibi Taşnak Partisi vardı. Bu deneyim başarısızlıkla sonuçlandı ve Ermeni halkı bağımsız yaşamak yerine Sovyetler Birliği’nin egemenliği altına girmeyi tercih etti. Sovyetler Birliği dönemin-

22 V.S.Nalbandyan, *Armenyanskaya Literatura*, Moskova: 1976, s. 9.

23 Kevork Bardakçıyan, “Türlere Rehin Olan Özgürlüğümüz Bağımsızlıktan Sonraki İdealimiz Olacaktır”, Azg, 11 Hunusi (Haziran) 2005.

de yazılan tarih kitaplarında Ermenistan'ın Taşnak Partisi tarafından nasıl yönetildiği, 1918-1920 yılları arasında gerçekleşen olaylara tanıklık etmiş bir nesle hitap edilerek anlatılıyordu. Bu süreç içerisinde Ermeni halkının bireyleri Sovyetler Birliği döneminde yazılanlara itiraz etmediler. Üstelik bu tarihi kendileri, kendi anadillerinde yazdılar. Bu tarihçilerden birisi de yukarıda anılan Nersisyan'dı. Ermeni tarihçi "*Ermeni Halkının Tarihi*" adlı kitabında o dönemde Ermenistan'da neler yaşandığını şöyle anlatıyor:

"Taşnak Partisinin yönetiminde iki yıldan fazla bulunan ülke felaket sınırına gelmişti, Halk kitleleri yok olma tehdidi altındaydı. Taşnakların halk karşıtı politikası işçilerin giderek büyüyen direnişiyile karşılaşıyordu."²⁴

Bugün, Ermeni halkının belleğine yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Taşnak Partisiyle ilgili olarak yerleşen bu olumsuz imgelerin silinmesi gerekmektedir. Bu işlem dünya kamuoyunun gözleri önünde o dönemin yöneticilerinin tanıklıkları ve kararları hiçe sayılarak yapılmaktadır. 1991 yılından sonra kaleme alınan ve aynı bilim kuruluşları tarafından yayınlanan tüm kitaplarda konuyla ilgili sayısız veri toplanabilir. Barhudaryan'ın redaktörlüğünde 10. sınıf öğrencileri için hazırlanan ve 2001 yılında yayınlanan tarih kitabı da bunlardan birisidir. Bu kitapta H. A. Avetisyan tarafında kaleme alınan bölümde yukardaki bilgiler bütünüyle yadsınmaktadır:

"Hükümet hemen önlemlerini aldı. H. Kacaznuni başkanlığında hükümeti temsil eden bir delegasyon Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildi. Buğday alımıyla ilgili bir antlaşma imzalandı..."²⁵

Taşnak Partisinin bu kitapta sıralanan başarıları için tanık gösterilen Hovhannes Kacaznuni'nin 1924 yılında "*Daşnakısutyunn alyeys anelik çuni*" (*Taşnak Partisinin Artık Yapacağı Bir Şey Yoktur*) adlı kitabı Erivan'da yayımlanmıştır. Hovhannes Kacaznuni 1918-1919 yıllarında Ermenistan'ın ilk başbakanı olarak görev yapmıştır ve yukarıda anılan kitabında Taşnak Partisinin özeleştirisini yaparak bu partinin başarısızlığının nedeninin partinin kendi güçsüzlüğünde yattığını belirtmiştir.²⁶ Bu kitapta yer alan bilgiler Barhudaryan ve ekibinin tarihi olayları değerlendirirken nesnel olmadıklarını ve kasıtlı olarak yanlış bilgiler sundukları-

24 M.G.Nersisyan, *İstoriya Arniyanskogo...*, s.284.

25 Hrant Aleksani Avetisyan, *Hayastani Hannapetutyuni (1918 t. Mayıs—1920 t. Noyember)*, Erivan: 2001, s. 193.

26 Ovannes Kaçaznuni, *Taşnak Partisi'nin Yapacağı Bir Şey Yok*, çev. Arif Acaloğlu, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005, s.63.

nı belgeler niteliktedir. Ama bu yalnızca Ermeni tarihini ve kamuoyunu ilgilendiren basit bir tahrifat değil, dünya kamuoyuna yönelik çalışmaların bir parçasıdır. Ulaşılmak istenen hedefse, toplum belleğinin yeniden oluşturulmasıdır.

Toplumsal belleğin oluşturulmasında ortak bir mekan ve ortak bir tarih, devamlılığın sağlanması için ise, bağlayıcı unsur olarak imgeler, gelenekler, ritüeller işlevsel bir öneme sahiptir. Sözde “Ermeni Soykırımı” projesini hazırlayanlar ortak mekan olarak Anadolu’yu, tarih olarak da 24 Nisan 1915’i göstermekte, soykırım anıtlarını ise “sözde soykırımı” hatırlamak için kullanmaktadırlar.

11 Nisan 2006 tarihli Milliyet gazetesinde “Ermenilerin Derdi Türkiye’den Toprak” başlığını taşıyan bir haber yer aldı. Habere göre, Ermenistan’da yapılan bir kamuoyu yoklaması, Ermeni gençlerin tamamına yakınının toprak talebinden vazgeçilmemesini ve yüzde doksanının Türkiye’nin “Soykırım” iddialarını mutlaka tanımamasını istediğini ortaya koymaktaydı.²⁷

Sonuç olarak, “Ermeni Soykırımı” iddiasını gündemde tutan çevreler, psikolojik savaşa büyük ağırlık veriyorlar ve amaçlarına ulaşmak için kamuoyunun bu bilgileri tüm detaylarıyla bilmesini kasıtlı olarak engellemektedirler. Bu amaçla bilgileri tahrif etmekte veya kamuoyunu eksik bilgilendirmektedirler. Bu da hem Ermeni, hem de dünya kamuoyunun belleğinde Türk ve Ermeni halklarıyla ilgili yanlış imgelerin yerleşmesine neden olmaktadır. Bu açıdan “Ermeni soykırımı” iddialarıyla yalnızca Türk değil, Ermeni halkının da mücadele etmesi gerekmektedir. Ancak veriler, Ermeni halkının konuyla ilgili gerçek bilgiye ulaşma olanağının bulunmadığını ve Ermeni halkında böyle bir eğilimin olmadığını göstermektedir. Nedeni ise Ermeni halkının belleğini oluşturan kanalların yalnızca “Sözde Ermeni Soykırımı” projesinin sahipleri tarafından besleniyor olmasıdır.

²⁷ Milliyet, 11 Nisan 2006.

BEYAZ ORDULARIN GÖZÜYLE ERMENİ MESELESİ

Mehmet PERİNÇEK

Istanbul Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Arş.Gör.
mperincek@hotmail.com

Öz: *Bu makalede Ekim Devrimi'nin ardından İç Savaş sırasında Beyaz Ordular tarafından Omsk kentini başkent ilan ederek kurulan Kolçak Hükümetinin Dışişleri Bakanlığı arşivinde yer alan bir rapor ve Rusya Güney Silahlı Kuvvetleri komutanı General A. İ. Denikin'in hatıraları üzerinden Beyaz Orduların Ermeni meselesine bakışı incelenmektedir. Ayrıca 6 yıl boyunca Çarlık Rusyası'nın Dışişleri Bakanı olmuş, Beyaz Ordu hükümetlerinde önemli görevlerde bulunmuş S. D. Sazonov'un Şubat Devrimi'yle Ekim Devrimi arasında iktidarda bulunan geçici Kerenski hükümetinin Dışişleri Bakanı ve İç Savaş yıllarında Beyaz Orduların önemli destekçisi P. N. Milyukov'un değerlendirmelerine de yer verilmiştir. Makalede kullanılan kaynaklar, Ermeni meselesinin Doğu Meselesinin bir parçası olduğunu göstermektedir. Görülmektedir ki, emperyalist devletler Ermenileri, kıskırtıp komşularıyla düşman hale getirmiş, çıkarlarının gerektirdiği yere kadar kullanmış, çıkarlarının bittiği yerde ortada bırakmışlardır.*

Anahtar Kelimeler: *Ermeni Meselesi, Beyaz Ordular, Kolçak (Omsk) Hükümeti, A. İ. Denikin, S. D. Sazonov, P. N. Milyukov, Paris Konferansı, Türk-Ermeni İlişkileri, Rus-Ermeni İlişkileri, İngiliz-Ermeni İlişkileri, Amerikan-Ermeni İlişkileri*

Abstract: *This article studies a report that is found in Foreign Ministry archives of the Kolchak government which had been established by White Armies during the Civil War and had declared the city of Omsk as the capital city after the October Revolution. It analyses the White Armies' view of the Armenian issue based on the memoirs of the commander of the Armed Forces of South Russia, General A. I. Denikin. Also the article contains assessments by S. D. Sazonov, Foreign Minister of the Russian Empire and an important representative of White Army government and P. N. Milyukov, Foreign Minister of the provisional Kerensky government, which was in power between the February Revolution and the October Revolution and an important supporter of the White Armies during the Civil War. The sources in the article show that the Armenian issue is a part of the Eastern Question. It is clearly seen that imperialist states had stirred enmity between Armenians and their neighbours. They used the Armenians as far as it served their interests and when those interests were no longer served they left them high and dry.*

Key Words: *Armenian Question, White Armies, Kolchak Government, A. I. Denikin, S. D. Sazonov, P. N. Milyukov, Paris Conference, Turk-Armenian Relations, Russian-Armenian Relations, British-Armenian Relations, American-Armenian Relations*

Ermeni meselesi üzerine Rus-Sovyet arşiv ve kütüphanelerinde yapılan araştırmalar, farklı kesimlerin meseleye bakış açısını ortaya koymaktadır. Bir taraftan Çarlık Rusyası'nın farklı dönemlerdeki politikaları gözler önüne serilirken, diğer taraftan Sovyet Rusya'nın izlediği çizgiyi tespit etmek mümkün olmaktadır. Rus-Sovyet arşiv ve kütüphanelerinde Rusya'daki bu iki farklı iktidarın politikaları yanında Transkafkasya'daki devletlerin (Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan) hem Sovyetleştirilme öncesi, hem de sonrası tutumları üzerine de belgeler bulunmaktadır.

Farklı sistemlere sahip ve farklı milletlere ait bu devletlerin Ermeni meselesiyle ilgili politikaları ve aldıkları tutumların dünya kamuoyuna anlatılması sorunun kaynağı ve çözümü bakımından önemli rol oynamaktadır. Öyle ki; bütün bu belgeler incelendiğinde Ermeni meselesini Türkiye'yi paylaşmak amacıyla büyük devletlerin kışkırttığı ve hatta yarattığı, bu temelde de Ermeni kitlelerini Türkiye'ye karşı kullandığı gün yüzüne çıkmaktadır. Ermeni meselesi, Doğu sorununun, Doğu'yu paylaşma projelerinin bir parçasıdır. Dolayısıyla gerek Çarlık gerek Sovyet dönemi olsun Rusya'nın, Ermenistan'ın, Gürcistan'ın ve Azerbaycan'ın belgeleri hep bu gerçeğe işaret etmektedir.

Bu tabloyu tamamlayacak diğer bir unsur ise kuşkusuz Rus Beyaz Ordularının meseleyi nasıl değerlendirdikleridir. 1917 Sovyet Devrimi'nin ardından devrim karşıtı generaller tarafından kurulan Beyaz Ordular, İç Savaş boyunca Kızıl Ordulara karşı savaşmış ve esas olarak da Batılı emperyalist devletlerden destek görmüşlerdir. Ancak bu olgulara rağmen Beyaz Orduların Ermeni meselesini ele alışını incelediğimizde yine aynı sonuçlarla karşılaşılmaktadır.

Buradan hareketle çalışmamızda Ekim Devrimi'nin ardından İç Savaş sırasında Beyaz Ordular tarafından Omsk kentini başkent ilan ederek kurulan Kolçak hükümetinin dışişleri bakanlığı arşivinde yer alan bir rapor ve Rusya Güney Silahlı Kuvvetleri komutanı General A. İ. Denikin'in hatıraları üzerinden Beyaz Orduların Ermeni meselesine bakışını incelemeye çalışacağız. Ayrıca 6 yıl boyunca Çarlık Rusyası'nın dışişleri bakanı olmuş, Beyaz Ordu hükümetlerinde önemli görevlerde bulunmuş S. D. Sazonov'un ve Şubat Devrimi'yle Ekim Devrimi

arasında iktidarda bulunan geçici Kerenski hükümetinin dışişleri bakanı ve İç Savaş yıllarında Beyaz Orduların önemli destekçisi P. N. Milyukov'un kısa değerlendirmelerine de yer vereceğiz.

Ama bundan önce Kolçak (Omsk) hükümetini ve A. İ. Denikin'i daha yakından tanımakta yarar var.

Kolçak (Omsk) Hükümeti

Kolçak (Omsk) hükümeti, Ekim Devrimi'nin ardından İç Savaş sırasında Çarlık Rusyası'nın eski amirallerinden Aleksandr Vasilyeviç Kolçak tarafından Sibiryada, Ural'da ve Uzak Doğu'da kurulan Beyaz Ordu iktidarına verilen addır. Bölgede Sovyet iktidarı İtilaf Devletleri ordularının yardımıyla yıkılmış, 1918 Haziranında Omsk kenti Beyaz Ordular tarafından ele geçirilerek başkent ilan edilmiştir. Kolçak ise bütün Beyaz Orduların başkomutanlığına ve hükümetin "yüksek başkanlığına" getirilmiştir. İtilaf Devletleri'nin talimatıyla Rusya'daki bütün karşı devrimci hükümetler ve atamanlar, Kolçak hükümetini tanımış ve ona bağlanmıştır. Kızıl Ordulara karşı savaşta Batı devletleri, Kolçak hükümetini ve ordularını maddi olarak desteklemişlerdir.

Omsk, 14 Kasım 1919 yılında Kızıl Ordu tarafından kurtarılır. Kolçak, İrkuts'a kaçar ve 27 Aralık'ta İtilaf Devletleri Yüksek Konseyi'nin talimatıyla Çekoslovak orduları tarafından uluslararası koruma altına alınır. Bunun üzerine Kolçak, 4 Ocak 1920 tarihinde "Yüksek Başkanlık" görevini Denikin'e devreder. 15 Ocak 1920 tarihinde İrkuts'ta ayaklanan işçilerin talebi üzerine Kolçak, Eser-Menşevik Siyasi Merkezi'ne, ardından Bolşeviklere teslim edilir. Yargılanmasının ardından 7 Şubat 1920 tarihinde kurşuna dizilir.¹

General A. İ. Denikin

Anton İvanoviç Denikin, 16 Aralık 1872 tarihinde Varşova yakınlarında bir subay ailesinde dünyaya gelir. 1892 yılında Kiev Askeri Piyade Okulu'nu, 1899'da da Genelkurmay Akademisi'ni bitirir. Birinci Dünya Savaşı'nda sırasıyla Romanya Cephesi'nde, Genelkurmay Karargâhi'nde, Batı ve Güneybatı Cephelelerinde önemli görevler üstlenir. Ekim Devrimi'nin arifesinde 1917 Ağustosunda yükselen devrimci hareketi ezmek ve askeri bir iktidar kurmak için yola çıkan

1 Bkz. Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin (1970-1977 baskısı) Kolçak, Kolçakovşina (Kolçak'ın önderliğinde kurulan Beyaz Ordu iktidarına verilen ad) ve Omsk maddeleri.

Genelkurmay Başkanı L. G. Kornilov önderliğindeki hareketin içinde aktif olarak yer alır. Devrimin ardından 2 Aralık 1917 tarihinde Kornilov'la birlikte tutuklu buldukları Don bölgesindeki Bihov hapisanesinden kaçar. Gönüllüler Ordusu'nu kurar, Kornilov'un ölümünden sonra ordunun başına geçer. 1918 sonbaharında karşıdevrimci Rusya Güney Silahlı Kuvvetleri'nin komutanlığına gelir ve Kolçak'ın yardımcısı olur. 1919 yılında Güney Rusya'da ve Ukrayna'da Beyaz Ordu rejimini kurar. Aynı yılın yaz ve sonbahar aylarında Moskova üzerine harekât düzenler. Beyaz Orduların yenilmesinin ardından 1920 Martında Kırım'a gelir. Buradan bir İngiliz destroyeriyle İstanbul'a kaçar. Hayatının sonuna kadar Sovyet iktidarının karşısında yer almasına rağmen 1939 yılında Beyaz Ordu mültecilerine yönelik yayımladığı bildirmede SSCB'yle savaş halinde faşist Almanya'ya desteklememeleri çağrısında bulunur. Paris ve Berlin'de 1921-26 yılları arasında 5 cilt olarak hatıraları (Oçerki Russkoy Smutu/Rus İsyanı Üzerine Denemeler) yayımlanan Denikin, 8 Ağustos 1947 yılında ABD'nin Michigan eyaletinde ölür. Denikin'in külleri 2005 yılında Rusya'ya getirilmiştir.²

Görüldüğü üzere Kolçak ve Denikin Beyaz Orduların en üst düzeydeki iki komutanıdır. İki Beyaz Ordu generali de devrim öncesinde de devrim sonrasında da buldukları görevler gereği Ermeni meselesini yakından takip etmişler ve gelişen olayları birebir yaşamışlardır. Şimdi bu iki önemli devlet adamının tanıklıklarına geçebiliriz.

Kolçak Hükümetinin Ermeni Meselesi Üzerine Raporu

İlk olarak Kolçak hükümetinin dışişleri bakanlığı arşivinde yer alan bir raporun Ermeni meselesi açısından içerdiği önemli bilgi ve yorumları aktararak başlayalım. 25 Aralık 1918 günü Omsk'ta "Barış Görüşmelerine Özel Hazırlık Toplantısı" oturumlarına başlanır. Beyaz Orduların başkomutanı Kolçak'ın başkanlık ettiği Omsk hükümeti, bu oturumlarda Paris Barış Konferansı'nda Rus heyetinin ileri süreceği temel tezleri tartışır. Oturumlardan belirli bir kısmı Türkiye üzerine tezlere ayrılır. Türkiye'yi yakından ilgilendiren "Boğazlar Meselesine Dair" ve "Rusya'nın Deniz Sınırları" başlıklı raporların yanında Kolçak hükümetinin Dışişleri Bakanlığı Siyasi Dairesi, toplantıya Ermeni meselesi üzerine de bir rapor sunar.

2 Bkz. A. İ. Denikin, *Oçerki Russkoy Smutu*, Cilt.1-5, Berlin: 1921-1926. Anıların kısaltılmış hali için bkz. A. İ. Denikin, *Pahod Na Moskvu*, Moskva: 1928; A. İ. Denikin, *Oçerki Russkoy Smutu*, Minsk-Harvest: 2002. Ayrıca bkz. Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin (1970-1977 baskısı) Denikin, Denikişina ve Kornilovşina maddeleri; *Pravda*, 2 Ekim 2005.

Raporun yazarı, meseleyi ele alırken devletin çıkarlarının milletlerin kendi kaderini tayin hakkı gibi güzel sloganların üstünde olduğu ilkesini ortaya koyar. Ardından bu tür meselelere çok dikkatli yaklaşılması ve öncelikle destek çıktıkları halkların ne kadar sadık olduklarının her yönüyle açıklığa kavuşturulması gerektiğini belirtir.

Raporun yazarına göre 1877-78 Rus-Türk Savaşı'na kadar Ermeni meselesi diye bir mesele yoktur, ya da neredeyse yok gibidir. Türkiye'deki Rus temsilcilerin Ermenilere hamilik yaptığını ve yardım ettiklerini belirten Kolçak hükümeti yetkilisi, kendilerine coğrafi olarak da yakın olan Ermenilerin talepleri üzerine sözler verildiğini belirtir. Ancak durum, Ayastafenos Anlaşması'nın 16., Berlin Anlaşması'nın 61. maddeleriyle Ermenilere köklü reform sözü verilerek değişmiştir:

“Ermeniler, yeteri kadar çabuk taleplerini yerine getiremeyince bizim olağanüstü himayemizden çıktılar ve çekinmeden Batı devletlerine, özellikle de İngiltere'ye başvurular.”

Raporda İngiltere'nin itibarı yükselirken Ermenilerin Kafkasya'da yeni bir rampon devlet kurma hevesine kapıldığı tespiti yapılır. Artık Ermenilerin hayallerini, savaşarak Transkafkasya'yı Rusya'nın elinden almak süslemektedir:

“Bunları birçok Ermeni aydınının evinde gördüğüm (Bana başka yollarla gelen bilgiler dışında) Erzurum, Bitlis, Harput ve Van haricinde Tiflis'e kadar bütün Transkafkasya'nın sınırları içine katıldığı yeni Ermenistan haritaları üzerine söylüyorum.

“Hemen ardından, 1894-1895 yıllarında, İngilizlerin sözlerini yerine getirmemesi ve İngilizlerden 'soğumaları' üzerine Rus hükümetinden yardım ve destek aramaya başladılar. Yukarda ortaya koyduğum olgular temelinde kesindir ki, bu halkın bize karşı minnettarlığı ve sadakati, ancak onlara tam bağımsızlıklarını sağlarsak mümkün olur.”

“Evet, E. Reklyu'nun verilerine göre Küçük Asya'da 800.000 olan nüfusuyla bu halk için bir prenslik kurmak bile komik olurdu. Ayrıca Küçük Asya'daki nüfusları son savaş sırasındaki tehcirin ardından oldukça azaldı.”

Bu tespitlerin ardından Çarlık Rusyası'nın devamı iddiasındaki Kolçak hükümetinin dışişleri bakanlığının raporunda, Paris Barış Konferansı'nda savunulması gereken tezler ele alınmaktadır. Birinci tez dikkat çekicidir:

“1) Ermeni devleti kurmaya yönelik Ermeni taleplerinin temelsizliği konusunda devletleri ikna etmek.”³

Kolçak hükümetinin resmi görüşü bu şekilde iken, Paris’te bulunan Rus Siyasi Kurulu ise farklı tezleri savunmaktadır. İki iktidar merkezi arasındaki yazışmalardan fikir farklılıkları net bir şekilde görülmektedir. Ancak Kolçak hükümeti, karşı devrimci ve işbirlikçi karakteri ve uluslararası dengeler dolayısıyla bu tezlerde ısrarcı olamayacaktır. Yine de Paris Barış Konferansı’nda Çarlık Rusyası’nın eski dışişleri bakanlarından Sazanov’un Rusya’nın Ermenileri himaye altına alacağı açıklamasının ardından Kolçak hükümetinin bakanlarından Sukin’in Sazanov’a gönderdiği telgraftaki şu sözler ilginçtir:

“Hükümetimiz, bu meselenin tekrardan canlandırılmasının yararlı olmayacağı kanısındadır. Bu sadece bizim işgalci politika yürütmekle suçlanmamıza yol açacaktır.”⁴

Denikin’in Hatıralarında Ermeni Meselesi

General Denikin de Beyaz Orduların kesin yenilgisinin ardından yurtdışına kaçtıktan sonra yazdığı anılarında Ermeni meselesine değinir. Beyaz Ordu komutanları içerisinde Denikin, görev yerinden dolayı da Ermenilerle sıkı ilişki içinde olanıdır. Hatta İç Savaş döneminde Denikin’in Taşnak hükümetine önemli yardımları olmuştur.⁵ Ancak Denikin’in değerlendirmeleri de Kolçak hükümetinin raporuyla paralellikler taşımaktadır.

Denikin, hatıralarında daha çok Taşnak Ermenistanı dönemindeki olaylara değinir ve Taşnak cumhuriyetinin içinde bulunduğu koşulları değerlendirerek başlar. Denikin, Ermenistan’ın özellikle Gürcistan’la da savaştıktan sonra dört bir yanının düşmanlarla çevrildiğine dikkat çeker. Dış dünyayla tek bağı olan Erivan-Gümrü-Tiflis demiryolu hattının daha yeni savaştıkları Gürcülerin elinde olması, hatta her an Borçali Tatarları⁶ tarafından hattın kesilme tehdidinin bulunması, diğer taraftan devrimci hareketle ve Türk akınlarıyla uğraşması ve ülkenin göçmenlerle dolup taşması Ermenistan’ı nefes alamaz hale getirmiştir. Yokluk, ül-

3 Raporun tamamı için bkz. *Vestnik Narodnogo Komissariata İnostrannih Del*, 15 Mart 1921, No.1-2, s.61.

4 Bkz. *Vestnik Narodnogo Komissariata İnostrannih Del*, s.63.

5 Bkz. B. A. Boryan, *Armeniya, Mejdunarodnaya Diplomatiya i SSSR*, Cilt.2, Moskva-Leningrad: Gosudarstvennoe İzdatelstvo, 1929, s.90.

6 Tatar ifadesiyle Azeriler kastedilmektedir.

kenin organizmasını zayıflatmış, hatta var olma savaşındaki en önemli üç maddenin, ekmeğin, paranın ve silahın olmayışı yok olma tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Denikin, ülkenin içinde bulunduğu bu felakete, tek faaliyeti dış güçlerden onları kurtarması için yardım aramak olan Ermeni parlamentosunun ve hükümetinin yol açtığı altını çizer.

Denikin, özellikle Ermenistan'ın yönelimlerdeki sık değişikliklere dikkat çekmektedir. Önceleri Ermeni yönetici çevrelerinde Rusya'ya⁷ yönelim ortak bir fikir halindedir. Hatta İngiliz işgalinin ilk dönemlerinde de bu böyle devam etmiştir. Ancak İngilizlerin ısrarlı ve keskin müdahaleleri bunu değiştirmiştir. Wocker, Beach gibi bölgedeki İngiliz yetkililer, baskı ve korkutma yöntemleriyle, diğer taraftan da Karadeniz'e açılan, Ermenistan'ın Rus ve Türk taraflarının birleştirildiği bağımsız bir ülke hayallerini pompalayarak Ermenilerin Rus taraftarlığına karşı savaş ilan etmişti. General Wocker, Ruslara yakın durması, Ermenistan'da görev yapan Rus subayları ve özellikle de gönüllü ordusunun⁸ Erivan'da bulunması sebebiyle Ermeni hükümetini resmi olarak sert bir şekilde kınamıştı. Bütün bunlar, Ermenistan Genelkurmay Başkanı Papacanov'un 17 Ağustos 1919 tarihli raporunda belirttiği üzere Ermeniler üzerinde korku yaratmış ve Ruslara özellikle sırtlarını çevirmesini doğurmuştur.

Bu tespitlerin ardından Denikin, Paris Konferansı'yla ilgili değerlendirmesini yaparken Kolçak hükümetinin tezleriyle benzer fikirleri ileri sürer:

“Aralık sonunda parlamentoda Paris'e yollanacak talimat tartışıldığında ortak bir fikir, ortaya çıkmadı. İktidar partisi Taşnakların oyları ikiye bölündü: Bir kısmı, iki Ermenistan'ın⁹ da Rusya'nın parçası olarak özerkliğini ya da federasyonu savunurken; diğer kısım ise Kilikya'yı da içine alan ve Karadeniz'le Akdeniz'e açılan 'Büyük ve bağımsız Ermenistan'ı talep etti. Bu, galiplerin fantezileriyle doğmuş olan ve hala gücünün illüzyonlarıyla yaşayan bir Amerikan projesiydi. Bu projeye göre Müslümanların dörtte bire karşı dört çoğunluk oldukları bölgeler Ermenilere katılıyordu.”

Ancak Denikin'in anlatımına göre kısa bir süre sonra İngilizlere beslenen umutlar boşa çıkacaktır. Aralık ayından Mart'ın sonuna kadar İngiliz politikası, Ermenilere karşı dostça olmayacaktır. Ermenistan, İngilizlerden ne finansal ne de

7 Denikin, Rusya'dan bahsederken Sovyet Rusya'yı değil, Beyaz Orduların iktidarını kastetmektedir.

8 Denikin tarafından kurulan Beyaz Ordulara verilen addır.

9 Türkiye ve Rusya Ermenistan'ı kastedilmektedir.

ekonomik yardım alabilecektir. Silah sevkiyatı durdurulacaktır. Özellikle Gürcü-Ermeni sorununun çözümü, aracılık yapan İngilizlerle ilgili Ermenilerde büyük bir hayal kırıklığı yaratacaktır. Artık Ermenistan'da iki yeni akım baş göstermektedir. Birincisi yeniden Ruslara, diğeri ise Atlantik ötesindeki büyük devlete duyulan sempati.

Denikin, Nisan sonunda Türk-İngiliz ilişkilerinin gerginleşmesiyle ve Orta Asya'da panislamist hareketlerin gelişmesiyle birlikte İngilizlerin taktiklerini tekrar değiştirdiğini belirtir. Denikin'in ifadesiyle İngilizlerin silahlı müdahalesi sonucunda iki egemen Tatar devleti, "Güneybatı"¹⁰ ve "Arak", düşmüş, toprakları Ermeniler tarafından işgal edilmiş ve herkesten önce davranarak resmi Azerbaycan toprakları olan Zengezur ve Şuşin bölgelerinde egemenliğini ilan etmiş olan Ermeni "Andranik Cumhuriyeti"ne bağlanmıştır. Böylece Nisan başında Ermenistan, bütün Kars bölgesini ve bütün Elizavetpol'un Erivan ve güneybatı taraflarını ele geçirmiş olur.

Bu gelişmeler, Ermenilerin sempatisinin tekrar İngilizlere çevrilmesine yol açar. Ancak bu durum da çok sürmeyecektir. İlerleyen süreçte İngilizlerin Ermenileri kışkırtıp, ardından verdiği sözleri yerine getirmemesi İngilizlere duyulan güveni tekrardan ortadan kaldıracaktır. Denikin'in hatıralarında aktardığı Ermenistan hükümeti başkanı Hatisov'un General Wocker'a söylediği şu sözler, emperyalist devletlerin kullan ve at politikasını ve ayrıca onların oyunlarına alet olan güçlerin düştüğü durumu göstermesi açısından çarpıcıdır:

"Şaşkınlık içindeyiz ki, Londra'da bizi Ermenilere duyduğunuz sevgi konusunda ikna ediyorsunuz, ama burada tam tersi bir ilişki görüyoruz. Biz, Müttefikleri kurtarıcı olarak bekledik, şimdi ise hayal kırıklığı içerisindeyiz."

Bununla birlikte, Denikin'in anlatımından, Amerikan'ın Ermenistan üzerinde etkisinin arttığı görülmektedir. Amerikan yardım heyeti, Ermenistan'a gelir. ABD'nin bu adımının etkisi büyük olur. İktidar, artık tamamen Amerikan güdümine girer. Ermenistan'da ümitler tekrar yeşerir. 15 Mayıs'ta hükümetin başı Hatisov, Mart ayının sonunda Erivan'da toplanan Türkiye ve Rusya Ermenilerinin kongresinde alınan karara dayanarak, "bütün halkın iradesi gereği hükümetin, Ermenistan'ın birliğini (Türkiye ve Rusya) ve bağımsızlığını ilan ettiğini" açıklar. Amerikan planları işlemektedir.

Denikin, parlamento oturumunda yapılan tartışmalardan sonra Ermenistan'da

¹⁰ Güneybatı Kafkas (Kars) Cumhuriyeti kastedilmektedir.

Rus yönelimi yerine tamamen Amerikan yöneliminin almasını anlatırken Ermenistan Genelkurmay Başkanı Zinkeviç'in 17 Ağustos 1919 tarihli raporundan şu satırlara dikkat çeker:

“Bağımsızlığın amacı, bütün Ermeni milletini Yahudiler gibi dünyadan silinmelerini engellemek için bir yere toplamaktır. Bunun için Müslümanlardan arındırılmış bir alana ihtiyaç var, bizi koruyacak ve geleceğin Ermenistan'ının ekonomisini şahlandıracak bir hamiyet ihtiyacı var. Rusya, öyle insanların ülkesi ki, (...) bütün milletlere eşit davranır, Ermenilerin Tatarları tehcir etmesine izin vermez. Ekonomik yardıma gelince, Rusya, bunu ancak 15 sene sonra yapabilir.”

Denikin, Ermeni politikacıları Müttefik devletlerin hiçbirinin Ermeniler için kan dökmeyeceğini anlamamakla eleştirir. Zaten İtilaf Devletleri'nin Ermenistan'daki Yüksek Komiseri Huxell, “tek bir Amerikan askerinin dahi Ermenistan'a gönderilmeyeceğini” açıklamıştır.

Nisan ayında Ermenistan topraklarının genişlemesi, Denikin'e göre olağanüstü bir nüfus fazlalığı yaratmış ve iki olumsuz sonuç doğurmuştur. Bunlardan birincisi aç nüfusun artışı göstermesidir, diğeri ise Taşnaklara düşmanca yaklaşan Müslüman nüfusun ülke sınırları içerisinde oldukça fazla bir sayıya ulaşmasıdır.

Amerikan yardımı da yetersiz kalmaktadır, hatta Amerikalıların kuru politikaları, tekrardan Ermenilerin yüzünü Ruslara dönmesine yol açar. Denikin ordusuyla ilişkiler düzelir gibi olur, fakat Taşnaklar, “Müttefiklerin gözünde itibar kaybetmek” korkusunu ileri sürerek tam bir işbirliğine de girmezler. Batılı devletlerin Rusya'ya yaklaşma konusundaki baskıları da sürmektedir. Ermenilere Rusya'nın bir daha büyük devlet olamayacağı ve yardım konusunda dikkate alınmaması gerektiği öğütlenir.

Denikin, Ermeni meselesiyle ilgili yazdığı bölümü bitirirken Ermenilerden kendi amaçları için yararlandıklarını belirtmeyi de ihmal etmez.¹¹

Sazonov ve Ermeni Meselesi

Sergey Dmitriyeviç Sazonov da hatıralarında Ermeni meselesine değinir. Sazonov, 1910-16 yılları arasında Çarlık Rusyası'nın dışişleri bakanlığını yapmış,

11 Hatıralarının Ermeni meselesiyle ilgili bölümleri için bkz. A. İ. Denikin, *Oçerki Russkoy Smurtı*, Cilt.4, Berlin: 1925, s.172-177.

1918-20 yıllarında Kolçak ve Denikin hükümetlerinde bulunmuş ve Paris Barış Konferansı'nda Beyaz Ordu hükümetlerini temsil etmiştir.

Hatıralarından Sazonov'un Osmanlı Devleti bünyesindeki Ermeni meselesini canlı tutmayı bir politika haline getirdiği ve Osmanlı aleyhine kullanmak için çaba harcadığı anlaşılmaktadır. Bu durum Sazonov'un Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasındaki yazışmalarında da söz konusudur.¹² Zaten Sazonov, hatıralarında Ermenilerle "sadece insanlık adına" ilgilenmediklerini açıkça belirtmektedir.

Bütün bu çabalarına rağmen Sazonov, Ermeni nüfusunun Müslümanlara oranı hakkındaki gerçekleri tespit eder. Bu tespitlere göre Birinci Dünya Savaşı'ndan önce dahi birkaç büyük ticari merkez dışında, Ermeniler, ne Rus Ermenistanı'nda, ne de Türk vilayetlerinde yerel halkın çoğunluğunu temsil etmemektedir. Bu bakımdan Rus devlet adamı, Ermenileri, Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsız devletler kuran diğer milletlerden ayırır. Bunun nedeni de Ermenilerin "kendisinin sayabileceği bir toprağının olmayışı gibi temel bir unsur"dur.

Sazonov, hatıralarında ayrıca Alman Büyükelçisi M. Sverbeieff'in pek çok durumda Ermenilerin bizzat kışkırtıcı bir tutum aldığını belirttiğini aktarır. Sazonov, Ermeni meselesinde Rus-Alman rekabetinin altını da çizer.¹³

Kolçak ve Denikin'in Ermeni meselesi üzerinden işaret ettikleri İngiliz-Rus rekabeti konusunda Sazonov'un yazdığı şu satırlar, tabloyu tamamlamaktadır:

"Son iki asır boyunca, İngiltere ile ilişkilerimiz, bunu dikkatle inceleyen herkese, bir anlaşmazlıklar dizisi, karşılıklı kuşkular, gizli veya açık düşmanca eylemler gibi görünür.

"Tüm bu uzun dönem sırasında görülür ki bu öfke nadir zamanlarda ortadan kaybolursa, bu sadece hem Rusya'nın hem İngiltere'nin çıkarlarını tehdit eden üçüncü bir güce karşı ortak bir eylemle sınırlı, kısa süreli anlaşmalara yol açmak içindir."¹⁴

12 Sazonov, sadece Ermenileri değil, Kürt ayrılıkçılığını da Ermeni hareketiyle birleştirip Türkiye'ye karşı kullanmaya çalışmıştır. Sazonov'un bu temeldeki yazışmalarından örnekler için bkz. *Mejdunarodnie Otnoşeniya V Epohu İmperializma. Dokumenti İz Arhivov Tsarskogo İ Vremennogo Pravitelstv 1878-1917 gg.*, seri 3, Cilt.2, Gosudarsvennoe Sotsialno-Ekonomičeskoe İzdatelstvo, Moskva-Leningrad: 1933, ss.29 vd., ss.142 vd., ss.249 vd.; Cilt.6, Bölüm 2, (1935), ss.183 vd.; Cilt.7, Bölüm 1, (1935), s.461; Cilt.7, Bölüm 2, (1935), ss.460 vd.; Cilt.9, Bölüm 1, (1937), ss.651 vd.

13 Sazonov'un hatıralarında Ermeni meselesiyle ilgili bölümler için bkz. S. Sazonov, *Kader Yılları*, Der: Prof. Dr. Sabahattin Özel, İstanbul: Derin Yayınları, 2002, ss.162 vd.

14 S. Sazonov, 'Kader Yılları...', ss.24 vd.

Milyukov'un Değerlendirmeleri

Şubat Devrimi sonrasında kurulan geçici Kerenski hükümetinin dışişleri bakanı olan ve Ekim Devrimi sonrasında Sovyet iktidarına karşı Beyaz Ordularla işbirliği içinde çalışan Pavel Nikolayeviç Milyukov da 1927 yılında iki cilt halinde yayımlanan eserinde (*Rossiya Na Perelome/Rusya Kırılma Noktasında*) Ermeni meselesiyle ilgili bazı noktalara değinir. Milyukov, Ermenilerin İtilaf Devletleri'ne sonuna kadar sadık kaldıklarını ve bunun hesabını İtilaf Devletleri'nin onları yüzüstü bırakmasıyla pahalıya ödediklerini belirtir. Ayrıca Milyukov, Taşnak Ermenistanı'nın ortak çıkarlar temelinde Türk-Sovyet işbirliğiyle ortadan kaldırıldığının altını çizer.¹⁵

Sonuç

Kolçak hükümetinin raporunu, Denikin'in hatıralarını, Sazonov ve Milyukov'un yazdıklarını değerlendirdiğimizde Ermeni meselesinin bir emperyalizm meselesi olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Sömürgeci amaçlar için mesele, bizzat emperyalist devletler tarafından yaratılmıştır. Açıkça görüldüğü gibi emperyalist güçler arasında da Ermeni meselesini kendi lehlerine kullanmak üzere ciddi bir rekabet vardır. Özellikle İngiltere ve Çarlık Rusyası, burada başrolü oynamaktadır. Ardından bu rekabete, Amerika ve Almanya da katılırken, Çarlık Rusyası'nın yerini devamı olarak kabul edebileceğimiz Beyaz Ordular alacaktır. Ermeniler kimi zaman İngilizlerin, kimi zaman Çarlığın kimi zaman da Amerikalıların kontrolüne girmişlerdir. Biri Ermenileri kullandığında, diğeri bunun karşısında konumlanmaktadır.

Belgelerde Büyük Ermenistan projesinin bir Amerikan projesi olduğu doğrudan dile getirilmektedir. Kolçak hükümetinin, Denikin'in ve Sazonov'un saptadığı gibi Büyük Ermenistan, Ermenilerin Müslümanlara oranla nüfusça birkaç kat azınlık oldukları topraklarda kurulmak istenmektedir. Bunun da sağlanması için bu toprakların Müslüman nüfustan arındırılması gerekliliği, bizzat Ermenistan makamlarınca açıkça dile getirilmektedir. Ayrıca Beyaz Ordu kaynaklarındaki Ermeni nüfusuyla ilgili saptamalar ve verilen rakamlar, bugün soykırım konusunda 1.5-2 milyon Ermeninin katledildiği iddialarının ne kadar gerçek dışı ve ciddiyetten uzak olduğunu göstermektedir.

Ermeni meselesinde “böl, parçala, yönet” gibi emperyalist politikaları karakter-

15 P. Milyukov, *Rossiya Na Perelome*, Cilt.1, Paris: 1927, ss.224, 227 vd.

rize eden diğer nokta ise “kullan ve at”tır. Hegemonyacı devletler Ermenileri, çıkarlarının gerektirdiği yere kadar “desteklemişler” ve kullanmışlardır; çıkarlarının bittiği yerde ortada bırakmışlardır. Ermeniler, kıskırtılıp komşularıyla düşman hale getirilmiş, Batı’nın paylaşım projelerinin taşeronluğunu yapmışlar ve sonuç olarak büyük zorluklar içerisinde yalnız bırakılmışlardır. Beyaz Orduların en üst düzey komutanlarının saptadığı gibi bu duruma düşülmesinde Ermenilerin siyasi önderleri Taşnakların önemli derecede sorumluluğu vardır. Taşnaklar, bölge ülkelerine karşı hep dış destek aramışlar ve kendi sonlarını kendileri getirmişlerdir.

Bölge ülkelerine karşı oynadığı bu rolün sonucundan Taşnak iktidarı, dönemin iki devrimci kuvveti Türk-Sovyet işbirliği sonucunda ortadan kaldırılmıştır.

Yukarıdaki tespitleri dünyadaki saflaşmada ezenlerin yanında yer alanların yapması ayrıca önemlidir. Rus gericiliğinin ve yayılmacılığının temsilcileri olan Beyaz Ordu komutanlarının, o günlere kadar Ermeni meselesini kullanan taraf olarak bu değerlendirmeleri ileri sürmeleri dikkat çekicidir. Yaşanan yenilgiler, ayaklarını yere basmayı, gerçekleri tespit etmeyi getirmiştir.

Beyaz Ordu kaynaklarından çıkan bu sonuçlar, aslında günümüz açısından da önemli derslerle doludur. Batı emperyalizmine sırtını dayayıp ezilen doğu halklarına karşı üstlenilen piyon rolünün nelere yol açtığı görülmektedir. Bugün de Batı destekli bölücülüğü, aynı son beklemektedir. Ermeni bölücülüğünün yaşadığı tarihsel tecrübe, Kürt ayrılıkçıları açısından uyarıcı olmalıdır.

BİLİMSELLİK VE TARAFILIK İKİLEMİNDE KALMIŞ BİR LİTERATÜR: SON DÖNEMDE ERMENİ MESELESİ KONUSUNDA YAZILMIŞ KİTAPLARIN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

M. Serdar PALABIYIK

ODTÜ

Uluslararası İlişkiler Bölümü Arş. Gör.
pserdar@metu.edu.tr

Öz: *Bu makale Ermeni meselesi konusunda son dönemde Batı literatüründe göze çarpan bazı eserleri inceleyerek Batı akademik toplumunda ortaya çıkan bazı eğilimleri tespit etmek ve bunun sonucunda Batı kamuoyuna Ermeni meselesinin nasıl yansıtıldığını gözler önüne sermek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu çerçevede bilimsel olmayan taraflı yazın, kısmen bilimsel taraflı yazın ve bilimsel tarafsız yazın olmak üzere üç temel eğilim tespit edilmiş ve bu eğilimleri temsil eden yazarların eserleri karşılaştırmalı ve eleştirel bir analize tabi tutularak Ermeni meselesinin Batı'daki algılanışı yorumlanmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Ermeni meselesi, Ermeni soykırımı iddiaları, Robert Fisk, G. J. Meyer, Donald Bloxham, Simon Payaslyan, Merrill Peterson, Guenter Lewy, Edward Erickson*

Abstract: *This article is written to explore how the Armenian question is being projected towards Western public opinion through several trends which has recently emerged in the Western literature on the Armenian genocide allegations. Within this framework, three trends are identified: non-scientific subjective discourse, partially-scientific subjective discourse and scientific objective discourse. In the article, the works of main representatives of these trends are exposed to a comparative and critical analysis in order to comment on the perception of the Armenian question in the West.*

Key Words: *Armenian question, Armenian genocide allegations, Robert Fisk, G. J. Meyer, Donald Bloxham, Simon Payaslyan, Merrill Peterson, Guenter Lewy, Edward Erickson*

Giriş

Son günlerde Fransız Meclisi'nin sözde Ermeni soykırımının inkârını cezalandıran bir yasa tasarısını kabulüyle yeniden gündeme oturan Ermeni meselesi, yıllardır Türk dış politikasının en temel sorunlarından biri olma vasfını sürdürmektedir. Bu konuda gerek Türkiye'de gerekse Batı'da her geçen gün artan sayıda yeni yayınlar üretilmektedir. Bu yayınlardan bazıları tamamen hamasetten oluşmuş bilimsel niteliklerden yoksun ve kamuoyunun belli bir kesimini etkilemeye yönelik yayınlardır. Ancak bu taraflı ve bilgi yoksunu yayınların arasında son zamanlarda giderek daha fazla sayıda akademik yayın sıyrılmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle yayınların yalnızca sayısı değil akademik değeri de artmaktadır; dolayısıyla literatürde nitel gelişmeyi nicel gelişme takip etmektedir.

Bu çerçevede son dönemde Batı literatüründe Ermeni meselesi hakkında yayımlanan kitaplar arasında üç temel eğilim göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi bilimsel olmayan ve taraflı bir üslubu barındıran kitaplardan oluşmaktadır. Genellikle geçmişte yayımlanan kitapların büyük bir çoğunluğunda görülen duygusal, bilimsel değerlerden yoksun ve taraflı yazın biçimi bu literatürü şekillendirmeye devam etmektedir. Bu makalenin birinci bölümünde de bu eğilimin iki önemli temsilcisi Fisk ve Meyer incelenecektir.

Özellikle son beş yıldır Ermeni meselesi hakkında Batı'da yazılan eserlerin üslubunda bilimselliğin arttığı ancak taraflılığın sürdüğü yeni bir eğilim ortaya çıkmıştır. Giderek daha fazla sayıda akademisyen konuyu bilimsel bir analize tabi tutmuş, bu çerçevede arşiv belgelerinden ve birincil kaynaklardan faydalanarak eserlerinde bu kaynaklara atıflar yapmış, böylelikle eserlerinin akademik güvenilirliğini arttırmışlardır. Ancak yine de özellikle tek taraflı arşiv belgelerinin yaygın kullanımı ve arşiv belgeleri arasında belli bir tarafın tezlerini savunan belgelerin ayıklanıp diğer belgelerin görmezden gelinmesi ile bu literatüre de son derece taraflı bir hava hâkim olmuştur. Makalenin ikinci bölümünde bu yeni eğilimin temsilcilerinden Peterson, Payaslıyan ve Bloxham'ın eserleri karşılaştırmalı bir analize tabi tutulacaktır.

Sayıları az olsa da Batı literatüründe yeni ve kayda değer bir eğilimin etkilediği eserlerin daha fazla göze çarptığını söylemek mümkündür. Bu eğilim, Ermeni meselesi konusunda "soykırım var mıdır, yok mudur" gibi kısır bir tartışma yerine, 1915-16 yıllarında Doğu Anadolu'da gerçekte neler olduğunu ortaya koymayı amaçlayan, bunu yaparken de hem bilimsellikten hem de tarafsızlıktan taviz

vermeyen bir üslubu yansıtmaktadır. Makalenin son bölümünde bu üslubun iki önemli temsilcisi Lewy ve Erickson'un eserleri incelenecektir.

Sonuç olarak, karşılaştırmalı bir literatür analizi Ermeni meselesinin Batı akademik toplumu tarafından nasıl algılandığı konusunda okuyucuya önemli ipuçları sağlayacaktır. Bu çerçevede bu meselenin Batı kamuoyuna nasıl yansıtıldığı da daha iyi anlaşılacaktır. Ermeni meselesinin neden Batı kamuoyunun gündeminde tutulduğu ve neden daha fazla sayıda Batılı ülke parlamentosunun sözde Ermeni soykırımını tanıyan kararlar çıkardığı sorularının yanıtları da aslında Ermeni meselesi konusunda yazılan literatürde gizlidir.

A. BİRİNCİ EĞİLİM: BİLİMSEL OLMAYAN TARAFLI YAZIN

Son yıllarda Batı literatüründe Ermeni meselesi hakkında görülen eğilimlerin ilki, aslında bu literatürün büyük kısmını oluşturan eserlerin ortak yönünün bir devamı niteliğindedir. Buna göre soykırım iddiaları tamamen demagojik bir yaklaşımla, okuyucunun duygularına hitap edecek şekilde bir şekilde sunulmaktadır. Önemli olan gerçeklerin açığa çıkarılması değil, adeta romanvari bir yaklaşımla gerçekle ilgisi olmayan yepyeni bir kurgu yaratılmasıdır. Bu eğilimin temel özellikleri arasında kullanılan üslubun acımasızlığı, bilimsel yöntemlerin kesinlikle yer verilmemesi ve önyargılı, taraflı anlatım tarzı sayılabilir.

Bilimselliğin göz ardı edildiği, tarafılığın ise ön plana çıkarıldığı bu yazın türünün en önemli örneklerinden ikisi aşağıda karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilecektir. Bunlardan birincisi G. J. Meyer'in *A World Undone: The Story of the Great War, 1914 to 1918* (Bozulan Bir Dünya: Büyük Savaşın Hikayesi, 1914'ten 1918'e) adlı kitabında yer alan 'The Ground Shifts' (Zemin Değişiyor) başlıklı on yedinci bölüme zeyl niteliğindeki 'Genocide' (Soykırım) başlıklı bölümdür.¹ İkincisi ise Robert Fisk'in *The Great War for Civilisation: The Conquest of the Middle East* (Uygurlık İçin Büyük Savaş: Ortadoğunun Fethi) adlı kitabının onuncu bölümü olan 'The First Holocaust' (İlk Holokost) başlıklı bölümdür.²

Bu bölümlerin analizine geçmeden önce yazarları hakkında fikir sahibi olmak faydalı olacaktır. Amerikalı yazar G. J. Meyer, ne bir tarihçi ne de bir akademisyendir. Kendisini 'profesyonel yazar' olarak tanımlayan Meyer, *New York Times*, *Los Angeles Times*, *Boston Globe* ve *Harper's Magazine* gibi ABD'nin önde gelen

1 G. J. Meyer, *A World Undone: The Story of the Great War, 1914 to 1918*, New York: Delacorte Press, 2006.

2 Robert Fisk, *The Great War for Civilisation: The Conquest of the Middle East*, London: Knopf, 2005.

yazılı basın kuruluşlarında köşe yazarlığı yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı gibi dünya tarihini değiştiren bir olayı konu edinen kitabında yalnızca ikincil kaynaklar kullanmış olması ve akademik arka planının olmaması Meyer'in bilimselliği konusunda ciddi şüpheler uyandırmaktadır. Zaten kitabında kullanılan üslup ve özellikle incelediğimiz zeylinde açıkça göze çarpan tarihsel hatalar bu şüphelerin sebepsiz olmadığına bir göstergesidir.

1946 doğumlu İngiliz gazeteci Robert Fisk'e gelince, Fisk yaklaşık otuz yıl boyunca İngiltere'nin önde gelen gazetelerinden *Times* ve *Independent*'in Ortadoğu temsilcisi olarak görev yapmıştır. Meyer'in aksine Dublin Trinity College'da siyaset bilimi doktorası yapmış olan Fisk, 1979 İran Devrimi, 1980-88 İran-İrak Savaşı ve 1991 Körfez Savaşı sırasında Ortadoğu'da görev yapan az sayıda Batılı gazeteciden biri olmuştur.³ Bu durum Fisk'in Ortadoğu konusunda en tecrübeli isimlerden biri olarak anılmasını sağlamıştır. Ortadoğu konusundaki bilgi ve tecrübelerini çeşitli kitaplarında⁴ sergileyen Fisk, aynı zamanda son yıllarda Ermeni soykırım iddialarının savunucularından biri olarak dikkat çekmektedir. Özellikle birkaç ay önce bu konuda Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Akın Alptuna ile girdiği polemik dikkat çekicidir.⁵ Fisk *Independent* gazetesindeki köşesinde Akın Alptuna'nın sözde soykırım iddiaları konusunda verdiği demeçleri eleştirirken son derece alaycı ve iğneleyici bir üslup kullanmış ve tartışmanın seyrini akademik bir boyuttan çıkarıp, magazinelleşmiş bir boyuta dökmüştür.

1. Kitaplarda Kullanılan Üslup

Her şeyden önce adı geçen bölümlerin, içinde buldukları kitapların ana fikrini yansıtmadıklarını, bu nedenle de kitaptan bağımsız bölümler olarak görüldüklerini, hatta kitabın bütünlüğünü bozduklarını söylemek mümkündür. Meyer'in kitabı temel olarak Birinci Dünya Savaşı ile ilgilidir. Elbette Ermeni olayları bu dönemde yaşanmıştır, ancak soykırım iddialarını yansıtan kısım Avrupa'daki cephelerin durumunu anlatan bölümün ardına zeyl olarak konmuştur. Yazar soykırım iddialarını içeren bölümü yalnızca kronolojik sırayı gözettiği için bu kısma koymuş, bu da kitabın bütünlüğünü bozmuştur. Aynı durum Fisk'in kitabı için de geçerlidir. Temelde Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların anla-

3 Robert Fisk hakkında detaylı bilgi için kişisel web sitesine bakınız, URL: <http://www.robert-fisk.com/>

4 Robert Fisk'in Ortadoğu ile ilgili kitaplarının arasında *Pity the Nation: The Abduction of Lebanon*, New York: Nation Books, 2002 ve *In Time of War: Ireland, Ulster and the Price of Neutrality, 1939-45*, Dublin: Gill & MacMillan, 1996 sayılabilir.

5 Robert Fisk, 'You Are Talking Nonsense Mr. Ambassador', *Independent*, 20 Mayıs 2006.

tıldığı kitapta birdenbire Ermeni soykırım iddialarına yer verilmesi çok şaşırtıcı olduğu gibi kitabın ana konusundan sapmaya yol açmıştır. Kısacası her iki yazar da bu bölümleri kitaplarının tarihsel çerçevesi gereği değil, kişisel tercihleri doğrultusunda kitaplarına yerleştirmişlerdir.

Kitaplarda kullanılan üsluba gelince, üslubun son derece sade, sıradan halkın anlayabileceği tarzda olduğu söylenebilir. Burada amaç kitabın mümkün olan en fazla sayıda okuyucuyla buluşmasını sağlamak, özellikle de konu ile ilgili fazla bilgisi olmayan okuyucuları anlatılanların doğruluğuna inandırmaktır. Bu nedenle son derece çarpıcı, hatta zaman zaman kanlı ve vahşi bir dil kullanılmış, birtakım kanlı sahneler okuyucuların gözlerinin önünde canlandırılmaya çalışılmıştır. Ermeni sorununun iki temel tarafından, yani Ermeni ve Türk halklarından birincisinin tamamen mazlum, ikincisinin de tamamen suçlu gösterilmeye çalışıldığı bu üslup zaman zaman kitabın okunmasını zorlaştıracak biçimde sertleştirilmiştir.

Burada kitaplardan üslubu yansıtan örnekler vermek, bu kitaplarda yapılan bu büyük hatayı tekrarlamak anlamına geleceğinden sadece birkaç kelime ile yetinilecektir. Örneğin Meyer Türklerin gayrimüslim nüfusu yönetmesini 'vahşi' (brutish) kelimesi ile nitelendirmiştir.⁶ Yine 1909'da Adana'daki Ermeni isyanının bastırılmasını Meyer 'barbarlık' (savagery) ve 'katliam' (slaughter) kelimelerini kullanarak anlatmış, böylelikle isyandan hiçbir şekilde bahsetmezken, isyanın bastırılmasını tek taraflı bir kıyım olarak yansıtmıştır.⁷ Fisk'in üslubu da farklı değildir. Deyr-i Zor'daki sözde toplu mezarları orada bulunan cesetlerin durumunu ve kemikleri en ince detaylarına kadar anlatmış, daha önce Kamboçya'daki Pol Pot rejiminin katliamları için kullanılan 'ölüm tarlaları' (killing fields) tabirini Ermeniler için kullanmıştır.⁸

Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu üslubun kullanılmasındaki temel amaç, sıradan okuyucuyu hızla etki altına alarak kitapta yazılanların doğruluğuna sarsılmaz bir inançla bağlamak, konu hakkında biraz bilgisi olanların da dikkatini konunun 'vehametine' çekmektir. Büyük bir ihtimalle her iki yazar da ne kadar kanlı ve vahşi bir anlatım kullanırlarsa, kitaplarının o kadar etkileyici olacağını düşünmüşlerdir. Ancak bu anlatımın şiddeti zaman zaman öyle bir boyuta varmaktadır ki, okuyucunun ilgisi ve dikkati tamamen dağılmakta, kitabın takip edilmesi zorlaşmaktadır.

6 G. J. Meyer, A World Undone..., s. 290.

7 G. J. Meyer, A World Undone..., s.290.

8 Robert Fisk, The Great War..., ss. 316, 318.

2. Kitapların Bilimselliğinin Sorgulanması

Kitapların üslubunun 'iddialı' olması maalesef kitapların soykırım iddiaları ile ilgili bölümlerinin bilimselliğine yansımamıştır. Her iki kitapta da bilimsel yöntemin izlerini görmek mümkün değildir. Kitapların ilgili bölümlerinde kullanılan bilgilerin kaynakları hiçbir şekilde yansıtılmadığı gibi, kullanılan bilgilerin birçoğunun yanlış olduğu daha ilk okunuşta bile göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra her iki kitap da çelişkili anlatımlarla doludur. Hem Meyer hem de Fisk hiçbir biçimde dipnot kullanmamışlardır. Son derece sert ve keskin iddiaları bu nedenle havada kalmakta, okuyucuyu üslup dışında ikna edebilecek bir faktör bulunmamaktadır. Meyer'in yaklaşık yedi yüz sayfa hacimli kitabında neredeyse her sayfaya bir dipnot düşerken, Ermeni iddialarının yer aldığı bölümde tek bir dipnota rastlanmamaktadır. Fisk'in makalesinde de bir çok bilgiye ve alıntıya yer verilmiş, ancak alıntılar için dahi dipnot kullanılmamıştır. Bu nedenle kitapların Ermeni iddialarını yansıtan bölümleri her türlü bilimsellikten uzaktır.

Meyer'in zeylinden birkaç alıntı yaparak bu iddiayı örneklendirmek mümkündür. Kitabının 289'uncu sayfasında Meyer şunları söylemektedir:

Savaştan bir nesil öncesinden itibaren, milliyetçi Türkler ve aşırı İslamcılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun, varlığını devam ettirmek için öncelikle saflaşmak ve tüm gayrimüslim unsurlardan temizlenmek zorunda olduğunu söylüyorlardı.⁹

Yine bir sonraki sayfada Meyer şu iddiayı ileri sürmektedir:

Balkan Savaşları yerlerinden edilmiş Müslümanlardan oluşan bir seli Türkiye'ye gönderdiğinde, bunların çoğu (Hıristiyanların hiçbir hukuki hakkının bulunmadığı ve Kürt aşiret reislerinin ayaklarının altında yaşadıkları) Ermenistan'a, istedikleri her şeyi almalarına ve işlerine karışan herkesi öldürmelerine müsaade edilerek gönderildiler.¹⁰

Elbette, her Ermeni soykırım iddialarını dile getiren kitapta olduğu gibi bu kitapta da hiçbir bilimsel dayanağı olmayan 'bir buçuk milyon Ermeni'nin soykırımı tabi tutulduğu iddiası' dile getirilmektedir.

Meyer'in yukarıda alıntılanan iddiaları hiçbir kaynakla desteklenememektedir.

9 G. J. Meyer, A. World Undone..., s. 289.

10 G. J. Meyer, A. World Undone..., s. 290.

Dolayısıyla bu iddialar ya kulaktan dolma bilgilerle yazılmış, ya da daha vahimi yazar tarafından bizzat üretilmiştir.

Fisk'in kitabında ise daha vahim bilimsel hatalar yapılmakta ve bazı alıntılar için bile dipnot kullanılmamaktadır. Bu alıntıların hangi arşiv belgesinden ya da kitaptan yapıldığı belli değildir. Bir örnek vermek gerekirse yazar dönemin Osmanlı İmparatorluğu'nun İçişleri Bakanı olan Talat Paşa'nın Halep Valisi'ne gönderdiği bir telgraftan bahsetmektedir. Bu telgrafta, Talat Paşa şu emri vermektedir:

Hükümetin Türkiye'de yaşayan ilgili kişilerin tamamen yok edilmesini kararlaştırdığı konusunda bilgilendirildiniz. Ne kadar trajik önlemler alınırsa alınsın, yaş ve cinsiyet gözetilmeksizin, hiçbir vicdani mülahaza dikkate alınmadan bu kişilerin varlığı tamamen yok edilmelidir.¹¹

Her ne kadar belirtilmese de büyük bir ihtimalle Fisk bu alıntıyı Aram Andonyan'ın Talat Paşa'nın telgrafları içerdiği söylenen kitabından yapmıştır.¹² Oysa bu telgrafların sahte olduğu Türk bilim adamlarınca tespit edilmiştir¹³; nitelikim artık Batılı pek çok tarihçi de bu telgrafların sahte olduğu konusunda birleşmiştir.

Meyer ve Fisk'in kitaplarının Ermeni soykırımı iddialarını yansıttıkları bölümleri yalnızca kaynak göstermedikleri için değil, pek çok hatalı bilgiye yer verdikleri için de bilimsellikten son derece uzaktır. Bu yazılardaki tüm hataları yansıtmak bu makalenin amacı değildir; ancak birkaç örnekle ne tür hatalar yapıldığını göstermek faydalı olacaktır.

Meyer, Ermenilerin antik çağlarda Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırındaki en güçlü bağımsız kırıllık olduğunu ileri sürmektedir¹⁴; oysa Ermenistan Büyük Tigran'ın MÖ. 95-55 yıllarındaki yönetimi dışında hiçbir zaman bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmamıştır. Tigran'ın yönetiminden sonra Ermenistan'ın tam bağımsız bir devlet olarak ilk ortaya çıkışı 1919-1920 yıllarında kurulan Ermenistan Cumhuriyeti ile olmuştur. Meyer'in tarihsel olarak hatalı olan bir

11 Rober Fisk, *The Great War...*, s. 318.

12 Aram Andonian, *The Memoirs of Naim Bey*, London: Hodder & Stoughton, 1920.

13 Şinasi Orel ve Süreyya Yuca, *Ermenilerce Talat Paşaya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.

14 G. J. Meyer, *A World Undone...*, s. 289.

diğer iddiası da Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilerin ağır vergilerle ezilen bir zümre olduğu ve Türkler ve Kürtlerin Ermenilerin aleyhine zenginleştikleri iddiasıdır.¹⁵ İngiliz arşiv belgeleri bu iddianın tam aksinin doğru olduğunu bizlere kanıtlamaktadır.¹⁶ Buna göre Ermeniler Türkler'in aleyhine olacak şekilde zenginleşmişler ve yaşadıkları bölgelerde ekonomik gücü büyük ölçüde ellerinde bulundurmuşlardır. Son bir örnek de Ermeni tehcirinden sonra hiçbir Türk yetkilinin cezalandırılmadığı iddiasıdır ki¹⁷, bu iddiayı ileri sürmek Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Divan-ı Harpleri, bu mahkemelerin yargılamalarını ve verdikleri cezaları ya bilmemek, ya da görmezden gelmek demektir.¹⁸

Robert Fisk'in kitabında da benzer hatalı bilgilere rastlanmaktadır. Fisk yazısının bir yerinde ABD'deki 'güçlü Türk lobisinin' Ermeni soykırımının 'gerçek' olduğunu söyleyen her akademisyen ve gazeteciye 'saldırdığını' ifade etmektedir.¹⁹ Bu iddia yanlış olmaktan çok komik bir iddiadır. Zira ABD'deki Türk lobisinin güçlü olduğunu söylemek maalesef mümkün değildir; hatta Ermeni lobisinin gücü ve saldırganlığı yanında Türk lobisinin etkisi çok hafif kalmaktadır. Ayrıca, Fisk'in iddiasının tam tersinin geçerli olduğu geçtiğimiz aylarda iki emekli Büyükelçimizin, Gündüz Aktan ile Ömer Engin Lütem'in ABD seyahatinde ortaya çıkmıştır.²⁰ Büyükelçilerimizin Los Angeles kentindeki Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde Ermeni meselesi üzerine verecekleri konferans, Ermeni lobisinin baskısı üzerine üniversite yönetimi tarafından iptal edilmiştir. Kısacası Ermeni soykırım iddialarını dile getirmek ABD'de son derece kolay hatta istenen ve beklenen bir tavır iken, bunun aksini söylemek baskı ile sindirilmeye yol açan bir durum yaratmaktadır.

Fisk'in hataları bununla da kalmamaktadır. Yazısında İskenderun'u bir Er-

15 G. J. Meyer, *A World Undone...*, s. 290.

16 İzmir ve Halep'teki İngiliz Konsoloslarının 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayrimüslim nüfus hakkında yazdıkları raporlarla ilgili olarak bkz. M. Serdar Palabiyik, 'Threatened or Threatening?: Two British Consular Reports Regarding the Condition of Non-Muslim Communities in Izmir and Aleppo' *Review of Armenian Studies*, Cilt 3, Sayı 9, 2005.

17 G. J. Meyer, *A World Undone...*, s. 291.

18 Nitekim, Divan-ı Harplerde yapılan yargılamalar sonucunda toplam 1397 kişi idam da dahil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1985, s. 221.

19 Robert Fisk, *The Great War...*, s. 340.

20 Detaylı bilgi için bkz, Ömer Engin Lütem, 'Ermeni Sorunu ve İfade Özgürlüğü', <http://www.iksaren.org/index.php?Page=Makaleler&MakaleNo=233>; bu konunun Ermeni basınındaki yansımalarına bir örnek için bkz. <http://www.panarmenian.net/news/eng/?nid=17061>

meni şehri olarak nitelendirmektedir ki, bu iddia tamamen yanlıştır²¹. Elbette o dönemde İskenderun'da yaşayan bir Ermeni nüfusu vardır; ancak Ermenilerin, ondokuzuncu yüzyılın hiç bir döneminde en yoğun nüfusa sahip oldukları Doğu Anadolu'daki altı vilayette bile nüfusun çoğunluğunu teşkil edememişken İskenderun'un bir Ermeni kenti olduğunu iddia etmek her türlü insaf ölçüsünün dışında kalmaktadır.

Yine makalesinin bir yerinde Fisk 24 Nisan 2001 tarihinde ABD Başkanı George W. Bush'un 'artık soykırım kelimesini kullanmadığını' onun yerine 'trajedi' kelimesini kullandığını dile getirmektedir.²² Bu ifadeye göre Bush'un 2001'den önceki konuşmalarında 'soykırım' kelimesini kullandığı gibi bir anlam çıkmaktadır. Bu da tamamen yanlıştır.

Sonuç olarak her iki kitap da gerek orijinal kaynaklara atıfta bulunmadıkları, gerekse hatalı ve birbiriyle çelişen bilgiler içerdikleri için bilimsel olmaktan son derece uzaktır. Sıradan bir yüksek lisans öğrencisi tarafından yazılıysaydı akademik hırsızlık (*plagiarism*) suçu ile damgalanması neredeyse kesin olan bu bölümlerin dünya kamuoyunun dikkatine sunulması son derece dikkat çekicidir.

3. Kitaplardaki Önyargılı Tavır

Meyer ve Fisk'in yazdıklarında dikkat çeken bir diğer husus da yazarlarının önyargılı ve tarafsızlıktan son derece uzak tavırlarıdır. Aslında bu önyargı gerek bu yazarların üslubunda, gerekse tarihi bilgileri çarpıtarak tarihsel gerçekliği yeniden kurgulamalarında yoğun bir biçimde hissedilmektedir. Buna göre Türkler 'vahşi ve kana susamış' bir millet olarak yansıtılırken, Ermeniler 'mutlak mazlum' ve 'günahsız kurbanlar'dır. Bu çarpık zihniyet öylesine vurgulanmaktadır ki, Ermenilerin Türkleri katletmesi dahi mazur gösterilmiştir. Örneğin, Meyer 1914 Aralığında Ruslar tarafından yönetilen bir Ermeni bölüğünün sınırı geçip yaklaşık 120.000 Türk'ü katlettiğini yazmaktadır.²³ Ancak bu katliam hakkında tek bir yorum dahi yapmamaktadır. Oysa 24 Nisan 1915 tarihinde İstanbul'da devrimci Ermeni Komitelerinin ileri gelenlerinin tutuklanmalarını, 'İstanbul'da kurulan ölüm timlerinin Ermenileri katletmesi olarak yansıtmaktan çekinmemektedir.²⁴

21 Robert Fisk, *The Great War...*, s. 335.

22 Robert Fisk, *The Great War...*, s. 349.

23 G. J. Meyer, *A World Undone...*, ss. 290-291.

24 G. J. Meyer, *A World Undone...*, s. 291.

Robert Fisk ise önyargısını Ermeni tehcirini İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan Yahudi Soykırımını ile bir tutarak göstermektedir. Bu çok sık başvurulan aldatmaca, Batı literatüründe Ermeni soykırım iddiaları hakkında yazılan hemen her kitapta yer almaktadır. Fisk'in kitabı da bu aldatmacaya başvurarak özellikle Batı kamuoyunu Türkiye aleyhine kışkırtmak yolunu seçmiştir. Yahudi soykırımının gerçekliği ve acımasızlığı Batı toplumunda öylesine derin bir yer edinmiştir ki, buna benzer bir soykırımın varlığı o soykırımı organize eden toplumun derhal uluslararası toplum tarafından dışlanması sonucunu doğuracaktır. Bunun bilincinde olan Fisk ısrarla Ermeni tehcirini Yahudi soykırımına benzetmektedir. Fisk'in kitabının ilgili bölümünden birkaç alıntı yaparak bu iddiasını örneklendirmek yerinde olacaktır.

Fisk Türkler'in bir grup Ermeni'yi Suriye'deki bir mağaraya doldurup, mağaranın girişinde bir ateş yakarak Ermenilerin içeride boğularak ölmesine yol açtığını iddia etmektedir. Yazısının genelinde olduğu gibi bu iddiasını destekleyen tek bir arşiv belgesi yoktur. Ancak Fisk bu kurgu hikayeyi 'yirminci yüzyılın ilk gaz odası' olarak yansıtmaktan çekinmemektedir.²⁵ Fisk'e göre iki 'soykırım' arasındaki paralellikler bununla da sınırlı kalmamaktadır: Ermeniler, Yahudiler gibi belirli mahallelerde (*pogrom*) oturmaya zorlanmış, Ermeni kiliseleri Yahudi sinagogları gibi ateşe verilmiş, Ermeniler tıpkı Yahudiler gibi yük katarları ile ölüme gönderilmiştir. Zaten Teşkilat-ı Mahsusa da Hitler'in özel birliği *Einsatzgruppen*'in bir öncülü niteliğindedir.²⁶ Bütün bu iddialar da diğerleri gibi ortaya atılmakla kalmış, tek bir arşiv belgesiyle desteklenememiştir. Bütün bu benzetmeleri neden yaptığını yazısının bir yerinde Fisk şöyle ağızından kaçırmaktadır:

Türkiye kendi geçmişinden bu kadar korkmakta mıdır ki, Almanların Yahudiler için yaptıklarını - kendini vicdan azabı, suçunu kabul, tazminat ve iyi niyet ile temize çıkarmak - yapamamaktadır?²⁷

Kısacası Fisk'in bu hatalı kurgulamayı yapmasının nedeni Türkiye'nin bir şekilde sözde soykırım iddialarını kabul ederek Ermenilere tazminat ödemeyi kabul etmesidir. Bunu yaparken aslında büyük bir pot kıırarak Almanların tazminat ödeyerek ve yaptıklarını kabul ederek 'temize çıktıklarını' (*to purge itself*) söylemektedir. Oysa soykırım suçu hiçbir biçimde temizlenemeyecek kadar ağır bir suçtur. Para ile bu suçun yıkıcılığının tazmin edilmesi mümkün değildir. Dola-

25 Rober Fisk, *The Great War...*, s. 324.

26 Rober Fisk, *The Great War...*, s. 324.

27 Rober Fisk, *The Great War...*, s. 339

yısıyla Fisk, işin manevi boyutunu tamamen göz ardı ettiğini ve maddi boyutuna yoğunlaştığını itiraf etmekten çekinmemektedir.

Sonuç olarak, Meyer ve Fisk'in üslubu daha önce özellikle Richard Hovansian ve Vahakn Dadrian gibi önde gelen Ermeni kökenli Ermeni soykırımı savunucularının üslubuna benzemektedir. Bu iki yazarı uluslararası toplum nezdinde daha güvenilir kılan etmen ise her ikisinin de Ermeni kökenli olmayışıdır. Batılı iki yazarın Ermeni soykırımı iddialarını bahsi geçen Ermeni yazarlardan bile daha ateşli bir şekilde savunmaları Batı kamuoyunda soykırım iddialarının doğruluğunun bir kanıtı olarak algılanmaktadır. Yine de bu makalenin üçüncü bölümünde de gösterileceği üzere, Ermeni iddialarını bilimsel bir eleştiriye tabi tutan bir başka eğilim Batı kamuoyunda yeni yeni gelişmeye başlamıştır.

B. İKİNCİ EĞİLİM: KISMEN BİLİMSEL ANCAK TARAFLI YAZIN

Son yıllarda Ermeni meselesi konusunda en fazla dikkat çeken ancak belki de en az fark edilen olgulardan birisi Ermeni tezlerinin Batı akademik toplumu tarafından daha fazla kabul edilmesidir. Bu çerçevede Ermeni tezlerinin meşrulaştırılması ve tarihsel bir 'gerçek' olarak yeniden kurgulanması için çok daha fazla sayıda akademisyen ve araştırmacı, çok daha fazla sayıda akademik yayına imza atmaktadırlar. Batıdaki bu yeni eğilim özellikle dikkat çekmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere Ermeni meselesi konusundaki literatür genellikle duygusal bir üslupla yazılmış bilimsellikten son derece uzak metinlerden oluşmaktayken, son yıllarda yayınlanan eserler dikkatli ve titiz araştırmaların ürünü olarak görülebilir. Artık daha fazla Batılı akademisyen arşivlere yönelmekte, bu arşivlerde bulunan materyalleri titizlikle tasnif etmekte ve eserlerinde atıfta bulunmaktadırlar. Bu da eserlerinin güvenilirliğini arttıran bir etmendir.

Batı'da Ermeni meselesi konusunda yayınlanan son eserlerin bir diğer özelliği de bu yayınların artık Ermeniler tarafından finanse edilen yayınevlerinden ziyade, Palgrave, Macmillan ve Oxford gibi bugüne kadar yayınladıkları akademik yayınlar göz önüne alındığında son derece ciddi ve büyük yayınevleri tarafından basılmaya başlanmış olmasıdır.

Bu durumun iki önemli etkisi vardır: Birincisi bu yayınevlerinde basılan akademik eserler diğer yayınevlerine nazaran çok daha fazla basılır ve satılır. Bu da Ermeni tezlerini destekleyen, hatta desteklemekle kalmayıp 'tarihsel gerçek' olarak sunan eserlerin daha geniş bir akademik çevreye ulaşmasına neden olur. Zincirleme bir reaksiyonu andıran bu süreç sonucunda çok daha fazla akademis-

yen bu yayınlara ulaşır ve çalışmalarında kullanır. Bu da Ermeni tezlerinin daha kolay savunulmasını sağlar.

Büyük ve çok satan yayınevlerinin Ermeni tezlerini destekleyen kitaplar yayınlamasının ikinci etkisi ise daha soyuttur ve akademik güvene dayalıdır. Genellikle bu tür yayınevlerinin yayım koşulları çok sıkıdır; akademik kıstaslara uymayan eserler yayınlamaları neredeyse imkânsızdır. Bu yayınevlerine gönderilen taslaklar birçok editör tarafından incelenir; dolayısıyla yayımlandıklarında akademik toplumun güvenini kazanmaya aday yayınlar olmuşlardır. Bu da daha fazla eserde bu yayınlara atıf yapılmasına ve Ermeni tezlerinin uluslararası akademik ve entelektüel ağlar arasında son derece hızlı yayılması sonucunu doğurur.

Bu genel değerlendirmeden sonra makalenin bu bölümünde temel olarak üç kitap incelenecek ve bu ikinci eğilimin bu üç kitapta nasıl içselleştirildiği analiz edilecektir. Bu kitaplardan biri bizzat bir Ermeni yazar tarafından, diğer ikisi de Amerikalı akademisyenler tarafından kaleme alınmıştır. Kitapların detaylı analizine geçmeden önce yazarlar ve eserleri hakkında kısa bir fikir vermek faydalı olacaktır.

İnceleyeceğimiz kitapların ilki Simon Payaslıyan'ın *United States Policy Toward the Armenian Question and the Armenian Genocide* (Birleşik Devletler'in Ermeni Meselesi ve Ermeni Soykırımına Yönelik Siyaseti) adlı kitabıdır²⁸. Kitap 2005 yılında ünlü İngiliz yayınevi Palgrave-Macmillan tarafından basılmıştır. Son derece köklü bir geçmişi olan bu yayınevinin kuruluş tarihi on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir. Yayınevinin kurucularından olan Francis Turner Palgrave, bir dönem İngiltere Başbakanı olarak görev yapan ve Osmanlı karşıtı politikaları ile tanınan William Gladstone'un özel sekreter yardımcısı olarak görev yapmıştır. Önceleri dilbilim ve sözlükler üzerine çalışan yayınevi, özellikle 2000 yılında ABD merkezli St. Martin's Press ile birleşmesinin ardından sosyal bilimlerin siyaset bilimi, tarih ve uluslararası ilişkiler gibi branşlarında yayın yapmaya başlamış ve akademik toplum nezdinde kısa süre içerisinde oldukça saygın bir konuma ulaşmıştır.

Payaslıyan'a gelince, yazar ABD'de Clark Üniversitesi'nde Ermeni Soykırımı Çalışmaları ve Modern Ermeni Tarihi kürsüsünün başkanı olarak görev ya-

28 Simon Payaslian, *United States Policy Toward the Armenian Question and the Armenian Genocide*, London: Palgrave Macmillan, 2005.

pan yardımcı doçent unvanlı bir akademisyendir.²⁹ 1992 yılında Wayne State Üniversitesi'nden aldığı doktora derecesinin ardından sözde Ermeni soykırımına ilişkin pek çok yayın yapmıştır. Bu yayınların arasında özellikle Amerikan eğitim müfredatına Ermeni soykırımı iddialarını dahil etme çabasının bir ürünü olarak görülebilecek *The Armenian Genocide, 1915-1923: A Handbook for Students and Teachers* (Ermeni Soykırımı, 1915-1923: Öğretmenler ve Öğrenciler için Bir El Kitabı) dikkat çekicidir.³⁰

Kitaplarını inceleyeceğimiz diğer iki yazar ise Donald Bloxham ve Merrill Peterson olacaktır. İngiliz akademisyen Donald Bloxham yüksek lisansını Keele, doktorasını ise Southampton Üniversitesi'nden aldıktan sonra Edinburgh Üniversitesi'ne geçmiştir ve halihazırda bu üniversitenin Tarih bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Bloxham'ın uzmanlık alanı soykırım çalışmalarıdır ve *Holocaust Educational Trust* adı verilen bir sivil toplum örgütünün akademik çalışmalardan sorumlu direktörünü yapmaktadır. Yayınları arasında özellikle İkinci Dünya Savaşı ve Yahudi Soykırımını anlatan Tony Kushner ile birlikte yazdığı *The Holocaust: Critical Historical Approaches* (Holokost: Eleştirel Tarihsel Yaklaşımlar)³¹ ve Ben Flanagan ile birlikte yazdığı *Remembering Belsen: Eye-Witnesses Record the Liberation* (Belsen'i Hatırlamak: Görgü Tanıkları Özgürlüğü Kaydediyor)³² dikkat çekicidir.

Yazarın, bu makalede incelenecek olan son kitabı *The Great Game of Genocide: Imperialism, Nationalism and the Destruction of the Ottoman Armenians* (Büyük Soykırım Oyunu: Emperyalizm, Ulusçuluk ve Osmanlı Ermenilerinin Yok Edilmesi)³³ başlığını taşımaktadır. Kitap 2005 yılında akademik toplumun en saygın yayınevlerinden biri olarak kabul edilen Oxford Üniversitesi yayınlarından çıkmıştır. 1096 yılında kurulduğu kabul edilen ve Avrupa'nın en eski ve köklü üniversitelerinden biri olan Oxford Üniversitesi'nde ilk kitap 1478 yılında basılmıştır. Ancak düzenli olarak kitap basan bir yayınevi ilk olarak 1668 yılında

29 Detaylı bilgi için bkz. <http://www.clarku.edu/departments/government/facultybio.cfm?id=449&progid=16&>

30 Simon Payaslian, *The Armenian Genocide, 1915-1923: A Handbook for Students and Teachers*, Glendale: Armenian Cultural Foundation, 2001.

31 Donald Bloxham ve Tony Kushner, *The Holocaust: Critical Historical Approaches*, Manchester: Manchester University Press, 2005.

32 Donald Bloxham ve Ben Flanagan, *Remembering Belsen: Eye-Witnesses Record the Liberation*, London: Vallentine Mitchell and Co., 2005.

33 Donald Bloxham, *The Great Game of Genocide: Imperialism, Nationalism and the Destruction of the Ottoman Armenians*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

kurulmuştur.³⁴ Günümüzde yıllık yaklaşık 4500 akademik kitap basma kapasitesi ile dünyanın en büyük üniversite yayınevidir. Elbette bu denli büyük ve köklü bir yayınevinin dağıtım ağı da muazzamdır. Yayınevinde basılan eserler akademik yoplum arasında büyük bir hızla yayılmaktadır. Dolayısıyla bu yayınevinden Ermeni soykırım iddialarını destekleyen bir yayın çıkmış olması büyük bir talihsizlik olarak görülebilir.

İnceleyeceğimiz son kitap ise Merrill Peterson'un *Starving Armenians: America and the Armenian Genocide, 1915-1930 and After* (Kıtlıktaki Ermeniler: Amerika ve Ermeni Soykırımı, 1915-1930 ve Sonrası) adlı kitabıdır.³⁵ Merrill Peterson aslında soykırım veya insanlığa karşı suçlar gibi konular üzerinde çalışmış bir akademisyen değildir. Uzmanlık alanı Amerikan tarihidir ve Thomas Jefferson'un yazılarının derlendiği muazzam bir külliyyatın editörlüğünü yapmıştır.

Yazarın Ermeni meselesine ilgisi ise 1997 yılında *Peace Corps* adlı bir sivil toplum kuruluşunun düzenlediği geziye katılarak Ermenistan'a gitmesiyle oluşmuş ve bu seyahatinden etkilenerek bu kitabı yazmıştır. Halihazırda da Virginia Üniversitesi Tarih bölümünde profesör olarak görev yapan Peterson'un kitabı da bu üniversitenin yayınevi olan Virginia University Press tarafından basılmıştır. 1963 yılında kurulan yayınevi akademik kitapların yanısıra aralarında *the Papers of George Washington, the Papers of James Madison, Studies in Early Modern German History* ve *Studies in Religion and Culture* gibi saygın dergilerin de bulunduğu akademik yayınlarıyla da dikkat çekicidir.

Bu üç yazarı, eserlerini ve yayınevlerini kısaca tanıttikten sonra, makalenin bu bölümünde eserleri detaylı bir incelemeye tabi tutarak aralarındaki ortak yönleri ve farklılıkları karşılaştıracak, böylelikle, Batı literatüründe yükselen bu yeni eğilimin temel noktalarını ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken ilk bölümde yapıldığı gibi yazarların üsluplarını, ele aldıkları konuları ve bu konuları nasıl işledikleri gibi konular üzerinde durarak eleştirel bir bakış açısıyla eserleri analiz edeceğiz.

1. Eserlerin Üslubunun Karşılaştırılması

İnceleyeceğimiz dört kitabın üslup açısından bazı ortak yönleri vardır. İlk ola-

34 Detaylı bilgi için bkz. <http://www.oup.com/about/>

35 Merrill Peterson, *Starving Armenians: America and the Armenian Genocide, 1915-1930 and After*, Charlottesville: Virginia University Press, 2004.

rak kitaplarda verilen bilgilerin tarafsızlığı ve tek yanlılığı bir tarafa bırakılacak olursa, Fisk ve Meyer'de rastlamadığımız bir bilimsellik görülmektedir. Kitaplarda yazılan her bilgi için titizlikle bir dipnot konulmuş ve kaynağı belirtilmiştir. Böylelikle kitaplar konu ile ilgili detaylı bilgiye sahip olmayan okuyucular için 'güvenilir' bilimsel kaynaklar gibi görünmektedirler.

Kitapların 'güvenilirliğine' katkıda bulunan ikinci bir özellikleri de yazarların birtakım arşiv belgelerine yer vermeleridir. Özellikle Payaslıyan ve Peterson Amerikan arşivlerinden büyük ölçüde yararlanmışlardır. Bloxham da benzer biçimde Alman ve İngiliz arşivlerinden faydalanmıştır. Arşiv belgelerinin incelemeye tabi tutulması da dipnotlar gibi kitapların bilimselliğini arttıran bir unsur olmuştur.

Kitaplar şeklen bilimsel ve akademik eserler olarak görülmekle beraber objektif bir üsluptan yoksundur. Her şeyden önce kitapların bibliyografyası incelendiğinde Türk tezlerini içeren kitaplara ya hiç yer verilmediği ya da bir iki kitaba yapılan yetersiz atıflarla geçiştirildiği görülmektedir. Peter Balakian, Richard Hovanissian, Vahakn Dadrian, Yves Ternon gibi Ermeni tezlerini savunan Ermeni ve Batılı yazarların yanı sıra Taner Akçam gibi Ermeni tezlerinin savunucusu Türk yazarların kitaplarına sıklıkla atıf yapılırken, Türk tezlerinin anlatıldığı eserler görmezden gelinmektedir.

Benzer bir biçimde, Osmanlı arşivleri de bu yazarların kitaplarında göz ardı edilmektedir. Bunun nedenleri arasında yazarların Osmanlıca metinleri okuyamadıkları da sayılabilir; ancak özellikle Türk Tarih Kurumunun konu ile ilgili Osmanlıca belgeleri İngilizce'ye çevirmesinin ardından bu belgelerden faydalanmamak tarafı bir yaklaşımın göstergesidir. Bütün Batı arşivleri incelenirken ve kendi tezlerini savunmak için gereken belgeler titizlikle ayıklanırken, aynı özenin Osmanlı arşivleri için gösterilmemiş olması bilimsellik açısından kolay kolay mazur görülemez.

Bu tarafı yaklaşımın ikinci bir göstergesi de kitaplarda Anadolu'da yüzyıllardır Türk kentleri olan bazı şehirlerin kasten Ermenice isimlerinin kullanılmasıdır. Örneğin Harput yerine Harpert, Merzifon yerine Marzopan gibi isimler kullanılmış, böylelikle bu bölgelerin Ermeni toprağı olduğu, Türklerin ise istilacı bir toplum olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

Üçüncüsü, kitaplarda sıklıkla Mavi Kitap³⁶, Büyükelçi Morgenthau'nun Anı-

36 Mavi Kitap olarak bilinen bu kitabın asıl künyesi şu şekildedir: James Bryce ve Arnold Toynbee, *Osmanlı*

ları³⁷ ve Talat Paşa'ya atfedilen telgraflar³⁸ gibi bilimsel geçerlilikleri olmadığı akademisyenler tarafından kanıtlanmış propaganda malzemelerinin muteber kitaplar olarak kabul edilirken General Harbord ve Amiral Bristol'ün Birinci Dünya Savaşı'nın ardından hazırladıkları ve soykırımı reddeden raporları görmezden gelinmekte veya taraflı olmakla eleştirilmektedir. Bu çelişkili tutum bu kitapların güvenilirliğini büyük ölçüde sarsmaktadır.

Kitapların yazımlarında kullanılan üsluba gelince duygusallık oldukça alt seviyededir. Fisk ve Meyer'in kitaplarında kullanılan kanlı ve vahşi dil bu kitaplarda görülmezken bunun yerine daha gerçekçi, sade ve akıcı bir dil hakimdir. Kitapların takip edilmesini son derece kolaylaştıran bu üslup akademik eserlerde aranan bir üsluptur.

2. Kitaplardaki Taraflı ve Hatalı Bölümler

İncelenen kitaplar her ne kadar bilimsel kriterlere uygun kitaplar olarak kabul edilse de, gerek tek yanlı arşiv belgelerinin kullanılması gerekse kullanılan ikincil kaynakların tarafsızlıktan uzak kaynaklar olması nedeniyle kitaplarda pek çok hata ve taraflı yazımlar göze çarpmaktadır. Makalenin bu bölümünde bu hatalar ve taraflı yazımlar örnekleriyle incelenecektir.

Payaslıyan'ın kitabı ile başlayacak olursak, kitabının hemen başlarında 1909 yılında İkinci Abdülhamid'in devrilmesinin hemen ardından Adana bölgesinde yaklaşık 20.000 Ermeni'nin katledildiği bilgisi verilmektedir.³⁹ Bu bilginin kaynağı olarak da herhangi bir arşiv belgesi değil iki tane ikincil kaynak gösterilmektedir. Oysa bu bilginin verildiği sayfalarda 1909 yılında Ermeniler ve Türkler arasındaki ilişkinin en iyi zamanını yaşadığı ve en radikal Ermeni partilerinden bir olan Taşnaksutyun'un yeni yönetimle siyasi bir ittifaka gittiği yazılmaktadır.⁴⁰ Bu oldukça ciddi bir çelişkidir. Mart 1909'da Ermeniler ve Türkler arasındaki ilişkiler en yüksek seviyededir, Nisan 1909'da 20.000 Ermeni yeni yönetim tarafından katledilmektedir, Ağustos 1909'da Taşnaksutyun ve İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasi bir ittifakın içine girmektedirler. Eğer bu derece büyük bir Er-

İmparatorluğu'nda Ermenilere Yönelik Muamele, 1915-1916, Çev. Ahmet Güner, İstanbul: Pencere Yayınları, 2005.

37 Henry Morgenthau, *Büyükkelçi Morgenthau'nun Öyküsü*, çev. Atilla Tuysan, İstanbul: Belge Yayınları, 2005.

38 Aram Andonian, *The Memoirs of Naim Bey*, London: Hodder & Stoughton, 1920.

39 Simon Payaslıyan, *United States Policy...*, s. 20.

40 Simon Payaslıyan, *United States Policy...*, ss. 19-21.

meni katliamı yaşandıysa ilişkiler nasıl en üst seviyededir ve Taşnaksutyun nasıl 'katliamın' sorumlusu olan yönetimle işbirliği içindedir? Kitap bu büyük çelişkiyi açıklayamamaktadır; dolayısıyla bu iddia en hafif tabiriyle komik bir iddia olarak kalmaktadır.

Kitaptaki diğer bir çelişkili söylem ise Haziran 1915'te Zeytun ve civarında yaşayan Ermenilerin silahlarını devlete teslim etmeleri konusunda verilen emir üzerinedir. Yazara göre Ermeniler bu emre uymamışlardır ve uymamaları için 'haklı' bir nedeni vardır. Payaslıyan eğer Müslümanlar için de silah bırakma emri çıkarılmış olsaydı, Ermeniler de silahlarını bırakırlardı demektedir.⁴¹ Bu son derece çelişkili bir ifadedir; zira Zeytun Ermenileri isyan etmişlerdir ve devletin güvenlik güçleri isyanın kansız bir biçimde bastırılması için Zeytun Ermenilerinden silahlarını devlete teslim etmelerini istemiştir. Müslümanlar için neden silah bırakma emri çıkarılmadığı sorusu ise son derece anlamsız bir soru olarak kitaptaki yerini almaktadır.

Ermeni tezlerini destekleyen hemen hemen bütün kitaplarda yapılan diğer bir tarihsel hata ise Ermenilerin Doğu Anadolu'daki altı vilayette (Vilayet-i Sitte) nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları için bu toprakların çeşitli vesilelerle bazı Büyük Güçler tarafından Ermenilere vaat edildiği iddiasıdır. Payaslıyan da bu hatayı tekrarlamaktadır.⁴² Oysa Osmanlı tarihinin hiçbir döneminde Ermeniler bu bölgede nüfus çoğunluğuna sahip olamamışlardır.⁴³

Yine bu tür kitaplarda kasten yapılan bir diğer tarihsel hata da yaklaşık 1,5 milyon Ermeninin soykırıma tabi tutulduğu iddiasıdır. Bu rakamın nasıl ortaya çıktığı ve hangi bilimsel kaynağa dayandığı tartışmalıdır. Ancak bu rakam bir kez telaffuz edildiğinde birdenbire kabul görmüş ve sözde Ermeni soykırımının bir simgesi haline almıştır. Oysa, yapılan nüfus istatistik çalışmaları 1,5 milyon rakamının son derece abartılı bir rakam olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konu makalenin üçüncü bölümünde daha detaylı bir biçimde incelenecektir.

Bu noktada Payaslıyan ilginç bir detay vermektedir. 1926 yılında Ermeni mültecilerin durumuna ilişkin ABD'de hazırlanan bir raporda Ortadoğu'da 'yüz

41 Simon Payashyan, *United States Policy...*, s. 71.

42 Simon Payashyan, *United States Policy...*, s. 68.

43 Justin McCarthy, 'The Population of the Ottoman Armenians', *The Armenians in the Late Ottoman Period* içinde, Ankara: The Turkish Historical Society for the Council Of Culture, Arts and Publications of the Grand National Assembly of Turkey, 2001.

binlerce Ermeninin' varlığından söz edilmektedir.⁴⁴ Eğer bu rapor güvenilir bir raporsa ve bu kadar çok sayıda Ermeni Ortadoğu'da yaşamlarını sürdürüyorlarsa, Deyr-i Zor'da yapıldığı söylenen katliamlar ve kitle kıyımları iddiaları geçerliliğini yitirmektedir. Aynı zamanda 1,5 milyon Ermeninin soykırımı tabi tutulduğu iddiası da son derece tartışmalı bir hale gelmektedir.

Bloxham'ın kitabı ise başlı başına bir çelişkinin üzerine bina edilmiştir. Bloxham kitabının yazılış amacını ifade ederken, Ermeni sorununun analizinde uzun süredir ihmal edilen uluslararası ilişkiler boyutunun bu sorunun tam anlamıyla anlaşılması için ne kadar önemli olduğundan bahsetmektedir:

Bu kitabı ortaya çıkaran proje ilk olarak Türklerin Ermeni soykırımını inkarı ve bu inkarın Batı tarafından kabul edilmesi üzerinde odaklanmayı amaçlamaktaydı. Fakat kısa süre içerisinde, dış dünyanın Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasındaki eylemlerine gösterdiği tepkinin bilgisi olmaksızın bu inkarın ve onun kabulünün doğru düzgün anlaşılamayacağı ortaya çıkmıştır. Anladım ki, bu ilişki modelini tam anlamıyla açıklamak, soykırımı kadar ve soykırım sonrasında Osmanlı devleti ile 'Büyük Güçler'in arasındaki 'Ermeni meselesi' konusundaki etkileşime atıf yapılmaksızın mümkün değildir.⁴⁵

Uluslararası boyuta bu kadar önem atfeden yazar kitabının daha başlarında soykırım konusunun uluslararası boyutta ele alınmasının, bu suçun Osmanlı devleti tarafından işlendiği 'gerçeğinin' görmezden gelinmesine neden olduğunu söylemektedir.⁴⁶ Daha kitabının önsöz bölümünde uluslararası boyut anlaşılmadan Ermeni meselesinin anlaşılamayacağını belirtmesine rağmen daha sonra bu yöntemin 'sakıncalarını' belirtmesi kitabın bir çelişki yumağı olduğunun en önemli göstergesidir.

Bloxham'ın kitabındaki tek çelişki bu değildir. Kitapta çizilen Ermeni imajında da büyük bir ikilem görülmektedir. Bloxham Ermenileri Osmanlı Devleti'nin 'zulmü' altında inleyen 'mazlum kurbanlar' olarak mı, yoksa Devlete karşı 'başarıyla' mücadele eden 'devrimci kahramanlar' olarak mı sunacağına bir türlü karar verememiş, kitabında her iki kullanıma da yer vermiş, böylelikle ortaya birbirini tutmayan ifadeler çıkmıştır. Bu arada da Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklandıklarını, Ruslarla ve diğer Batılı devletlerle işbirliğine gittiğini,

44 Justin McCarthy, "The Population of...", s. 187.

45 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 7.

46 Donald Bloxham, *The Great Game...*, ss. 18-19.

Müttefiklerin Ermeni meselesini propaganda malzemesi olarak kullandığını, hatta hatta Ermenilerin Türkleri katlettiklerini bile ağızından kaçırmıştır. Aşağıdaki alıntılar son derece dikkat çekicidir:

ARF'nin [Ermeni Devrimci Federasyonu – Armenian Revolutionary Federation] ilk açılımları “anavatanın kurtarılması için kanlarının son damlasına kadar savaşma” niyetini ilan etmekteydi. Üçüncü açılım ise ARF'nin kendisini “Türkiye Ermenistanı'nda toplu bir ayaklanma için hazırlamasını” ortaya koymaktaydı.⁴⁷

...

[1895 Kumkapı olaylarına katılanlar] göstericilerin çoğu silahlıydı ve bir bel çıkarmak için bekliyorlardı.⁴⁸

...

[Balkan Savaşlarının ardından] İmparatorluk sınırları içinde ve dışında yaşayan Ermeniler kendilerini Büyük Güçlere yaklaşma konusunda özgür hissettiler ve Rusya Osmanlı toprakları üzerinde emperyal etkisini yeniden tesis etmek için bir fırsat ortaya çıktığından çok mutluydu.⁴⁹

...

Uluslararası etmenler, özellikle de Rusya ve Ermeni milliyetçileri arasındaki ilişkiler Birinci Dünya Savaşı sırasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarını etkilemekte önemli olmayı sürdürmüştür.⁵⁰

...

Vorontsov-Dashkov'un [Rusların Kafkasya Valisi ve Kafkasya Orduları Başkomutanı] “Türkiye Ermenileri arasında bir isyan çıkarma planı” ... Rus ordusu ve [Rusya'nın] Hoy Konsolosluğu'nun idaresi altında silahlı Ermeni çeteleri oluşturmayı öngörüyordu...Sonuç olarak Rus ordusunun yanında Tiflis'teki ARF'lilerin etkili olduğu Ermeni Ulusal Bürosu'nun desteğiyle beş gönüllü alay – daha sonra iki tane daha eklendi – oluşturuldu.⁵¹

...

47 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 50.

48 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 52.

49 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 64.

50 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 67.

51 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 73.

İngiliz kaynaklarında da itiraf edildiği üzere, 1916 yılı başlarında Rusların Doğu Anadolu'daki ilerleyişleri boyunca intikam dolu Ermeni güçleri...pek çok Müslümanı katletmişlerdir.⁵²

...

Müttefiklerin söyleminde Ermenilerin öldürülmesi Yakın Doğu haritasının yeniden çizilmesi için birtakım özel mülahazaların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Gerçekte ise bu [ölümler] İtilaf devletleri için savaş sırasında faydalı bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır.⁵³

Bütün bu alıntılar Ermenilerin hiç de kitapta vurgulandığı gibi 'masum kurbanlar' olmadığını kanıtlamaktadır. Kısacası Ermeniler Osmanlı Devleti'nden bağımsız bir devlet kurabilmek için isyan etmişler, Birinci Dünya Savaşı sırasında bu isyanlarını Rusya'yı desteklemeye dönüştürmüşler, Osmanlı Devleti de bu ihaneti önlemek ve savaş sırasında düzeni sağlamak için Doğu Anadolu'daki Ermeni nüfusunu tehciire tabi tutmuştur. Bu basit gerçek o kadar yalın ve doğrudur ki, en taraflı kitaplara bile sızmaktadır.

Bloxham'ın 'mazlum kurban' söylemi o kadar abartılı boyutlara çıkarılmaktadır ki, Ermenilerin yaptıkları katliamlar ya göz ardı edilmekte veya abartıldıkları ileri sürülmektedir.⁵⁴ Bununla beraber Fransız Doğu Lejyonu'nun Çukurova bölgesinde yaptıkları katliamlar⁵⁵, hatta hatta 1970'lerde ASALA'nın Türk diplomatlarını öldürmesi bile mazur gösterilmeye çalışılmaktadır.⁵⁶

Bloxham'ın hatalı bir diğer iddiası da 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının ardından Kafkaslar ve Balkanlar'dan gelen göçmenlerin kasten Doğu Anadolu'ya yerleştirilerek Ermenilerin can ve mal güvenliğini tehdit edecek bir önlem almış olduğu iddiasıdır.⁵⁷ Bu iddiayı da Ermeni yazar Astourian'ın kitabına dayandırmaktadır. Buradaki amaç, 'soykırım'ın 1915 yılında kararlaştırılmış bir düzenleme olmadığını, bir Ermeni 'soykırımının' aslında on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren planlandığını ortaya koymaya çalışmaktır. Yazar bu iddiasını destekleyebilecek herhangi bir otantik doküman ortaya koyamadığı için iddiayı

52 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 100.

53 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 134.

54 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 117.

55 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 141.

56 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 219.

57 Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 47.

yansıtıp geçiştirmekle yetinmiştir.

Peterson'un kitabına gelince, Peterson'un Ermeni meselesi konusunda uzman olmadığı ve Ermenistan seyahatinin ardından bu konuyu incelemeye başladığı gerçeği kitabında son derece amatörcü hatalar yapılmasına neden olmuştur. Bunların başında da Peterson'un 'tarihi Ermenistan'ı tarifi gelmektedir. Bu tarife göre neredeyse bugünkü Türkiye'nin yarısı Ermenilerin tarihsel toprakları olarak tarif edilmektedir.⁵⁸ Bununla beraber II. Abdülhamid'in annesinin Ermeni kökenli olduğu, padişahın da bunu öğrendikten sonra kendisine 'yarı Ermeni' sıfatını yakıştıramadığı için Ermenilere düşman kesildiği gibi iddialar kitabın bilimsel ciddiyetinin sorgulanmasını gerektirmektedir.⁵⁹

Kitaptaki diğer bir çelişkili anlatım da 1909 Zeytun isyanının bastırılması ile ilgilidir. Kitapta Ermeni isyanlarından hiçbir şekilde bahsedilmediği için bu isyanların bastırılması sırasında öldürülen Ermeni isyancılar durup dururken katliama tabi tutulmuş masumlar olarak gösterilmektedir. Ancak yazarın kendisi bile Ermeni ölümlerini açıklayamamış olacak ki, 'Hiç kimse bu katliamı tam olarak kimlerin veya neyin başlattığını açıklayamamaktadır' diyerek bu konudaki çelişkili tavrını ortaya koymaktadır.⁶⁰

Kısacası, her ne kadar bilimsel eserler olarak görülse de bu bölümde incelenen üç kitap bilimselliğin en önemli gereklerinden biri olan tarafsızlık ilkesine uymadıkları için sorgulanmalıdırlar. Kitaplardaki taraflı ifadeler büyük çelişkilere ve hatalara yol açmakta bu da kitapların güvenilirliğini ciddi ölçüde sarsmaktadır.

3. Amerikan Misyonerlerin Faaliyetleri

Batı literatüründe Ermeni meselesi ile ilgili yazılan kitaplarda son yıllarda görülen en önemli eğilimlerden bir tanesi Amerikan misyonerlerin faaliyetlerinin yeniden değerlendirilmesidir. Bilindiği üzere on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren Amerikalı Protestan misyonerler özellikle Doğu Anadolu bölgesinde ciddi bir misyonerlik faaliyetine girişmişler, bölge Ermenilerini hızla Protestanlaştırma amacı ile yoğun bir çalışma yürütmüşlerdir. Ermeni meselesine ilişkin Türk literatüründe bu misyonerlik faaliyetleri genel olarak Ermenilerin ayaklanmalarını teşvik eden faaliyetler olarak değerlendirilmiştir. Ermeni soykırım iddialarını

58 Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, s. 17.

59 Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, ss. 22-23.

60 Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, s. 28

destekleyenler ise bu misyonerlerin son derece taraflı yazılmış raporlarını sözde soykırımın kanıtları olarak sıkça kullanmışlardır. Bunun en önemli örneklerinden biri de 1913-1916 yılları arasında İstanbul'da Amerika Birleşik Devletleri büyükelçisi olarak görev yapan Henry Morgenthau'nun anılarıdır. Sözde soykırımdan kurtulanların tanıklıklarını içerdiği söylenen bu kitaptaki hatalar ve taraflı üslup daha sonra Heath Lowry'nin çalışmaları ile eleştirilmiştir.⁶¹ Sonuç olarak, gerek Ermeni yazarlar, gerekse Ermeni iddialarını savunan Batılı yazarlar tarafından misyoner faaliyetleri Ermeni soykırımını iddialarını desteklemek için sonuna kadar kullanılmıştır.

Ancak son yıllardaki literatürü incelediğimizde, Amerikalı misyonerlere yöneltilen ciddi eleştiriler göze çarpmaktadır. Amerikalı misyonerlerin faaliyetlerinin Ermeni sorununun kronik bir sorun haline gelmesindeki rolü soykırım iddialarını destekleyen eserlerde bile dile getirilmektedir. Örneğin Peterson kitabında uzun yıllar Türkiye'de yaşamış hukukçu ve gazeteci Sir Edwin Pears'ın anılarına⁶² atfen misyonerlerin Doğu Anadolu'da Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde 'siyasi ajitasyonu körükleyen' faaliyetler yürüttüğünü açıkça dile getirmektedir.⁶³

Payaslıyan ise Protestan misyonerlerin dini görevlerinde ziyade ABD tarafından 'ekonomik ajanlar' olarak kullanıldıklarını yazmaktadır:

Ermeni Protestan misyoner topluluğu Amerikan ticari çıkarlarının genişlemesinde de önemli rol oynamışlardır. On dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren İsa'nın öğretilerini yaymak konusunda aktif olan misyonerlik çalışanları Amerikan tüccarlar ve Amerikan donanması ile birlikte seyahat ettiler ve bölgede 'ticari istihbarat' toplamak ve Birleşik Devletlerin gözü ve kulağı olarak hizmet vermek üzere araştırmalara giriştiler.⁶⁴

Kısacası Protestan misyonerlerin asıl amaçlarının bölgede Protestanlığı yaymak olmadığı ve bu görevlilerin dini kimliklerini siyasi ve ekonomik istihbarat faaliyetlerini gizlemek için bir paravan olarak kullandıkları bu satırlarda açıkça ifade edilmektedir.

61 Heath Lowry, *The Story Behind Ambassador Morgenthau's Story*, İstanbul: The Isis Press, 1990.

62 Sir Edwin Pears, *Forty Years in Constantinople : The Recollections of Sir Edwin Pears, 1873-1915*, London : H. Jenkins, 1916.

63 Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, s. 20.

64 Simon Payaslıyan, *United States Policy...*, s. 10.

Payaslyan ayrıca misyonerlik faaliyetlerinin yerel ve küçük hareketler olmadığını, sadece Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Protestan misyonerlik faaliyetlerinin tüm dünyadaki misyonerlik faaliyetlerinin yüzde 25'ine tekabül ettiğini belirtmektedir. Bu karmaşık misyoner ağı 12 istasyon, 270 irtibat bürosu, 145 misyoner, 811 yerel çalışan, yaklaşık 48.000 kişiye ulaşan cemaatleriyle toplam 114 kilise ve hepsinden önemlisi yaklaşık 60.000 öğrenciye eğitim veren 1266 okuldan müteşekkildir.⁶⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nda böylesi bir karmaşık ağın oluşumuna nasıl izin verildiği ise ayrı bir araştırma konusudur.

Protestan misyonerlere yöneltilen bir diğer eleştiri de misyonerlerin Ermenilere tam bir kolonici zihniyeti ile yaklaştığı gerçeğidir. Diğer bir deyişle, kendilerini Batı medeniyetinin temsilcisi ve medeni insanlar olarak gören misyonerler, Ermenileri ise geri kalmış, medeniyetten nasibini almamış, barbar bir ırk olarak tanımlamaktan çekinmemişlerdir. Payaslyan bu kolonici zihniyeti şu satırlarla dile getirmektedir:

On dokuzuncu yüzyılın büyük bir bölümünde Amerikan misyonerler Ermenilere çok az saygı göstermişler ve onların 'acınacak bir cehalet ve alçaklık durumunda' bulunan 'sözde Hıristyanlar' olduklarına... inanmışlardır.⁶⁶

Yine Payaslyan'a göre Kars'tan Erivan'a giden bir Protestan misyoner Ermenileri ayyaş papazlar tarafından yönetilen, düşük karakterli, dürüst olmayan, şehvet düşkün, cahil, paraya tamah eden bir ırk olarak değerlendirmiştir.⁶⁷

Elbette kendilerine bu şekilde yaklaşan misyonerlere karşı Ermenilerin büyük bir çoğunluğu tepki göstermiş ve misyonerleri kendi varlıklarına tehdit olarak algılamışlardır. Misyonerlerin asıl amacının Ermeni Kilisesi'nin otoritesini gasp etmek olarak değerlendiren bu Ermenilere göre misyonerlerin gerçek hedefi 'böl ve yönet' politikasını hayata geçirmektir.⁶⁸

Bu arada Peterson misyoner okulları ile ilgili son derece ilginç bir detay vermektedir. Peterson'a göre misyoner okulları aslında dini baskı ve taassubun en üst seviyede yaşandığı okullardır. Buna bir örnek de Amerikan misyoner okullarına kabul edilen Müslüman öğrencilere uygulanan dini baskıdır. Örneğin 1917 yılın-

65 Simon Payaslyan, *United States Policy...*, s. 11.

66 Simon Payaslyan, *United States Policy...*, s. 13.

67 Simon Payaslyan, *United States Policy...*, s. 13.

68 Simon Payaslyan, *United States Policy...*, s. 13. ss. 13-14.

da İzmir Uluslararası Koleji'nde kolej müdürü Alexander MacLachan Müslüman öğrencilere ya kolejin şapeline düzenli olarak devam etmelerini ya da okulu terk etmelerini emretmiş, bu emre itaat etmeyen öğrenciler ile okul yönetimi arasında ciddi bir çatışma yaşandığını dile getirmiştir.⁶⁹ Ermeni meselesi ile ilgili bir kitapta böyle bir detayın varlığı da Protestan misyonerlerin nasıl eleştirildiği konusunda bir fikir vermektedir.

Kısacası, son dönemde Batı literatüründe Ermeni meselesine dair yazılmış kitaplarda misyonerlik faaliyetlerinin sert bir biçimde eleştirildiği görülmektedir. Misyonerler önceleri, Ermeni toplumunu Osmanlı İmparatorluğu'nun baskısından kurtaran kahramanlar olarak gösterilirken, özellikle arşiv belgelerine dayanan ve post-kolonyal yaklaşımdan etkilendiği gözlemlenebilen bu yeni literatürde misyonerlerin kendilerini medeniyetin temsilcisi olarak görüp, Ermenileri medeni olmayan bir toplum olarak nitelendirmeleri ciddi bir eleştiri konusu olmuştur.

4. Amerika'nın Ermeni Meselesindeki Rolünün Eleştirilmesi

Misyoner faaliyetlerinin eleştirilmesine bağlı olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin ve onun İstanbul Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun faaliyetlerinin eleştirilmesi bir diğer genel eğilimdir. İncelediğimiz yazarlar Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin Ermeni katliamlarına kayıtsız kaldığını, Büyükelçi Morgenthau'nun çabalarının ise samimi olmadığını dile getirmektedirler.

Payaslıyan özellikle 1915 yılında Ermeni tehciri yapıldığı sırada Amerika'nın müdahale etmemesini şiddetle eleştirmektedir. Yazara göre, 1915 yılının ortalarında ABD'de misyoner raporlarının da etkisi ile Ermeni taraftarı bir hava oluşmuş ve tehcirin durdurulması için ABD'nin etkin rol oynaması hususunda bir kamuoyu baskısı ortaya çıkmıştır. Ancak Dışişleri Bakanı Robert Lansing Ermeni meselesi için Osmanlı Hükümeti nezdinde girişimde bulunmaya karşı çıkmıştır. Payaslıyan Lansing'in bu tutumunun iki nedeni olduğundan bahsetmektedir. Birincisi, Lansing, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Amerikan vatandaşları ve bunların mal varlıkları tehdit altında olmadığı sürece bir müdahaleye karşıdır. İkincisi, ABD'nin ulusal çıkarları ve güvenliği için böyle bir müdahale faydadan çok zarar getirecektir.⁷⁰ Payaslıyan'a göre ABD'nin bu tutumu kendi siyasi ve ekonomik çıkarları için Ermenilerin hayatını tehlikeye atmaktan başka bir anlam ifade etmemektedir.

⁶⁹ Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, s. 56.

⁷⁰ Simon Payaslıyan, *United States Policy...*, s. 77.

ABD'nin eleştirilmesi ister istemez İstanbul'daki ABD Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun eleştirisi ile devam etmektedir. Hem Peterson, hem de Payaslıyan Morgenthau'nun faaliyetlerini samimi bulmadıklarını kitaplarının başından beri dile getirmektedirler. Her iki yazara göre Morgenthau aslında ABD Başkanı Woodrow Wilson'un yakın çalışma arkadaşlarından biri olduğu için Başkanlık seçimleri sırasında Amerika'da başkanın yanında olarak kurulacak kabinelerde önemli görevlere getirilmeyi ummaktadır. Zaten bu nedenle İstanbul Büyükelçiliği gibi onu ABD'den uzaklaştıracak bir görevi önce reddetmiş, sonra araya giren hatırlı kişiler vasıtasıyla kabul etmiştir.⁷¹

Peterson'a göre ABD Büyükelçiliği'nin en önemli görevi Osmanlı İmparatorluğu'nda görev yapan ABD vatandaşı misyonerlerin desteklenmesi ve korunmasıdır. Ancak Büyükelçilik, ABD ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesine paralel olarak özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında demiryolu ve petrol imtiyazlarının korunması ve geliştirilmesine daha fazla ağırlık vermiş, bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu ile arasında bir sorun olan misyoner faaliyetlerinin desteklenmesini yeri geldiğinde ikinci plana itebilmiştir.⁷²

Peterson, Büyükelçi Morgenthau'nun da böylesi bir ikiyüzlü politika yürüttüğünü dile getirmektedir. Nitekim 1916 yılında Başkanlık seçimleri yaklaştığında Morgenthau apar topar istifa etmiş, İstanbul'dan ayrılarak Amerika'ya dönmüştür. Peterson bu gelişmeyi şu sözlerle açıklamaktadır: “[Morgenthau] Başkan Wilson'un yeniden seçilmesi için çalışmak istiyordu. Uluslararası politikada hiçbir şeyin bundan daha önemli olamayacağına inanmıştı.”⁷³ Kısacası Morgenthau'nun Wilson'un yeniden seçilmesinin ardından alacağı bir paye onun için Ermenilerin kaderinden ve geleceğinden çok daha önemlidir.

Payaslıyan da Morgenthau'nun önceliğinin Ermeniler değil ABD'nin ekonomik çıkarları olduğunu dile getirmektedir. Morgenthau'nun Talat Paşa ile 22 Aralık 1913'te yaptığı görüşmeyi de bunun bir kanıtı olarak sunmaktadır. Buna göre Talat Paşa Morgenthau'ya Osmanlı İmparatorluğu'nu gezerek Amerikalı yatırımcıları ülkeye nasıl çekebileceği konusunda tavsiyelerde bulunmaya davet etmiş, bu iştah açıcı teklifin ertesi günü Morgenthau Standard Oil şirketinin Osmanlı İmparatorluğu'na 500.000 Osmanlı liralık bir kredi vermesi konusunda teşvik

71 Simon Payaslıyan, *United States Policy...*, s. 36; Peterson, *Starving Armenians...*, s. 1.

72 Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, s. 2.

73 Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, s. 11.

edilmesi için Dışişleri Bakanı Bryan'a bir telgraf yollamıştır.⁷⁴ Görülmektedir ki, ortada tehcir kararı yokken bile Ermeni katliamları konusunda sorumlu tutulan Osmanlı İmparatorluğu'nun İçişleri Bakanı, çekici bir ekonomik teklif karşısında Büyükelçi Morgenthau'nun takdirini kazanabilmektedir.

Payaslıyan Morgenthau'nun bir taraftan ABD'nin ekonomik çıkarları için Osmanlı Hükümeti'ne yakınlaşmasının, diğer taraftan Hıristiyan misyonerlerin 'medenileştirici' faaliyetlerinin sürdürülmesi için Osmanlı Hükümeti ile çatışmasının büyük bir ikilem olduğunu dile getirmektedir.⁷⁵ Nitekim Morgenthau bile kendi çelişkili tavrının farkındadır ve günlüklerinde bunun iki yüzlülük olduğunu dile getirmektedir: "Bu toplumda rol oynayan başarılı bir ikiyüzlüyüm. Bunu ne kadar devam ettirebilirim bilmiyorum."⁷⁶

Yine de burada bir parantez açıp Payaslıyan ve Peterson'un Amerikan siyasetçiler ve sivil toplum kuruluşları arasında bir ayırım yaptıklarını belirtmek gerekir. Her iki yazar da Amerikan siyasetçilerin ikiyüzlü tavırlarını eleştirirken özellikle Amerikan Yakın Doğu Yardım Kuruluşu'nun (*Near East Relief*) Ermeniler için yaptıkları faaliyetleri takdir ettiği gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak, Ermeni meselesi ile ilgili literatürde misyonerlik faaliyetlerinin eleştirilmesinin yanı sıra ABD karşıtı bir hava da giderek gözle görülür hale gelmektedir. Özellikle ABD'nin sözde soykırımı tanımamasının bu eleştirilerin artmasında rolü olduğu iddia edilebilir. Ermeni meselesini savunan yazarlar sözde Ermeni soykırımı konusunda ABD'nin de bir sorumluluğu olduğu imasını daha fazla vurgulamaktadırlar.

5. Yahudi Soykırımı ile Ermeni Soykırımının Karşılaştırılması:

Tıpkı Fisk ve Meyer de olduğu gibi ancak çok daha düzeyli bir üslupla bu kitaplarda Ermeni tehciri İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin Yahudilere karşı uyguladığı soykırımla karşılaştırılarak bu suçun yalnızca Almanlarla sınırlı kalması ve Türkler için de uygulanabilir olması için çaba harcanmaktadır. Özellikle Bloxham'ın kitabı bu tür benzerlikler arama çabası ile doludur.

Kitabının 79. sayfasında Bloxham Bahaeddin Şakir ile Heinrich Himmler'i

⁷⁴ Simon Payaslıyan, *United States Policy...*, s. 38.

⁷⁵ Simon Payaslıyan, *United States Policy...*, s. 42.

⁷⁶ Simon Payaslıyan, *United States Policy...*, s. 45.

karşılaştırmaktadır. Bahaettin Şakir'in Ermenilerle mücadele etmek için gönüllü toplamasını Himmler'in 1941-42 yıllarında Rusya sınırında yaptığı faaliyetlere benzetmekte, böylelikle satır aralarında Osmanlı idarecilerinin de Nazi yöneticilerine benzer faaliyetlerde bulunduğunu ileri sürerek Ermeni tehcirini Yahudi soykırımı ile eşleştirmeye çalışmaktadır.⁷⁷ Zaten kitabının ilerleyen bölümlerinde de açıkça bu karşılaştırmanın doğru bir karşılaştırma olduğunu dile getirmektedir:

Holokost ve Ermeni soykırımının popüler karşılaştırılmasına gelince, bu karşılaştırma tarihsel zeminde son derece kabul edilebilir bir tartışmadır. Her iki olay da birçok önemli benzerliklere ve aynı derecede önemli farklılıklara sahiptir. Etik açıdan da böyle bir karşılaştırma tamamen uygundur.

Kısacası bu çok yapılan hataya Bloxham da düşmüş ve Ermeni tehciri ile Yahudi soykırımını aynı kefeye koymuştur.⁷⁸ Oysa bu iki konu gerek uluslararası sistemde konumlandırılışları, gerekse yöntemleri ve süreçleri açısından en ufak bir karşılaştırmaya mahal vermeyecek kadar ayrı konulardır.

6. Nasturi, Süryani, Keldani Soykırımı İddiaları ve Atatürk'ün Ermeni Soykırımına Devam Ettiği İddiası

Makalenin bu bölümünde incelediğimiz kitapların bir ortak özelliği de Ermeni soykırım iddialarının yanı sıra Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan diğer Hıristiyan halklara da soykırım uyguladığı iddiasını sıklıkla dile getirmeleridir. Bunun en önemli nedeni Türklerde bir 'soykırım kültürü' olduğu tezini işlemek, böylelikle sözde Ermeni soykırımının bu konudaki tek örnek olmadığını vurgulamaktır. Bu yazarların bir diğer vurguladığı husus ise bu halkların 'soykırımının' bizzat Kemalist rejim tarafından yapıldığını ileri sürerek Mustafa Kemal ve yeni Türkiye Cumhuriyetini de 'soykırım' ile suçlamaktır.

Örneğin Peterson kitabında Mustafa Kemal'in emrettiği bir Pontus soykırımından bahsederek yaklaşık 360.000 Rumun öldürüldüğünü ifade etmektedir; bunun yanı sıra Süryani ve Nesturilerin de nüfuslarının üçte ikisinin soykırıma uğradığını yazmaktadır.⁷⁹ Peterson ayrıca Mustafa Kemal'in İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde yükselen bir subay olduğundan bahsederek, yeni rejimin İttihat

⁷⁷ Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 79.

⁷⁸ Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 230.

⁷⁹ Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, s. 124.

ve Terakki zihniyetini, diğerk bir deyişle 'soykırım kültürünü' sürdürdüğü izlenimini vermektedir.⁸⁰

Peterson'un Mustafa Kemal'i soykırım suçu işlemekle suçlamak için kullandığı bir diğerk yöntem de Türk ordularının İzmir'e girmesinin ardından başlayan İzmir Yangını'nın bizzat Türkler tarafından tasarlanan bir soykırım olduğu iddiasını ileri sürmesidir. Peterson'a göre bizzat Türk ordusu tarafından çıkarılan bu yangın neticesinde yaklaşık 100.000 Rum ölmüş veya öldürülmüştür.⁸¹

Bloxham da benzer bir şekilde yeni rejimin Rumları ve Kürtleri soykırımı tabi tuttuğundan bahsetmektedir.⁸² Peterson gibi Bloxham da Türk ordularının İzmir'e varışlarının ardından büyük bir Rum kıyımı gerçekleştirdiklerini ileri sürmektedir.⁸³

Elbette bu iddialar ciddiye alınmayacak kadar hatalı, taraflı ve komik iddialardır. Yine de birkaç cümleyle ne kadar anlamsız iddialar olduğunu dile getirmek faydalı olacaktır. Her şeyden önce Pontus soykırımı iddiası Birinci Dünya Savaşı sırasında isyan eden ve Karadeniz bölgesindeki Türk nüfusu katletmeye başlayan Pontus Rumları'nın isyanının bastırılmasından başka bir şey değildir. Türklerin Batı Anadolu Rumlarına soykırım yaptığı iddiası ise mantıksız olmaktan öte yazarların ne kadar cahil olduklarını ortaya koymaktadır. Zira sıradan bir tarih öğrencisi bile Yunanlıların Batı Anadolu'yu işgalini ve bunu takip eden savaşlar sonucunda geri çekilen Yunan ordusunun Batı Anadolu'daki Türk nüfusu büyük bir katliama maruz bıraktığını, İzmir Yangını'nın ise bizzat İtilaf Devletleri'nin müdahalesini sağlamak isteyen Rumlar tarafından çıkarıldığını bilir.

Rum nüfusun Türk topraklarından kovulduğu iddiası da aynı derecede hatalıdır. Zira Türkiye'de yaşayan Rum nüfus ve Yunanistan'da yaşayan Türk nüfus Lozan Antlaşması uyarınca Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan bir nüfus mübadelesi ile yer değiştirmişlerdir. Bu olay belki de tarih boyunca yapılan en düzenli nüfus mübadelelerinden biridir. Kısacası ortada ne Rumların kovulması ne de soykırımı tabi tutulması vardır.

Sonuç olarak bu üç kitap için başta yaptığımız vurguyu yineleyerek belli bir

⁸⁰ Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, s. 121.

⁸¹ Merrill Peterson, *Starving Armenians...*, s. 130.

⁸² Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 97.

⁸³ Donald Bloxham, *The Great Game...*, s. 165.

ölçüde bilimsellik unsuru taşımalarına rağmen özellikle yoğun tarafgirane üslup nedeniyle okuyucunun kafasında ciddi boşluklar ve soru işaretleri bırakan, çelişkiler ve tarihsel hatalara düşen kitaplar olduğunu söylemek gerekir.

C. ÜÇÜNCÜ EĞİLİM: BİLİMSEL VE TARAFSIZ YAZIN

Son yıllarda Batı literatüründe Ermeni meselesi konusunda yazılan eserler arasında yeni yeni görülmeye başlayan son eğilim hem bilimsel kriterlere uygun, hem de oldukça tarafsız bir üsluba sahip olan bir yazın biçimidir. Bu yazın biçimi Ermeni soykırım iddialarını bilimsel bir analize tabi tutarak doğruluğunu araştırmaya ve gerçeği ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bunun için de iddialar eleştirel bir gözle incelenmekte ve arşiv belgelerinin ışığında değerlendirilerek tarihsel gerçeklik yeniden formüle edilmektedir. Son dönemde bu yeni eğilimin en önemli iki temsilcisi olan Prof. Dr. Guenter Lewy ve Edward Erickson'un eserleri bu bölümün inceleme konusu olacaktır.

Yine, önce yazarlardan başlamak gerekirse, 1923 yılında Almanya'da doğan Prof. Dr. Guenter Lewy henüz on yaşındayken Nazi rejimi iktidara gelmiş ve büyük bir baskı ve şiddet dönemi Almanya'yı kasıp kavurmaya başlamıştır. Prof. Lewy, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, 1939 yılında, önce Filistin'e oradan da Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş, ancak akrabalarının bir kısmını da Nazi rejiminin gerçekleştirdiği soykırımda kaybetmiştir. Prof. Lewy'nin çocukluk ve ilk gençlik döneminde yaşadığı acı deneyimler akademik hayatının nirengi noktasını oluşturması açısından son derece önemlidir.

Üniversite eğitimine Amerika'da City College of New York'da başlamış, daha sonra Columbia Üniversitesi'nden yüksek lisans ve doktora derecelerini almıştır. 1953 yılında Columbia Üniversitesinde başladığı akademik kariyerini 1964'ten bu yana University of Massachusetts/Amherst'de sürdürmektedir. Uzmanlık alanı soykırım ve diğer insanlığa karşı suçlar konularıdır.

Prof. Lewy'nin eserlerine gelince, insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili eserlerinin en önemlileri arasında yer alan ve *The Nazi Persecution of the Gypsies*⁸⁴ (Nazilerin Çingene Kıyımı) başlığını taşıyan kitabında, Lewy Nazi rejiminin Çingeneleere karşı uyguladığı mezalimi anlatmaktadır. Eserde, Almanya'da Yahudi toplumu ile karşılaştırıldığında hemen hemen hiçbir ekonomik ve entelektüel güce sahip olmadıkları halde Çingenelerin Nazi rejimi tarafından nefret edilen

84 Guenter Lewy, *The Nazi Persecution of the Gypsies*, Oxford: Oxford University Press, 2000.

bir azınlığa neden ve nasıl dönüştürüldüğü incelenmektedir. *Catholic Church and Nazi Germany*⁸⁵ (Katolik Kilisesi ve Nazi Almanyası) başlığını taşıyan ve Avrupa ile Amerika'da büyük ilgi uyandıran kitabında ise Prof. Lewy, Katolik Kilisesinin Nazi soykırımındaki rolünü incelemiştir. Bu bağlamda eserde, kendisini sevgi dini olarak tanımlayan veya en azından söylemsel olarak öyle olduğu varsayılan Hıristiyanlığın nasıl 'ötekileştirme' ideolojisine destek verdiği açıklanmaktadır. Kitapta Alman Katolik rahiplerinin Hitler'in ideolojisini ve 'Ari ırk' düşüncesini nasıl destekledikleri çarpıcı alıntılar ve örneklerle dile getirilmektedir.

Guenter Lewy'nin bu makalede incelenecek olan kitabı ise *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide*⁸⁶ (Osmanlı Türkiye'sinde Ermeni Katliamları: Tartışmalı Bir Soykırım) başlığını taşımaktadır. Bu kitabında Lewy birçok Ermeni soykırım iddiasını sorgulamakta ve arşiv belgeleri ışığında doğruları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Makalenin bu bölümünde inceleyeceğimiz diğer bir yazar da Edward J. Erickson'dur. *International Research Associates* adlı bir Amerikan düşünce kuruluşunun üyesi olan Erickson emekli bir Amerikan ordusu subayıdır. Özellikle Osmanlı askeri tarihi üzerinde uzmanlaşmış olan Erickson'un eserleri arasında Balkan Savaşları'nda Osmanlı ordusunun yenilgilerini incelediği *Defeat in Detail: The Ottoman Army in the Balkans, 1912-1913*⁸⁷ (Yenilginin Detayları: Balkanlarda Osmanlı Ordusu, 1912-1913) ile Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun savaşlarını incelediği *Ordered to Die: A History of the Ottoman Army in the First World War*⁸⁸ (Ölmeleri Emredildi: Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusunun Tarihi) adlı eserleri sayılabilir. Erickson'un bu makalede inceleyeceğimiz eseri ise *Middle East Quarterly* dergisinde yayımlanan 'Armenian Massacres: New Records Undercut Old Blame, Reexamining History'⁸⁹ (Ermeni Katliamları: Yeni Kayıtlar Eski Suçu Baltıyor, Tarihi Yeniden İncelemek) adlı makalesidir.

85 Guenter Lewy, *Catholic Church and Nazi Germany*, Cambridge: De Capo Press, 2000.

86 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide*, Salt Lake City: University of Utah Press, 2005.

87 Edward J. Erickson, *Defeat in Detail: The Ottoman Army in the Balkans, 1912-1913*, Westport: Greenwood Publishers, 2003.

88 Edward J. Erickson, *Ordered to Die: A History of the Ottoman Army in the First World War*, London: Praeger Publishers, 2000.

89 Edward J. Erickson, 'Armenian Massacres: New Records Undercut Old Blame, Reexamining History', *Middle East Quarterly*, Cilt 13, Sayı 3, Yaz 2006.

Bu bölümde inceleyeceğimiz her iki eser de gerek metodolojileri gerekse arşiv belgelerine atıfları ile değerlendirdiklerinde önceki bölümde incelenen kitaplar gibi bilimsel eserler olarak kabul edilebilir. Ancak bu eserlerin bilimselliği yalnızca metodolojilerinden değil, tarafsızlıklarından kaynaklanmaktadır. Önceki bölümde incelenen kitaplar neredeyse yalnızca Ermeni soykırım iddialarını destekleyen kitap ve arşiv belgelerine atıfta bulunmaktayken, Lewy ve Erickson, Batılı arşivler ile Osmanlı arşivlerini, Ermeni iddialarını destekleyen kaynaklar ile Türk karşı-iddialarını destekleyen kaynakları aynı anda kullanmışlardır. Bu nedenle oldukça tarafsız yayınlar meydana getirmişlerdir. Üslup açısından değerlendirildiğinde de bu tarafsızlık derhal göze çarpmaktadır. Kısacası bu iki eserde hem Türk hem de Ermeni iddiaları eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiş, 'soykırım var mıdır, yok mudur' tartışması gibi kısır bir çekişme yerine, 1915-16 yıllarında gerçekten ne olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Lewy, kitabında temel olarak Türk ve Ermeni tezlerini ayrı ayrı analiz etmiş, sonra da bu tezlerde hatalı veya taraflı bulunduğu kısımları incelediği arşiv belgeleri ışığında eleştirmiştir. Lewy'nin temel iddiası Ermeni meselesinin tarihsel perspektiften hızla uzaklaştırılarak siyasi bir mesele haline aldığı, bunun da bu meselenin iki temel tarafının, yani Ermenilerin ve Türklerin tezlerini radikalleştirdiğidir.

Lewy, Türk tezini eleştirirken, Ermeni katliamlarının hafife alındığını belirtmekte ve bu büyük trajedinin farklı boyutlarının görmezden gelindiğini ileri sürmektedir. Ermeni tezlerini eleştirirken ise Ermenilerin yaşananları çok fazla abarttıklarını, kendilerini masum kurbanlar olarak göstermeye çalıştıklarını ve pek çok Ermeni iddiasının tarihsel olarak doğru olmadığını vurgulamaktadır. Bu çerçevede eleştirel bir analize tabi tuttuğu bazı iddialar şunlardır:

1. Ermenilerin Doğu Anadolu'da, özellikle de Altı Vilayette nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu iddiası: Lewy, arşiv belgeleri ışığında bu iddianın doğru olmadığını, Ermeni nüfusunun en yoğun olduğu dönemde bile Anadolu'nun hiç bir bölgesinde çoğunluk oluşturmadıklarını kanıtlamıştır. Bu çerçevede Ermenilerin 'Tarihi Ermenistan' iddialarının tutarsızlığına vurgu yapmıştır.⁹⁰
2. İkinci Abdülhamid'in Ermenilere başından beri düşmanlık beslediği ve 1895-96 Ermeni 'katliamlarının' emrini verdiği iddiası: Lewy bizzat Ermeni dostu olarak bilinen ve Ermeni tezlerinin büyük ölçüde dayandığı Mavi Kitap'ın yazarlarından biri olan James Bryce'tan bir alıntı yaparak Berlin Antlaşması'ndan

90 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, ss. 3-4.

önce II. Abdülhamid'in Ermenilere karşı hiç bir düşmanlığı olmadığını ortaya koymaktadır.⁹¹ Ancak, Berlin Antlaşması'ndan sonra hız kazanan ayrılıkçı Ermeni faaliyetlerinin bastırılması için padişah bazı önlemler almak zorunda kalmıştır. Yine de, II. Abdülhamid'in bir Ermeni kırımını emrettiğine dair herhangi bir belge bugüne kadar bulunamamıştır.⁹²

3. Yirminci yüzyılın başından itibaren gelişen Türk milliyetçiliğinin Ermeni soykırımında etkili olduğu iddiası: Ermeni tezlerini destekleyen bir çok yazar Ziya Gökalp, Yusuf Akçura vb. yazarlar tarafından geliştirilen Türk milliyetçiliğinin etnik temizliğe yol açtığı görüşündedir. Lewy, bu görüşün bilimsel temellere dayanmayan zorlama bir yorum sonucunda ortaya çıkarılmış abartılı bir görüş olduğunu ileri sürmektedir.⁹³
4. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayınladığı 'On Emir' iddiası: Lewy, özellikle Vahakn Dadrian gibi Ermeni tezinin en başta gelen savunucularından birinin yayınlarında yer alan ve İttihat ve Terakki Cemiyet'nin taşradaki temsilcilerine Ermeni milletinin kırımını emrettiği ileri sürülen bu belgenin otantik bir belge olmadığını İngiliz arşiv belgeleri ışığında ortaya koymaktadır.⁹⁴
5. Mevlanzade Rifat'ın *Türk İnkılabının İç Yüzü* adlı kitabında İttihat ve Terakki'nin bir Ermeni soykırımını planladığı iddiası: Yine Ermeni tezini savunan yazarlar tarafından sıklıkla atıfta bulunulan bir diğer kaynak da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gizli bir toplantısına katılan Mevlanzade Rifat'ın bu toplantıda Ermeni soykırımının önceden tasarlandığını ileri sürdüğü kitabıdır. Lewy, çeşitli bilimsel araştırmaları değerlendirerek Mevlanzade Rifat'ın hiç bir zaman İttihat ve Terakki merkez komitelerinde bulunmadığını, dolayısıyla gizli toplantılara iştirak edemeyeceğini; zaten 1909'dan itibaren İttihat ve Terakki karşıtı bir tavır içerisine girdiğini, dolayısıyla da yazdıklarının muteber olmadığını vurgulamaktadır.⁹⁵
6. Naim-Andonyan Belgelerinin ve Mavi Kitabın muteber kaynaklar olduğu iddiası: Tehcir döneminin İçişleri Bakanı Talat Paşa'ya atfedilen ve Paşa'nın Ermenilerin öldürülmesini emrettiği ileri sürülen telgrafları içeren Naim-An-

91 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, s. 9.

92 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, s. 33.

93 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, s. 46.

94 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, s. 50.

95 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, ss. 52-53.

donyan belgeleri ve soykırım tanıklarının ifadelerine yer verdiği iddia edilen Mavi Kitabın muteber kaynaklar olmadığı yine arşiv belgeleri ışığında ortaya konmaktadır.⁹⁶

7. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Divan-Harplerde İttihat ve Terakki mensuplarının soykırımı kabul ettikleri iddiası: Lewy bu mahkemelerin hukuki değil siyasi mülahazalarla hareket ettiğini, dolayısıyla yapılan yargulamaların sağlıklı yargulamalar olmadığını bizzat Naim-Andonyan belgelerini hazırlayan Aram Andonyan'ın da ifadelerine dayanarak dile getirmektedir.⁹⁷
8. Teşkilat-ı Mahsusa'nın sözde Ermeni soykırımındaki rolü üzerindeki iddialar: Lewy'ye göre Birinci Dünya Savaşı sırasında bazı gizli görevler üstlenmiş bulunan bu örgüt hakkındaki mevcut bilgiler Ermenileri ortadan kaldırmak amacıyla kurulmamış olduğunu göstermektedir.⁹⁸ Lewy bunun aksi yönündeki iddiaların arşiv belgelerine veya diğer bilimsel kaynaklara dayanmayan basit dedikodular olduğuna atıf yapmaktadır.⁹⁹
9. 1,5 milyon Ermeni'nin soykırımı tabi tutulduğu iddiası: Lewy bu iddianın da tarihsel gerçeklere ve arşiv belgelerine uymadığını bilimsel metotlarla ispat etmektedir. Mavi Kitap'ın yazarlarından biri olan Toynbee bile 600.000 rakamını vermektedir. Bu rakam yıllar içerisinde kasten arttırılmıştır. Lewy'nin arşiv belgelerine dayalı kayıp sayısı ise 642.000'de kalmaktadır. Bu rakama hastalık ve açlık gibi doğal nedenlerle ölen Ermeniler de dahildir.¹⁰⁰

Lewy eserinde yalnızca bu iddiaları çürütmekle yetinmemiş, aynı zamanda Ermeni meselesi konusundaki orijinal belgelerin de eleştirel bir bakış açısıyla incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu çerçevede özellikle misyoner raporlarının ve sözde soykırımdan kurtulanların ifadelerinin dikkatle değerlendirilmesinin doğru bir yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. Örnekleriyle bu raporların ve ifadelerin nasıl abartılı bir üslupla kaleme alındığı ve önyargı ile dolu olduğunu, hatta kimi zaman hiç gerçekleşmemiş olayların bile gerçekleşmiş gibi yazıldığını ortaya koymuştur.¹⁰¹

96 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, ss. 67, 137-139.

97 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, s. 77.

98 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, ss. 82-89.

99 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, s. 88.

100 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, ss. 240-241.

101 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres...*, ss. 142-149.

Bütün bu verilerin ışığında Lewy, arşivlerde soykırım yapıldığına dair kesin kanıtlar ortaya koyan bir belge bulunmadığı sürece 1915-16 yıllarında yaşananların soykırım olarak değerlendirilemeyeceğini, Osmanlı Devleti'nin savaş sırasında aldığı tehcir kararının başlı başına önceden tasarlanmış bir soykırım olmadığını, yalnızca tehcirin uygulanmasının, savaş koşulları ve Osmanlı yönetiminin yetersiz ve beceriksiz siyaseti nedeniyle doğru düzgün uygulanmadığını, bu nedenle de trajik Ermeni kayıplarının yaşandığını ileri sürmektedir.

Edward Erickson'a gelince, Erickson incelediğimiz makalesinde 1915'te yaşanan olayların soykırım olduğunu iddia edenlerin en fazla üzerinde durdukları konulardan biri olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın Ermeni meselesindeki rolü üzerinde durmaktadır.

Ermeni diasporasının önde gelen tarihçileri ve yazarları Teşkilat-ı Mahsusa'nın sözde Ermeni soykırımında kilit rol üstlenmiş bir paramiliter kuruluş olduğunu iddia ederek Osmanlı Hükümeti ile Ermeni ölümleri arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadırlar. Örneğin Ermeni tarihçi Vahakn Dadrian, Osmanlı ordusunda görev yapan bir Alman topçu subayı olan Yüzbaşı Stange'in bizzat Ermeni katliamlarını organize ettiğini ileri sürerek Osmanlı Devleti'nin Ermeni katliamlarından doğrudan doğruya sorumlu olduğunu ima etmektedir. İşte Erickson'un makalesi de bu iddianın tarihsel gerçeklere uymadığını, hatta arşiv belgelerinin tam aksini kanıtladığını dile getirmektedir.

Erickson'un makalesi Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Anadolu'daki Osmanlı askeri teşkilatının yapısını değerlendirdiği bir giriş bölümünün ardından Yüzbaşı Stange'in birliğinin Osmanlı-Rus muharebelerindeki rolü üzerinde duran uzunca bir bölümle devam etmektedir. Yazara göre Teşkilat-ı Mahsusa'nın amacı Ermenileri katletmek değil, Rus ordularının ilerleyişini durduracak faaliyetler düzenlemektir. Bu çerçevede Rus ordusunun geri hatlarında kargaşa çıkarmak, Rusya'daki Müslümanları teşkilatlandırarak ayaklanmalar örgütlemek, lojistik hatlarını etkisiz hale getirmek gibi görevler yerine getiren bu örgütün Ermeni ölümleriyle doğrudan ilgisi olduğunu gösterecek herhangi bir otantik kayıt tespit edilememiştir. Makale, tarihi konuların tartışılmasında detayların önemli olduğunu, detayların da ancak arşiv belgelerinin araştırılmasıyla gün ışığına çıkarılabileceğini belirten bir sonuç bölümüyle noktalanmaktadır.

Sonuç olarak Edward Erickson'un makalesi Ermeni meselesinin tartışmalı bir konusuna ışık tuttuğu için son derece önemlidir. Yazar bu iddialarını birçok Ermeni yazarın yaptığının aksine arşiv belgelerine dayandırarak dile getirdiği için

makalesi son derece tutarlı ve ikna edicidir. Makalede yer alan tablolar da Doğu Anadolu'daki Osmanlı askeri teşkilatının yapısını gözler önüne sererek tarihçilere kaynak sağlamaktadır. Kısacası Erickson'un makalesi özellikle Batıdaki Ermeni meselesi literatüründe sık yapılan bir hatayı düzeltmekle kalmayıp önemli bir eksikliği de tamamladığı için literatüre ciddi bir katkı olarak kabul edilebilir.

Sonuç

Bu makale Ermeni meselesi konusunda son dönemde Batı literatüründe göze çarpan bazı eserleri karşılaştırmalı bir analize tabi tutarak Batı akademik toplumunda ortaya çıkan eğilimleri incelemek ve bunun sonucunda Batı kamuoyuna Ermeni meselesinin nasıl yansıtıldığını gözler önüne sermek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu çerçevede bilimsel olmayan taraflı yazın, kısmen bilimsel taraflı yazın ve bilimsel tarafsız yazın olarak üç eğilim çerçevesinde özetlenebilecek bu literatürde bazı ilginç hususlar göze çarpmaktadır.

Her şeyden önce, Batı akademik toplumu ve Ermeni diasporası Ermeni meselesinin modası geçmiş duygusal ve bilimsel niteliklerden yoksun bir üslupla incelenmesinin artık Ermeni tezlerine taraftar toplayamadığının farkındadır. Bu nedenle diaspora bu konu hakkında belirli bir bilimsel üslubun kullanıldığı ancak Ermeni tezlerinden de taviz vermeyecek bir literatürün oluşturulması için çaba harcamaktadır. Bu çerçevede arşivler daha fazla kullanılmaya başlanmış, ancak bu yapılırken belgeler bir ayrıma tabi tutulmuş ve Ermeni tezlerini destekleyenlere yoğun bir biçimde atıf yapılırken, bu tezin aksi görüşleri savunan belgeler göz ardı edilmiştir. Bu da son derece taraflı, hatta bu nedenle zaman zaman tarihsel hatalara düşen veya çelişkili bir anlatım barındıran eserlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ermeni tezlerine akademik güven kazandırmanın bir diğer yöntemi de bu konuda yazılan eserlerin Batı akademik toplumunun en saygın yayınevleri tarafından basılmasıdır. Böylelikle bu eserler yayınevlerinin geniş dağıtım ağları nedeniyle hem daha fazla sayıda insana ulaşmakta, hem de Batı kamuoyu tarafından daha güvenilir eserler olarak algılanmaktadırlar.

Ermeni tezlerini savunan literatürdeki bu nicel ve nitel gelişmenin aksine bu konuda Türkiye'de yazılan eserlerde bir gerileme söz konusudur. Türk tezlerini savunan literatürün sayısı giderek artmakla beraber kalitenin azaldığını söylemek mümkündür. Ermeni meselesinin gözden kaçan yanları araştırılmamakta, bunun yerine yıllardır tekrarlanan hususlar yeniden dile getirilmektedir. Bu konuda ya-

yımlanan az sayıdaki akademik eser dışında kayda değer eserler maalesef üretilmemektedir.

Ancak bundan daha vahimi Türkiye’de yayımlanan ve Türk tezlerini savunan akademik eserlerin Batı’da hemen hemen hiç bilinmemesidir. Batı literatürünün genellikle ihmal ettiği Osmanlı arşivlerini kullanan bu akademik eserler ya İngilizce’ye hiç çevrilmemekte, ya da çevrilse bile Batı kamuoyuna ulaştırılmamaktadır. Bunun çözümü ise Ermeni tezlerini savunan yazarların yaptığı gibi bu eserlerin Avrupa’daki saygın yayınevleri tarafından basılmasını sağlamaktır. Böylelikle Batı kamuoyunun daha büyük bir kesimi bu eserlere ulaşabilecek ve Ermeni meselesi konusunda daha dengeli bir literatür gelişimi sağlanabilecektir.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ İLE MÜTTEFİKLERİ ARASINDA BİR DIPLOMATİK KRİZ: ERMENİ EMVAL-İ METRUKESİ VE BORÇLARI

Önder DUMAN

Arş. Gör. Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
onderduman@hotmail.com

Öz: Osmanlı İmparatorluğu ile Müttefikleri arasındaki ilişkilerin bir boyutu da Osmanlı Hükümeti tarafından yeniden iskan edilen Osmanlı Ermenilerinin geride bıraktıkları mallar ve borçlar ile ilgilidir. Tehciri müteakiben, Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları Ermeni borçlarının ödenmesi konusunda kendi şirketlerinin şikayetlerinin duyurulması için bazı diplomatik girişimlerde bulundular. Osmanlı idaresi bu Müttefiklerin diplomatik temsilcilerinin müdahalesini reddetti; zira bu konunun kendi içişleri alanına girdiğini düşünüyordu. Böylelikle, Osmanlı idaresi Müttefiklere bu şirketlerin Osmanlı sınırları içerisinde iş yapan diğer şirketler gibi Osmanlı hukukuna tabi olduğunu hatırlattı.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Hükümet, Emval-i Metruke, Ermeni Borçları, Almanya, Avusturya-Macaristan.

Abstract: One aspect of the relationship between the Ottoman Empire and her Allies is related to debts and goods left behind by the Ottoman Armenians who had been re-settled by the Ottoman Government. Following the re-location, the German and Austro-Hungarian Governments made some diplomatic attempts to alleviate their companies' complaints for payment of the Armenian debts. Faced with these demands the Ottoman Administration refused her Allies diplomatic representatives intervention in the name of companies since it considered the matter as her internal affair, so it reminded them that the companies would be subjected to the Ottoman Law like anyone else making business on the Ottoman territory.

Key Words: Ottoman Government, Abandoned Goods, Armenian Debts, Germany, Austro-Hungarian.

Devletlerarası ittifak; eşitliği, ortak çıkar mantığını, uzlaşmayı, ortak karar alma ve uygulamayı gerektiren bir ilişkiler ağını ifade eder. Dolayısıyla müttefiklik ilişkisinde en önemli husus, ittifakın yükümlülüklerinin ve kazanımlarının taraflar arasında eşit biçimde paylaşılmasıdır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanya ve Avusturya-Macaristan (Avus.-Mac) ile olan ilişkileri, müttefiklik tanımlamasındaki esaslar doğrultusunda ele alındığında, yükümlülüklerin ve kazanımların ortak paylaşımı ve eşitlerarası bir ittifaktan söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Çünkü Almanya ve Avus.-Mac., Osmanlı ülkesindeki menfaatlerini temin noktasında sürekli olarak isteklerini kabul ettirmek çabası içinde olmuşlar ve özellikle bunu askerî konularda rahatlıkla yapabilmişlerdir¹.

Almanya ve Avus.-Mac.'nin istekleri etrafında şekillenen bu ittifakda, ilişkiler daima doğrudan ve sağlıklı olarak işlememiş, kimi zaman görüş ayrılıkları ve problemler yaşanmıştır. Bu tür durumlar genellikle, bazı dahilî ve haricî meselelerde Osmanlı Devleti'nin kendi iradesini ortaya koyarak kararlar alması ve bunlarla ilgili idarî ve hukukî düzenlemeler yapması sonrasında ortaya çıkmıştır. Nitekim bu husustaki ilk önemli örnek Osmanlı Devleti'nin 8 Eylül 1914'de kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırması sonrasında yaşanmıştır². Müttefiklik ilişkilerinde yaşanan ikinci önemli sorun ise, bu çalışmanın da temasını oluşturan Ermeni emval-i metrukesi ve borçları meselesidir. Mevcut çalışma ile 1915 Ermeni sevk ve iskânı sonrasında Anadolu'da faaliyet gösteren Alman ve Avus.-Mac. iktisadî işletmelerinin Ermenilerde kalan alacaklarını tahsil edemedikleri iddiasından kaynaklanan ve süreç itibarıyla müttefikler arası diplomatik kriz boyutuna varan meselenin, arşiv belgeleri ışığında tespiti amaçlanmaktadır. Ancak daha öncesinde Anadolu'daki Alman ve Avus.-Mac. işletmelerinin Ermenilerle olan iktisadî ilişkilerine ve 1915 Ermeni sevk ve iskânı sonrasında geride kalan Ermeni malları ve borçları hakkında Osmanlı Hükümetinin almış olduğu bazı tedbirlere ana hatlarıyla temas edilecektir.

Osmanlı Devlet'inde Alman ve Avusturya-Macaristan İktisadî Nüfuzu ve Ermeniler

19. yüzyılın sonlarına doğru dünya ölçeğinde devletler arası güç dengesinin

1 Ali Fuat Cebesoy, *Büyük Harpte Osmanlı İmparatorluğunun 1916-1917 Yılındaki Vaziyeti Birüssebi-Gazze Meydan Muharebesi ve Yirminci Kolordu*, İstanbul: Askerî Matbaa, İstanbul 1938, ss. 6-7. Mustafa Kemal Atatürk 1914-1918 yıllarına ait hatıralarında Osmanlı Devleti'nin askeri alanda Almanya'ya kayıtsız şartsız itaatinden duyduğu üzüntüyü şu cümleleri ifade etmektedir: "Ben ordunun kayıtsız şartsız, bütün esrarı ile Alman askeri heyetine teslim edilmesinden çok teessür duymuştum. Daba karar verilmezden önce bu vak'ayı tesadüf eseri öğrendiğim vakit, sesimin erişebileceği makamlara kadar itirazlarda bulunmayı vazife saymıştım." Falih Rıfkı Atay, *Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1965, s. 11.

2 Kapitülasyonların kaldırılma süreci ve buna Avrupa devletlerinin tepkileri için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:III/I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 161-181.

değişmeye başlaması³ ile birlikte, Almanya ve Avusturya-Macaristan, İngiliz hegemonyasına alternatif bir güç oluşturmak üzere harekete geçtiler. Dolayısıyla bu ülkelerin Osmanlı Devleti'ne olan ilgileri daha da arttı⁴. Dünya siyasi konjonktüründeki oynamalardan en az etkilenmek üzere, hangi büyük devlete yasalılacağı sorusuna cevap arayan Osmanlı Devleti için uygun seçenek Almanya olarak gözükmekteydi⁵. Nitekim Almanya, 1880'lerden itibaren sınaî ve iktisadî yatırımlarını Osmanlı ülkesine yönlendirmeye başladı. İlk olarak 1888 Anadolu-Bağdat Demiryolu inşa ve işletme imtiyazının⁶ alınması ile başlayan Alman iktisadî yatırım süreci, 1899'da Deutsche Palaestine Bank ve 1906'da Deutsche Orient Bank'ın Osmanlı topraklarında faaliyete geçmeleriyle⁷ zirveye ulaştı. 1914 yılına gelindiğinde ise pek çok pamuk ve üzüm üretim şirketleri ile maden şirketleri⁸, Konya ve Adana ovalarını sulayan ve bölgede modern usullerle tarım yapan işletmeler⁹ belli başlı Alman yatırımları olarak dikkat çekmekteydi.

19. yüzyılda gelişme sürecine giren Osmanlı-Avusturya-Macaristan iktisadî münasebetleri, Avusturya-Macaristan'nın 1870'de Osmanlı topraklarında ilk "ec-nebi" ticaret odasını açmasıyla önemli bir safhaya girdi¹⁰. Nitekim 20. yüzyılın hemen başlarında faaliyete geçirilen Österreichisch-Persisch-Turkishcher Handelsverein ve Austro-Orientalische Handelsgesellschaft adlı tekstil şirketleri Osmanlı topraklarındaki en önemli Avus-Mac. işletmeleriydi¹¹.

3 Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 157.

4 Bu ülkelerden Almanya "Doğuya Doğru" politikası gereği, kendine hayat alanı olarak doğuyu, yani Anadolu, Mezopotamya ve Suriye'yi hedef seçmişti. Selami Kılıç, *Ermeni Sorunu ve Almanya Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003, ss. 15-16.

5 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1983, ss. 35-36.

6 1888 ve daha sonraki 1899 ve 1902 Anadolu Bağdat Demiryolu imtiyaz sözleşmeleri için bkz. Murat Özyüksel, *Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, İstanbul: Arba Yayınları, 1988, ss. 61-177.

7 Rifat Önsoy, *Türk-Alman İktisadî Münasebetleri (1871-1914)*, İstanbul 1982, s. 52-53.

8 İzmir ve Adana'da birer şubesi bulunan Alman Levante Pamuk Üretim Şirketi, Urfâda Alman Şark Ticaret ve Sanayi Şirketi, Güney Doğu Anadolu'da maden şirketlerini zikretmek mümkündür. Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman...*, s. 289.

9 Deutsche Bank-Philipp Holzman ortaklığıyla kurulan Konya Ovasını Sulama Şirketi ile 15.000 Osmanlı Lirası sermayeli Anatolische Baumwoll-Dampfpresse-Gesellschaft m.b.H bunlardan başlıcalarıydı. Önsoy, *Türk-Alman...*, s. 55. ; Özyüksel, *Osmanlı-Alman İlişkilerinin...*, s. 209-210.

10 Zafer Toprak, *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s. 87.

11 Önsoy, *Türk-Alman...*, s. 80.

Bütün bu Alman ve Avus.-Mac. ticarî kuruluşları ve bankaları Osmanlı Devleti'nde daha çok Rum ve Ermenilerle iktisadî ilişki içerisinde bulunmaktaydı. Özellikle İstanbul'daki Ermeni tüccarlar ve Anadolu'nun güney bölgelerinde tarım ve ticaretle uğraşan Ermeniler bu iktisadî teşekküllerden büyük meblağlarda krediler, ticarî mal, bono ve tahvil avansları kullanmaktaydılar.

Alman ticarî işletmeleri içerisinde Ermenilere en fazla kredi imkânı sağlayan Deutsche Bank'tı. Bankanın İstanbul şubesinin 25 Ağustos 1915 tarihi itibarıyla Ermenilerden 216.857,69 lira alacağı vardı. Bunun 32.893,13 lirasını açık krediler; 108.064,80 lirasını bono (poliçe) avansları, 43.815,95 lirasını tahvil avansları ve 32.083,81 lirasını ise ticarî mal avansları oluşturmaktaydı¹². Adana ve Mersin'deki Deutsche Bank, Deutsche Orient Bank şubelerinin, Deutsche-Levantinischaft Baumwoll Gesellschaft ve Fankhaenel&Schifner Mersin Ticaret Odasının Ermenilerden alacakları toplamı ise 57.000 lira civarındaydı¹³.

Avus.-Mac. ticari kuruluşları ve bankalarının Ermenilere kullandırdıkları kredilere karşılık alacakları toplamı ise Ağustos 1915 itibarıyla 4.697.211 franktı¹⁴. Çoğunluğu tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve sayıları 92'yi bulan ticarî kuruluşlardan içerisinde 430.408 frank ile en fazla alacağı olan Austro-Orientalische Handelsactiengesellschaft'tı¹⁵. Adana ve Mersin dolaylarında pamuk alım ve satımı işiyle uğraşan bu şirket, bölgedeki Ermeni çiftçilere avans ve kredi imkânı sunmanın yanı sıra, modern usullerle ziraat için tarım makineler tedarik etmekteydi.

Ermeni Emval-i Metrukesi ve Borçları İle İlgili Düzenlemeler

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girdikten yaklaşık altı ay sonra, ülke içinde emniyet ve asayiş sekteye uğratan Ermenileri buldukları bölgelerden alarak, Anadolu'nun güneyine sevk ve iskân etti¹⁶. Osmanlı Hükümeti savaş şart-

12 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Siyasi (HR. SYS.), 2873 / 5, Deutsche Bank İstanbul şubesinin 28 Ağustos 1915 tarihli istid'ası.

13 BOA, HR. SYS. 2873 / 5, 6358 sayı ve 13 Eylül 1915 tarihli Alman notasına ekli liste.

14 1914 tarihi itibarıyla 1 Osmanlı Altın Lirası 0.044 Fransız Frangı idi. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 226.

15 Bu ticarî kuruluş ve bankaların isimleri ve alacak toplamları için bkz. BOA, HR. SYS. 2873 / 5, 3118/207 sayı ve 21 Eylül 1915 tarihli Avus.-Mac notasına ilişik liste.

16 Sevk ve iskân kanun-ı muvakkatı için bkz. *Düstür*, Tertib-i Sâni, Cilt. 5, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1336, s. 609.; Sevk ve iskânın esasları için bkz. BOA, *Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)*, 198/163, 17 Mayıs 1331 (30 Mayıs 1915); "Mahall-i Âhere Nakilleri İcrâ Edilen Ermenilerin İskân ve İlaşesiyle Hususat-ı Saireleri Hakkında

larında bir yandan sevk ve iskânı belli bir düzen içinde icra etmeye çalışırken, bir yandan da Ermenilerden geriye kalan menkul ve gayri menkullerin korunmasına çaba sarfetmekteydi. Nitekim metruk malların korunmasına yönelik tedbirler, sevk ve iskânın hangi esaslar dahilinde uygulanacağını belirleyen 30 Mayıs 1915 tarihli Meclis-i Vükela mazbatasında¹⁷ ve de 10 Haziran 1915 tarihli talimatnamede¹⁸ tespit edilmişti. Buna göre Hükümet, sevk ve iskânın icra edildiği bölgelerde öncelikle, iki mülkiye ve bir maliye memurundan oluşacak, *Emval-i Metruke Komisyonları* teşkil edecekti. Komisyonlar sevkiyatın ardından terk edilen evleri mühürleyecek ve içlerindeki eşyalarla birlikte kıymet takdirlerini yaparak, kayıt altına alacaklardı. Talimatnameye göre geride kalan menkuller içindeki hayvanlar, emlak ve araziden elde edilen tarım ürünleri ve de bozulması muhtemel mallar müzayede usulüyle satılacak ve bedelleri sahipleri adına mal sandıklarına teslim edilecekti. Kiliselerde bulunan eşya ve resimlerle kutsal kitaplar tutanakla tespit edilecek ve mahallinde muhafaza edilmeleri sağlanacaktı. Metruk evler gerektiğinde muhacirlerin geçici iskânı için kullanılabilirkti. Muhacirler evlerin bahçelerindeki meyve ve diğer ağaçların bakımından sorumlu olacaklardı.

10 Haziran 1915 tarihli talimatnamenin yayınlanmasından sonra, Emval-i Metruke Komisyonlarının bir an önce teşkil edilerek görevlerine başlamaları hususunda Dahiliye Nezareti'nin azami gayret içerisinde bulunduğunu tespit etmekteyiz¹⁹. Temmuz 1915 başlarından itibaren kurulmaya başlanan komisyonlar²⁰, talimatnamede belirtilen esaslar dahilinde bir yandan Ermenilerden geriye kalan menkul ve gayri menkulleri kayıt altına alırlarken, diğer yandan hayvanları ve bozulması muhtemel malları müzayede usulüyle satmaya başladılar. Satışlar esnasında mal sahiplerinin zarara uğramamaları ve malların korunması hususları Dahiliye Nezareti'nin büyük bir titizlikle üzerinde durduğu noktalar olarak göze çarpmaktadır²¹. Nitekim bazı yerlerde terk edilen malların ucuza satıldığı ve

Talimatname", *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Sayı. 83, Belge No: 1916, s. 129.

17 BOA, *MV*, 198/163 17 Mayıs 1331 (30 Mayıs 1915).

18 "Ahvâl-i Harbiyye ve Zarûret-i Fevkalade-i Siyâsiyye Dolayısıyla Mahall-i Âhere Nakilleri İcrâ Edilen Ermenilere Aid Emlak ve Emlâk ve Arazinin Keyfiyet-i İdâresi Hakkında Tâlimâtname" için bkz. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Sayı. 81, Belge No: 1832, s. 147-148.

19 BOA, Dahiliye Şifre (*DH. ŞFR.*) 54/226 Dahiliye Nezaretinden Kayseri Mutasarrıflığına Şifre 15 Haziran 1331 (28 Haziran 1915). ; BOA. *DH. ŞFR.* Dahiliye Nezaretinden Trabzon Vilayetine Şifre 29 Haziran 1331 (12 Temmuz 1915).

20 Samsun ve civar bölgelerde faaliyet yürütmek üzere teşkil edilen Emval-i Metruke Komisyonu riyasetine emekli valilerden Mazhar Bey 1,5 lira yevmiye ile göreve başlamıştı. BOA, *DH. ŞFR.* Dahiliye Nezaretinden Canik Mutasarrıflığına şifre 22 Haziran 1331 (5 Temmuz 1915).

21 BOA, *DH. ŞFR.* 54/202 Dahiliye Nezaretinden Sivas, Trabzon, Mamuretül-Aziz vilayetlerine ve Canik Mutasar-

mal sahiplerinin zarara uğratıldığına dair duyular alınması üzerine, 11 Ağustos 1915'de Dahiliye Nazırı Talat Bey, vali ve mutasarrıflardan, bu malların gerçek değeri üzerinden satılmasını, mal sahiplerinin zararına olacak her türlü muamelelerin ortadan kaldırılmasını ve ucuza mal satışı gerçekleşmişse satışların iptal edilmesini istemiştir²².

10 Haziran 1915 tarihli talimatnamede sevk edilen Ermenilere ait borç ve alacaklarla ilgili herhangi bir hüküm yer almamakla birlikte, Dahiliye Nezareti bunlara dair kayıtların kaybolmaması için vilayet ve mutasarrıflıkları sürekli uyarıyordu. Nezaret, borç ve alacaklara dair senetlerin usulüne uygun ve gerçek şahıslar arasında tanzim edilip edilmediğinin kontrol edilmesini ve düzenli bir şekilde defterlere kaydedilmesini emretmekteydi²³. Borç ve alacakların tasfiyesi ile ilgili hukukî bir düzenleme hazırlığı içerisinde bulunduğu dikkat çeken Dahiliye Nezareti, borç ve alacak ödemelerinde haksızlığa sebebiyet vermemek üzere, o an için bir işlem yapılmamasını istemektedir²⁴.

Dahiliye Nezareti'nin yürüttüğü çalışmalar neticesinde 26 Eylül 1915'de, sevk ve iskân edilen kimselerin mülkleri, borçları ve alacakları ile ilgili muvakkat bir kanun çıkarıldı²⁵. Ardından 8 Kasım 1915'de bu muvakkat kanunun kimler tarafından ve nasıl uygulanacağına dair bir nizamname yayımladı²⁶. Nitekim bu düzenlemelere göre, sevk edilen Ermenilerden geriye kalan mallar, borçlar ve kredilerin idaresi ve tasfiyesi artık *Emval-i Metruke Tasfiye Komisyonları*na yürütülecekti. Komisyonlar Evkaf ve Şer'iye, Dahiliye, Adliye ve Maliye Nezaretlerinin ortak sorumluluğunda olmak üzere Dahiliye Nezareti'nin tayin edeceği bir başkan ile Adliye ve Maliye Nezaretlerince seçilecek birer üyeden oluşacaktı. Tasfiye komisyonları öncelikle, hükümet tarafından teşkil edilmiş bulunan komisyonlarca yapılan muamelelere dair evrakı teslim alacak ve bunları inceleyecekti. Ar-

rılığına Şifre 14 Haziran 1331 (27 Haziran 1915).

22 BOA, *DH. ŞFR*, 54/381 Dahiliye Nezaretinden vilayet ve mutasarrıflıklara şifre 29 Temmuz 1331 (11 Ağustos 1915). ; Salahi Sonyel, "Tehcir ve "Kırımlar" Konusunda, Ermeni Propagandası, Hıristiyan Dünyasını Nasıl Aldattı", *Belleten*, XLI/161 (Ocak 1997), s. 139.

23 BOA, *DH. ŞFR*, 54 / 393 Dahiliye Nezaretinden Trabzon Vilayetine Şifre 28 Haziran 1331 (11 Temmuz 1915)

24 BOA, *DH. ŞFR*, 54-A / 368 Dahiliye Nezaretinden vilayet ve mutasarrıflıklara şifre 28 Temmuz 1331 (10 Ağustos 1915).

25 "Âher mahallere nakl edilen eşhasın emval ve düyün ve matlûbât-ı metrukeleri hakkında kanun-ı muvakkat" için bkz. *Düstür*, Tertib-i Sâni, Cilt. V, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1336, s. 737-739.

26 "Âher mahallere nakl edilen eşhasın emval ve düyün ve matlûbât-ı metrukisine mütedair 17 Zilka'de 1333 tarihli kanun-ı muvakkatın suver-i icraiyesi hakkında nizamname" için bkz. *Düstür*, Tertib-i Sâni, Cilt. V, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1336, ss. 775-780.

dından, her yerleşim biriminde teşkil edilecek olan ve mahallin en büyük malî idarecisinin başkanlığında vergi, tapu, nüfus ve evkaf dairelerinden birer üyenin katılımıyla oluşturulacak heyetlerden, o mahalde geride kalan mallar, borçlar ve krediler ile ilgili bir cetvelin hazırlanarak, gönderilmesini talep edecekti. Komisyon, bu cetveldeki bilgileri vergi ve tapu kadastro kayıtlarıyla karşılaştırarak, her gayr-i menkulün mevkiinin, kayıt numarasının, değerinin ve sahibinin isminin belirtildiği iki ayrı defter tanzim edecekti²⁷. Defterlerden biri, ilgili kimselerin müracaatına hazır tutulmak üzere tapu kadastro kalemine, diğeri ise o mahallin idare meclisine verilecekti. İdare meclisi her menkul ve gayri menkul için kıymet takdirini yapacak ve buna dair bir mazbata tanzim ederek tasfiye komisyonuna tebliğ edecekti. Komisyonlar nihai olarak bu malları müzayedede usulüyle satacak ve elde edilen geliri sahibi adına mal sandıklarına emaneten bırakacaklardı.

Terk edilen mallar üzerinde alacaklı olduğunu iddia edenler, taleplerini asaleten veya vekâleten iki ay içinde tasfiye komisyonlarına sunacaklardı. Osmanlı ülkesi dışında bulunanlar için bu süre dört ay olarak tespit edilmişti. Alacağı-nı tahsil etmek isteyen kimse, her türlü tebligatın daha hızlı ve kolay ulaşması için komisyonun bulunduğu mahalde bir ikâmetgah gösterecekti. Komisyonlar alacaklıların dilekçelerini kabul ederek kaydedecek, ardından borçlunun mevduatının ve borçlarının bir bilançosunun çıkararak, iki nüsha halinde mazbatalar tanzim edecekti. Nüshalardan biri herkesin görebileceği yerlere asılarak ilgililerin bilgi sahibi olmaları sağlanacak, diğeri ise mahallin bidayet hukuk mahkemesine intikal ettirmek üzere müdde-i umumiye teslim edilecekti. Alacaklı kimse bu listelerdeki bilgilere 15 gün içinde itiraz edebilecekti. Bidayet hukuk mahkemesi bu 15 günlük sürenin bitiminde, müdde-i umumi, var ise itiraz sahibi, alacaklı kimse ve de tasfiye komisyonu başkanının hazır bulunduğu bir oturumda konuyu görüşecekti. Mahkeme heyeti taraflardan gerekli bilgileri aldıktan sonra, nihai kararını verecekti. Bu karar kesin olup, temyiz yolu kapalıydı. Görüldüğü üzere bütün bu düzenlemeler ile Osmanlı Hükümeti, metruk vaziyetteki menkul ve gayri menkullerin korunmasını ve sahipleri zarara uğratılmaksızın satışını, oldukça sağlam temeller üzerine oturtmuş oluyordu²⁸.

27 Bu defterlerin kayıt esasları için bkz. *Düstür*, Tertib-i Sâni, Cilt. V, Dersaadet 1336, ss. 780-787. ve *Emlak ve Borç Komisyonlarınınca Tutulacak Defterin Sureti Kaydını Mübeyyin Târifname*, Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1339.

28 Ermenilerden geriye kalan mallar, krediler ve borçların idaresi hususunda Osmanlı Devleti'nin almış olduğu idari ve hukukî tedbirleri "yağmanın meşrulaştırılması" şeklinde yorumlayan bir çalışma için bkz. Hilmar Kaiser, "1915-1916 Ermeni Soykırımı Sırasında Ermeni Mülkleri, Osmanlı Hukuku ve Milliyet Politikaları", *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye'de Etnik Çatışma*, Der. Erik Jan Zürcher, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Konu ile ilgili kanun ve nizamnamelerin taşraya tebliği ile birlikte, Emval-i Metruke Tasfiye Komisyonlarının da teşkiline başlandı. Nitekim 16 Kasım 1915'de Tekfurdağı, 25 Aralık 1915'de Kayseri, 17 Ocak 1916 Bitlis Tasfiye Komisyonları faaliyet sahasındaydı²⁹. Ocak 1916'ya kadar toplam 33 Emval-i Metruke Tasfiye Komisyonu teşkil edildi³⁰. Komisyonlar sorumluluk bölgelerinde yukarıda belirtilen kanun ve talimatnameler dairesinde muameleleri yürütürken, Dahiliye Nezareti de eş zamanlı olarak gazete ilânlarıyla, komisyonların nerelerde kurulduğu ve hak talebinde bulunanların takip edecekleri usuller hakkında bilgilendirme yapmaktaydı³¹.

Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın Emval-i Metrukeden Alacak Tahsili Hususundaki Talepleri ve Diplomatik Kriz

Osmanlı Devleti'nin ülke içinde emniyet ve asayişini sağlamaya yönelik, Ermeni sevk ve iskânı uygulamasına müttefiklerin ilk tepkisi olumsuz nitelikte değildi. Gerek Alman elçisi Wangenheim ve gerekse Avusturya elçisi Pallavicini Osmanlı Hükümeti'yle yaptıkları yazışmalarda sevk ve iskânı, Osmanlı hukuku sınırları içerisinde alınmış bir idarî tedbir olarak nitelemekte, buna karşılık sadece, İtilaf Devletlerince aleyhte propaganda unsuru olarak kullanılabilir bazı "aşırılıkların" engellenmesini talep etmekteydiler³².

Bu şekilde iyi niyete dayanan müttefikler arası ilişkiler, 1915 yazı ortalarına kadar devam etti. Ancak 4 Temmuz 1915'te Wangenheim'in³³ ve 26 Ağustos 1915'te Pallavicini'nin³⁴ Osmanlı Hükümeti'ne verdikleri notalar ilişkilerin geri-

29 *Sabah*, 20 Kanun-ı Sâni 1331 (02 Şubat 1915), s. 2.

30 Bu tasfiye komisyonları şunlardır: Adana, Cebel-i Bereket, Kozan, Bursa, Gemlik, Bilecik, Yozgat, Ankara, Samsun, Ordu, Trabzon, Sivas, Merzifon, Tokat, İzmit, Adapazarı, Eskişehir, Sivrihisar, Kayseri, Develi, Halep, Maraş, Antakya, Konya, Erzurum, Bitlis, Mamuretül-aziz, Diyarbakır, Niğde, Karahisar-ı sahib, Tekfurdağı, İstanbul ve Urfa Emval-i Metruke Tasfiye Komisyonu. *İkdam*, 19 Kanun-ı Evvel 1331 (01 Ocak 1915), s. 2. ; *Sabah*, 21 Kanun-ı Evvel 1331 (3 Ocak 1915), s. 3.

31 *İkdam*, 19 Kanun-ı Evvel 1331 (1 Ocak 1915), s. 2. ; *Sabah*, 21 Kanun-ı Evvel 1331 (3 Ocak 1915), s. 3.

32 Trumpener, *Germany and Otoman...*, ss. 200-206.

33 BOA, HR. SYS., 2873 / 5 Alman sefaretinden Osmanlı sadaretine memorandum 4 Temmuz 1915. ; Trumpener, *Germany and Otoman...*, s. 213-214. Ekim 1915 sonuna kadar Almanya'nın İstanbul elçiliği görevini yürüten Wangenheim'in ölümünden sonra bu göreve sırasıyla, Ekim 1916'ya kadar Graff Wolff Metternich, Ağustos 1917'ye kadar Kühlmann ve son olarak da savaş sonuna kadar Bernstoff yürütmüşlerdir. Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü*, İstanbul: Kayihan Yayınları, 1990, ss. 157-159.

34 BOA, HR. SYS. 2880 / 15 Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine tezkire 18 Ağustos 1331 (31 Ağustos 1915). Markgraf Johann Pallavicini 1906-1918 yılları arasında İstanbul'da Avusturya-Macaristan elçiliği görevini yürütmüştür. Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü...*, s. 41.

leceği hususunda bazı ipuçları vermekteydi. Nitekim bu notalarda ortak bir dil kullanılarak, Ermenilerin sevk ve iskânı sonrasında Osmanlı topraklarındaki bazı Alman ve Avus.-Mac. ticarî müesseselerinin maruz kalacağı muhtemel zararlara dikkat çekilmekteydi. Sefirler, Ermenilerle ticarî ilişki içerisinde bulunan bu işletmelerin, sevkîyat sonrasında alacaklarını tahsil etmekte büyük sıkıntı yaşayacağını dile getirmekteydiler. Alacaklar için yegâne teminat oluşturan Ermenilere ait depo ve mağazaların Osmanlı Hükümeti tarafından mühürlendiğini ifade eden sefirler, bundan dolayı şirketlerin tahsilat yapamadıklarını ve zamanla içerideki malların bozulmasıyla, zararın daha da artacağını belirtmekteydiler. Hatta Pallavicini buna önlem olmak üzere, bu depo ve mağazalar ile, içerideki eşyaların Anadolu'da şubeleri bulunan bir banka vasıtasıyla idare edilmesini önermekteydi. Dahiliye Nezareti ise bu notalara cevap teşkil edecek bir muhtıra hazırlayarak, 20 Temmuz 1915'te Sadarete takdim etti. Muhtıradan, 1914 Haziran'ından itibaren Ermenilerin Osmanlı Devleti aleyhindeki silahlanma faaliyetleri, casusluk eylemleri ve isyanları birer birer anlatıldıktan sonra, alınan idarî tedbirlerin gerekliliği ifade edilmekte ve bu düzenlemelerin hem sevk edilen Ermenilerin, hem de yabancı iktisadî işletmelerin zararına olmayacağı belirtilmekteydi³⁵.

13 Eylül 1915'de Almanya Sefareti, Osmanlı Hariciye Nezareti'ne, Ermenilerden geriye kalan malların ve borçların idaresinden memnuniyetsizliği ifade eden bir nota daha verdi³⁶. Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren Alman iktisadî kuruluşlarının Osmanlı ekonomisine sağladıkları katma değerden bahsedilerek başlanan notada, bu müesseselerin başka bölgelere sevk ve iskân edilen Ermenilerde kalan borçlarını tahsil edemedikleri dile getirilerek, geride kalan malların satışında keyfî tutum sergilendiği iddia edilmekteydi. Notanın son paragrafında bu iddialar daha da keskinleşmekte, geride kalan mallar ile ilgili Osmanlı Hükümetinin aldığı idarî önlemlerin ve bu önlemlerin uygulanmasında yerel makamların izledikleri yöntemlerin yasal olmadığı belirtilmekteydi. İstanbul'da soğuk düş etkisi yaratan bu nota, hükümet çevrelerinde tartışılarsun, bu kez Avus.-Mac. Sefareti 21 Eylül 1915'de aynı paralelde bir nota verdi³⁷. Pallavicini, Avus.-Mac. iktisadî işletmelerinin de tıpkı Almanlar gibi Ermenilerde kalan borçlarını tahsil edemediğini ifade ederek, amacının sadece kendi vatandaşlarının zararlarını tazmin olduğunu ve bu teşebbüsünün Osmanlı iç işlerine müdahale şeklinde algılanmaması gerektiğini belirtmekteydi. 26 Ağustos 1915 tarihli notadaki Er-

35 BOA, HR. SYS. 2873 / 5 Almanya sefaretine tevdi olunmak üzere kaleme alınan muhtıranın tercümesi 7 Temmuz 1331 (20 Temmuz 1915).

36 BOA, HR. SYS. 2873 / 5, 6358 Sayılı ve 13 Eylül 1915 tarihli Almanya Sefareti notası.

37 BOA, HR. SYS. 2873 / 5, 3118/202 Sayılı ve 21 Eylül 1915 tarihli Avusturya-Macrıstan Sefareti notası.

menilerden geriye kalan borçların ve bunların karşılığı olabilecek malların bir banka vasıtasıyla idare edilmesi önerisini yineleyen Pallavicini, 4.697.211 frank civarındaki Avus.-Mac. iktisadî işletmelerinin alacaklarının tazmin edilememesi durumunda tüm sorumluluğun Osmanlı Devleti'ne ait olacağı uyarısında bulunmaktaydı.

13 Eylül tarihli Alman ve 21 Eylül tarihli Avus.-Mac. notalarına karşı Osmanlı Hükümeti'nin cevabı gecikmedi³⁸. 9 Ekim 1915'de müttefik sefaretlerine gönderilen muhtırada, öncelikle söz konusu iki notanın Osmanlı iç işlerine müdahale olarak değerlendirildiği belirtildi ve Osmanlı vatandaşlarının bir kısmını ilgilendiren önlemlerin, ülkede ikamet etmekte olan yabancıların çıkarlarına kaçınılmaz olarak zararlar verecek bile olsa, bunun diplomatik girişim konusu olamayacağı'nın altı kalın çizgilerle çizildi. Ülkesinde güvenliği ve asayişini sağlamakla yükümlü her hükümetin, patlak veren bir isyan hareketini kalıcı bir şekilde bastırmak için gerekli önlemleri almasının evrensel hukuk prensipleri arasında bulunduğu hatırlatılarak devam edilen muhtıra, Hükümetçe gerekli tedbirlerin alındığı, sevk edilen Ermeniler ve bunlardan alacağı bulunan kişi ve kurumların haklarının korunacağı teminatıyla son bulmaktaydı.

Osmanlı başkentinde karşılıklı notalar taraflar arasında gelip giderken, Anadolu'nun güney bölgelerinde, bu notalara konu olan mesele ile ilgili bir takım ilginç gelişmeler yaşanmaktaydı. Temmuz 1915 itibarıyla Adana ve Mersin'de faaliyete başlayan Emval-i Metruke Komisyonları, kendi sorumluluk bölgelerinde, kanun ve talimatnameler uyarınca geride kalan dükkân, depo, ev gibi gayri menkulleri mühürleyerek, içindeki eşyaların sayımını yapmak ve korumak üzere çalışmalar yürütmekteydi³⁹. 28 Eylül 1915'e gelindiğinde, Deutsche Orient Bank Adana şubesi, Ağazaryan adlı Ermeniden alacağı olduğu iddiasıyla, ona ait depo ve evin mühürlerini bozarak içerideki mallara gelişigüzel el koymak teşebbüsünde bulundu⁴⁰. Bunun üzerine komisyon, Ağazaryan'a ait malları koruma altına almak üzere harekete geçti ve söz konusu şahsa ait depo ve evde sayım-kayıt çalışmalarına başladı. Tam bu sırada adamlarıyla depoya gelen Deutsche Bank Adana şubesi müdürü Garvel, komisyon memurlarını hırsızlıkla itham ederek, görevle-

38 BOA. HR. SYS. 2873 / 5 Almanya ve Avusturya-Macaristan sefaretlerine muhtıra 26 Eylül 1331 (9 Ekim 1915).

39 BOA. HR. SYS. 2881 / 11 Adana Emval-i Metruke Komisyonundan alınan 29/30 Teşrin-i Evvel 1331 telgrafın sureti.

40 Cumhuriyet Arşivi (CA), 272.12 / 36.11.2 Adana Vilayeti'nden Dahiliye Nezaretine tezkire 21 Teşrin-i Evvel 1331 (3 Kasım 1915).

rini yapmalarına engel oldu⁴¹. Deutsche Bank bu eylemiyle 26 Eylül 1915 tarihli kanun-ı muvakkatın uygulanmasına engel olmuş, Osmanlı hukukunu hiçe sayarak Ermenilerden alacaklarını keyfi bir iradeyle tahsil etme yoluna gitmişti. Olay kısa sürede Dahiliye Nezareti'ne intikal ettirilerek, soruşturma açıldı. Soruşturma neticesinde Garvel, Osmanlı iç işlerine müdahale etmek suçuyla mahkemeye sevk edildi⁴².

Almanya Sefareti 5 Ekim ve 16 Kasım 1915 tarihlerinde iki nota daha kaleme alarak, Osmanlı hükümetinden bir takım ek taleplerde bulundu. Söz konusu notalarda, tıpkı daha öncekilerde olduğu gibi, 26 Eylül tarihli kanun ve 8 Kasım tarihli nizamnamenin, ciddi kayıplarla karşı karşıya bulunan Alman işletmelerinin zararlarını karşılayamadığını tekrarlayarak, mevcut kanunî düzenlemelerde değişiklik yapılması istenmekteydi. Öncelikle, yer değiştiren kişilerden alacaklı olanlara başvurularını yapmak üzere verilen iki ve dört aylık sürelerin uzatılmasını talep eden⁴³ Alman sefiri, bunun yanı sıra, geride kalan malların satılana kadar kullanım hakkının, iflas tehlikesi ile karşı karşıya bulunan alacaklı Alman işletmelerine bırakılmasının uygun olacağını ifade etmekteydi⁴⁴.

Avusturya-Macaristan sefareti ise 23 Ekim 1915'de Alman notalarındaki esasları içeren bir nota daha kaleme aldı⁴⁵. Burada da yine Osmanlı Hükümetince alınan tedbirlerin, Avus.-Mac. işletmelerinin zararlarını karşılamadığına dikkat çekilmekte, başvuru için verilen iki ve dört aylık sürelerin yetersiz olduğu ifade edilmekteydi. Sefaret, 26 Eylül tarihli kanunu dikkatle incelediklerini belirterek, kanunun 2, 3, 5 ve 7. maddeleri ile getirilen satış işlemlerinin hukukî bir nitelik taşımadığı ve bir anlamda alacaklıları cezalandırdığı savını ileri sürmekteydi. Özellikle 7. madde ile, geride kalan bütün mallar üzerinde mahkemeler ve resmî dairelerce konan haciz işlemlerinin kaldırılmasının, evrensel hukukun bilinen temel prensipleriyle taban tabana zıt olduğu belirtilmekteydi. Pallavicini son olarak, bütün bu düzenlemelerin rafa kaldırılarak, savaş yılları boyunca geçici önlemlerle yetinilmesi ve barışı müteakiben söz konusu alacakların topluca tasfiyesini önermekteydi.

41 CA. 272.12 / 35.7.11 Adana Emval-i Metruke Komisyonu Riyasetinden Dahiliye Nezaretine şifre 31 Teşrin-i Evvel 1331 (13 Kasım 1915).

42 BOA. HR. SYS. 2881 / 11 Almanya Sefaretinden Osmanlı Hariciye Nezaretine tahrir-i şifahi 18 Ekim 1915.

43 BOA. HR. SYS. 2873 / 5, 8102 sayılı 5 Ekim 1915 tarihli Alman notası.

44 BOA. HR. SYS. 2873 / 5, 8972 sayılı 16 Kasım 1915 tarihli Alman notası.

45 BOA. HR. SYS. 2873 / 5, 3498/222 sayılı ve 23 Ekim 1915 tarihli Avusturya-Macaristan sefareti notası.

Sait Halim Paşa Hükümeti, devletin iç işlerini ilgilendiren bir konuya müdahale mahiyetindeki bütün bu notalara, 22 Aralık 1915 tarihli sert bir muhtıra ile karşılık verdi⁴⁶. Muhtıradaki öncelikle, Osmanlı topraklarındaki isyanları bastırma üzere alınan zorunlu önlemlerin, daha önce belirtildiği üzere yabancıların çıkarlarına kaçınılmaz olarak zarar verecek bile olsa, diplomatik girişim konusu olamayacağı kesin bir dille ifade edildi. Ardından yabancı iktisadî işletmelerin iddia edilen zararlarından Osmanlı Hükümetinin sorumlu tutulamayacağı belirtilerek, “eğer Almanya ve Avus.-Mac. bu zararları tazmin etmek istiyorsa, öncelikle Ermeni ayaklanma hareketini provoke eden devletler nezdinde teşebbüste bulunmalıdır” şeklinde bir ifadeyle, iki devletin taleplerinin geçersizliği dile getirildi. Yine ayrıca, alacaklıların başvurusu için öngörülen iki ve dört aylık sürelerin yeterli olacağı, bu süreyi geçirenlerin de genel hukukî süreçleri takip ederek, alacaklarını tahsil etme haklarının bulunduğu ifade edildi. Muhtıradaki son olarak, Osmanlı Devleti’nin her bağımsız devlet gibi yasa koyma hakkına sahip olduğu ve olağanüstü şartların ürünü olan bu kanunun incelenmesinin ve esaslarının eleştirilmesinin kabul edilemeyeceğinin altı çizildi.

Osmanlı Devleti’nin bu sert notası üzerine Almanya’nın konu ile ilgili başka bir teşebbüsü tespit edilememekle birlikte, Avusturya-Macaristan’ın, aynı türden eleştirilerine daha yumuşak ifadelerle bile olsa devam ettiği görülmektedir. Nitekim Pallavicini, 11 Şubat 1916’da Hariciye Nezareti’ne gönderdiği notada⁴⁷, amacının Osmanlı iç işlerine karışmak olmadığını, tam tersine Ermeni isyanlarına karşı alınan tedbirleri hak olarak gördüklerini ifade etmekle birlikte, önceki notalarda olduğu gibi mevcut düzenlemelerin alacak haklarını koruyamadığı, bir çok aksaklıkları beraberinde getirdiği iddiasını yinelemekte, kendi vatandaşları için yeni bir kanunî düzenlemeye ihtiyaç bulunduğunu dile getirmekteydi. Anlaşılana 22 Aralık 1915 tarihli Osmanlı notasındaki sert uyarılar Almanları konu ile ilgili teşebbüslerinden vazgeçirdiği gibi Avus.-Mac. sefirinin de yumuşamasına sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti bu son Avus.-Mac. notasına karşı 3 Nisan 1916’da bir nota daha kaleme aldı⁴⁸. Avus.-Mac. sefirinin iddialarının tümüyle geçersiz olduğu ve Avus.-Mac. vatandaşlarının da Osmanlı ülkesinde bulunan diğer yabancılar gibi aynı hukuk kurallarına tabi olduğu ve ayrıcalık sağlanamayacağı belirtilen notada,

46 BOA. HR. SYS. 2873 / 5, Almanya ve Avusturya-Macaristan sefaretlerini muhtıra 22 Aralık 1915.

47 BOA. HR. SYS. 2873 / 5, 489/32 sayılı ve 11 Şubat 1916 tarihli Avusturya-Macaristan notası.

48 BOA. HR. SYS. 2873 / 5, Avusturya-Macaristan sefaretini bilgilendirme yazısı 21 Mart 1332 (3 Nisan 1916).

bundan böyle bu konuyla ilgili hiçbir devletin diplomatik girişiminin kabulünün mümkün olmayacağı kesin bir dille ifade edildi.

Bu tarihten sonra Pallavicini Aralık 1916⁴⁹ ve Mart 1917⁵⁰ tarihlerinde, kendi vatandaşlarının alacaklarına dair çekincelerini ifade eden kısa notalar göndermişse de, Osmanlı Devleti kendi hükümlerinden olan yasa koyma hakkını ortadan kaldırma anlamı taşıyan bu tür itirazları kabul etmedi⁵¹.

Sonuç

1. 1915'te Ermenilerin sevk ve iskânı uygulaması, Osmanlı Devletini askerî ve idarî açılardan olduğu kadar, sosyal ve ekonomik açılardan da önemli ölçüde etkilemiştir. Ekonomik etkilerin bir boyutu, sevke tabi tutulan Ermenilerin Almanya ve Avus.-Mac. devletlerinin Anadolu'daki iktisadî teşekkülleri ile olan ticarî münasebetleri üzerinedir.
2. Bu teşekküllerin Ermenilerde kalan alacaklarının tazmini hususunda, Almanya ve Avus.-Mac. devletlerinin Osmanlı Hükümetinden bir takım taleplerde bulunması, müttefikler arası ilişkilerde ciddi sayılabilecek diplomatik krizlerden birini oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin müttefikleri, alışkanlıklarının bir ürünü olsa gerek, alacaklarının tazmini hususunda bir üst makam gibi davranmış, konu ile ilgili idarî ve hukukî düzenlemeleri tanımak ve uygulamak hususunda ayak diremiş, bunların tadili için girişimlerde bulunmuştur. Ancak İttihat ve Terakki iktidarı, ilgili devletlerin girişimlerini iç işlerine müdahale gerekçesiyle reddetmiş, eşitler arası bir ittifakın üyesi olduğunu taraflara hatırlatmıştır.
3. Mesele her ne kadar müttefikler arası ilişkileri koparacak, ittifakı ortadan kaldıracak bir mahiyet almamışsa da, taraflar arasında ciddi anlamda bir güven erozyonuna sebebiyet vermiştir. Mart 1917 itibariyle Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleriyle "ayrı barış" girişimlerine teşebbüs etmesinin sebeplerinden biri de, bu güven erozyonu olsa gerektir.

49 BOA. HR. SYS. 2873 / 5, 3960/241 sayılı ve 4 Aralık 1916 tarihli Avusturya-Macaristan notası.

50 BOA. HR. SYS. 2873 / 5, 887/80 sayılı ve 12 Mart 1917 tarihli Avusturya-Macaristan notası.

51 BOA. HR. SYS. 2873 / 5, Avusturya-Macaristan sefaretini bilgilendirme yazısı 13 Şubat 1332 (26 Şubat 1917).

HR. SYS. 2973/5 6358 Sayılı (13 Eylül 1915) Sözlü Nota

Almanya Elçiliği, 3 Temmuz Tarihli muhtırasının son paragrafına atıfta bulunarak bir kez daha Osmanlı İmparatorluğu Hükümetinin dikkatini, Osmanlı İmparatorluğunun bazı taşra bölgelerindeki Ermeni nüfusun kitleler halinde veya ülkenin ticaret ve sanayisinde için önemli bir yer tutan başkentli Ermenilerin sevk edilmesiyle Alman çıkarlarının uğradığı zararlar üzerine çekmek onurunu taşımaktadır.

Başlıca ilgili Alman kuruluşları Deutsche Bank, Deutsche Orient Bank, Deutsche-Levantinische ve Fankhaenel&Schifner Mersin Ticaret Odası'nın sadece Adana vilayetinde tarım ve ticaretle uğraşan Ermenilerden farklı alanlardaki alacakları risklerinin 57.000 bin Türk lirasına ulaştığını sundukları bir hesap cetveli ile ortaya koymaktalar. Bab-ı Ali, Alman banka ve ticari kuruluşlarının bu yörelerdeki sanayi ve ticaretin gelişmesi için verdiği destek kredilerini bilmiyor olmalı; sadece bir örnek vermek gerekirse Adana vilayetindeki pamuk üretimi yılda ancak 40. 000 balya iken, bizzat Deutsche-Levantinische Baumwoll Gesellschaft harcadığı çabalarla ve Deutsche Orient Bank'ın sağladığı ticari kolaylıklar sayesinde yılda 100. 000 balya rakamına ulaştı.

Sevk edilen kişilerin taşınır ve taşınmaz mallarını yerel idare elinde tuttuğu için, alacaklıların Ermenilerin kendilerine olan toplam borçlarını geri alabilmek için koruyucu önlemler almaları imkansız oldu. Öte yandan, yetkililerin Ermenilerin mallarının tasfiyesi konusunda yürüttükleri süreç ve özellikle gayri menkullerin satışında diğer kesimleri hariç tutarak nüfusun sadece belli bir kesiminin dikkate alınması ve çok düşük fiyatlara satış yapılması nedeniyle elde edilecek aktifin bu mallarla garanti edilen borçların sadece küçük bir kısmını karşılayacağı tahminini ortaya koymaktadır.

Ermenilerin sevk edildiği her yerde az veya çok keyfi olarak yürütülen bu süreçte, Alman bankaları veya ticaret odaları, Ermeni tüccarlar aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu içerisinde gerçekleştirdikleri ticaretten sağladıkları gelirlerin büyük bir kısmını yada tamamını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlar.

Alman ticaretinin zararı sadece Anadolu ile olan ticaretiyle sınırlı değil, Osmanlı İmparatorluğunun ithalat ve ihracat ticaretinin başlıca araçları olan çok sayıda müşteri kaybı İstanbul'la olan ticarete de yıkıcı zararların hissedilmesine neden oldu. İstanbul'daki çok sayıda Ermeni tüccarların sevk edilmeleri, ülke içerisindeki karışıklıkları müteakiben ticaret dünyasında baş gösteren tedirginliği daha da arttırdı.

Daha önce söylenenleri desteklemek amacıyla, İstanbul'daki iki Alman bankasının kendilerine sunduğu ve söz konusu olay nedeniyle durumlarında meydana gelen zararın açıklandığı hesap dökümlerini özet olarak Babı Ali'ye iletmekte sakınca görülmemektedir. Bu dökümlerin içeriği özel olduğu kadar resmi başka kaynaklardan edinilen bilgilerle de doğrulandı.

Bu durumda, Almanya Elçiliği, yönetim ve yasalar zamanında müdahale etmezse Anadolu'dan Ermenilerin sevk edilmelerinin sonucu oluşan ticari işlerdeki komple düzensizliğin önüne geçmek ve durdurmak için Osmanlı Hükümetinin ne gibi önlemleri almayı planladığını Babı Ali'ye sorma onurunu taşımaktadır.

Tehlikedeki Alman çıkarlarına gelince; Elçilik, Ermeni müşterilerine karşı Osmanlı Hükümetinin aldığı idari önlemler ve bu önlemlerin uygulanmasında taşradaki yerel makamların izledikleri illegal süreçlerden dolayı Alman ticaretinin direkt olarak gördüğü bütün zararlardan Osmanlı Hükümetini sorumlu tutacağını bildirme zorunluluğu duymaktadır.

Kaiserlich
Deutsche Botschaft.

Péra, le 13 septembre 1915.

J.Nr. 6358.

2 annexes.

Note Verbale.

En se référant au dernier paragraphe de son memorandum du 3 juillet l'Ambassade d'Allemagne honneur d'attirer encore une fois l'attention du Gouvernement Impérial sur le grave préjudice qui est causé aux intérêts Allemands par l'expulsion en masse de la population Arménienne dans certaines provinces de l'Empire où des capitaux Allemands sont engagés pour des montants considérables dans le commerce et l'industrie du pays.

Ainsi il résulte d'un relevé présenté par les principaux intéressés, la Deutsche Bank, la Deutsche Orient Bank, la Deutsch-Levantinische Baumwoll Gesellschaft et la maison de commerce Fankhaenel & Schifner de Mersine, que dans le seul vilayet d'Adana leurs risques en différentes créances envers des propriétaires cultivateurs et commerçants Arméniens s'élèvent à la somme de 57 000 Livres turques. La Sublime Porte n'ignore pas le concours que les établissements de banque et de commerce Allemands ont prêté au développement du commerce et de l'industrie dans ces parages; pour n'en citer qu'un exemple la production du coton dans le vilayet d'Adana qui, dans le passé était à peine de 40 000 balles par an, vient d'atteindre le chiffre de 100 000 balles grâce surtout aux efforts déployés par la Deutsch-Levantinische Baumwollgesellschaft et aux facilités que le commerce a trouvées auprès de la

Au
Ministère Impérial Ottoman
des Affaires Etrangères
Sublime Porte.

Deutsche

Deutsche Orient Bank.

Le gouvernement local ayant saisi les biens meubles et immeubles des personnes déportées, il a été impossible aux créanciers de prendre des mesures conservatoires pour assurer la rentrée des sommes qui leur sont dues par les Arméniens. D'autre part, la façon dont les autorités procèdent à la liquidation des biens des Arméniens, et surtout à la vente des immeubles qu'on ne cède qu'à certaines classes de la population à l'exclusion des autres et à des prix dérisoires, fait prévoir que l'actif réalisé de ce chef ne couvrira qu'une faible partie des dettes qui étaient garanties par ces biens.

La même procédure plus ou moins arbitraire ayant été employée partout où les Arméniens ont été déportés, les banques et maisons allemandes se voient menacées de perdre la plus grande partie, si ce n'est la totalité des sommes qu'elles ont engagées dans le commerce avec l'intérieur par l'entremise de négociants Arméniens.

Mais les pertes du commerce Allemand ne se bornent pas aux relations avec l'Asie Mineure; la place de Constantinople ne tardera pas de se ressentir des suites désastreuses qu'aura la disparition d'une nombreuse clientèle et de ceux qui étaient les principaux intermédiaires du commerce d'importation et d'exportation dans l'intérieur. La déportation de plusieurs négociants Arméniens de notre place n'a fait qu'augmenter le malaise général qui régnait dans le monde commercial de la capitale à la suite des nouvelles de l'intérieur.

À l'appui de ce qui précède l'Ambassade se permet de communiquer à la Sublime Porte en extrait

les

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

les exposés que les deux Banques Allemandes de notre ville viennent de lui présenter et dans lesquels leur situation par rapport aux événements en question est expliquée en détail. Le contenu de ces exposés est confirmé par les renseignements puisés d'autres sources, tant officielles que privées.

Dans ces circonstances l'Ambassade d'Allemagne a l'honneur de demander à la Sublime Porte quelles mesures le Gouvernement Ottoman compte prendre pour prévenir et arrêter un désarroi complet des affaires commerciales qui sera la conséquence de l'expulsion^{et} de l'expropriation des Arméniens de l'Asie Mineure, si l'état et la législation n'interviennent pas à temps.

Quant aux intérêts Allemands en jeu, l'Ambassade est obligée de déclarer dès-à présent qu'elle doit rendre responsable le Gouvernement Ottoman de tous les dommages causés directement au commerce Allemand par les mesures administratives que le Gouvernement Ottoman a décrétées contre sa clientèle arménienne, et par les procédures illégales que les autorités locales en province ont employées dans l'exécution de ces mesures.

HR. SYS. 2873/5 21 Eylül 1915 Tarihli Sözlü Nota

Başkent ve taşranın önemli merkezlerindeki bir kısım Ermeni tüccarlara karşı alınan idari önlemler gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı bölgelerindeki Ermeni nüfusun toplu olarak sevk edilmesi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni tüccarlardan önemli alacaklarını savaş başladığından buyana alamayan Avusturya ve Macaristanlı sanayici ve bankacıları büyük ölçüde endişelendirdi.

Sanayicilerin Türkiye ile olan ticari menfaatlerinden yoksun kalma korkusu, alacaklarının tehlikeye düştüğünü gören bankaların endişesi, Ermeni sigortalı müşterilerinin çoğunun toplu güçünden dolayı Avusturya ve Macaristanlı sigorta şirketlerinin tedirginlikleri, Avusturya ve Macaristanlı sanayicilerin, tüccarların ve şirketlerin çok sayıda hak iddialarına neden oldu.

İmparatorluk-Krallık Elçiliği birçok girişimde bulunarak, Ermeni nüfusa karşı alınan önlemler ve özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun taşra bölgelerinden kitleler halinde sevk edilmeleri sonucunda Avusturya ve Macaristanlıların uğradıkları ciddi zararlar üzerine Osmanlı Hükümetinin yüksek dikkatini çekmek istemiştir.

Avusturya ve Macaristanlı alacaklıları tehdit eden kayıplar, özellikle taşrada sevk edilen Ermenilerin taşınır ve taşınmaz mallarının satışında izlenen yöntemden doğacak nedenlerle önemli ölçüde artma riskiyle karşı karşıyadır.

Bu durum karşısında çökmek üzere olan Avusturya-Macaristan ticareti ve sanayisinin kayıplarını azaltmak amacıyla İmparatorluk-Krallık Elçiliği, taşralarda şubeleri bulunan bir banka aracılığı ile sürgün edilen Ermenilerin mallarını yönetme fikrini Osmanlı Hükümetine tavsiyelerinin bulunduğu bir raporla Sayın Başbakana geçen 26 Ağustos da sundu.

Sevk edilen nüfus karşısında yerli ve yabancı alacaklıların çıkarlarını korumak için önlemler alınması aciliyet taşımasına karşın, Osmanlı Hükümetinin bu konuyla ilgili düşüncelerinin yer aldığı hiç bir yazı bugüne kadar İmparatorluk ve Krallık Elçiliğine ulaşmadı.

İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, yerlerinden sevk edilen kişilerin mallarının zorunlu yönetimini öngören bir Osmanlı yasası olup olmadığını bilmiyor: fakat elçilik olağanüstü güncel koşullar karşısında raporda önerdiği önlemlerin önemli olduğu fikrini taşımaktadır; zaten Osmanlı Hükümetinin geçici bir yasa çıkara-

rak alacaklıların çıkarlarını korumak amacıyla alınacak önlemleri temel ilkelere bağlaması kolay olacaktır.

Yer değiştiren Ermenilerin mallarını muhafaza etmek ve Avusturya ve Macaristanlı alacaklıların çıkarlarını korumak için şimdiye kadar Osmanlı yetkililerince hiçbir yasal düzenleme yapılmadığından, bugünden itibaren İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, Ermeni nüfusuna karşı Osmanlı Hükümetinin resmen ilan ettiği önlemler nedeniyle Avusturya ve Macaristan ticaret ve sanayisinin gördüğü tüm zararlardan zorunlu olarak Osmanlı Hükümetini sorumlu görmektedir.

İmparatorluk ve Krallık Elçiliği elbette ülkenin iç işlerine karışmayı düşünmemektedir; ancak elçilik, Osmanlı Hükümetinin Ermeni nüfusa karşı aldığı önlemlerden dolayı ortaya çıkan durum sonucunda kendi vatandaşlarının uğradığı zararlar karşısında Osmanlı Hükümetini uyarma görevi olduğuna inanmaktadır.

Avusturya ve Macaristanlı sanayi, banka ve sigorta şirketleri, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde başlıca ticari unsurlardan birini oluşturan Ermeni nüfusun kitleler halinde sevk edilmesinden ciddi boyutta etkilenmiş durumdadır.

Şayet Avusturya ve Macaristanlı sanayiciler ve kuruluşlar, sevk edilmelerden dolayı gelecekteki çıkarlarının kaçınılmaz zararlarını göz önünde bulundurmamak zorunda idiyse, bu durumda sevk edilen kişilerin malları konusunda kuruyucu önlemlerin yokluğu gerekçesiyle tehlikede olan çıkarlarının korunması için kendi hukuklarında haklarını arama yoluna gideceklerdir.

Sonuçta İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, artık işlerini takip edemeyen Ermenilerin alacaklılarını tehdit eden kayıpları mümkün olduğunca önlemek ve azaltmak için ne gibi yasal ve idari düzenlemeler yaptığı hususunda Osmanlı Hükümetinden bilgi edinmek ihtiyacı görmektedir.

Osmanlı Hükümetinin, bu diplomatik süreçte İmparatorluk ve Krallık Elçiliğinin mümkün olduğu ölçüde kendi vatandaşlarının ticari çıkarlarını korumaya yönelik meşru çabasını yüce görüşleri ve hakimiyet duygularından da ilham alarak anlayacağı inancındadır; elçilik, Osmanlı Hükümetine sevk edilen ve artık şahsi veya bir teşebbüs aracılığıyla işlerini takip edemeyecek olan Ermenilerin mallarının mahkeme tarafından belirlenen yasal zorunlu bir kurula devretmesini önermekte bir sakınca görmemektedir.

Şayet Osmanlı Hükümeti, İmparatorluk ve Krallık Elçiliği tarafından telkinde bulunulan bu fikri ilk başta uygulanabilir bulmuyorsa, sürgün edilen Ermenilerin mallarını bir banka aracılığıyla yönettirmek için, var olan kanunlarla bazı durumlar için öngörülen bir zorunlu yönetim biçimi yasası ilave edebilirdi.

Çıkarlarının korunması amacıyla yapılacak işlemler hususunda Avusturya ve Macaristanlı alacaklıların bilgi sahibi olabilmeleri için Osmanlı Hükümeti yasal düzenlemeler konusunda ivedilikle İmparatorluk ve Krallık Elçiliğini bilgilendirdi, elçilik Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na minnetlerini sundu.

Osmanlı Hükümeti söz konusu çıkarların önemini bizzat kendisi kavrasın diye, İmparatorluk ve Krallık Elçiliği Osmanlı İmparatorluğundaki Ermeni tüccarlardan Avusturya ve Macaristanlı ihracatçıların alacaklarının yaklaşık olarak yer aldığı bir listeyi bu notaya eklemekte sakınca görmemektedir. Bu liste sadece acilen saptanabilen alacakları içermektedir ve listede yer alan 4.697.211 Frank Avusturya ve Macaristan sanayisinin Türkiye'deki Ermeni müşterilerindeki toplam alacağını temsil etmekten uzaktır.

Avusturya ve Macaristanlı Banka ve sigorta şirketlerinin alacakları yukarıda zikredilen yekunun çok daha üzerinde olmalıdır.

Ambassade d'Autriche-Hongrie.

Constantinople

Jeniköj, le 21 septembre 1915.

No. 3118/202.

Nota-Verbale.

1 annexe.

L'expulsion en masse de la population arménienne dans certaines provinces de l'Empire ainsi que les mesures administratives prises contre une série de négociants arméniens dans la capitale et dans les chefs-lieux des provinces n'ont pas manqué d'inquiéter au plus haut degré les industriels et les banques autrichiens et hongrois, qui par suite de l'état de guerre n'ont pas pu, jusqu'à présent, recouvrer leurs créances considérables envers les négociants arméniens dans l'Empire Ottoman.

La crainte des industriels de se voir frustrés des bénéfices de leur commerce avec la Turquie, l'inquiétude des banques qui voient leurs créances compromises, le malaise des compagnies d'assurance autrichiennes et hongroises qui assistent à l'exode de la plupart de leurs assurés arméniens ont donné lieu à des nombreuses réclamations de la part d'in-

./.

AU MINISTERE IMPERIAL OTTOMAN DES AFFAIRES ETRANGERES

CONSTANTINOPLE.

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

Imp. et Royale relativement aux intentions du Gouvernement Impérial de ce chef.

L'Ambassade Imp. et Royale n'ignore pas que la législation ottomane ne prévoit pas le cas d'une administration forcée des biens de personnes expulsées de leur domicile; mais elle est d'avis que les circonstances extraordinaires actuelles auraient justifié les mesures proposées dans l'aide-mémoire; d'ailleurs il aurait été facile au Gouvernement Impérial de créer par une loi provisoire les bases pour les mesures à prendre dans l'intérêt des créanciers.

Vu que jusqu'à présent aucune disposition n'a été prise par les autorités ottomanes pour conserver les biens des arméniens expulsés et pour sauvegarder les intérêts des créanciers autrichiens et hongrois, l'Ambassade Imp. et Royale se voit dans la nécessité de rendre dès à présent responsable le Gouvernement Ottoman de tout préjudice causé au commerce et à l'industrie autrichiens et hongrois par les mesures décrétées par le Gouvernement Impérial contre la population arménienne.

L'Ambassade Imp. et Royale ne songe certes pas à s'immiscer dans les affaires intérieures de l'Empire; mais elle croit de son devoir de prémunir ses ressortissants ^{contre} les préjudices résultant de la situation créée par les mesures que le Gouvernement Impérial a prises contre la population arménienne.

dustriels, commerçants et sociétés autrichiennes et hongroises.

L'Ambassadeur Imp. et Royal a déjà à plusieurs reprises attiré la haute attention du Gouvernement Impérial Ottoman sur les graves préjudices causés aux intérêts autrichiens et hongrois par les mesures prises par le Gouvernement Impérial contre la population arménienne, ^{et} notamment par leur expulsion en masse de certaines provinces de l'Empire.

Les pertes qui menacent les créanciers autrichiens et hongrois risquent d'être considérablement augmentées par la manière dont ont procédé, surtout en province, à la vente des biens meubles et immeubles des arméniens expulsés.

Dans sa sollicitude d'atténuer autant que possible les pertes que le commerce et l'industrie de la Monarchie ~~est~~ ^{sont} en train d'essuyer en cette occurrence, l'Ambassadeur Impérial et Royal a remis le 26 août dernier un aide-mémoire à Son Altesse le Grand Vézir, dans lequel il suggérait au Gouvernement Impérial Ottoman l'idée de faire administrer les biens des arméniens expulsés par une banque ayant des succursales dans les Provinces.

Quoiqu'il fût urgent de prendre des mesures pour sauvegarder les intérêts des créanciers indigènes et étrangers envers la population déportée aucune communication n'est parvenue jusqu'à ce jour à l'Ambassade

méniens expulsés et ne pouvant plus s'occuper personnellement ou par l'entremise d'un fondé de pouvoirs de leurs affaires.

Si le Gouvernement Imp. ne trouvait pas pratique l'idée suggérée primitivement par l'Ambassade Imp. et Royale de faire administrer les biens des arméniens expulsés par une banque, il faudrait procéder à une espèce d'administration forcée judiciaire à l'instar de celle prévue pour certains cas par les lois existantes.

L'Ambassade Imp. et Royale saurait gré au Ministère Impérial Ottoman des Affaires Etrangères s'il voulait lui communiquer d'urgence les dispositions législatives qu'il aura plu au Gouvernement Impérial de décréter de ce chef, afin que les créanciers autrichiens et hongrois puissent être renseignés sur la nature des démarches à faire pour la sauvegarde de leurs intérêts.

Pour que le Gouvernement Impérial se convainque lui-même de l'importance des intérêts en jeu, l'Ambassade Imp. et Royale se permet d'annexer à cette note une liste approximative des créances des exportateurs autrichiens et hongrois envers les négociants arméniens de l'Empire. Cette liste ne contient que les créances qu'il a été possible de constater à la hâte et la somme y établie de 4,697.211 Francs est loin de représenter la totalité des créances de l'industrie autrichienne et hongroise envers sa clientèle arménienne en Turquie.

Les industriels, les banques et les compagnies d'assurances autrichiennes et hongroises se ressentiront énormément de l'exode en masse de la population arménienne qui constituait un des principaux éléments commerciaux dans l'Empire.

Si les industriels et les institutions autrichiens et hongrois doivent compter avec les inévitables préjudices découlant pour leurs intérêts futurs des expulsions elles-mêmes, ils sont par contre dans leur droit s'ils réclament la sauvegarde de leurs intérêts menacés par le manque de mesures conservatoires à l'égard des biens des déportés.

L'Ambassade Imp.et Royale se voit par conséquent obligée de s'enquérir auprès du Gouvernement Imp. quelles dispositions législatives et administratives il compte prendre pour prévenir et amoindrir, dans la mesure du possible, les pertes qui menacent les créanciers des arméniens ne pouvant plus pourvoir à leurs affaires.

Convaincue que le Gouvernement Impérial dans sa haute sagesse et s'inspirant de ses sentiments d'équité ne verra dans cette démarche que l'expression du désir légitime de l'Ambassade Imp.et Royale de contribuer autant que possible à la sauvegarde des intérêts commerciaux de ses ressortissants, elle se permet de proposer au Gouvernement Imp.de pourvoir d'urgence à l'administration forcée judiciaire des biens des ar-

**HR. SYS. 2881/11 Adana Emval-i Metruke Komisyonundan Alınan
29/30 Teşrin-i Evvel 331 Tarihli Telgrafnamenin Suretidir.**

C. 17 Teşrin-i Evvel 331. Nakledilen Ağazaryan'dan kalmış olan hanenin Deutsche Orient Bankasınca usûlen isticâr edilmemiş olduğu ve merkûmun hicretine kadar mülkünde ikamet ettiği ve bu hane derûnundaki eşyanın birkaç dengi muhtelif eşya-yı ticariyeden ve kısm-ı mühimminin daha evvel nakl olunan Ermeniler tarafından Ağazaryan'a vedia olarak bırakılmış bakır takımı, yatak levazımı, erkek çamaşırı gibi eşya-yı beytiyyeden ibaret bulunduğu ve banka direktörünün akdemce bir günâ müracaatı vaki olmadığı ve vaz' edilen mührü fekk ettirmekle beraber heyete hakaret eylediği ve eşyaya 15 Eylül 331 tarihinde vaziyet edildiği Adana Birinci Tali Komisyonundan bildirilmiş meselenin vilâyetden tafsîlen arz olduğu sûrette tahaddüs ve cereyan ettiği anlaşılmış olmağla arz olunur.

آغا ایوان مدوڈ و قوسونده آنا نه ۲۹ لردون
بایجی قورقاندی عورند.

کتابخانه مجلس شورای اسلامی
موی
شماره

ع. ۱۷ لردون ایج نقل ایجه آغا زبانه قلمسه اولر خاتمه روی اوربات مانده اولر
ایچی ایلمسه اولدی و قورقاندی لجه قند مقدده امانت ایچی و بوجانه درونده کاشانه
برقاج و کج مختلف ایچی بیرونه و قلمسه ده اول نقل اولونه ارسید طقدنه آغا زبانه
ورده اولرجه برانسه باق طاقی - بانه لوانی ارکاج چی سورجی ایچی بیله عیاش
بولدی و بانه درکوز بیج اقدجه برکونا صاحبه داغ اولدی و وضع ایجه هرکون ایچی
براب لکینه صفات ایچی و ایچی ۱۵ ایچکجه بایجی و غیره ایچی اظه بایجی قورقاندی
بیله ایجه سندنه و لایندنه قلمسه و اولدی عورنده کتد و جیانه ایچی اکلشسه
اولنده و اولرجه

آغا زبانه قلمسه
۲۹ لردون
۲

HR. SYS. 2873/5 8102 Sayılı Sözlü Nota

Almanya İmparatorluk Elçiliği, 13 Eylül 1331 tarihli ve yer değiştiren kişilerin malları, borçları ve alacaklarını içeren geçici kanundan basın yoluyla yeni haberdar oldu. Bu kanunu derinlemesine inceledikten sonra İmparatorluk Elçiliği, söz konusu kanunun ciddi kayıp tehditleriyle karşı karşıya kalan Alman alacaklıları korumaktan uzak olduğu sonucuna vardı. Sonuç olarak, İmparatorluk Elçiliği, tamamen aynı içeriği kapsayan geçen 13 Eylül tarihli ve 6358 Sayılı Sözlü Notasına tekrar başvurmuştur.

Elçilik, Osmanlı İmparatorluğu Dışişleri Bakanlığı'nın dikkatini özellikle yer değiştiren kişilerden alacaklı olanlara hak iddiaları başvurularını yapmak için verilen iki ve dört aylık süreler üzerine çekmek istemektedir. Bu süre, alacaklıların istenilen evrakları derleyip başvurabilmeleri için kesinlikle yetersizdir. Neticede, dikkate almak gerekir ki Alman alacaklıların çoğu askerlik görevini yapmaktalar ve bu nedenle de kendi özel işleriyle ilgilenmelerine imkan yoktur. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun doğu bölgeleriyle posta haberleşmelerinin savaş esnasında riskli olduğunu ve bu bölgeyle iletişimde özellikle kış mevsiminde ciddi gecikmelerin yaşandığını hesaba katmak gerekmektedir.

Kaiserlich
Deutsche Botschaft.

P é r a , le 5 octobre 1915.

B.Nr. 8102.

Note Verbale.

L'Ambassade Impériale d'Allemagne vient de prendre connaissance, par la voie de la presse, de la loi provisoire en date du 13 septembre 1331 concernant les biens, les dettes et les créances des personnes transportées ailleurs. Après une étude approfondie de cette loi l'Ambassade Impériale est arrivée à la conclusion que celle-ci est loin de préserver les créanciers allemands des graves pertes dont ils sont menacés. L'Ambassade Impériale ne peut, par conséquent, que se référer à sa note Verbale Nr. 6358 en date du 13 septembre dernier dont elle doit entièrement maintenir le contenu.

Elle se permet d'attirer, en particulier, l'attention du Ministère Impérial Ottoman des Affaires Etrangères sur les délais de deux et de quatre mois accordés aux créanciers des personnes délogées pour faire inscrire leurs réclamations. Ces délais sont absolument insuffisants pour permettre aux créanciers de faire les constatations voulues. Il faut, en effet, prendre en considération qu'une grande partie des créanciers allemands

Au
Ministère Impérial Ottoman
des Affaires Etrangères

Sublime Porte.

allemands se trouve sous les drapeaux et se voit, par là, dans l'impossibilité matérielle de vaquer à ses affaires privées. Il faut, en outre, tenir compte du fait que les communications postales avec les provinces orientales de l'Empire Ottoman se trouvent exposées pendant la guerre et surtout en hiver, à des retards très considérables.

**HR. SYS. 2873/5 23 Ekim 1915 Tarih ve 3498/222 Sayılı
Avusturya-Macaristan Sözlü Notası**

İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, 13 Eylül 1331 tarihli ve yer değiştiren kişilerin malları, borçları ve alacaklarını içeren geçici kanundan basın yoluyla yeni haberdar oldu. Bu kanunu derinlemesine inceledikten sonra İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, söz konusu kanunun ciddi kayıp tehditleriyle karşı karşıya kalan Avusturya ve Macaristanlı alacaklıları korumaktan uzak olduğu sonucuna vardı. Sonuçta, İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, tamamen aynı içeriğe sahip olan geçen 21 Eylül Tarihli ve 3118/202 Sayılı Sözlü Notasına tekrar başvurmaktadır.

Elçilik, Osmanlı İmparatorluğu Dışişleri Bakanlığı'nın dikkatini özellikle yer değiştiren kişilerden alacaklı olanlara hak iddiaları başvurularını yapmak için verilen iki ve dört aylık süreler üzerine çekmek istemektedir. Bu süre, alacaklıların istenilen evrakları derleyip başvurabilmeleri için kesinlikle yetersizdir. Sonuç olarak, dikkate almak gerekir ki Avusturya ve Macaristanlı alacaklıların çoğu askerlik görevini yapmaktalar ve bu nedenle de özel işleriyle ilgilenmelerine imkan yoktur. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğunun doğu bölgeleriyle posta haberleşmelerinin savaş esnasında riskli olduğunu ve bu bölgeyle iletişimde özellikle kış mevsiminde ciddi gecikmelerin yaşandığını hesaba katmak gerekmektedir.

Söz konusu kanunun diğer maddelerine gelince, İmparatorluk ve Krallık Elçiliği aşağıdaki itirazlarını Osmanlı Hükümetinin kararına sunma onurunu taşımaktadır:

Adı geçen kanunun 2. maddesi, bir gayrimenkul üzerindeki mülkiyet haklarını. Tapu Kadastro Dairesi tarafından verilen tapu kayıtları kadar, sahte olmamak kaydıyla başka belgelerle de ispatlamanın yeterli olacağını karara bağlamaktadır.

İmparatorluk ve Krallık Elçiliğine göre, bu kolaylığın mülkiyet hukukuna uyarlanması daha uygun olurdu. Alacaklılar, müşterilerine genelde sahip oldukları tapu kadastro kayıtlarındaki gayri menkullerinin değerini baz alarak kredi verdiklerinden böyle bir uygulama sonucunda ciddi zararlarla karşılaşacaklardır. Sonuçta, istenilen belgelerden şimdiye kadar uygulanmakta olan mülkiyet hakkına itiraz olmaması şerhini kaldırmak tehlikeli olacaktır.

Kanun, adı geçen daireler adına kayıtlı olan gayri menkuller için Evkaf ve Finans Dairelerince ödenecek değer neyin baz alınarak hesaplanacağını belirtmemektedir. Gayri menkullerin değerinin, vergi ödemesindeki güncel matrahtan

yararlanılan brüt gelir baz alınarak hesaplanmasını bir karara bağlamak faydalı olacaktır.

Yasa koyucu, alacaklıların yer değiştiren kişilerin gayri menkullerinin satışından elde edilen gelirlerden alacaklarını tahsil edip edemeyeceklerini yada nasıl tahsil edeceklerini belirtmeyi unutmamış. Perakendeci müşterilerin çoğu sadece gayrimenkul varlıklarını teminat olarak gösterdiklerinden kanundaki bu boşluk mutlaka doldurulmalıdır.

Kanunun 3. maddesi, hiçbir istisna kabul etmeksizin genel olarak sevk edilen kişilerin taşınabilir mallarının, alacaklarının ve depozitolarının tasfiyesinden söz etmektedir.

Halbuki, borçlar için önemli bir yekun oluşturan depozitolar toplam aktif içerisinde toplanmazlarsa, alacağının tamamından yada bir kısmından yoksun kalacak gibi gözükten alacaklı tehlikeye atılmamış olurdu, İmparatorluk ve Krallık Elçiliği yasa koyucunun niyetinin böyle olmadığı kanaatim taşımaktadır. Bununla birlikte avans teminatı olan ve sevk edilen kişilere verilmeye hazır olunan her tür depozitolar, onlara tümü ile ödenmeden önce onların zilyetlerinden çekilebileceği karara bağlanmalıydı.

Sevk edilen kişinin sahip olduğu mallar veya müesseselerden, alacaklının izleyeceği prosedürü aydınlatmak amacıyla kanunun 4. maddesine de bir ek madde koymak gerekmektedir. Bir müşteriden alacaklı olanlar, tüm haklarını tek bir komisyona mı yoksa aynı borçlu perakendecinin mallarının tasfiyesi ile görevli bütün komisyonlara mı baş vurarak aramaları gerekecek? İkinci durumda, farklı komisyonlar önünde alacağını kanıtlama zorunluluğunun doğuracağı güçlükler çok büyük olacaktır. Aynı madde, aynı aileden bir veya birçok kişi sevk edilirken, diğerleri ikametgahlarında kaldıkları zaman izlenecek prosedürü de kesin olarak belirtmelidir.

5. madde herkese, alacağı hakkında sadece komisyon tarafından düzenlenen bilançoya itiraz etme hakkı veriyor.

Halbuki, sevk edilen kişilerin anlaştıkları üçüncü kişiler aracılığı ile hayali alacaklar yazdırabilmeleri daha kolay olacağından başka kişilerce yapılmış hak iddialarına karşı her alacaklıya itiraz etme hakkı tanınması zorunludur. Her alacaklıya itiraz etme hakkı tanınmaz ve yüz yüze yapılan bir yargılama süreci olmazsa mahkeme rahatlıkla yanılabilir ve hayali alacakların yazılmasıyla perakendecinin aktifi

üzerinden ödenecek borçlar artacağından her alacaklıya tahsis edilecek pay oranı çok daha azalacağı için sevk edilen kişilerin gerçek alacaklıları telafi edilemez kayıplara maruz kalacaklardır.

Ayrıca bilançolara itiraz için verilen 15 günlük süre, mahkeme kararlarına karşı hiçbir itirazın kabul edilmemesi için en az iki aya çıkartılmıyordu.

Zorunlu bütün kanıtlayıcı evraklarını temin edebilsinler diye taraflara en azından 15 günlük çağrı süresi verilmeliydi.

Kanunun 7. maddesi bilinen hukukun temel prensiplerinin birine ters düşen bir süreç içermektedir. Bugüne kadar hiçbir kanun, hiçbir şekilde ve sonuçsuz, genel bir tarzda koruyucu hacizleri ve mahkemelerce ilam olunan uygulamaları ilan etmedi. İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, savaş zamanı hükümetin düzenlemelerine aykırı davranan kişilere karşı askeri otoritelerce alınacak önlemler hususunda, 14 Mayıs 1331 kanunuyla resmen ilan edilen hacizlerle ilgili öngörülen bu önlemi sınırlandırmak gerektiği düşüncesindedir.

Bankalara ve genellikle poliçe ve bono gibi ticaret mallarına sahip olanlara bu haciz imtiyazını vermek faydalı olurdu. Sevk edilen kişiler konusunda, alacaklıların ciro edenlerin her birinden hesap tablosunu isteme hakkı olduğundan, komisyonlarca kontrol edildikten ve yan tarafı bir yetkili tarafından imzalandıktan sonra bu hesapların orijinal belgelerinin yerine söylenen hesapların ifade edildiği bir bordroyu düzenleme yetkisi verilmesi kaçınılmazdır. Şayet alacaklı belgenin orijinalini geri almak zorunda kalırsa ciro edenlere karşı nasıl davranması gerekecek?

Geçen 21 Eylül Tarih ve 3118/202 sayılı notasında İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, Osmanlı Hükümetine sevk edilen kişilerin malları için zorunlu bir yasal yönetim kurmasını önerme onuruna sahip oldu, böylece bu koruyucu önlem alacaklıların haklarını tamamen koruyacaktır.

Buna karşı, Osmanlı Hükümetince ilan edilen kanun hemen zorunlu bir tasfiyeyi ön görmektedir.

İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, eğer hemen şimdi, yani savaş zamanı hareket edilirse sevk edilen kişilerin varlıklarının tasfiyesinde taşınır malların yüksek fiyatlarla satışı imkansız olacağından Osmanlı Hükümetinin yüksek dikkatlerini Avusturya ve Macaristanlı alacaklıların uğrayacakları ciddi zararlara çekmek istemektedir.

İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, savaş süresince bütün satışları ertelemenin ve barış zamanına kadar geçici önlemlerle yetinerek barışı müteakiben söz konusu malların topluca tasfiyesini gerçekleştirmenin daha tercih edilebilir olduğu düşüncesindedir.

İmparatorluk ve Krallık Elçiliği, kendilerinin 13 Eylül 1331 kanununa karşı önerdikleri itirazları Osmanlı Hükümetinin iyi niyetle değerlendirmeye alacağına ve kanunun 8. maddesi gereğince yayınlayacağı düzenlemelerde bunları hesaba katacağına inanmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Müttefikleri
Arasında Bir Diplomatik Kriz: Ermeni Emlakları ve Borçları

AMBASSADE D'AUTRICHE-HONGRIE
CONSTANTINOPLE

Constantinople, le 23 Octobre 1915.

No. 3498/222.

Note Verbale.

L'Ambassade Impériale et Royale vient de prendre connaissance, par la voie de la presse, de la loi provisoire en date du 13 septembre 1331 et concernant les biens, les dettes et les créances des personnes transportées ailleurs. Après une étude approfondie de cette loi, l'Ambassade I. & R. est arrivée à la conclusion, que celle-ci est loin de préserver les créanciers autrichiens et hongrois des graves pertes dont ils sont menacés. L'Ambassade I. & R. ne peut par conséquent que se référer à sa note verbale No. 3118/202, en date du 21 septembre dernier, dont elle doit entièrement maintenir le contenu.

Elle se permet d'attirer en particulier l'attention du Ministère Impérial Ottoman des Affaires Etrangères sur les délais de deux et de quatre mois accordés aux créanciers des personnes délogées pour faire inscrire leurs réclamations. Ces délais sont absolument insuffisants pour permettre aux créanciers de faire les constatations voulues. Il faut, en effet, prendre en considération qu'une grande partie des créanciers autrichiens et hongrois se trouve sous les drapeaux

./.
AU MINISTERE IMPERIAL OTTOMAN DES AFFAIRES ETRANGERES

CONSTANTINOPLE .

33 X

les créanciers pourront demander le recouvrement de leurs créances du produit de la vente des immeubles des déportés. Cette lacune dans la loi devrait être comblée, vu que beaucoup de débiteurs ne possèdent que de la fortune immobilière.

L'art. III parle d'une façon générale de la liquidation des biens meubles, créances et dépôts des personnes déportées, sans admettre, à ce qu'il paraît, aucune exception.

Or il semble à l'Ambassade I. & R. que telle ne pouvait être l'intention du législateur, vu que les dépôts formant gages pour des dettes ne sauraient être englobés dans l'actif de la masse sans exposer le créancier à se voir frustré de toute ou d'une partie de sa créance. Il devrait être, partant, statué que les dépôts de toute espèce formant gages des avances et prêts consentis au déporté ne peuvent être retirés de leurs détenteurs, avant de les avoir intégralement désintéressés.

L'art. IV demande aussi un complément en vue d'élucider la procédure à suivre par le créancier dans le cas que le déporté possède des biens ou des établissements dans plusieurs lieux. Faut-il inscrire toutes ses réclamations contre un client auprès d'une seule commission, ou faut-il les annoncer auprès de toutes les commissions chargées de la liquidation des biens du même débiteur ? Dans le second cas, les difficultés résultant de l'obligation de produire les preuves de la créance devant différentes commissions seraient très grandes.

Le même article devrait préciser la procédure à suivre lorsque d'une raison sociale un seul ou plusieurs membres sont déportés, tandis que les autres restent à leur domicile.

et se voit, par là, dans l'impossibilité matérielle de vaquer à ses affaires privées. Il faut, en outre, tenir compte du fait, que les communications postales avec les provinces orientales de l'Empire Ottoman se trouvent exposées pendant la guerre et surtout en hiver, à des retards très considérables.

Quant aux autres dispositions de la loi en question, l'Ambassade I.&R. a l'honneur de soumettre les objections suivantes au jugement éclairé du Gouvernement Impérial Ottoman:

L'article II de la loi en question statue que les droits de propriété sur un immeuble peuvent être prouvés aussi par d'autres documents que les titres de propriété délivrés par le Département du cadastre, pourvu qu'il ne s'agisse de documents fictifs.

Il semble à l'Ambassade I.& R. qu'il serait préférable d'éliminer cette facilité dans la preuve des droits de propriété. Des graves préjudices pourraient en résulter pour les créanciers qui se basent souvent dans le calcul du crédit à accorder à un client sur la valeur des immeubles, qui, ^{d'}après les documents du cadastre, sont de sa propriété. Par conséquent, il serait dangereux d'enlever à ces pièces le caractère de preuve exclusive du droit de propriété dont elles étaient jusqu'à présent investies.

La loi ne se prononce pas sur quelle base sera calculée la contrevaieur à payer par les Départements de l'Evkaf et des Finances respectivement pour les immeubles à inscrire au nom des dits Départements. Il serait utile d'établir le principe, que la contrevaieur des immeubles sera calculée sur la base du revenu brut servant actuellement d'assiette au paiement de l'impôt.

Le législateur a omis de préciser si et de quelle façon

L'art.V accorde à chaque créancier le droit de contester le bilan dressé par la commission à l'égard de sa créance.

Or il est de toute nécessité d'accorder à chaque créancier le droit de contester les réclamations inscrites par les autres créanciers, faute de quoi il ne serait que trop facile aux déportés de faire inscrire par des tierces personnes d'accord avec ^{eux} des créances fictives. Sans le droit de contestation réservé à chaque créancier et une procédure contradictoire devant le juge, le tribunal pourrait être aisément trompé et les créanciers véritables du déporté essuieraient des pertes irréparables, les passifs à régler sur l'actif du débiteur pouvant être augmentés par l'inscription des créances fictives de façon à diminuer de beaucoup la cote part à assigner à chaque créancier.

En outre le délai de 15 jours accordé pour la contestation du bilan devrait être porté à deux mois au moins, vu qu'aucun recours n'est admis contre les décisions du tribunal.

La convocation des opposants devrait avoir lieu avec un délai d'au moins 15 jours, pour qu'ils aient le temps de se procurer toutes les pièces d'appui nécessaires.

L'art.VII consacre une procédure qui va à l'encontre d'un des principes fondamentaux du droit commun. Aucune loi n'a jusqu'à présent déclaré nulles et sans effet d'une manière générale les saisies conservatoires et exécutoires décrétées par les tribunaux. L'Ambassade I. & R. est d'avis qu'il faudrait restreindre cette mesure aux saisies obtenues après la promulgation de la loi du 14 mai 1931, sur les mesures à prendre par les autorités militaires contre les personnes agissant en temps de guerre

DAKARLI

X
contre les ordonnances du Gouvernement.

Il serait aussi utile d'accorder aux banques et aux créanciers en général possédant des effets de commerce, telles que traites, lettres de changes etc. sur les personnes déportées, la faculté de remettre aux commissions au lieu et à la place des originaux de ces effets, un bordereau énonciatif des dits effets, qui serait, après vérification, contresigné par une autorité fiscale ottomane. Cette facilité pour les détenteurs d'effets est indispensable, vu que le créancier a le droit de réclamer le montant de l'effet de chacun des endosseurs. Comment agirait-il contre ceux-ci, s'il devait de désaisir de l'original?

Dans sa note en date du 21 septembre dernier. No.3118/212, l'Ambassade I. & R. a eu l'honneur de proposer au Gouvernement Impérial d'instituer une administration judiciaire forcée pour les biens des déportés, donc une mesure conservatoire qui aurait pleinement sauvegardé les droits des créanciers.

Par contre, la loi promulguée par le Gouvernement Impérial prévoit une liquidation forcée immédiate.

L'Ambassade I. & R. ne peut qu'attirer la sérieuse attention du Gouvernement Impérial sur les graves préjudices qui résulteraient pour les créanciers autrichiens et hongrois si l'on procédait dès à présent, c'est à dire pendant la guerre, durant laquelle la vente des biens meubles à des conditions avantageuses, est impossible, à la liquidation des fortunes des déportés. L'Ambassade I. & R. est d'avis, qu'il serait bien préférable de sursoir à toute vente pendant la durée des hostilités et de se borner à des mesures conservatoires jusqu'à la conclu-

**HR. SYS. 2873/5 Almanya ve Avusturya-Macaristan Elçilikleri'ne
Bilgilendirme Yazısı (22 Aralık 1915)**

Majesteleri Almanya İmparatoru Elçiliğinin 3 Temmuz, 13 Eylül ve 16 Kasım 1915 tarih ve 6358 ve 8972 Sayılı, Apostolique İmparatorluk ve Krallık Elçiliği'nin 21 Eylül ve 23 Ekim 1915 tarih ve 3118/202 ve 3498/222 Sayılı, Ermenilerin yer değiştirmesine ilişkin yazılarına verdiğimiz cevapta aşağıdaki hususlar yüksek bilgilerine sunulur:

İlk önce dikkat etmek gerekir ki imparatorluğun Ermeni nüfusu hakkında alınan önlemler ülkenin iç işleri alanına girmektedir, o halde söz konusu önlemler ülkemizde yerleşen yabancıların menfaatlerine kaçınılmaz olarak zarar verecek olsa da bu diplomatik bir girişim konusu olamaz. Sonuçta, her devletin kendi topraklarında yayılan bir isyan hareketini, hele bu hareket bir de savaş zamanında ortaya çıkmışsa, bastırmak için özel önlemler alma hakkına sahip olduğu hiç kuşku götürmez bir gerçektir.

Müttefik İmparatorluk Elçiliği, zaten kendi değerlendirilmesinde bu hususun doğruluğunu vurgulamaktadır. Elçilik, 3 Temmuz tarihli notasında Doğu Anadolu Bölgesindeki Ermeni nüfusa karşı alınan, isyanları bastırma önlemlerinin askeri nedenlerle alındığını ve meşru savunma hakkı oluşturduğunu tekrar kabul etmektedir. Neticede, söz konusu önlemler uygulandıkları her yerde, aynı zorunlu nedenlerle uygulanmışlardır.

Alman ticaretinin maruz kaldığı (Avusturya için: Avusturya ve Macaristan ticaret ve sanayisinin maruz kaldığı) zararların sorumluluğuna gelince, Osmanlı Hükümeti bu sorumluluğu kesinlikle kabul etmemektedir. Zira Majesteleri İmparator bizzat kendisi tekrar bilmek ister ki meşru bir hakkın uygulanması herhangi bir hak iddiasında bulunulmasına yer veremez. Osmanlı Hükümetinin sorumluluğunu iddia etmek yerine, bütün dikkatini odakladığı ulusal savunma kaygılarına rağmen yukarıda sözü edilen kişilerin yer değiştirmesinden doğabilecek zararları en aza indirmek için büyük bir özen gösterdiğini söylemek daha doğru olacaktır. Bütün çıkarların korunması için arzulanan garantileri içeren ve resmen ilan edilen 17 Zilkade 1333 Geçici Kanunu, açıklanan fikirler çerçevesinde hazırlanmıştır.

Karşılıkları daha büyük ölçüde Osmanlı ekonomik yaşamında da hissedilen zararların sorumluluğunu belirlemek önemli ise, bu sorumluluk sadece ve sadece resmi belgelerle de doğrulanan Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Ermeni ayak-

lanma hareketini provake eden ve cesaretlendiren ortak dış düşmanlara aittir.

Yer değiştiren kişilerin malları, borçları ve alacakları üzerine söz konusu kanunun genel maddelerine ilişkin İmparatorluk-Krallık Elçiliğinin gözlemlerine gelince; Osmanlı Hükümeti, her türlü yasa koyma hakkına sahip bağımsız her devlet gibi koyduğu bir yasanın incelenmesi yada tartışılması hususunu kabul edemez.

İmparatorluk Elçiliğinin süreye ilişkin değerlendirmelerine gelince (Avusturya için: süreye ilişkin değerlendirmeler); ilgili bütün kişiler hakkında yayınlandığından bu yana işleme konulan 17 Zilkade Kanununa göre, Osmanlı vatandaşları gibi yabancı kişiler de verilen süre içerisinde hak iddiaları için başvuruda bulunmak zorundadırlar.

Yukarıda aktarılan gerekçeler doğrultusunda, Almanya İmparatorluk Elçiliğinin 3 Temmuz, 13 Eylül ve 16 Kasım Tarihlerindeki yazışmalarında, Avusturya için: İmparatorluk ve Krallık Elçiliğinin 21 Eylül ve 23 Ekim Tarihlerindeki yazışmalarında öne sürdükleri çekinceleri kabul etmek mümkün değildir.

Le Directeur Général Affaires politiques	Le Directeur	Le Chef de Bureau	Le Rédacteur

-S.-E.- Notices

à aux

Ambassades d'Allemagne et d'Autriche-Hongrie

N° G' 75510 Allemagne
N° S' 75511 Autriche
le 22 Décembre 1915

45
قبائل
[Signature]

Objet
[Stamp]
[Signature]

En réponse aux communications de l'Ambassade de Sa Majesté l'Empereur d'Allemagne (de l'Ambass. Imp. et Rle Apostolique) datées des 3 Juillet, 13 Septembre et 16 Novembre 1915, N°s 6358 et 8972 (pour l'Autriche-Hongrie: datées des 21 Septembre et 23 Octobre 1915, N°s 3118/202 et 3498/222) et relatives au déplacement des arméniens, il est porté à sa haute connaissance ce qui suit:

En premier lieu il est à remarquer que les mesures prises à l'égard de la population arménienne de l'Empire rentrent dans le domaine des actes d'administration intérieure du pays; elles ne sauraient donc faire l'objet d'une démarche diplomatique fussent-elles de nature à toucher inévitablement aux intérêts des étrangers
./.

y établis. En effet, il est incontestable que tout Etat a le droit de prendre les mesures propres à enrayer un mouvement subversif propagé sur son territoire; surtout lorsque ce mouvement se produit en temps de guerre.

L'Ambassade de l'Empire Allié, dans son appréciation éclairée, a bien voulu du reste confirmer la justesse de ce point de vue. C'est ainsi qu'elle a reconnu dans son mémorandum du 3 Juillet, que les mesures de répression décrétées contre la population arménienne des provinces de l'Anatolie Orientale sont dictées par des raisons militaires et constituent un moyen de légitime défense. En effet partout où les mesures en question ont été appliquées, elles ont été provoquées par les mêmes motifs impérieux.

Pour ce qui est de la responsabilité des dommages que le commerce allemand aurait subis (pour l'Autriche: que le commerce et l'industrie autrichiens et hongrois auraient subis) le Gouvernement Impérial Ottoman ne peut que la décliner; car l'Ambassade de Sa Majesté l'Empereur (l'Empereur et Roi) voudra bien reconnaître elle-même que l'exercice d'un droit légitime ne peut donner lieu à une réclamation quelconque. On pourrait d'autant moins prétendre la responsabilité du Gouvernement Impérial que malgré les soucis de la défense nationale qui doit absorber toute son attention, il fait preuve d'une extrême vigilance afin de réduire aux minima les préjudices qui pourraient ré-

sulter du déplacement des personnes susindiquées.
C'est dans cet ordre d'idées que la Loi provisoire du 17 Zilkadé 1333, contenant les garanties désirables pour la sauvegarde de tous les intérêts a été promulguée.

S'il importe de déterminer la responsabilité des dommages et perturbations-lesquels sont ressentis dans la vie économique ottomane dans une mesure incomparablement supérieure-elle ne doit, en réalité, être attribuée qu'aux ennemis communs extérieurs qui ont provoqué et encouragé le mouvement révolutionnaire arménienne dans l'Empire, ainsi que cela résulte des documents authentiques.

En ce qui concerne les observations de l'Ambassade Impériale et Royale relatives aux dispositions générales de la loi sur les biens, dettes et créances des personnes transportées, le Gouvernement Impériale Ottoman regrette de ne pouvoir entrer dans leur examen ou discussion étant donné qu'à l'instar de tout Etat indépendant il jouit de la plénitude de son droit de légiférer.

En ce qui concerne les considérations de l'Ambassade Impériale relatives aux délais, (pour l'Autriche: Pour ce qui est des considérations relatives aux délais) la Loi du 17 Zilkadé étant exécutoire depuis sa publication à l'égard de toute personne intéressée, les sujets étrangers devront s'y conformer aussi bien que les Ottomans pour faire valoir leurs réclamations dans les délais impartis.

En conséquence de ce qui précède les réserves formulées par l'Ambassade Impériale d'Allemagne dans les communications susvisées des 3 Juillet, 13 Septembre et 16 Novembre (pour l'Autriche:par l'Ambassade Impériale et Royale dans les communications susvisées des 21 Septembre et 23 Octobre) ne peuvent qu'être déclinées.-

1919 PARIS BARİŞ KONFERANSI'NDA ERMENİ TALEPLERİ

Ömer E. LÜTEM

E. Büyükelçi.

ASAM İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü Başkanı
oelutem@iksaren.org

Öz: 1919 Paris Barış Konferansına Osmanlı Ermenilerini temsilen katılan Boghos Nubar Paşa ile Ermenistan Cumhuriyetini temsilen katılan Avetis Ahoranyan yaptıkları konuşmalarda Osmanlı İmparatorluğundan toprak talebinde bulunmuşlar ve ayrıca Ermeni Nüfusu hakkında bilgi vermişlerdir. Yazıda Ermenilerin toprak talepleri, İngiliz ve Fransızların Ermenistan'a verilmesini düşündükleri Topraklar ve Fransızların toprak talepleri, haritalarda gösterilmek suretiyle incelenmekte ayrıca Doğu Anadolu'daki Ermeni nüfusu hakkında bazı bilgiler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1919 Barış Konferansı, Ermenilerin toprak talepleri, Ermeni Nüfusu, Boghos Nubar Paşa, Avetis Ahoranyan.

Abstract: During the Paris Peace Conference of 1919, the representative of the Ottoman Armenians, Boghos Nubar Pasha and the representative of the Armenian Republic, Avetis Ahoranyan put forward territorial claims against the Ottoman Empire and provided information regarding the Armenian population. Alongside shedding light on the Armenian population, this article analyzes, by way of providing maps, the territorial claims advanced by the Armenians, the territories the English and French contemplated on granting Armenia and the territorial claims set forth by the French delegation.

Key Words: Paris Peace Conference, 1919; Armenian territorial claims; the Armenian population; Boghos Nubar Pasha; Avetis Aharonian.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir uluslararası düzen kurmak üzere Paris'te toplanan Barış Konferansı, taleplerini öğrenebilmek için bazı ülke veya toplumların temsilcilerini dinlemişti.

Osmanlı İmparatorluğu Ermenilerini temsilen Boghos Nubar Paşa, Kafkasya'daki Ermenistan Cumhuriyeti'ni temsilen de Avetis Aharonyan 26 Şubat 1919 tarihinde Barış Konferansı'nın Onlar Konseyi'nde birer konuşma yapmışlardır. Bu

konuşmaların İngilizcesi ve tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisi Derginin Arşiv Belgeleri bölümündedir.

Bogos Nubar Mısırlı bir paşadır. Babası Mısır'da bakanlık yapmış, kendisi de bir süre Mısır Demiryolları Müdürlüğü'nde bulunmuştur. Zengin ve kozmopolit bir kişi olan Bogos Nubar Paşa 1912 yılında, Balkan Savaşlarından sonra, Eçmiyazın'deki Katolikos (Baş Patrik) Beşinci Kevork tarafından, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki "Ermeni Vilayetleri"nde¹ reform yapılmasını konularını görüşmek üzere, Avrupa ülkelerine özel temsilci olarak atamıştır. Bogos Nubar Paşa bundan sonra Osmanlı Ermenilerinin daimi temsilcisi gibi hareket etmeye başlamıştır. Ayrıca 1916 yılında büyük çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu Fransız "Legion d'Orient"ının kurulmasına yardımcı olmuştur. Bilindiği gibi bu birlik Filistin ve Suriye'de çarpışmalara katılmış, savaştan sonra da Fransız bayrağı altında Güney Anadolu'nun bir kısmını işgal etmiştir.

Avetis Aharonyan bir yazardır. Taşnak Partisi üyesidir. 1918 yılında bir süre Tiflis'teki Ermeni Mili Konseyi'nin başkanlığını yapmış ve sıfatla İstanbul'da ateşkes müzakerelerini yürütmüştür. Ermenistan Hükümeti tarafından Paris Barış Konferansı'na temsilci olarak atanan Aharonyan'ın Erivan'dan Paris'e gelmesi yaklaşık iki ay sürmüştür. Bunun başlıca nedeni İngiliz makamlarının kendisine ve beraberindekilere Ermeni Devleti'nin temsilcisi olarak vize vermekte tereddüt etmeleridir. İngilizler, Komünist idareye karşı Beyaz Rusların isyan ettiği bir dönemde Rusya'nın bölünmesi anlamına gelebileceği için Ermenistan'ın bağımsızlığını tanımaktan ve resmi temasta bulunmaktan bir süre kaçındıkları anlaşılmaktadır.

Onlar Konseyi'nde ilk konuşmayı Aharonyan yapmıştır. Ermenilerin savaş sırasında Müttefiklerin yanında yer aldığını uzun uzun anlatarak, Ermenistan Cumhuriyeti'nin usulüne uygun bir tarzda kurulduğunu vurguladıktan sonra, Konferanstan başlıca iki talepte bulunmuştur. Bunlardan birincisi Ermenistan Devleti'nin tanınmasıdır. Aharonyan bu talebini Paris Barış Konferansı'nda yer almalarına izin verilmesi olarak ifade etmiştir. İkinci talep ise Ermenistan Cumhuriyeti'nin Türkiye'nin "Ermeni vilayetleriyle" birleşmesidir.

Bogos Nubar Paşa'nın konuşmasıysa çok daha uzundur. O da Ermenilerin savaşta Müttefiklerin yanında yer aldığını, Légion d'Orient'a da atıf yaparak söy-

1 O dönemde ABD ve Avrupa'da bazı basın ve çevreler tarafından kullanılan "Ermeni Vilayetleri" deyimini, Ermenilerin çoğunlukta olduğu iddia edilen, gerçekte azınlıkta oldukları altı vilayeti ifade etmektedir. Bu vilayetler Erzurum, Bitlis, Van, Sivas, Mamuret-ül Aziz (Malatya) ve Diyarbakır'dır.

lemiş, Ermenilerin ayrıca Fransız Légion Etrangère içinde de çarpıştığını belirtmiş, İtilaf Devletlerinin Müttefiklerin davasına bağlılığının Ermenilerin “maruz kaldıkları katliam ve sürgünlerin saiklerinden biri” olduğunu iddia etmiş, Ermenilerin “savaşan taraf” olduğunu vurgulamış ve savaşta Ermenilerin yaşam olarak ödediği bedelin diğer ülkelerinkinden daha ağır olduğunu ileri sürmüştür. Bogos Nubar Paşa konuşmasında yeni kurulacak Ermenistan'ın sınırları konusuna uzun uzun değinmiş, Ermenistan'a verilmesini istediği yerlerdeki nüfustan da örnekler vererek bahsetmiştir.

Bogos Nubar'ın taleplerine gelince bunlar Osmanlı İmparatorluğu'ndan bazı toprakların Ermenistan'a katılması ve Ermenistan Devleti'nin “mandat” idaresine verilmesi olarak özetlenebilir.

Her iki Ermeni temsilcinin konuşmalarında en önemli konu şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ermenistan'a verilmesini istedikleri topraklardır. Bu taleplerini desteklemek üzere de Ermeni nüfusu hakkında bazı bilgiler vermişlerdir. Bu iki konuyu aşağıda ayrıca inceliyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan İstenilen Topraklar

Osmanlı İmparatorluğu'ndan istenen topraklar konusunda Ermenistan Cumhuriyeti ile Bogos Nubar Paşa arasında fark bulunduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

Aharonyan Erivan'dan ayrılmadan önce, o sıralarda parlamento görevini üstlenmiş olan Ermeni “Horhunt”u kendisine Barış Konferansı'nda altı vilayet ile Karadeniz'e bir çıkış istemesi talimatını verilmişti. Ancak adigeçen Paris'te Ermenistan için istenilecek topraklar konusunda Bogos Nubar Paşa'nın görüşlerini benimsemiş² ve böylelikle Konferansta iki Ermeni delegasyonunun aynı talepleri ileri sürmesi mümkün olmuştur.

Aharonyan'ın konuşmasındaki “Kafkas Ermenileri, Cumhuriyetin (Ermenistan'ın) Türkiye'nin Ermeni Vilayetleriyle birleşmesini... hararetle istemektedirler” sözleriyle esas toprak taleplerinin Altı Vilayet olduğunu açıkça belirtmiştir. Buna karşın konuşmasında Bogos Nubar Paşa'nın ısrarla istediği Kilikya hakkında bir belirsizlik vardır. Adigeçen bu konuda “Ermenistan'ın iki kısmı, kuzeyde Gori ve Borcalı'dan aşağıya Akdeniz'e ve güneyde Ermeni Toroslarına

2 Anahide Ter Minassian, *La République d'Arménie*, Bruxelles: Editions Complexe, 1989, ss.158,159 ; Richard G. Hovannisian, *The Republic Of Armenia*, Cilt 1, Berkeley and Los Angeles: 1974, ss. 259-260; Claire Mouradian, *L'Arménie*, Paris: Que saia-je, 1995, s. 71.

uzanan tek bir coğrafya ve ekonomik bütünlüğü temsil etmektedir” sözleri Altı Vilayet dışında da bazı toprakların istendiğini düşündürmekte ve bu toprakların hem Akdeniz’e hem de Toroslara kadar uzanan yerler olduğu anlamı çıkmaktadır. Ancak Akdeniz Torosların güneyinde olduğundan bu filen mümkün değildir.

Bir yandan Erivan’dan aldığı talimata uymak diğer yandan Müttefiklerin karşısına tek cephe olarak çıkmak için Bogos Nubar Paşa’yı desteklemek durumunda kalan Aharonyan’ın, kasten belirsiz beyanlarda bulunduğu, Akdeniz sözcüğünü telaffuz ederek Bogos Nubar Paşa’yı tatmin ettiği, toprak talebinin Toroslara kadar (Torosların ötesindeki Akdeniz’e kadar değil) olduğunu ifadeyle de Erivan’ın talimatına sadık kalmaya çalıştığı izlenimi edinilmektedir. Aharonyan’ın Kilikya sözcüğünü hiç kullanmamış olması bu düşüncüyü desteklemektedir.

Bogos Nubar Paşa ise taleplerine Kilikya ile başlamaktadır. Kilikya Romalılardan kalma bir coğrafya terimidir. Genel olarak Toros Dağları ile Akdeniz arasında, Batıda yaklaşık Anamur, Doğuda ise İskenderun arasında kalan bölgedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda Kilikya adında bir idari bilim yoktur.

Bogos Nubar Paşa Kilikya’ya ek olarak Maraş Sancağını talep etmektedir. Böylelikle Kilikya ile Altı Vilayet arasında bir köprü kurulmakta ve tek parça halinde bir Ermenistan vücuda getirilmeye çalışılmaktadır.

Bogos Nubar Paşa’nın diğer bir talebi Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Harput (Mamüret-ül Aziz) ve Sivas vilayetleri, diğer bir deyimle Altı Vilayet’tir.

Son talep olarak da, Karadeniz’e bir çıkış sağlamak üzere, Trabzon Vilayeti’nin bir bölümü istemiştir³.

Bogos Nubar Paşa daha sonra bu taleplerinden bazılarından kısmen vazgeçerek Hakkâri’nin ve Diyarbakır’ın güneyinin Kürt, Sivas’ın batısının da Türk bölgesi olduğunu ifadeyle buraları istemediklerini bildirmiştir. Bu “cömertçe” hareket, herhalde, istenilen diğer tüm yerlerin Ermeni toprağı olduğuna dinleyenleri ikna

3 Bogos Nubar Paşa konuşmasında Trabzon ahalisinin çoğunluğunun Rum olduğunu kabul ettiğini ancak bu limanın kuzeyde Ermenistan’ın Karadeniz’e tek çıkış yeri olduğunu, Yunan Başbakanı Venizelos’un (bu yerleri Ermenistan’a bırakmakla) konuyu büyük bir adalet duygusuyla ele aldığını söylemiştir. Venizelos Barış Konferansı Onlar Konseyi’nde 3 ve 4 Şubat 1919 tarihlerinde konuşmuştur. Amerikan Başkanı W. Wilson’un kendisine yönettiği bir soruya cevaben, 360.000 kişiyi barındıran Trabzon’da bir cumhuriyet kurulması istendiğini, kendisinin bunu desteklemediğini zira fazla sayıda küçük devlet kurmanın gereksiz olduğunu, ayrıca Trabzon şehri civarının çok sayıda Türk tarafından çevrilmiş bulunduğunu ve Trabzon’un Ermeni Devletinin bir parçası olması gerektiği kanısını taşıdığını söylemiştir. (Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. Paris Peace Conference 1919, Cilt IV, United States Government Printing Office, 1948, ss. 872,873).

etmek amacıyla yapılmış olsa gerektir.

Bogos Nubar Paşa'nın taleplerini gösteren bir harita (HARİTA I)⁴ eklidir. Talep edilen yerlerin 387.424 km² kadar olduğu tarafımızdan hesaplanmıştır⁵. Bu yerler günümüz Türkiyesinin yaklaşık yarısına (% 49,6) tekabül etmektedir.

I. Dünya Savaşı sırasında Müttefikler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına ilişkin anlaşmalarda⁶ bağımsız bir Ermenistan kurulmasından ve bu ülkeye Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak verilmesinden bahis yoktur. Çarlık Rusyası devrince bu anlaşmalarla Rusya'ya ilhak edilmesi öngörülen toprakların Ermenistan'a verilmesi gündeme gelmiştir. Bu hususta hem A.B.D. hem de İngiltere'de, savaşın bitiminden önce, hazırlık çalışmaları yapılmıştır.

A.B.D.'de kamuoyu ve Hükümet, Ermenilere Osmanlı İmparatorluğu'nda eziyet yapıldığına ve katliama uğradıklarına, o itibarla Ermenilerin Osmanlılardan kurtarılması gerektiğine öteden beri inanmıştı. Bu kanının yerleşmesinde özellikle Anadolu'daki Amerikan misyoneri neden olmuştur. Başkanın talimatıyla, savaş sonrası toprak düzenlemeleri ve diğer hususlarda tavsiyelerde bulunmak üzere kurulan ve Unites States Inquiry (Birleşik Devletler Araştırması) adını taşıyan bir uzmanlar örgütü, yukarıda değindiğimiz kanının etkisiyle, savaştan sonra Ermenilere en azından özerklik verilmesi ilkesini benimsemiş ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ermenistan'a hangi toprakların verileceği üzerinde çalışmaya başlamıştı. 21 Ocak 1919 tarihinde Başkan Wilson'a sunulan tavsiyeler arasında Ermenistan adını taşıyacak yeni bir ülke kurulması ve Milletler Cemiyeti adına hareket edecek bir büyük devletin "mandat"sına verilmesi hususu yer almıştır. Tavsiyeler Ermenistan'a verilecek toprakları da belirlemektedir. Bu topraklar Bogos Nubar Paşa'nın istediği toprakların hemen hemen aynıdır. Ancak Kayseri ile Kafkasya'daki Ahaltsih bölgesini de Ermenistan'a vermekle Bogos Nubar Paşa'nın taleplerinin bile ötesine geçmiştir⁷. ABD'nin Ermenistan'a vermeyi öngördüğü toprakları yaklaşık 390.318 km² olarak hesapladık.

4 Bu yazıdaki tüm haritalar çeşitli kaynaklara dayanılarak Pınar Güven tarafından çizilmiş ve yüzölçümleri hesaplanmıştır.

5 Bogos Nubar Paşa'nın ilk talepleri Kayseri ve civarını içermiyordu ve yaklaşık 369.955 km² kadardı. Bir yıl sonra, 1920'de, Ermeni Heyetinin konferansa sunduğu bir haritada Kayseri Ermenistan taleplerine dahil edilmiştir. Böylelikle istenen toprakların yüzölçümü 387.424 km²'ye çıkmıştır. 1920 yılı haritası şu kitapta bulunmaktadır: Anita L.P. Burdett, Der., Armenia Political and Ethnic Boundaries 1878-194, Chipenham, Wilts: Archive Editions, 1998. Map depicting proposed limits of Armenia c. 1920. Délégation Nationale Arménienne.

6 Söz konusu anlaşmalar şunlardır: İstanbul ve Boğazlara ilişkin 18 Mart 1915 tarihli Anlaşma, 26 Nisan 1915 tarihli Londra Anlaşması, 16 Mayıs 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşması ve 17 Nisan 1917 tarihli St. Jean de Maurienne Anlaşması.

7 Richard G. Hovannisian, *The Republic...*, s. 263-265.

İngiltere’de de Ermeniler lehine Osmanlılar aleyhine bir hava mevcut bulunuyordu. Osmanlılar I. Dünya Savaşı’na Almanların yanında yer alınca bu hava daha da ağırlaşmıştı.

İngiltere Başbakanı David Lloyd George anılarında, savaşın başında bu insanlık dışı İmparatorluğu (Osmanlı İmparatorluğu’nu kastediyor) yenmeyi baskardıkları takdirde barışın koşullarından birinin, Türklerin alçakca hareketleriyle lekelenmiş olan Ermeni vadilerini onların kanlı ve kötü idaresinden kurtarmayı düşünmüş olduklarını yazmıştır⁸.

İngiltere’de uzun çalışmalar sonunda hazırlanan, Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasına ilişkin 7 Şubat 1919 tarihli bir muhtıradan büyük bir devletin “mandat” idaresine verilecek olan Ermenistan’ın sınırları şöyle belirleniyordu: Güneyde İskenderun-Diyarbakır hattından sonra Fırat Nehrini izlenerek oradan da İran sınırına ulaşan bir hat; kuzeyde Trabzon Sürmene arasında bir noktadan, Batum’a kadar Karadeniz kıyıları; batıda Mersin-Sivas hattı.

Bu plan Akdeniz’den Karadeniz’e kadar uzanan bir Ermenistan kurmakla beraber Bogos Nubar Paşa’nın talepleri ve Amerikan planına nazaran daha az toprak içermektedir. Hesaplarımıza göre İngilizlerin Ermenistan’a verilmesini uygun gördükleri yerler 226.644 km² tutmaktadır. Diğer yandan İngiliz planında Karabağ Ermenistan’a verilmemiş, Rusya’nın Erivan Gubernii’sinin (vilayetinin) Müslüman halkıyla Karabağ’ın Ermeni halkının mübadele edilmesi öngörülmüştür⁹.

Amerikan ve İngiliz planlarında Ermenilere verilmesi öngörülen topraklarla Bogos Nubar Paşa’nın talepleri ekteki Harita II’ de gösterilmektedir¹⁰.

Fransa’ya gelince bu ülkenin bağımsız bir Ermenistan kurulmasına itirazı yoktur. Ancak 1916 Skyes-Picot Anlaşması’yla Fransa’ya verilen Osmanlı topraklarıyla Bogos Nubar Paşa’nın toprak talepleri, Adana, Sivas, Mamuret-ül Aziz ve Diyarbakır vilayetlerinde büyük ölçüde örtüşmektedir. Diğer bir deyimle bu bölgelerde Fransızlar ve Ermeniler aynı toprakları talep etmektedirler. Skyes-Picot Anlaşması’yla Fransa’ya bırakılması planlanan topraklar ile Bogos Nubar Paşa’nın talepleri Harita III’ de gösterilmiştir.

Fransız-Ermeni anlaşmazlığı zamanla Kilikya üzerinde yoğunlaşmıştır. Fransa Kilikya’yı “mandat” sını alacağı Suriye’ye dâhil etmek istemiştir. Fransa’nın güdü-

8 David Lloyd George, *Memoirs of the Peace Conference*, Cilt 2, London: Victor Gollancz Ltd., 1983, s.496.

9 Richard G. Hovannisian, *The Republic...*, ss. 265-272.

10 Richard G. Hovannisian, *The Republic of Armenia...*, s. 274’de yer alan harita esas alınmıştır.

münde olup, Suriye'nin çıkarlarını savunmak üzere kurulmuş Suriye Komisyonu Baş Temsilcisi Şükrü Ganem 13 Şubat 1919 tarihinde Onlar Konseyi'nde yaptığı konuşmada Suriye'nin iyi belirlenmiş sınırları bulunduğunu söylemiş ve bu sınırların Toros Dağları, Sina Çölü ve Akdeniz olduğunu söylemiştir¹¹. Toros Dağlarını sınır olunca Kilikya'yı Suriye içinde kalmaktadır. O nedenle Bogos Nubar Paşa konuşmasında, Suriyelilerin Kilikya'nın büyük bir kısmını ülkelerine dahil etmek için, son derecede yersiz taleplerde bulduklarını söylemiş ve ayrıca Suriye'nin kuzey sınırının Toros Dağları değil Amanos Dağları olduğunu ifade etmiştir.

Ermeni Nüfusu

Gerek Aharonyan gerek Bogos Nubar Paşa konuşmalarında Ermeni nüfusu hakkında bilgiler vermiştir. Bogos Nubar Paşa ayrıca savaş sırasında Ermeni kayıplarından da bahsetmiştir.

Aharonyan'a göre Kafkasya'da 2 milyon Ermeni vardır. Bunlara, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kaçan, 400 ila 500 bin kişi dâhildir.

Bogos Nubar Paşa ise savaştan önce dünyada 4,5 milyon Ermeni olduğunu, bunun 2 milyonunun Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşadığını ve savaşta Ermenilerin kaybının 1 milyonu aştığını söylemiştir; bunun dışında rakam vermemiştir. Ancak talep ettiği muazzam topraklar için, gerekçe olmak üzere, bazı iddialar ileri sürmüştür. Bu konudaki hayli uzun ve karışık ifadelerinin ana noktaları şöyle özetlenebilir:

- Türk (Osmanlı) Hükümeti istatistikleri Ermenileri az göstermek için tahrif etmiştir.
- Ermeniler savaştan önce Türklerden fazlaydı.
- Savaş içinde katliam ve sürgünlerden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni kalmadığı veya az sayıda Ermeni kaldığı doğru değildir.
- Savaşta ölenler de yaşayanlar gibi sayılmalıdır.
- Türkler savaşta 2,5 milyon kayıp vermiştir. Bunun yarısı Ermeni vilayetlerindedir. Bu nedenle Ermeniler halen de çoğunluktadır.
- Savaştan sonra Ermeniler Türklerden, hatta Türk ve Kürtlerden daha fazla olacaklardır.

¹¹ Papers Relating to the Foreign Relations..., s. 1025.

- Kafkasya'daki Ermenilerle birleşilirse bu çoğunluk daha da artacaktır.

Osmanlı İstatistikleri devleti oluşturan tüm halkları kapsamaktadır. O itibarla bu istatistiklerin sadece Ermeniler için tahrif edilmiş olması anlamsız bir ifadedir. Ayrıca Bogos Nubar Paşa'nın bu sözde tahrif için verilmiş olan üç örnek de tutarsızdır¹².

Savaştan sonra Ermenilerin bu bölgede Türklerden fazla olduğuna gösteren hiçbir kaynak yoktur. Mevcut kaynaklar arasında Ermenilerin sayısının en fazla gösteren ancak doğruluğu kanıtlanamayan, Ermeni Patrikhanesi'ne atfedilen istatistiklerinde bile Altı Vilayette Ermeni nüfusu bu vilayetlerdeki toplam nüfusun % 39'u olarak gösterilmektedir¹³. Diğer bir deyimle Bogos Nubar Paşa'nın savaştan önce Ermenilerin çoğunlukta olduğu iddiası, Patrikhane istatistikleri tarafından bile desteklenmemektedir.

Bogos Nubar Paşa'nın istediği topraklarda, savaştan önce, 1912 yılında yaşayan Ermeni nüfusu şu şekilde hesaplanmaktadır¹⁴.

Vilayet	Ermeni Nüfusu	Toplam Nüfusun %
Bitlis	191.156	31,3
Mamuret-ül Aziz	111.043	16,3
Diyarbakır	89.131	11,8
Van	130.500	15,6
Sivas	182.912	12,4
Altı Vilayetin Toplamı	867.960	17,3
Adana Vilayeti	74.930	11,2
Trabzon Vilayeti	63.326	4,5
Toplam	1.006.216	14,02

12 Bogos Nubar Paşa Türk Hükümeti'nin Van Vilayeti için 80.000 Ermeni gösterdiğini söylemektedir. McCarthy'nin verdiği rakam 130.500'dür; bkz.: Justin McCarthy, *The Population of Ottoman Armenians, The Armenians in the Late Ottoman Period*, Ankara: TTK, 2001, s. 70. Maraş Sancağı ve Zeytun Köyü ise küçük yerlerdir. Buralardaki Ermeni nüfusu toplam nüfus için bir örnek olamayacak kadar azdır.

13 Justin McCarthy, *The Population of...*, s.67.

14 Bkz.: Justin McCarthy, *The Population of...*, s.70'deki tablo.

Görüldüğü gibi o dönemde, Ermeni vilayetleri olarak da adlandırılan Altı Vilayetteki Ermeni nüfusunun oranı % 17,3'dür. Bu vilayetlere Adana ve Trabzon vilayetlerinin eklenmesiyle, yaklaşık olarak, Bogos Nubar'ın istediği topraklara ulaşılmaktadır. Buradaki Ermeni nüfusu daha da düşük olup toplam nüfusun %14,02 kadardır.

Bu vesileyle artık ciddi Ermeni yazarlarının, Altı Vilayette veya Osmanlı İmparatorluğu'nun herhangi bir yerinde Ermenilerin çoğunluğu oluşturmadıklarını kabul ettiklerini belirtelim¹⁵.

Bogos Nubar Paşa'nın tüm gayretinin savaştan sonra Anadolu'da bir Ermeni çoğunluğu bulunduğuna veya olacağına Onlar Meclisi'ni inandırmak olduğu görülmektedir. Bunun için savaşta çok sayıda Türk öldüğünü, buna karşın, sürgün ve katliamlara rağmen, Anadolu'da az olmayan bir sayıda (ne kadar olduğunu söylememektedir) Ermeni kaldığını belirtmekte ve ayrıca ölen Ermenilerin de yaşayanlar gibi sayılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu düşünceye göre ölen Ermeniler ölmemiş sayılacak, böylece Ermeniler, savaştan önce Türklere fazla oldukları varsayımına göre savaştan sonra da fazla olacaklardır. Ölenleri de saymak mantığın garabetini ayrıca açıklamaya gerek görmüyoruz. Ne var ki, yukarıda belirttiğimiz gibi, Ermeniler, Bogos Nubar Paşa'nın istediği topraklarda, savaştan önce %14,02 oranında olduğundan savaştan sonra ölüleri de saymak bir çoğunluk yaratmamaktadır.

Ermeni Delegelerinin Barış Konferansı'nda yaptığı konuşmalarda, savaş sırasında Ermeni kayıpları hakkında bazı bilgiler bulunduğu görülmektedir.

Bu konuyu incelemeye başlamadan önce kayıp kavramına açıklık getirmek gerekmektedir. Ermeni Diasporası kayıpları sevk ve iskân sırasında öldürülen Ermeniler olarak kabul etmektedir. Oysa kayıp kavramı, bir ülke veya bölge nüfusunda belirli bir dönemdeki azalmayı ifade etmektedir. Bu azalmanın başlıca nedenleri yaşlılık, iyi beslenmeme, salgın hastalıklar, sağlık hizmetleri yetersizliği, kazalar ve son olarak da şiddet hareketlerinin neden olduğu ölümlerdir.

Aharonyan, Ermenilerin savaş sırasındaki fedakârlıklarından uzun uzun bahsetmesine rağmen, kayıplar hakkında doğrudan bir bilgi vermemektedir. Ancak verdiği rakamlardan Kafkas Ermenilerinin kayıplarının hesaplanması mümkündür. Aharonyan'a göre Kafkasya'daki Ermenilerin nüfusu Birinci Dünya

15 Ronalds Grigor Suny, *Looking Towards Ararat, Armenia in Modern History*, Indianapolis: Indiana University Press, 1993, ss. 128, 129 Richard G. Hovannisian, *The Republic of Armenia...*, s.265 Anahide Ter Minassian, *La République d'Arménie...*, s.160.

Savaşı'ndan önce de 2 milyon, savaştan sonra da 2 milyondur. Bu son rakama savaş içinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan kaçan 400 ilâ 500 bin Ermeni dâhildir. Ermenistan'a sığınan bu kişilere rağmen nüfus aynı kaldığına göre Kafkasya Ermenilerinin savaş içinde 400 ilâ 500 bin kayıp vermiş oldukları sonucuna varılmaktadır.

Bogos Nubar ise kayıplar hakkında birbiriyle çelişen ifadelerde bulunmaktadır. Konuşmasının başında Ermeni sevk ve iskânına değinerek, katliam ve sürgün kurbanlarının bir milyondan fazla olduğunu söylerken, daha sonra Ermenilerin savaşta verdiği 1 milyon kaybın en aşağı yarısının (Osmanlı İmparatorluğu'daki) Ermeni vilayetlerinden verildiğini ifade etmektedir. Böylelikle Osmanlı Ermenilerinin kayıpları için biri 500 bin diğeri 1 milyondan fazla olmak üzere iki rakam vermekte ancak ifadesindeki bu çelişkinin nereden ileri geldiğini açıklamamaktadır.

Bogos Nubar Paşa'nın birbirini tutmayan ifadeleri, ayrıca 4,5 milyonluk küçük bir Ermeni nüfusu için milyon ve yarım milyon gibi çok fazla yuvarlatılmış rakamlar vermesi aslında Ermenilerin sayısı hakkında sarih bir bilgisi olmadığını ve mümkün olduğu kadar fazla toprak koparabilmek için abartılı rakamlar öne sürdüğünü düşündürmektedir.

Diğer yandan Müttefiklerin de Ermenilere toprak verilmesini savunmak için bazı alışılmadık formüller icat ettiklerini ve Wilson ilkelerinden sapmaya çalıştıkları görülmektedir. Ermeniler için "ölenlerin yaşayanlar gibi sayılması" fikri bu çerçevededir. Bu fikrin esasında Ermenilere değil İngilizlere ait olduğu saptanmıştır. 1918 yılı sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun akıbeti hakkında İngiliz Dışişlerinde hazırlanan bir belgede, bu bölgede tarafların taleplerin orantılı olarak saptanması çalışmalarında, Ermenistan için ölenlerin ve sürgüne gönderilenlerin de dikkate alınması gerekeceği belirtilmiştir. Ayrıca, Yahudi göçmenlere Filistin'de bir yurt kurmak için sağlanacak kolaylıkların yabancı ülkelerdeki Ermenilere tanınması, diğer bir deyimle bunların kurulacak Ermenistan'a göç etmelerine izin verilmesi öngörülmüştür¹⁶. Bu formülün ileri sürülmesi nedeninin, serf determinasyon ilkesinin uygulanması halinde, Osmanlı topraklarında bir Ermenistan kurulmasının (Filistin'de de bir Yahudi Yurdu yaratılmasının) imkânsız olmasıdır. Nitekim yukarıda değindiğimiz 7 Şubat 1919 tarihli İngiliz muhtırasında bu husus " Ermeniler ve Yahudilerin tarihi gerekçelere dayanan talepleri için, sayılarıyla orantılı olmayacak şekilde, self-determinasyon ilkesinin uygulanması " olarak ifade edilmiştir¹⁷. Bu sözler, dolaylı bir şekilde, aslında bu

¹⁶ Richard G. Hovannisian, *The Republic of Armenia...*, s. 267.

¹⁷ Richard G. Hovannisian, *The Republic of Armenia...*, s. 270.

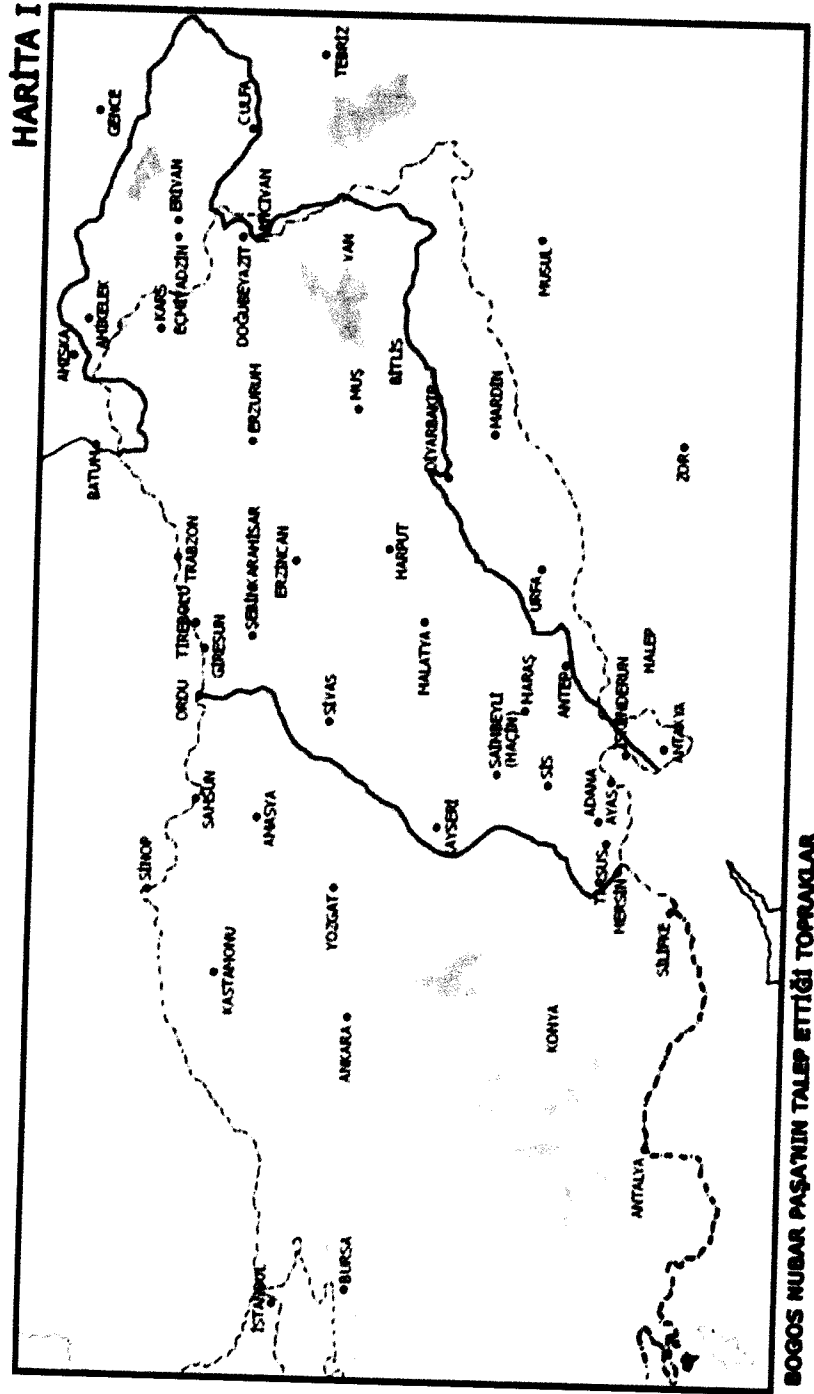
bölgelerde self-determinasyon ilkesinin uygulanmayacağını belirtmektedir.

Bu düşünce tarzının adaletsiz olduğunda şüphe yoktur; "tarihi gerekçelere" dayanılarak bir halka toprak verildiği takdirde o topraklarda yaşamakta olan yerli halkın hakkı yenmektedir. Bu da yerli halkın tepkisini neden olmakta ve Arap-İsrail anlaşmazlığında olduğu gibi, çok uzun süren ve ne zaman sona ereceği belli olmayan kanlı bir mücadele başlamaktadır.

Bu vesileyle Anadolu'nun paylaşılmasında Müteffik Devletlerin bu bölgede Türklerin ve diğer Müslümanların büyük çoğunluğunu oluşturduğuna ve self-determinasyon ilkesine göre bu bölgenin söz konusu çoğunluk tarafından idare edilmesini gerektiğine hiç önem verilmediklerini belirtelim. Bu davranışın altında mağlup tarafın cezalandırılması isteğinin yatmaktadır. O kadar ki Barış Konferansın başlarında bağımsız bir Türk devleti kurulması düşünülmezken sonraları, özellikle Hindistan Müslümanların halifelüğün ilgasına tepki göstereceği endişesiyle, Sevr Antlaşması'nda, küçük de olsa, bir Türk devletine müsaade edilmiştir.

Diğer yandan Müttefiklerin, Türklerin ülkelerinin paylaşılmasına direniş göstermeleri olasılığını da dikkate almadıkları görülmektedir. Gerek İngiltere gerek Fransa'nın, fazla sorun yaşamadan idare ettikleri sömürgelerindeki Müslüman halkları örnek alarak, Türklerin de onlar gibi davranacaklarını zannetmiş oldukları anlaşılmaktadır. O dönemde sözünü ettiğimiz Müslüman halklar için önemli olan dini inanç ve geleneklerine karışılmamasıydı. Bu halklar, genellikle aşiret şeklindeki sosyal örgütlenmeleri korunduğu takdirde, yabancıların hâkimiyetini fazla zorlanmadan kabul ediyorlardı. Oysa Osmanlıların son yıllarında yetişmiş olan aydın kuşaklar büyük ve şanlı bir İmparatorluğun mensubu olmanın verdiği gurur ve güvenle kendilerini kimseden aşağı görmüyorlardı. Onların ne büyük devletler ne de düne kadar idare ettikleri haklar (Ermeniler, Yunanlılar) tarafından idare edilmeyi kabul etmeleri söz konusu değildi. Nitekim kısa sürecek bir zamanda Anadolu'da, Müttefiklerin hayal dahi edemediği bir boyutta, direniş hareketleri başladı. Bir Meclis, bir hükümet ve bir nizami ordu kurularak yeni Türk devletinin temelleri atıldı. Müttefiklerin düşlediği büyük Ermenistan ancak Türklerin karşı çıkmaması halinde kurulabilirdi. Direniş başlayınca Müttefiklerin Ermenistan hakkındaki tutumları da değişti. Nitekim Sevr'in öngördüğü Ermenistan, Bogos Nubar'ın talep ettiği ve başlangıçta İngiliz ve Amerikalılar tarafından da onaylanan Ermenistan'ın üçte biri kadardır. O dahi gerçekleşmedikten başka Kafkasya'daki Ermenistan Cumhuriyeti de Sevr'den dört ay sonra ortadan kalktı.

Paris Barış Konferansı'nda Ermeni taleplerinin nasıl geliştiği konusuna bir diğer yazımızla devam edeceğiz.

KONFERANSLAR

Oya EREN

ASAM İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü
oeren@iksaren.org

Yıldız DEVECİ BOZKUŞ

ASAM İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü Uzmanı
ydeveci@iksaren.org

TÜRK TARİH KURUMU XV. TÜRK TARİH KONGRESİ 11-15 EYLÜL 2006

Türk Tarih Kurumu'nun XV. Kongresi 11 Eylül 2006 tarihinde Ankara'da gerçekleştirildi. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet SEZER'in himayesinde yapılan kongreye toplam 310 bilim adamı katıldı.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yaptığı açılış konuşmasında sözde Ermeni soykırımı iddialarına da değinerek, 'Bu konuyla yakından, uzaktan alakası olmayan ülkelerin Türkiye'yi Ermeni soykırımı ile suçlamaları yenilir yutulur bir şey değildir' ifadesini kullandı. Ayrıca Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan'a ortak bir tarih komisyonu kurulması için bir mektup gönderdiğini ve hala olumlu bir cevap alamadığını da hatırlattı.

XV. Türk Tarih Kongresi'nde, Enstitümüzün çalışma konuları içerisinde yer alan başlıca bildiriler, sunanların adları, bildirilerin konuları ve kısa özetleri aşağıdadır;

Prof Dr. Bige SÜKAN, "Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşiv Belgelerinin Işığında Doğu Lejyonu'nun (Ermeni İntikam Alayı'nın) Kuruluşu ve İşlevi" başlıklı bildirisinde "Ermeni Sorunu" nun, büyük devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu bölme amacıyla ortaya çıkarmış olduğu bir proje olduğunu dile getirdi. Bu sorunun çıkarılmasında büyük rol oynayan Fransa'nın, Ermenileri I. Dünya Savaşı esnasında nasıl kullandığını vurgulayarak, Fransız Dışişleri Bakanlığı arşiv belgelerine dayanarak Fransızların Anadolu'yu işgalleri sırasında getirdikleri Ermeni alayının kuruluş aşamalarından ve bu birliğin Fransız subaylarının idaresinde Magosa'daki eğitimlerinden bahsetti.

Prof Dr. Aygün ATTAR, "Ermeni Baskısına Karşı Kurulmuş Bir Teşkilat: Difaî Fırkası" başlığıyla sunduğu bildirisinde, 19. yüzyıl sonlarında başlayan Ermenilerin komitacılık faaliyetlerini, örgütlenmelerini, 1905 yılında Bakü'de ortaya

KONFERANSLAR

çıkan Ermeni-Azeri çatışmaları ve Azerilerin tabi tutuldukları katliamların durdurulamaması sonucunda Ahmet Ağaoğlu'nun Azeri Türkleri'nin savunulması için kurmuş olduğu "Difai Fırkası"nı ve bu firkanın Azerbaycan için önemini vurguladı.

Doç. Dr. Taha Niyazi KARACA, "William Ewart Gladstone'un Ermeni Sorunu Politikası ve Sultan II. Abdülhamit'in Gladstone'u İkna Girişimleri" başlığıyla sunduğu bildirisinde, İngiltere'de Kraliçe Victoria dönemi siyasetçilerinden biri olan Gladstone'u tanıtan bir girişin ardından, Gladstone'un Türk düşmanlığı ve Hristiyan birliğini sağlamaya yönelik düşüncelerine değinerek, başbakanlığı döneminde Ermeni sorununu Osmanlı Devletini sıkıştırmak için bir araç olarak kullandığından, Ermenilere bağımsızlık kazandırmak için yürüttüğü çalışmalardan ve Sultan II. Abdülhamit'in Gladstone'u Osmanlı Devleti aleyhine yürüttüğü politikasından vazgeçirmeye yönelik çabalarından bahsetti.

Doç Dr. Ahmet Halaçoğlu, "II. Abdülhamid Döneminde Yapılan Genel Aflar ve Afların Ermeni Suçlulara Uygulanışı" başlıklı bir bildiri sundu. Bildirisinde, Fransız İhtilalinin ardından Balkan ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasıyla Anadolu'da yaşayan Ermenilerin de bunun etkisi altına girdiklerini, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nın ardından Ermeni meselesinin uluslararası alana taşındığını, Ermenilerin bu sürecin ardından meselenin çözümünü hızlandırmak adına katliamlara ve isyanlara başvurduğunu, bu eylemlerin ardından yakalananların Divanı Harbe sevk edildiğini, sevk edilenlerin içinde cinayete karışmış Müslümanların da çeşitli cezalara çarptırıldığını ve bunun devlet tarafından Ermeni-Müslüman ayırımının yapılmayışına bir kanıt olduğunu dile getirdi. Aynı zamanda, arşiv belgeleri ışığında II. Abdülhamid zamanında çıkarılan afların kimleri kapsadığına ve uygulanış şekline değindi.

Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU, "Bursa Yöresindeki Osmanlı Ermenilerinin Düşmanlaştırılarak Anarşi ve İsyana Sürüklenmeleri (1878-1922)" başlıklı bir bildiri sundu. Öncelikle 1878-1922 yılları arasında Bursa yöresindeki Ermenilerin varlığına ilişkin bilgi verdi.

19. yüzyıl öncesinde Bursa yöresinde Ermenilerin varlığına tanık olunmadığını, Osmanlı arşiv belgelerinden edinilen bilgiye göre bölgede kitlesel bir Ermeni yerleşiminin olmadığını, 19. yüzyıl ortalarına doğru Osmanlı'nın modernleşme sürecinde Bursa yöresinde çoğu Fransız sermayeli fabrikaların kurulmasıyla Ermeni nüfusun arttığını belirtti. Ermenilerin, modernleşme hareketinden fazlasıyla yararlandığını, sonrasında ise Ermenilerin temsilcisi kabul edilen Katagigos'un kiliseyi siyasetin içine soktuğunu, açılan yabancı okullarının da azınlıkların devlet düzenine karşı bir tutum içine girmesine katkıda bulunduğunu, kilisenin de kat-

kılarıyla Ermenilerin düşmanca tavırlarını anarşi ve katliama dönüştürdüklerini, yayınlanmış belgelerle, Osmanlı arşivindeki kayıtlara dayanarak açıkladı.

Doç Dr. Saime YÜCEER, “Bursa’da Ermeni Olayları, Göç Ettirilmeleri ve Geri Dönüşlerinde Yaşananlar” başlıklı bir bildiri sundu. Bildiride Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş sürecinde Ermenilerin emperyalist güçlerce kullanılan bir etnik grup oluşuna, Ermenilerin yaşadığı birçok bölgede olduğu gibi Bursa’da da Ermeni olaylarının etkisini gösterdiğine değindi

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK, “Tehcir Uygulaması ve Amerikan Vatandaşı Osmanlı Ermenilerinin Durumları” başlıklı bildirisinde Amerikan vatandaşı olan veya olduğu iddia edilen, Amerika’da akrabası olan Ermeniler hakkında yapılan konsolosluk araştırmalarına ve bu araştırmalar sonucunda elde edilen mektupları da değerlendirerek tehcir uygulaması hakkında bazı çıkarımlarda bulundu.

Yrd. Doç. Dr. Mithat AYDIN, “Amerikan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi” başlığıyla sunduğu bildirisinde, Osmanlı arşiv belgelerinde Amerikan misyonerlerinin Ermeni ayaklanmalarında oynadıkları hazırlayıcı ve koruyucu rolü analiz etti. Osmanlı Devleti’nin de bu zararlı faaliyetlere karşı önlem alma çabalarından ve bu çerçevede Amerika ile diplomatik işbirliği arayışlarından bahsetti.

Doç. Dr. Kaya Tuncer ÇAĞLAYAN, “İngiliz Erivan Temsilciliği’nin Raporlarına Göre Ermenistan Cumhuriyeti’nin Askeri, Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Durumu (1919-1920)” başlıklı bir bildiri sundu. Bildirinin başında İngiltere’nin I. Dünya Savaşı sonrası Kafkasya’ya olan ilgisinin daha ziyade Ermenileri Osmanlı Devleti’ne karşı kışkırtma çabasına yönelik olduğunu belirtti. Ermenistan Cumhuriyeti’ne 1919’da atanan Yüzbaşı George Gracey’nin raporlarına dayanarak Ermenistan tarihi ve o dönemki Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye’yle ilgili değerlendirmelere yer verdi.

Dr. Hilmar KAISER, “The German Red Cross Mission to the Otoman Third Army” (Osmanlı III. Ordusu’nda Alman Kızıl Haç Örgütü’nün Görevi) başlıklı bir bildiri sundu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Üçüncü Ordusunda görev yapan Alman sağlık ekiplerinin anıları doğrultusunda Osmanlı askeri sağlık sistemi ve Osmanlı askerlerinin yaşadığı sağlık sorunlarını ele alan bildirisinde, aynı zamanda, Osmanlı askeri hekimlerinin Ermeniler üzerinde bazı ölümcül sonuçlar doğuran deneyler yaptıklarını iddia etti.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALTINTAŞ, “Marsilya Kenti’nin Ermeni Olaylarındaki Rolü ve Önemi” başlıklı bildirisinde Marsilya kentinde kurulan Ermeni komite-

lerine ve bu komitelerin bu kenti üs olarak kullanmalarına yer verdi. Marsilya'nın aynı zamanda Ermenilerin diğer Avrupa ülkeleriyle bağlantı kurduğu bir örgütlenme merkezi olduğunu belirtti.

Prof. Dr. Zeki ARSLANTÜRK, "Doğu Karadeniz'in Toplumsal Yapısı, Etnik Grup İddiaları ve Misyonerlik Faaliyetleri" adlı bir bildiri sundu. Küreselleşmenin mikro etnik kültürler üzerindeki etkisine değinen Arslantürk, Türk toplumunun etnik gruplar bakımından zengin bir toplum olduğunun altını çizdi. Gürcistan'ın Acar Türklerini tahrik etmesi, Yunanistan'ın Pontus Politikası ve Ermenistan'ın büyük Ermenistan hayaline de değinen Arslantürk, bu grupların bölgede nüfus yoğunluğu oluşturma çabalarına da yer verdi.

Prof. Dr. Reşat GENÇ, "Gregoryan Kıpçaklar ve Töre Bitigi (Kanun Kitabı)" başlıklı bildirisinde bugüne kadar üzerinde pek durulmamış bir konuya değindi. Gregoryan Kıpçakların bir kısmının XII. Yüzyıldan başlayarak Gürcü-Ortodoks kilisesine diğerlerinin ise Ermeni-Gregoryan kilisesine bağlandığını vurguladı. Bu yolla Gregoryan Kıpçakların büyük bir kısmının zaman içinde Gregoryan Ermeni inancına mensup olduğunun ve Ermeni alfabesi ile bir çok dil ve kültür eserleri bıraktıklarının altını çizdi.

Dr. Dilşen İNCE-ERDOĞAN, "1897-1900 Yıllarında Van'da Amerikalı Misyonerlerin Faaliyetleri" başlıklı bildirisinde, genel olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçekleşen Ermeni isyanları üzerinde durdu. Bu isyanlardan en büyüğü olan 1896 Van isyanını detaylı olarak ele alan tarihçi bu isyanın ortaya çıktığı sırada Van'da bulunan konsolosların ve misyonerlerin faaliyetlerine geniş yer verdi. Van isyanının gerçekleştirilmesinde Rusya, İran ve Batılı devletlerin desteklerinin de Ermenilerin ayaklanmasında önemli bir etkisi olduğuna değindi.

Doç. Dr. Bülent ÖZDEMİR, "Savaş, Yardım ve Yolsuzluk: I. Dünya Savaşı'nda Amerikan İnsani Yardım Kuruluşu Near East Relief'in Paralarıyla Kurulan Süryani Birlikleri" başlıklı bir bildiri sundu. 1914'te Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmesi ile Nesturilerin taraf olarak Rusya'nın yanında savaşa dahil olduğunu belirten Özdemir, günümüzde bu konunun pek gündeme getirilmediğini belirtti. Bölgede misyonerler aracılığı ile toplanan yardım paralarıyla Ermeni ve Süryani birliklerinin kurulduğunu ve söz konusu birliklerin Osmanlıya karşı kullanıldığını vurguladı.

Kongrenin iyi organize edilmiş olması, ayrıca bildirilerin hem tarihsel bir sıra izlemesi hem de konularına göre tasnif edilmesi kongrenin sistematik bir biçimde takip edilmesini kolaylaştırarak katılımcıların kongreden azami derecede faydalanmalarını sağlamıştır.

KİTAP TAHLİLİ

Yıldız DEVECİ BOZKUŞ

ASAM, İnsanığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü Uzmanı
ydeveci@iksaren.org

TOPLU ESERLER: I ERMENİLERLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Yazar: Prof. Dr. Yavuz Ercan
Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2006, 449 Sayfa.

Prof. Dr. Yavuz Ercan'ın "Ermenilerle İlgili Araştırmalar" adlı eseri yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde "Ermenilerin Maskesi Düşüyor" başlığı altında Charles Boswell Norman'ın "The Armenian Unmasked" adlı yirmi yedi sayfalık raporuna ve raporun daha fazla okuyucuya ulaşması için metnin orijinalinin yanı sıra Türkçe'sine de yer verilmiştir.

Yüzbaşı Norman raporunda Hınçakların istedikleri reformlara değinilmekte ve bunların hiç de masumane istekler olmadıkları belirtilmektedir.

Bu istekleri şöyle sıralamak mümkündür; Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün şehir ve köylerinde Ermeni temsilcileri nüfus oranlarına göre faaliyet göstereceklerdir. Basın ve söz hürriyeti verilecektir. Devlete ait topraklardan yoksul Ermenilere bağış yapılacaktır. Zoraki çalışma kaldırılacaktır. Askerlik yapmamak için verilen bedel kaldırılacaktır. Eğitim parasız olacaktır. Ermenilerin ödediği doğrudan vergilerin hepsi kaldırılacaktır.

Prof. Dr. Yavuz Ercan'ın kitabında Norman'ın raporuna yönelik bazı eleştirilerde bulunduğu da görülmektedir. Örneğin Türklerin dünyaya yanlış tanıtılmasının ilk defa Ermeni olayları sırasında ortaya çıktığını ifade eden Norman'ın bu fikirlerine karşılık Prof. Dr. Yavuz Ercan, bu negatif Türk imgesinin Haçlı Seferlerine kadar götürülebileceğini vurgulamıştır.

Türklerle Ermeniler arasında yaşanan sorunun temelinde Hınçak komitesinin önemli bir rolü olduğunu belirten Norman bu düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: "Son beş yılda Anadolu'da akan kandan doğrudan sorumlu olan Hınçak Komitesi"dir. Ayrıca Anadolu'da yaşanan olayların Ermeniler ve Batı devletleri tarafından adeta Müslümanların Hıristiyanlara zulmüymüş gibi yansıtıldığına

KİTAP TAHLİLİ

dikkat çekmektedir. “Anadolu’yu kana bulayan bu esef verici olayları Müslümanların Hıristiyanlara nedensiz saldırılarıyla gibi yapmak doğru değil...Olayları başlatanlar Ermenilerdir”.

Yüzbaşı Norman ayrıca Ermenilerin hem Ermeni nüfusu konusunda hem de Ermeni zayıflığı konusunda kullandıkları rakamların son derece abartılı olduğunu ve buna başta İngilizler olmak üzere tüm Avrupa ülkelerinin inandığını da belirtmektedir.

Kitabın “Tarihi Belgeler Işığında Ermeni İddiaları” adlı bölümünde ise Ermenilerin geçmişten günümüze kadarki tarihleri ele alınmıştır. Ermeni sorunun ortaya çıkışını hazırlayan olaylara ise kitabın üçüncü bölümünde yer verilmiştir. Ermeni sorununun Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılması süreci içinde ortaya çıktığına değinen Ercan, bu sorunun sorumluluğunun o dönemin büyük devletleri olan Rusya, Amerika, İngiltere, Fransa ve Ermenilerin kendilerine ait olduğunu vurgulamaktadır.

Kitabın dördüncü bölümünde “Ermeni Terörüne Karşı Yapılan ve Yapılması Gereken Yayın Faaliyeti”ne değinilmektedir. Ermeni terör olaylarının sözde soykırımın 50. yılı olan 1965’den sonra yoğunlaştığını vurgulayan Ercan, o dönemde Avrupa devletlerinin ve dünya kamuoyunun Ermeni terörizmine verdikleri desteğin altını çizmektedir. Türkiye’nin, Ermeni terörünü neden engelleyemediği ve neden dünya kamuoyunun Ermenileri desteklediği gibi soruların yanıtlarına da cevap arandığı bu bölümde yazar, Türkiye’nin bilimsel ve propagandaya yönelik yayın çalışmalarında yeterince aktif olmadığını ifade etmektedir. Ermenilerle ilgili yayınların değerlendirildiği ve bundan sonra nasıl bir yol izlenmesi gerektiğinin detaylı bir şekilde açıklandığı bu bölümde ayrıca, okuyucuya Eski Çağ’dan on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar Ermenilerle ilgili yapılmış çalışmalar hakkında da bilgi verilmektedir.

“Ermeni-Bulgar İşbirliği” başlıklı bölümde ise geçmişte başta İtalya’daki Mikhitarist merkez olmak üzere Eçmiyazin, Kudüs, Viyana ve Fransa’daki merkezlerde Osmanlı Devleti’ne karşı etkili ve sürekli çalışmaların yapıldığına değinilmektedir. Bu çalışmaların zamanla daha köklü ve etkili örgütler tarafından yürütüldüğünü ve bütün dünyaya yayıldığı, işte böyle bir ortamda Ermenilerle Bulgarların Osmanlı Devletine karşı olan çıkarlarının örtüştüğünün altı çizilmektedir.

Kitabın altıncı bölümünde “Ermeniler ve İran” üzerinde durulmaktadır. Özellikle İran’da yaşayan Ermenilerin ve İran yönetiminin Ermenilere olan tutumla-

rının irdelendiği bu bölümde Mehmet-zade Mirza Balâ'nın "Ermeniler ve İran" adlı eserine yer verilmiştir. Mirza Balâ'nın eserinde Ararat Ermeni Hükümeti'nin yıkılmasından sonra kaçan Ermenilerden bir kısmının Tebriz'e yerleştiği ve burayı Ermeni hareketinin en önemli merkezlerinden biri haline getirildiğine değinilmektedir. Ayrıca İran'daki Ermeni faaliyetlerinin İran devletinin bilgisi dışında olmadığını ve İran'daki Ermeniler'in ülkede çok önemli görevlere getirildiği, hatta ordu ve meclis içinde de görev aldıkları vurgulanmaktadır. İran'da devlet desteğiyle yapılan Türkiye aleyhindeki Ermeni faaliyetlerinin son İran Şah'ı dönemine kadar sürdüğünü ve bu durumun günümüze kadar geldiği belirtilmektedir.

Kitabın yedinci ve son bölümünde Kudüs Ermeni Patrikhanesi başlığı altında Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi, Ermenilere tanınan ayrıcalıklar, Kudüs Ermeni Patriği'ne verilen ilk ferman, konu ile ilgili yabancı tarihçilerin görüşleri, diğer fermanlara yer verilmiş ve bu fermanların karşılaştırılması yapılmıştır. Yine bu bölümde Rum ve Ermeni kiliseleri arasındaki mücadelelerden de bahsedilmektedir. Bu bölüm detaylı bir şekilde incelendiğinde I. Selim'in ve ondan sonra gelen padişahların Kudüs Ermeni patriklerine verdikleri fermanlarla tanıdıkları ayrıcalıklar Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslimlere karşı nasıl bir politika izlediğini göstermektedir.

Sonuç olarak anılan kitap Ermeni sorunu konusunda çalışan bilim adamları ve bu konuya ilgi duyan araştırmacının istifade edebileceği değerli bir kaynak olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Ermeni sorununun sık sık gündeme geldiği bu günlerde herkesin Ermeni sorununun güncel boyutuyla ilgilendiği ve olayın tarihi boyutunun genelde göz ardı edildiği bir ortamda, geçmişini anlamadan bugünü yorumlamak da mümkün olmadığından Prof. Dr. Yavuz Ercan'ınki gibi Ermeni tarihi, Ermeni iddiaları, Ermeni sorunu ve Ermeni sorunu konusunda yapılması gerekenlerin özetlendiği bu tür eserler birinci derecede önem arz etmektedir.

1915'TEN GÜNÜMÜZE TEHCİR: TÜRK ERMENİ İLİŞKİLERİ

Yazar: Berna Türkdoğan
İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2006, 448 Sayfa

Ermeni sorununun sürekli olarak gündemde tutularak Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası platformda zor duruma düşürülmesi konusunda yapılan yoğun faaliyetlere karşın, Türk tarafının yaptığı çalışmaların yetersizliği gözle görülür bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bu akademik yarışta şimdilik gerilerde kalmış gibi görünse de, Ermeni sorunu konusunda yapılan çalışmalar arttıkça Türk tezini destekleyen yeni bilgi ve belgeler de ortaya çıkmaktadır.

Berna Türkdoğan'ın *1915'ten Günümüze Tehcir: Türk Ermeni İlişkileri* adlı kitabında da Ermeni soykırımını iddialarının ancak bu bilgi ve belgeler ışığında izlenecek kararlı ve istikrarlı bir tutumla çürütülebileceği üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede eser, Ermeni sorunu ve soykırım iddialarının tarih ve tarihçi sorumluluğu ile incelenmesi gerektiğinin vurgulanmasıyla başlamakta ve temel olarak tehcir, yani Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun bir bölgesinden başka bir bölgesine sevk ve iskan kararının alınmasındaki haklı sebepler üzerinde durulmaktadır.

Birinci bölümde Ermenilerin Osmanlı toplum düzeni içerisindeki konumlarına, Osmanlı topraklarındaki dağılımları ve Osmanlı hoşgörü ortamındaki yaşayışlarına değinilmektedir. Bunun yanı sıra Ermenilerin Osmanlı Devleti'ndeki ilk devrimci ayrılık hareketlerine ve Batılı Büyük Güçler'in de Osmanlı idari ve hukuki yapısına müdahalelerinin Türk-Ermeni ilişkilerine etkileri incelenmektedir. Ermenilerin sevk ve iskanı öncesinde Türk ve Ermeni nüfusu hakkındaki istatistiksel bilgiler Rus, Ermeni, Osmanlı ve Batı kaynaklarına göre verilmekte, Osmanlı Devleti'ni sevk ve iskan kararını almaya zorlayan gelişmeler tarihsel bir bakış açısıyla anlatılmaktadır.

İkinci bölümde sevk ve iskan kanununun uygulanması süreci ele alınmakta, 27 Mayıs 1915' te kabul edilen bu kanunun idari ve hukuki etkileri değerlendirilmekte ve tehcir kararının alınmasına yol açan etkenlere yer verilmektedir. Bu çerçevede sevk kararının alınmasında Ermeni isyanları ve ayrılıkçı faaliyetlerinin etkileri anlatılmaktadır. Bu noktada yazar, Ermenilerin düşmanla işbirliği yapmak, masum halkı katletmek ve isyan çıkarmak gibi zararlı hareketlerde bulunmaları gibi nedenlere dayalı olan tehcir kararına ilişkin raporlara atıfta bulunmaktadır. Ermenilerin sevk ve iskanına ilişkin kanunun doğrudan doğruya bir milleti hedef almayıp, Osmanlı Devleti'ne karşı tehdit oluşturanlara yönelik bir tedbir olduğu, ilgili talimatların ve kararnamelerin incelenmesiyle ortaya konmaktadır. Aynı zamanda kanunun uygulanmasındaki aksaklıklar ve uygulamada kusuru olanlarla ilgili idari ve yasal uygulamalar arşiv belgeleriyle yer almaktadır. Tehcir sonrasında Batı ve Ermenilerin tutumu, ABD ve Rusya arşivlerinden temin edilen belgeler ışığında ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Kitabın üçüncü bölümünde, göçe tabi olanların gönderildikleri bölgeler, sayıları, bunlara yapılan yurt içi ve yurt dışı yardımlarla ilgili bilgiler yer almaktadır; diğer yandan 'tehcir' kelimesinin anlamı ve bu konuyla ilgili terminolojinin kullanımındaki tercihlere değinilmektedir. Bu bölümde ayrıca dünya tarihindeki sürgün olayları ve 'sürgün' kavramının yorumları da yer almaktadır. Ermenilerle birlikte tüm muhacirlerin durumu yine hem Osmanlı arşivleri hem de yabancı arşivlerden temin edilen belgelerin yanı sıra sayısal veriler de kullanılarak bir bütün halinde ortaya konmaktadır.

Yazar dördüncü bölümde Lozan Konferansı'nda Ermeni sorunu üzerinde nasıl durulduğunu incelemekte; Ermenilerin bu konferans sırasındaki siyasi uğraşları ve hedefleri ve Ermeni konusunun Lozan Konferansı Azınlıklar Alt Komitesi'nde nasıl görüşüldüğü irdelenmekte; bu sırada TBMM'de yapılan görüşmelerden bahsetmekte ve Lozan Antlaşması'nın azınlık hakları ile ilgili maddelerini yorumlamaktadır. Beşinci bölümde ise İsmet İnönü'nün başbakanlığı, onu takip eden İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Ermeni sorununun gelişimi incelenmektedir.

Kitabın altıncı bölümünde, Ermeni terörünün 1965-1985 yıllarındaki gelişimi ve hedefleri, Ermeni ve Rum teröristlerin işbirliği, Ermeni terör örgütü ASALA'nın kuruluşu ve faaliyetleri, PKK terör örgütüyle olan ilişkileri incelenmektedir. Ermeni meselesinin günümüzdeki hukuki durumu ve terör faaliyetlerinin fayda sağlamadığını gören Ermenilerin diplomasiye yönelişleri bu bölümde incelenen diğer konulardır.

Son bölümde ise yazar 1985 yılından 24 Nisan 2005'e kadar geçen yaklaşık yirmi yıllık zaman diliminde Ermeni sorunu ile ilgili gelişmelere yer vermektedir. Bu çerçevede Ermeni sorununun Türkiye-Ermenistan ilişkilerine etkileri, Karabağ sorunuyla olan bağlantısı, Azerbaycan'ın durumu ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecine etkileri işlenmektedir. Bunun yanı sıra Ermeni soykırım iddialarının uluslararası toplum tarafından giderek daha fazla kabul görmesi, bu çerçevede çeşitli ülkelerin parlamentolarında kabul edilen kararlar, soykırım iddialarının bazı Batı ülkelerinin eğitim müfredatına girmesi ve bu konularda Ermeni lobisinin faaliyetleri de incelenmektedir. Yazar ayrıca bu sorunun giderilmesi için çözüm yolları aramakta; çözüm için tarihçilerin çalışmalarının yanında lobi faaliyetlerinin de önemine değinmektedir. Uluslararası alanda belirlenecek tutarlı bir stratejinin gerekliliği üzerinde durularak siyasi platformda verilecek cevabın ödün vermekten uzak, kararlı bir çalışmanın ürünü olması gerektiği savunulmaktadır.

1915'ten Günümüze Tehcir: Türk-Ermeni İlişkileri oldukça geniş bir dönemi içine almaktadır. Ermeni sorunu ve soykırım iddialarında adı geçen ülkelerin belgeleri ve arşiv malzemeleri ışığında hazırlanmıştır. Ayrıca TBMM arşivi, Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri, Genelkurmay Harp Tarihi Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi'nde de çalışmalar yapılmıştır. Bu nedenle, eserin sağlam bir bilimsel ve analitik bir çerçeveye oturtulduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, sorunun tarihi kökeninin derinliklerine inilerek metodolojik bir çalışma da yapılmıştır. Sonuç olarak Dr. Berna Türkdogan'ın bu eserinin, tehcir konusunun tüm boyutlarıyla arşiv belgeleri ışığında incelenmesi nedeniyle Ermeni sorunu konusunda yazılan literatür içerisinde önemli bir yere sahip olacağı muhakkaktır.

EN SON ÇIKAN KİTAPLAR

Yıldız DEVECİ BOZKUŞ

ASAM, İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü Uzmanı
ydeveci@iksaren.org

AB, Kıbrıs, Ermenistan

Selim Somçağ
Türkçe
263 Sayfa
İstanbul, 2006 Yayınları, 2006
ISBN: 9944324019

Açık Kriptolar / Ermeni Soykırım İddiaları Avrupa'da Irkçılık ve Türkiye'nin AB Üyeliği

Gündüz Aktan
Türkçe
311 Sayfa
Ankara, Aşına, 2006
ISBN : 9944963054

Alban Tarihi / Son Hunlar - Hazarlar - Ermeniler - Terekemeler

Kalankatlı Moses
Türkçe
384 Sayfa
İstanbul, Selenge, 2006
ISBN: 9758839403

Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri

İdris Bal, Mustafa Çulcu
Türkçe
734 Sayfa
İstanbul, Lalezar, 2006 (İkinci basım)
ISBN : 9755914889

Emperyalizmin Maşası Ermeniler

Hasan Kundakçı
Türkçe
310 Sayfa
İstanbul, Alfa, 2006
ISBN: 975297659X

Ermeni Evlatlıkları: Saklı Kalmış Hayatlar

Erhan Başyurt
Türkçe
128 Sayfa
İstanbul, Karakutu, 2006
ISBN: 9756054263

Ermeni Katliamı

Emin Kutluğ
Türkçe
254 Sayfa
İstanbul, Şehbal, 2006
ISBN: 9944531901

Ermeni Milliyetçi Akımları

Artaşes Balasiyevič Karinyan
Türkçe
103 Sayfa
İstanbul, Kaynak, 2006
ISBN: 9753434529

Ermeni Olayları Kronolojisi

Hüdavendigar Onur
Türkçe
143 Sayfa
İstanbul, Bilgeoğuz, 2006
ISBN: 9756217111

Ermeni Devlet Adamı B. A. Boryan'ın Gözüyle Türk-Ermeni Çatışması

Mehmet Perinçek
Türkçe
94 Sayfa
İstanbul, Kaynak, 2006
ISBN No: 9753434626

EN SON ÇIKAN KİTAPLAR

Hatıralar Cemal Paşa

Alpay Kabacalı
Türkçe
456 Sayfa
İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2006
ISBN: 9754582491

**Haçlıların Son Kurbanı Ermeniler
1-2**

Selahattin Sert
Türkçe
1345 Sayfa
İstanbul, Kum Saati, 2006
ISBN: 9756199946

İsa Peygamberi Severseniz Beni Öldürmeyiniz: 1915 Ermeni Mezalimi

Orhan Sakin
Türkçe
375 Sayfa
İstanbul, Birharf, 2006
ISBN: 9759198509

Kalpler Birleşmez Hatıralarda

Sarkis Paçacı, Vartan Paçacı
Türkçe
144 Sayfa
İstanbul, Aras Yayınları, 2006
ISBN: 9757265799

Osmanlı'ya Veda 'İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları'

Justin McCarthy
Çev: Mehmet Tuncel
Türkçe
400 Sayfa
İstanbul, Etkileşim, 2006
ISBN: 9752691587

Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu

Hasan Celal Güzel

Türkçe
507 Sayfa
Ankara, Yeni Türkiye, 2006
ISBN No: 9756782269

Toplu Eserler:I Ermenilerle İlgili Araştırmalar

Prof. Dr. Yavuz Ercan
Türkçe
449 Sayfa
Ankara, Turhan Kitabevi, 2006
ISBN: 9756194537

Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler

Rahip G. Çarkcıyan
Türkçe
196 Sayfa
İstanbul, Kesit, 2006
ISBN: 9944321044

Talat Paşa'nın Anıları

Alpay Kabacalı
Türkçe
169 Sayfa
İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2006
ISBN: 9754581959

Yabancı Kaynaklarda Türk Ermeni İlişkileri 1071-2006

Ahmet Gürel
Türkçe
243 Sayfa
İzmir, Umay, 2006
ISBN: 9758913190

1915'ten Günümüze Tehcir/Türk Ermeni İlişkileri

Berna Türkdöğün
Türkçe
448 Sayfa
İstanbul, IQ Kültür Sanat, 2006
ISBN: 9752550908

1919 PARİS BARIŞ KONFERANSINDA
ERMENİ DELEGELERİNİN KONUŞMALARI
İNGİLİZCE METİN* VE TÜRKÇE ÇEVİRİSİ**

* Kaynak: Papers Relating to the Foreign Relations of the United States The Paris Peace Conference 1919 (United States Government Printing Office, 1948) Cilt IV, Sayfa 139–157.

** Çeviren: Ömer Engin Lütem

THE COUNCIL OF TEN

FRANCE

M. Gout

ITALY

H. E. M. Crespi.

M. Galli.

PRESENT DURING QUESTION

ITALY

H. E. M. Crespi.

• ARMENIAN DELEGATION

Boghés Nubar Pasha.

A. Aharonian.

Interpreter: Prof. P. J. Mantoux.

Joint Secretariat

AMERICA, UNITED STATES OF.....Lieut. Burden.

BRITISH EMPIRE.....Captain E. Abraham.

FRANCE.....Captain A. Portier.

ITALY.....Licut. Zanchi.

JAPAN.....M. Saburi.

ONLAR KONSEYİ

FRANSA
M. Gout

İTALYA
H. E. M. Crespi.
M. Galli.

GÖRÜŞMELERDE HAZIR BULUNANLAR

İTALYA
H. E. M. Crespi.

• ERMENİ DELEGASYONU
Boghos Nubar Paşa.
A. Aharonian.

Çevirmen: Prof. P. J. Mantoux.

Ortak Sekreterlik

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ.....Teğmen Burden.
İNGİLİZ İMPARATORLUĞU.....Yüzbaşı E. Abraham.
FRANSA.....Yüzbaşı A. Portier.
İTALYA.....Teğmen Zanchi.
JAPONYA.....M. Saburi.

Page: 139

- (The Armenian Delegates then entered the Room.)

(4) M. AIIARONIAN read the following statement:

“As representatives of the Armenian Republic—which has been regularly constituted for a year in Transcaucasia, with Erivan as the seat of its Parliament and Government we have the Armenian honour to lay the following facts before the Conference and to make the following request : Before the war of 1914-1918, there were about 2 million Armenians in Transcaucasian Russia, to say nothing of Armenians in Turkey and Persia. A fifth of these were scattered in the big cities, especially Tiflis, Batum and Baku, and the remainder, i.e. more than a million and a half, lived as a compact community in the districts of Erivan, Kars, Chuchra, and Alexandropol, which have been the dwelling-place of our race for two or three thousand years and where the Supreme Head of the Armenian Church, the Catholicos of all Armenians, lives in his monastery of Echmiadzin.

At the beginning of the war, our nation not only forgot all grievances against Tsarist rule and rallied whole-heartedly to the Russian flag in support of the Allied cause, but our fellow-countrymen in Turkey and all over the world offered to the Government of the Tsar (the archives of the Russian Embassy at Paris prove this) to establish and support Armenian legions at their own expense to fight side by side with Russian troops under the command of Russian generals.

The Tsar's Government stated, through its Ambassador in Paris, that it would be preferable if individual Armenians enlisted in the Russian Army. They at once did so and during 1914, 1915, 1916 and 1917 Armenian volunteers from all parts of the world fought for the Allied cause side by side with their fellow-countrymen who were regulars in the Russian Army; more than 180,000 Armenians defended the freedom of nations, and this devotion to the common cause called down on the Armenian people the hatred of Ottomans and Young Turks, which gave rise to massacres lasting two years and laid waste aft the Armenian vilayets of the Ottoman Empire.

In 1917, when the Russian revolution summoned the Constituent Assembly, the Armenian deputies (who had been freely elected by -our nation) received a mandate to fight to a finish and to help loyally in the organisation of a Russian Republic based on a Parliamentary constitution and federative rule. Russia had no more faithful helpers during Kerensky's rule than our nation, either on the battlefields of Europe and Asia or in any administrative offices of the capital or provinces.

Sayfa : 139

(Sonra Ermeni Delegeteri Odaya Girdiler)

(4) BAY AHARONYAN ş u beyanı okudu:

“Bir yıl kadar önce Transkafkasya'da¹, parlamentosunun ve hükümetinin merkezi Erivan olarak, usulüne uygun bir biçimde kurulmuş olan Ermenistan Cumhuriyeti'nin temsilcileri olarak Konferansa ş u hususları sunmak ve ş u taleplerde bulunmaktan onur duymaktayız:

1914–1918 savaşından önce Rusya Transkafkasyasında, Türkiye ve İran'da yaşayanlardan başka, 2 milyon Ermeni bulunuyordu. Bunların beşte biri büyük şehirlerde, özellikle Tiflis, Batum ve Bakü'ye dağılmış olup geri kalanı, yani bir buçuk milyondan fazlası, Erivan'ın ilçeleri olan Kars, Şuşa ve Aleksandropol'de² yoğun bir cemaat olarak yaşıyordu. Buraları ırkımızın iki veya üç bin yıldan beri ikamet ettiği ve Ermeni Kilisesinin başı olan, tüm Ermenileri Katolikos'unun Ecmiyazin'deki manastırında yaşadığı yerlerdir.

Milletimiz, savaşın başında, Çar idaresine karşı tüm şikâyetlerini unutarak, Müttefiklerin dâvasını desteklemek amacıyla içtenlikle Ruslara katılmakla kalmamış, Türkiye'de ve tüm dünyadaki Ermeniler, Rus generallerinin kumandası altında, Rus birlikleriyle yan yana dövüşmek için, masrafları kendileri tarafından karşılanarak Ermeni birlikleri kurulmasını ve desteklenmesini Çar hükümetine önermiştir. Paris'teki Rus Büyükelçiliği arşivleri bunu doğrulamaktadır.

Çar hükümeti, Paris'teki Büyükelçiliği aracılığıyla, Ermenilerin kişisel olarak Rus Ordusuna katılmasının tercih edildiğini bildirmiştir. Ermeniler derhal bunu kabul etmiş ve 1914, 1915, 1916 ve 1917 yıllarında dünyanın her yanından gelen Ermeni gönüllüleri, Rus Ordusunun muvazzaf askeri olan Ermenilerle birlikte, Müttefiklerin dâvası için çarpışmışlardır; 180.000'den fazla Ermeni milletlerin özgürlüğünü savunmuş ve ortak davaya gösterilen bu bağlılık, iki yıl süren ve Osmanlı İmparatorluğunun Ermeni vilâyetlerini harap eden katliama neden olan Osmanlılar ve Genç Türklerden nefret edilmesini Ermeni halkına aşlamıştır.

1917'de Rus İhtilali bir Kurucu Meclis oluşturunca halkımız tarafından özgürce seçilmiş olan Ermeni milletvekilleri, parlamenter bir anayasaya ve federal kurallara dayanan bir Rus Cumhuriyeti'nin meydana getirilmesine sadık bir şekilde yardımcı olmak ve bu uğurda sonuna kadar mücadele etmek görevini almışlardır. Karensky idaresinde Rusya'nın ne Avrupa ne de Asya'nın savaş alanlarında ne de Başkent'in veya eyaletlerin idari makamlarında bizden daha sadık müttefiki olmamıştır.

1 Transkafkasya, Kafkas Dağları ötesi anlamındadır. Bu deyimle Kafkas Dağların güneyinde kalan Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan kastedilmektedir

2 Aleksandropol Rusların Gümrü şehrine verdiği addır.

In the Autumn of 1917, when all Armenian territory and the Ottoman vilayets freed by the combined efforts of Russia and Armenia, as well as the provinces of Transcaucasia, were exposed to the Turkish invasion owing to Bolshevist defection, the leaders of our people, both laymen and Churchmen, begged the authorities and the Russian Command not to forsake them and renewed their offers of help to continue the struggle. But the Russian generals themselves were forsaken by their men, and the Peace of Brest-Litovsk handed over to Turkey the western half of Caucasian Armenia, including the gate of Kars which laid all Transcaucasia open to invasion.

In order to oppose this invasion and still remain faithful to the Allied cause, the Armenian people in the Caucasus summoned the National Congress on 20th October, 1917; 125 delegates duly elected by the Armenian people, appointed a Council, or rather a Government for National Defence. I became its President, and the mandate given to its 15 members was to resist the Turkish invasion by all possible means and to replace the collapsed Russian front in Asia by an Armenian front.

From October 1917 to June 1918 this Government, under my direction, reorganised and maintained an Armenian army with the help of Armenian resources alone without any help from Russia (which we considered from then onward as a foreign country) or the Allies, who were too far away from us to send more than encouragement and promises. Even Armenian soldiers serving with the Russian armies on the European front could not rejoin us, and Armenian volunteers still fought in the Allied ranks in Palestine.

Through the French Consulate at Tiflis, the French Government sent us a telegram from His Excellency Boghos Nubar Pasha. (head of the Delegation sent to the Allies by the Armenian Catholicos), in which our fellow-countrymen throughout the whole world urged us to hold on whatever happened and not to abandon the cause of the Entente.

On behalf of the National Council, I replied, through the French Consulate at Tiflis :

- (1) That the Armenian Nation was ready to do its supreme duty, as it had done since the beginning of the war ;
- (2) That it counted on the material, moral, and, if possible, military help of the Allies.
- (3) That it masked them to acknowledge the independence of Armenia.

In reply to this telegram, I received a second communication from His Excellency Boghos Nubar Pasha (still through the French Consulate) in which the promise of help and assistance was renewed to us.

As regards the independence of Armenia, we were told that the declarations made in the British House of Commons and the French Chamber of Deputies were of such a nature as to satisfy our claims.

1917 sonbaharında Rusya ve Ermenistan'ın ortak gayretleriyle kurtarılmış olan tüm Ermeni toprakları ve Osmanlı vilayetleri ile Transkafkasya eyaletleri, Bolşeviklerin ihaneti nedeniyle Türk istilâsına açık hale gelince, din adamı veya sivil olsun, halkımızın liderleri, Rus resmi makamlarına ve Rus askeri kumandanlarına onları yalnız bırakmamaları için yalvarmışlar ve mücadeleye devam için kendilerine yardım edilmesi önerilerini yenilemişlerdir. Fakat bizzat Rus generalleri kendi askerleri tarafından terk edilmiş ve Brest-Litovsk Barış Antlaşması, Kars kapısı dâhil, Kafkas Ermenistan'ının batısının yarısını Türklere bırakmış bu da tüm Transkafkasya'nın istilâya maruz hale gelmesi sonucunu vermiştir.

Bu istilâya karşı koyabilmek ve hâlâ Müttefiklerin dâvasına sadık kalabilmek üzere, Kafkaslardaki Ermeni halkı, 20 Ekim 1917 tarihinde Milli Kongre'yi toplamıştır; Ermeni halkı tarafından usulüne uygun olarak seçilen 125 delege bir Konsey, daha ziyade bir Milli Savunma Hükümeti atamıştır. Ben bu hükümetin başkanı oldum. Hükümetin on beş üyesine verilen görev tüm olanaklarla Türk istilâsına karşı koymak ve Asya'da çökmüş olan Rus cephesinin yerine bir Ermeni cephesi oluşturmaktır.

Benim idaremdeki bu hükümet 1917 Ekim'inden 1918 Haziran'ına kadar, sadece Ermeni kaynakların yardımıyla ve bir Ermeni ordusu kurdu ve devam ettirdi. Rusya'dan bir yardım gelmedi (o zamandan beri Rusya'yı yabancı bir ülke olarak görüyoruz) Müttefikler de bize yardım etmedi; onlar bizi teşvik etmek ve vaatte bulunmanın dışında bir şey yapamayacak kadar uzaktaydı. Avrupa cephesinde Rus ordularında bulunan Ermeni askerler bile bize katılmadı ve Ermeni gönüllüleri Filistin'de Müttefik güçlerin bir parçası olarak çarpışmaya devam ettiler.

Fransız Hükümeti, Tiflis'teki Fransız Konsolosluğu aracılığıyla, Ermeni Katolikos'un³ Müttefiklere gönderdiği heyetin başkanı olan Ekselansları Boghos Nubar Paşa'nın bir telgrafını bize ulaştırdı. Bu telgrafta dünyadaki bütün yurttaşlarımız ne olursa olsun, direnmemizi ve İtilaf Devletlerinin davasını terk etmememizi bizden istiyorlardı.

Milli Konsey adına, Tiflis'teki Fransız Konsolosluğu aracılığıyla cevap verdim:

1. Savaşın başından beri yaptığı gibi, Ermeni Milletinin âli görevini yapmaya hazır olduğunu
2. Müttefiklerin maddi, manevi ve mümkünse, askeri yardımına güvendiğini (bildirdim)
3. Ermenistan'ın bağımsızlığını tanımalarını onlardan istedim.

Bu telgrafa cevap olarak, yine Fransız Konsolosluğu aracılığıyla, Boghos Nubar Paşa'dan, bize yardımcı olunacağı vaadini yenileyen, ikinci bir telgraf aldım.

Ermenistan'ın bağımsızlığı konusunda ise, İngiliz Avam Kamarası ve Fransız Millet Meclisi'nin bildiregelerin taleplerimizi karşılayacak nitelikte olduğu bize bildirildi.

3 Katolikos veya Katogikos bütün Ermenilerin ruhani önderi olarak bilinmektedir.

Although we did not know what the text of those declarations was, the Armenian Nation rallied round its National Council, in order to fling itself yet again into the struggle against the Turks. A levee en masse was decreed, and an army of 50,000 men organised in the latter months of 1917, notwithstanding the endless difficulties created by the antagonism which our various Caucasian neighbours manifested against us and against the Entente.

The Tartars and the Kurds, siding openly with Turkey, organised themselves at our rear and did whatever they could to hamper us. The Georgians—with whom we had been linked in the past by the common bond of religion and of suffering—did not consider it their duty to side with us. Though far from the Allies and without their promised help, alone, abandoned and even harried by our neighbours, we nevertheless threw ourselves once more into this supreme struggle, intending, even if we could not be victorious, to stop the Turkish advance towards the interior of the Caucasus, whilst awaiting that Allied victory as to which we never cherished the least doubt.

General Nazarbekian - whose military skill had been greatly appreciated in the Russian Army - was appointed Commander-in-Chief, and the renowned Andranik, who had fought Abdul Hamid and Turkish tyranny for 30 years, was placed at the head of a division of Turkish Armenians. It was this Armenian Army which entered the front abandoned by the Russians, and held it from Erdinjan to the Persian frontier.

This unequal struggle against a greatly superior enemy lasted 7 months. The most sanguinary battles took place at Erdinjan and at Van. There were encounters at Erzerum, Sarikamish, the fortress of Kars, Alexandropol, Sarderabad, and Karaklis, when the Turks lost very heavily. I myself went to Sarikamish, in order to re-establish moral. It was this heroic Armenian resistance which not only prevented the Turks from advancing into the interior of the Caucasus, but also, by holding back their army, prevented their descent into Mesopotamia for 7 months and helped General Allenby to victory in Palestine by deflecting a large proportion of Syrian forces.

In the meantime, German troops having reached the Caucasus, Georgia declared its independence under German military protection. Tartary, with the help and support of the Turkish army, also declared its independence under the name of Azerbaijan. Caucasian unity was thus destroyed. It was then that the Armenian National Council proclaimed the independence of Armenia.

Our Republic has been in existence for nearly a year. She has repulsed Tartar and Georgian aggression, and has maintained a regular and disciplined army approximately 40,000 strong. We have been untouched by Bolshevism and any other demoralising taint, and have kept perfect order over a territory of 60,000 square kilometres.

Bu bildirelerin metinlerini bilmememize rağmen Ermeni Milleti, Türklere karşı yeniden savaşmak amacıyla, Milli Konsey etrafında birleşti. Seferberlik ilân edildi, Bazı Kafkas komşularımızın bize ve İtilâf Devletlerine karşı gösterdiği husumetin yarattığı sonsuz güçlüklerle rağmen, 1917 yılının son aylarında 50.000 kişilik bir ordu kuruldu.

Tatarlar⁴ ve Kürtler açıkça Türkiye'nin yanında yer alarak gerimizde örgütlendiler ve bize engel olmak için her şeyi yaptılar. Geçmişte aynı dini inançla ve çekilen ızdıraplarla bağlı olduğumuz Gürcüler bizim tarafımızda yer almayı görev addetmediler. Müttefiklerden uzakta olmamıza, vaat edilen yardımların gelmemesine, yalnız ve terk edilmiş olmamıza ve hatta komşularımız tarafından rahatsız edilmemize rağmen kendimizi bu en yüce mücadeleye bir kez daha attık. Amacımız, Müttefikleri hiçbir şekilde şüphe etmediğimiz zaferini beklerken, muzaffer olamasak bile, Türklerin Kafkasya'nın içine doğru ilerlemelerini durdurmaktı.

Askeri yeteneği Rus Ordusu tarafından da çok takdir edilen General Nazarbekyan Başkumandan atandı ve Abdülhamit'e ve Türk zulmüne karşı otuz yıl mücadele etmiş olan meşhur Andranik Türk Ermenilerinden kurulan tümenin başına getirildi. İşte bu Ermeni Ordusu Rusların terk ettiği cepheye girdi ve Erzincan'dan İran sınırına kadar bu cepheyi elde tuttu.

Çok üstün bir düşmana karşı eşit olmayan mücadele 7 ay sürdü. En kanlı savaşlar Erzincan ve Van'da yer aldı. Erzurum, Sarıkamış, Kars kalesi, Gümrü, Serdarabat ve Karakilis'de (Karakilise) çarpışmalar oldu ve Türkler ağır bir şekilde kaybettiler. Bizzat Ben, moral verebilmek için, Sarıkamış'a gittim. Ermenilerin bu kahramanca direnişi sadece Türklerin Kafkasya'nın içlerine doğru ilerlemesini engellemekle kalmadı; fakat aynı zamanda ordusunu meşgul etmekle Mezopotamya'ya inişlerini 7 ay önledi ve Suriye güçlerinin büyük bir kısmının yönünü değiştirmekle General Allenby'nin zaferine yardımcı oldu.

Bu arada Alman kıtaları Kafkasya'ya ulaştığından Gürcistan, Alman askerî himâyesi altında, bağımsızlığını ilân etti. Tatar ülkesi de, Türk Ordusunun yardım ve desteğiyle, Azerbaycan adı altında bağımsızlığını ilân etti. Böylece Kafkasya birliği bozuldu. İşte o zaman Ermeni Milli Konseyi Ermenistan'ın bağımsızlığını ilân etti.

Cumhuriyetimiz bir yıla yakın bir zamandır mevcuttur. Tatar ve Gürcü saldırıları püs-kürtlmüştür. Ve yaklaşık 40.000 kişilik nizami ve disiplinli bir ordusu bulunmaktadır. Bolşevizm'den veya moral bozucu bir diğer akımdan etkilenmedik ve 60.000 kilometre kareden büyük bir arazide mükemmel bir şekilde düzeni sağladık.

⁴ Tatar sözcüğü ile Azeriler kastedilmektedir.

It is on behalf of the Armenian Republic that I now make the request set forth below :

In view of the fact that Russia abandoned the Armenians to their fate, in spite of their entreaties, allowed a war beyond their strength to devolve on them alone, and that, moreover, without even consulting them, she handed over to Turkey by the Treaty of Brest-Litovsk the Armenian provinces of Kars, Ardahan and Kaghisman, and so ruined hundreds of thousands of Armenians; that by these very acts she broke all ties which m bound her to the Armenian nation, the Armenian Republic asks for recognition of the independence it won on the battlefield, and which the success of its arms has forced even our enemies to acknowledge. In view of the sacrifices which Armenia made, without bargaining, for the cause of the Allies, I have the honour to demand, on behalf of the Armenian Nation, that it should be given, through its delegates, a well-merited seat at the Peace Conference.

The Caucasian Armenians ardently desire reunion of the republic with the Armenian provinces of Turkey, for the following reasons :

- (1) Because the two main sections of the nation, Turkish Armenia and Caucasian Armenia, though separated from each other in an entirely arbitrary manner are identical as regards essential characteristics, speaking the same language, and possessing the same traditions and customs, religion, church and ecclesiastical head- the Catholicos of all Armenians.
- (2) Both sections of Armenia represent a single geographic and economic whole, extending from Lori [Gori?] and Borchalu in the north down to the Mediterranean and, in the south, to the Armenian Taurus.
- (3) This national unity is imperative not merely by reason of historical rights, but also by reason of present necessity, for Caucasian Armenia, which is civilised and powerful and possesses a population of nearly 2,000,000, would be the only sufficient basis for the reorganisation and restoration of Turkish Armenia, now depopulated and ruined by the Turks.
- (4) The desire of the Caucasian Armenians to be united to their compatriots in Turkey is all the more intense and justifiable from the fact that a large portion of the population of Caucasian Armenia originated in Turkish Armenia, and was transplanted by the Russians during the last century. In fact, the districts of New Bayazet, Kaghisman, Kars, Alexandropol and Akhaltzikh are populated almost exclusively by Turkish Armenians.
- (5) The ecclesiastical centre for all Armenians is situated 'within the territory of the Republic at Ecbmiadzin, on the banks of the Arax. Within this territory are also to be found nearly all the capitals of the various dynasties of Great Armenia, i.e. Armavir, Vagharchapat, Dvin, Artachat, Yervandakert, Yervandachat and Ani.

Şimdi, Ermenistan Cumhuriyeti adına, aşağıdaki taleplerde bulunuyorum:

Rusya'nın Ermenileri, tüm ricalarına rağmen, kendi kaderine terk etmesi, güçlerinin ötesinde bir savaşın yükünün tek başına Ermenilerin üzerine kalması sonucunu vermiş ve daha da öte Rusya, Ermenilere danışmadan, Brest-Litovsk Antlaşmasıyla Ermeni illeri olan Kars, Ardahan ve Kağızman'ı Türkiye'ye teslim etmiş, böylelikle yüz binlerce Ermeninin mahvına neden olmuş, bu hareketiyle Ermenilerle arasındaki tüm bağları koparmıştır. Ermenistan Cumhuriyeti savaş alanında kazandığı bağımsızlığın tanınmasını istemektedir; silahlarının başarısı düşmanlarımızı bile bu tanımayı yapmaya zorlamıştır. Ermenistan'ın pazarlığa girişmeden, Müttefiklerin dâvası için yaptığı fedakârlıkları göz önünde tutarak, Paris Konferansında hakkettiği yerin, delegeleri aracılığıyla verilmesini Ermeni Milleti adına istemekle onur duyuyorum.

Kafkas Ermenileri Cumhuriyetin Türkiye'nin Ermeni vilâyetleriyle birleşmesini şu nedenlere dayanarak hararetle istemektedirler:

1. Çünkü, milletin iki esas kısmı olan, Türk Ermenistan'ı ve Kafkasya Ermenistan'ı, birbirlerinden tamamen keyfi bir şekilde ayrılmış olmalarına rağmen, temel nitelikleri itibarıyla aynıdır; aynı dili konuşurlar, aynı geleneklere, adetlere, dine, kiliseye ve dinî öndere, tüm Ermenilerin Katolikos'una, sahiptirler.
2. Ermenistan'ın iki kısmı, kuzeyde Lori (Gori?) ve Borchalu'dan aşağıya Akdeniz'e ve güneyde Ermeni Toros'larına uzanan tek bir coğrafya ve ekonomik bütünlüğü temsil etmektedir.
3. Bu milli birlik sadece tarihi haklar nedeniyle değil, aynı zamanda günümüz gereksinimleri için de şarttır; zira medenî ve güçlü, yaklaşık 2.000.000 nüfusu olan Kafkas Ermenistan'ı, halen Türkler tarafından tahrip edilmiş ve nüfusu azaltılmış olan Türk Ermenistan'ının eski haline getirilmesi ve yeniden örgütlenmesi için, yegâne yeterli temeli oluşturabilir.
4. Kafkas Ermenilerinin Türkiye'deki yurttaşlarıyla birleşme isteği, Kafkasya Ermenistan'ı halkının büyük bir kısmının Türkiye Ermenistan'ı kökenli olduğu ve geçen asır içinde Ruslar tarafından getirildiği gerçeğine dayanılarak daha da güçlü ve haklı olmaktadır. Gerçekten de Yeni Beyazıt, Kağızman, Aleksandropol⁵, Akhaltzikh⁶ hemen sadece Türk Ermenileri tarafından meskündür.
5. Tüm Ermenilerin dini merkezi, Ermenistan Cumhuriyeti topraklarında, Arax (Aras) nehri kıyasındaki Ecmiyazin'dedir. Bu topraklar içinde Büyük Ermenistan'ın çeşitli hanedanlarının başkentlerinin neredeyse tamamı bulunmaktadır. Örneğin Armavir, Vagharapat, Dvin, Artaçat, Yervandakert, Yervandacat ve Ani⁷.

5 Aleksandropol Gümrü şehridir.

6 Akhaltzikh.

7 Bu eski şehirlerin bu gün bulunduğu yaklaşık yerler şunlardır: Armavir, Vagharapat, Dvin, Artaçat, Yervandakert,

- (6) The valley of the Arax which is the centre of Armenia, has also from time immemorial been the centre of Armenian culture and civilisation. The ruins of the capitals above mentioned bear witness thereto.
- (7) Armenian unity is necessary, for should the two sections of the people remain divided, such division would give rise to an undying desire for union, which desire 'would inevitably cause disturbance and unrest.
- (8) The union of Turkish and Caucasian Armenia is already an accomplished fact, for within the territory of the Armenian Republic there are at present from 400,000 to 500,000 Turkish Armenians who have escaped massacre by the Turks during the war, and the younger generation of which has fought for the conquest of liberty on all our battle-fields.

The Caucasian Armenians, for their part, have during the last thirty years continually sent the best of their youth, under the leadership of such glorious chiefs as Durman, Vartan, Dro, and many others, to fight against Turkish tyranny and deliver Turkish Armenia from the Ottoman yoke.

Our history has proved that unity and independence alone have served the Armenian Nation.”

BOGHOS NUBAR PASHA made the following statement :

“I shall try to be as brief as possible in order not to tax your patience. I think it is needless to recall the numerous promises of reform made by the Porte since the Congress at Berlin. These promises were never fulfilled. Nor need I recall the massacres and deportations concerning which you have full knowledge. You also know by official evidence, which has been published, the unheard of crimes surpassing in horror all that history has registered hitherto, the victims of which reach and even exceed one million.

I wish, however, to recall that at the beginning of the War the Turkish Government had offered to grant the Armenians a sort of autonomy, asking from them in exchange, volunteers to rouse the Caucasus against Russia. The Armenians rejected this proposal and placed themselves without hesitation on the side of the Entente Powers from whom they expected liberation.

The Armenians have fought at the side of the Allies since the first days of the War, until the signature of the Armistice on all fronts.

I shall not repeat what they achieved in the Caucasus. M. Ahrounian, President of the delegation of the Armenian Republic has just given you a long account far better than I shall be able to do.

6. Ermenistan'ın merkezini oluşturan Arax (Aras) vadisi, hatırlanamayacak kadar eski zamanlardan beri, Ermeni kültür ve medeniyetinin merkezi olmuştur. Yukarıda değindiğimiz başkentlerin kalıntıları buna tanıklık etmektedir.
7. Ermeni birliği gereklidir, zira halkın ikiye bölünmüş durumu devam ederse bu bölünme bitmeyecek bir birleşme arzusunun meydana çıkmasına neden olacaktır; bu arzu da önlenemez karışıklık ve huzursuzluk yaratacaktır.
8. Türk ve Kafkas Ermenistan'ının birliği zaten gerçekleşmiş bir durumdur, zira Ermenistan Cumhuriyeti topraklarında halen, savaş sırasında Türklerin katliamından kaçmış 400 ila 500.000 Türk Ermenisi bulunmaktadır; bunların genç kuşakları bütün savaş alanlarımızda özgürlüğü elde etmek için çarpışmıştır.

Kafkas Ermenileri ise son otuz yıl boyunca devamlı olarak gençlerinin en iyilerini, Durman, Vartan, Dro ve daha bir çok şanlı kumandanların önderliğinde, Türk zulmüne karşı çarpışmak ve Türk Ermenistan'ını Osmanlı boyunduruğundan kurtarmak için (cepheye) yollamışlardır.

Tarihimiz sadece birlik ve beraberliğin Ermeni halkına faydalı olduğunu göstermektedir.”

BOGHOS NUBAR PAŞA şü beyanda bulundu:

“Sabrınızı taşırmamak için mümkün olduğu kadar kısa konuşacağım. Bâb-ı Âlî'nin, Berlin Kongresinden beri yaptığı birçok reform vaadini hatırlatmanın gereksiz olduğunu düşünüyorum. Bu vaatler hiçbir zaman yerine getirilmedi. Sizin de gayet iyi bildiğiniz katliam ve sürgünleri de hatırlatmama gerek yoktur. Kurbanları bir milyona yaklaşan hatta daha bile fazla olan, şimdiye kadar tarihin kaydettiği her dehşeti aşan, o duyulmamış cinayetleri de yayınlanmış olan resmi kayıtlardan biliyorsunuz.

Bununla beraber, savaşın başında Türk Hükümetinin Ermenilere bir tür özerklik vermeyi önerdiğini ve karşılığında da Kafkasya'yı Ruslara karşı ayaklandıracak gönüllüler istediğini hatırlatmak isterim. Ermeniler bu öneriyi reddettiler ve kendilerini kurtarmasını bekledikleri Müttefiklerin yanında tereddüt etmeden yer aldılar.

Ermeniler savaşın ilk günlerinden ateşkes imzalanıncaya kadar tün cephelerde Müttefiklerin yanında çarpıştılar.

Ermenilerin Kafkasya'da neler başardıklarını tekrarlamayacağım. Ermenistan Cumhuriyeti Başkanı olan Bay Aharonyan biraz önce size, benim yapabileceğimden çok daha iyi bir şekilde, geniş bir açıklamada bulundu.

Yervandacat ve Ani.

I would like to mention, however, that in Syria and Palestine, in the Legion d'Orient where Armenian Volunteers, in accordance with the invitation made by the French Government to the National Delegation in 1916- when the agreement between the Allied Powers was signed- gathered to the number of five thousand forming more than half the French contingent and took so brilliant a share in the great Palestine victory, which liberated Syria, that General Allenby sent them an official congratulation.

Lastly, in France, in the Foreign Legion, a crack Corps which has covered itself with glory, Armenian Volunteers gained a special distinction for bravery and endurance. Of 800 recruits at the beginning of the campaign, scarcely 40 have survived. All the rest fell facing the enemy.

This Military contribution has been officially and warmly appreciated by the Allied Governments and I need not press the matter further. All that I wish to indicate is that this attachment of the Armenians to the cause of the Entente was one of the motives of the massacres and deportations.

The Armenians, therefore, have been belligerents. The complete victory of the Allies has finally liberated Armenia from the Turkish yoke. That is an accomplished fact. We would add that, if to the victims of massacres and deportations, be added our losses on the field of battle, it will appear that the tribute of life paid by Armenia is heavier than that of any other belligerent nation. Her losses reach more than one million lives out of a total population of 4½ million souls. Armenia has earned her independence by the arms and the blood of her children.

I have two kinds of observations to present. I wish first to speak of the delimitation of the future Armenian State as we understand it. I shall then give you some details concerning the population.

Delimitation

Our claim is that independent Armenia should comprise all Armenian territory and should be formed of:-

1. Cilicia (with Sandjak of Marash) the six vilayets of Erzerum, Bitlis, Van, Diarbekr, Kharput, Sivas and a portion of the vilayet of Trebizond giving access to the Black Sea.
2. The territory of the Armenian Republic of the Caucasus the population of which demands union with its brothers in Turkey under one single Armenian State.

Bununla beraber, Suriye ve Filistin'de, Müttefik devletler arasında anlaşma imzalandığı 1916 yılında, Fransız Hükümeti'nin (Ermeni) Milli Delegasyonu'na yapmış olduğu davet uyarınca, Légion d'Orient'da toplanmış olan beş bin kadar Ermeni gönüllüsünün (o bölgedeki) Fransız güçlerinin yarısından fazlasını oluşturduğunu, Suriye'yi kurtaran büyük Filistin zaferine parlak bir katkıda bulunduğunu ve General Allenby'nin kendilerine resmi bir tebrik gönderdiğini belirtmek isterim.

Son olarak Fransa'da, şanlı ve şerefli bir birlik olan Légion Etrangère'de ⁸ Ermeni gönüllüleri yitdikleri ve dayanıklı olmalarıyla temayüz ettiler. Savaşın başında 800 kadar olan gönüllülerde ancak 40 kişi hayatta kaldı. Geri kalanlar hepsi savaşta düşman karşısında öldü.

(Ermenilerin) bu askeri katkısı Müttefik Hükümetler tarafından resmen ve hararetle takdir edildiği için bu konu üzerinde daha fazla durmama gerek yoktur. Belirtmek istediğim tek husus Ermenilerin İtilâf Devletlerinin davasına bağlılığının, maruz kaldıkları katliam ve sürgünlerin saiklerinden biri olduğudur.

Ermeniler bu nedenle savaşın taraf olmuşlardır. Sonunda Müttefiklerin tam bir zafer kazanmaları Ermenistan'ı Türk boyunduruğundan kurtarmıştır. Bu bir gerçektir. Katliam ve sürgün kurbanlarına savaş alanındaki kayıplarımız da eklenince Ermenistan tarafından yaşam olarak ödenen bedelin herhangi bir diğer muharip milletin ödediği bedelden daha ağır olduğunun ortaya çıkacağını sözlerimize eklemek isteriz. Ermenistan'ın kaybı, 4,5 milyon olan toplam nüfusu içinde 1 milyonu aşmaktadır, Ermenistan bağımsızlığını silahla ve çocuklarının kanıyla kazanmıştır.

İki tür gözlemde bulunmak istiyorum. Önce, bizim anladığımız şekilde, gelecekteki Ermeni devletinin sınırlarından bahsetmek istiyorum. Sonra sizlere nüfusa dair bazı ayrıntılar vereceğim.

Sınırlar.

Talebimiz bağımsız Ermenistan'ın tüm Ermeni topraklarını içermesi ve şu yerlerden oluşmasıdır:

1. Kilikya (Maraş Sancağı dâhil), Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakir, Harput⁹, Sivas ve Karadeniz'e çıkış için Trabzon Vilâyeti'nin bir bölümü
2. Halkı, Türkiye'deki kardeşleriyle tek bir Ermenistan Devleti altında birleşmek isteyen Kafkasya'daki Ermenistan Cumhuriyeti toprakları.

⁸ Bu özel isim metinde Foreign Legion olarak İngilizceye çevirisiyle yer almaktadır.

⁹ Harput Vilâyeti değimiyle Mamuret-ül Aziz Vilâyet, (Malatya) kastedilmektedir.

It has sometimes been said and written that we wish to include within the limits of this State the future Armenian State territories which are not Armenian. This is untrue. Not only do we not make any such demand, but on the contrary, we ask that the final frontiers be fixed not by us but by a mixed Commission which shall work on the basis of historical, geographical and ethnical rights. The present administrative limits of the provinces or Armenian vilayets are arbitrary and false. They were drawn by Abdul-Hamid for the purpose of his policy in such a way as to include capriciously non-Armenian regions, in order to bring about a Muslim majority. Our request is that these outlying regions, generally Kurdish or Turkish, should be detached.

Thus, the whole of Hekkiari and the South of Diarbekr which are mainly Kurdish should be excluded from Armenia; similarly the Turkish region west of Sivas and many others. As to Trebizond we recognise that the population is mainly Greek, but the Port of Trebizond is the only considerable outlet for the whole of Upper Armenia on the Black Sea. Our claim is moreover in accord with the declaration made by M. Venizelos who treated the question in broad spirit of equity, which I am happy to recognise, in his memorandum addressed to the Peace Conference.

As to our border with Syria, our Syrian neighbours have latterly it forward very unjustifiable claims to the major part of Cilicia which they would include in Syria.

This pretension cannot be maintained. Cilicia is an essentially Armenian Province. It was for four centuries until 1375 the State the last kingdom of Armenia. Some parts of it, such as the region Zeitun maintained up to our time a semi-independence under Armenian Princes. At Sis, capital of Cilicia, the Catholicos, religious head of all the Armenians of Turkey, has, from time immemorial up to the present day, maintained his pontifical seat.

As to the population the great majority is Armenian and Turkish. The Syrian element is insignificant. Before the war, there were in Cilicia only 20,000 Syrians as against 200,000 Armenians. No atlas of the ancient or modern world includes Cilicia in Syria. Geographically, historically, ethnically, Cilicia is an integral part of Armenia and its natural outlet in the Mediterranean.

The North frontier of Syria is the chain of the Amanus, not that of the Taurus, as represented in the publications of the Syrian Committee with the object of including Cilicia in Syria.

Bu Devletin, gelecekteki Ermeni Devleti'nin, sınırlarına Ermeni olmayan toprakları dahil etmek istediğimiz bazen söylenmiş ve yazılmıştır. Bu doğru değildir. Böyle bir talebimiz olmadıktan başka, aksine, nihai sınırların tarafımızdan değil, tarihi, coğrafi ve etnik hakları esas alarak çalışacak olan bir karma komisyon tarafından saptanmasını istiyoruz. Söz konusu eyaletlerin veya Ermeni vilayetlerinin halen mevcut idarî sınırları keyfi ve yanlıştır. Bu sınırlar, Abdülhamit tarafından siyasi amaçlarla, Müslüman (bir) çoğunluk yaratılabilmesi için, Ermeni olmayan bölgelerin de dahil edilmesiyle keyfi olarak çizilmiştir. Talebimiz, bu dışarıda kalan, genellikle Kürt veya Türk olan bölgelerin, (Ermenistan'dan) ayrılmasıdır.

Böylece, esas itibariyle Kürt olan Hakkari'nin tamamı ve Diyarbekir'in güneyi Ermenistan'ın dışında bırakılmalıdır; aynı şekilde Türk bölgesi olan Sivas'ın batısı ve bir çok yer de... Trabzon'a gelince, ahalisinin çoğunluğunun Rum olduğunu kabul ediyoruz, ancak Trabzon Limanı yukarı (kuzey) Ermenistan'ın tamamı için Karadeniz'e tek çıkış yeridir. Talebimiz ayrıca Venizelos'ın bildirisine de uymaktadır. Memnuniyetle belirtmek isterim ki Venizelos, Barış Konferansı'na sunduğu Muhtıra'da bu konuyu büyük bir adalet duygusu içinde ele almıştır.

Suriye ile sınırimıza gelince, son günlerde Suriyeli komşularımız kısa süre önce, Suriye'ye dahil etmek istedikleri Kilikya'nın büyük bir kısmı için, son derece yersiz olan taleplerde bulundular.

Bunlara (taleplere) devam edilmemelidir. Kilikya esas itibariyle bir Ermeni bölgesidir. 1375 yılına kadar dört asır süreyle burada son Ermeni Krallığı mevcut olmuştur. Zeytin bölgesi gibi bazı yerleri zamanımıza kadar Ermeni prenslerinin idaresinde yarı bağımsız durumunu korumuştur. Kilikya'nın Merkezi olan Sis'te¹⁰, Türkiye'deki bütün Ermenilerin ruhani önderi olan Katolikos, hatırlanamayacak kadar eski zamanlardan günümüze kadar, dini makamını korumuştur¹¹.

Nüfusa gelince büyük çoğunluğu Ermeni ve Türk'tür. Suriyelilerin sayısı önemsizdir. Savaştan önce Kilikya'da 20.000 Suriyeliye karşılık 200.000 Ermeni vardı. Eski ve yeni dünyaya dair hiçbir atlas Kilikya'yı Suriye'ye dahil göstermez. Coğrafi, tarihi ve etnik bakımdan Kilikya Ermenistan'ın ayrılmaz bir parçasıdır ve Akdeniz'e doğal çıkışıdır.

Kilikya'yı Suriye'ye dâhil etmek amacıyla Suriye Komitesi yayınlarında gösterildiği gibi, Suriye'nin kuzey sınırı Toros değil Amanos Dağları'dır.

10 Kozan

11 Sis Patrikliği 1916 yılında Küdüs'e taşınmıştır.

Population.

A few words now on the subject of population. I would like to say at the outset that there have never been exact statistics in Turkey. The Turkish Government always falsified those returns intentionally with the object of proving that the Armenians were an insignificant minority. I wish to cite a few examples of these falsifications. The Turkish Government showed the Armenians of the vilayet of Van as numbering 80,000. Now there is certain evidence that the number of Armenians from this vilayet who took refuge in Russia exceeds 220,000.

At the other extremity of Armenia in the whole of Sandjak of Marash the Turkish Government reckoned about 4,200 Armenians; now in the town of Marash alone according to Elysee Reclus there were more than 20,000 Armenians, half the population of the town. Zeitun in the Sandjak of Marash with its eight villages had, in accordance with statistics made on the spot in 1880, 27,460 Armenians and 8,344 Muslims.

It has been alleged that there are no Armenians left in Armenia since the massacres and deportations, or at aft events that those who remain form an insignificant minority. Happily this is untrue.

Firstly, according to principles no-one today disputes, the dead must count as much as the living. It would be intolerable that the unspeakable crimes committed against a whole race should benefit their authors. But the purpose of exterminating a whole people was not achieved. After this War the Armenians will be, as before it, more numerous than the Turks and even than the Turks and Kurds combined.

In fact, although the losses of the Armenians were very great, those of the Turks in the course of the war have not been less. A German report gives 21/2 millions as the total losses of the Turks by war, epidemic and famine, which have caused terrible havoc owing to improvidence and shortage of hospital personnel and medicines. At least half of these losses have been sustained by the population of the Armenian provinces, which have been practically the only recruiting grounds for the Turks, and which have been invaded both by Russian and Armenian armies. If, therefore, it is admitted that the Turkish population has at least sustained equally heavy losses, the Armenians are still in the majority after the war, as they were before it. But this majority will be still greater when the Armenian Republic of the Caucasus is united to Turkish Armenia to form one State, as both the Armenians of the Caucasus and those of Turkey ardently desire.

M. Abrounian [Aharonian] has just laid the case before you and I support aft he has said. I cannot overstress the point that this is a matter of the greatest importance for the Armenians, because the two groups of Armenians are interdependent. The Caucasian Armenians are more numerous than the Turkish Armenians. The latter, however, are more favourably situated as regards fertile land.

Nüfus.

Şimdi nüfus konusuna birkaç sözle değineceğim. Önce Türkiye’de hiçbir zaman doğru istatistik olmadığını söylemek istiyorum. Türk Hükümeti daima bu istatistikleri, Ermenilerin önemsiz bir azınlık olduğunu kanıtlamak için, kasten tahrif etmiştir. Bu tahrifata ilişkin bazı örnekler vermek isterim. Türk Hükümeti Van Vilayeti’ndeki Ermenilerin sayısını 80.000 olarak göstermiştir. Şimdi bu vilâyetten Rusya’ya sığınmış olan Ermenilerin 220.000’den fazla olduğunu belirten kanıtlar vardır.

Türk Hükümeti Ermenistan’ın diğer ucunda, Maraş Sancağında Ermenileri 4.200 olarak saymaktadır; şimdi ise, Elysée Reclus’e¹² göre, sadece Maraş şehrinde, nüfusun yarısını oluşturan 20.000 Ermeni bulunmaktadır. 1880 yılında yerinde yapılan istatistiklere göre Maraş Sancağı’na bağlı Zeytun’da ve sekiz köyünde 27.400 Ermeni ve 8.344 Müslüman vardır.

Katliam ve sürgünlerden sonra Ermenistan’da Ermeni kalmadığı veya her hâl ve kârda kalanların önemsiz bir azınlık oluşturduğu iddia edilmiştir. Memnuniyetle söyleyeyim ki bu doğru değildir.

Önce, bu gün kimsenin tartışmadığı ilkelere göre, ölümler yaşayanlar gibi sayılmalıdır. Bütün bir ırka karşı işlenmiş tarifsiz cinayetlerin faillerine yarar sağlaması hoş görülmez. Fakat bütün bir halkı ortadan kaldırma amacına erişilememiştir. Bu savaştan sonra Ermeniler, savaştan önce olduğu gibi, Türklerden, hatta Türkler ve Kütlerin toplamından, bile, daha fazla olacaktırlar.

Aslında, Ermeni kayıpları çok büyük olmakla beraber, savaşta Türklerin kayıpları daha aşağı olmamıştır. Bir Alman raporu; savaş, salgın hastalıklar ve kıtlık nedeniyle, Türklerin kayıplarını 2,5 milyon olarak vermektedir. Bu duruma tedbirsizlik, yeter sayıda hastane personeli ve ilaç olmamasının yarattığı korkunç tahribat neden olmuştur.

Bu kayıpların en aşağı yarısı, Türklerin fiiliyatta sadece buradan askere aldığı ve Rus ve Ermeni orduları tarafından istilâ edilmiş olan Ermeni Vilayetleri halkı tarafından verilmiştir. Böylece şayet Türk halkının en az Ermeniler kadar ağır kayıplar verdiği kabul edilirse Ermeniler, daha önce de olduğu gibi, halen de çoğunluktadır. Kafkasya ve Türkiye Ermenilerinin hararetle istedikleri gibi Kafkasya’daki Ermeni Cumhuriyeti Türk Ermenistanı’yla tek bir devlet kurmak üzere birleşirse bu çoğunluk daha da büyük olacaktır.

Bay Aharonyan az önce durumu sizlere sundu ben de bütün söylediklerini destekliyorum. Bu konun Ermeniler için çok önemli olduğunu özellikle vurgulamak istiyorum, zira Ermenilerin iki grubu birbirine tâbidir. Kafkasya Ermenileri Türk Ermenilerinden daha kalabalıktır. Ancak Türk Ermenileri verimli topraklar bakımından daha uygun durumdadır.

12 12 Elysée Reclus (1830-1905). Fransız yazarı. En tanınmış eseri 19 ciltlik ‘Nouvelle géographie universelle’ dir (Yeni Evrensel Coğrafya). Bu kitaptaki Ermenilere ilişkin bilgiler “Les Arméniens” başlığı altında bir kitap haline getirilerek Ekim 2006’da Fransa’da yayınlanmıştır.

As has already been said (and it is perhaps unnecessary to repeat it) there are bonds of race, blood, religion and language between the two groups. We are, in fact, brothers. The Armenians in the Caucasus have established themselves in that country to escape from Turkey. They have now only one desire, to return to their native land. During the massacres before the war it was due to the Caucasian Armenians that the Russian and Allied Governments were asked in 1915 and 1914 to approach Turkey in favour of tile Turkish Armenians

I wish now to say a few words with regard to the position of the Armenians in the East and in the Ottoman Empire. I shall demonstrate by a few facts that they are quite capable of governing themselves when the time' comes for them to set up an independent State.

Just to give some idea of the economic activity of the Armenian element in Turkish Armenia, I will quote some figures, taken from pre-war commercial and industrial statistics of the Vilayet of Sivas, which I have produced at previous negotiations in Paris in 1912 and 1913.

The Vilayet of Sivas is the least Armenian of the six Vilayets, but if you look at the figures relating to imports you will see that out of 166 wholesale merchants, 141 were Armenians and only 13 were Turks. In the export trade there were 127 Armenian merchants and 23 Turks. Out of 37 bankers and capitalists, 32 were Armenians and 5 only were Turks. It appears, furthermore, according to the book recently published by M. Leipzius, that out of a total population of 20,000,000 inhabitants, of whom 2,000,000 were Armenians, the latter held some 80 to 90 percent of the commerce in their own hands.

M. Leipzius, after his enquiry at Constantinople in regard to the Massacres, stated that the result would be very detrimental financially to Germany and Austria, because, all commerce being in the hands of the massacred Armenians, the Germans and Austrians would be unable to recover their debts.

I will quote a passage from a book by Dr. Rohrbach, a well-known pan-Germanist, who desired to see Germany annex Armenia, and this will give you an idea of the German opinion on the Armenians before the war :

"In present-day Turkey, reduced almost entirely to its Asiatic possessions, the Armenians carry much more weight than their numbers would seem to warrant. Owing to their high intellectual and. commercial standards, they are without doubt the most active people among Eastern nations. In fact it might be said that they constitute the only people in those regions who are imbued with what might be called national qualities. The Armenian has that energy and tenacity of purpose which are quite contrary to the usually accepted attributes of the Eastern character".

That is the opinion of a German, and. it is simply because the writer is a German that I have made the quotation.

Daha önce belirtildiği gibi (ve belki tekrarına gerek olmadan) iki grup arasında ırk, kan ve dil bağları vardır. Gerçekte bizler kardeşiz. Kafkasya Ermenileri bu bölgeye Türkiye'den kaçmak için yerleşmişlerdir. Şimdi tek arzuları doğdukları topraklara dönmektir. Kafkas Ermenileri sayesinde, savaştan önceki katliamlar için, 1914 ve 1915'te Rus ve Müttefik Hükümetlerinden Türkiye Ermenileri lehine Türkiye'ye girişimde bulunmaları istenmişti.

Şimdi Doğu ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilerin durumu hakkında birkaç söz sarf etmek istiyorum. Kendi kendilerini idareye ve zamanı geldiğinde bağımsız bir devlet kurmaya muktedir olduklarını birkaç olaya değinerek göstereceğim.

Türkiye'de Ermenilerin ekonomik faaliyeti hakkında bir fikir verebilmek üzere, daha önce Paris'te 1912 ve 1913 yılları müzakerelerinde kullanmış olduğum, savaştan önce Sivas Vilâyeti ticaret ve endüstri istatistiklerinden alınmış olan bazı rakamlar vereceğim.

Sivas Vilâyeti Altı Eyâletin (vilâyetin) en az Ermeni olanıdır; ancak ithalat rakamlarına bakarsanız 166 toptancı tüccardan 127sinin Ermeni, sadece 13'ünün Türk olduğunu görürsünüz. İhracata ilişkin ticarete 127 Ermeni ve 23 Türk uğraşmaktadır. 37 bankacı ve sermayedardan 32'si Ermeni, sadece 5'i, Türk'tür. Ayrıca, kısa zaman önce Leipzig (Lepsius) tarafından yayınlanan kitaba göre (Osmanlı İmparatorluğu'nun) toplam 20.000.000 olan nüfusunun 2.000.000 Ermeni olduğu ve Ermenilerin ticaretin yüzde 80 ilâ 90'ını ellerinde tuttuğu meydana çıkmaktadır.

Leipzig'un katliamlar hakkında İstanbul'da yaptığı soruşturmada, tüm ticaretin katledilmiş Ermenilerin elinde olması nedeniyle Alman ve Avusturyalıların alacaklarını tahsil edemeyeceklerini, mâli bakımdan sonucun Almanya ve Avusturya'nın aleyhinde olacağını belirtmiştir.

Ermenistan'ın Almanya'ya ilhak edilmesini isteyen, tanınmış pan-Germanist Dr. Rohrbach'ın kitabından bir pasaj okuyacağım ve bu size Almanların savaştan önce Ermeniler için düşünceleri hakkındaki bir fikir verecektir:

“Türkiye halen, adeta sadece Asya'daki topraklarına indirgenmiş olduğundan Ermeniler sayılarının gerektiğinden çok fazla önem taşımaktadır. Yüksek entelektüel ve ticari düzeyleri nedeniyle Doğu milletleri arasında en aktif halk olduklarında şüphe yoktur. Esasında bu bölgenin, milli nitelikler olarak tanımlanabilecek değerlere sahip tek halkı oluşturdukları söylenebilir. Ermeni enerjiye ve amaca varmak için azme sahiptir. Bunlar Doğu karakteri için genelde kabul edilen niteliklerin tamamen tersidir.

Bu bir “Alman”ın görüşüdür ve bu alıntıyı sadece bu yazar bir Alman olduğu için yaptım.

It remains for me to address you on Armenian policy, claims and aspirations. I have already told you what is meant by the Armenian State from a geographical standpoint. I must now point out that, from the political point of view, our programme has not varied in any way as far as the national delegation is concerned. This programme, which I have already had the honour to explain to the Great Allied Powers, may be summed up in three points:

1. Liberation from the Turkish yoke.
2. It is not sufficient to liberate the Armenian people who have been in bondage. As they will now find themselves in an inferior position I asked for the joint protection of the Powers. I have not asked for joint rulership, to which I already knew the meeting would be opposed. There had already been unfortunate examples of condominium, and I know that the meeting would not feel disposed to make one more example. As an Egyptian, I know exactly what it means.

By joint protection of the Powers I mean that kind of protection which would prevent aggression from outside, and not an inter-meddling with internal political and administrative affairs.

3. From the first I have also asked that the Great Protecting Powers should give a mandate to one or other of them to administer and organise Armenia.

That is the programme we adopted in 1915. We modified it when the idea of a League of Nations was formulated by President Wilson, and we adapted our programme to the new ideas.

The first point of our programme is now realised, since we are freed from the Turkish yoke. The two other points are realised also, if the newspaper reports are correct, since the Peace Conference has already decided to place the peoples oppressed by the Turks under the protection of the League of Nations with a Power as mandatory. We therefore have the firm hope of seeing our aspirations realised.

We need only entrust ourselves to the sense of justice of the Peace Conference, and we have no doubt but that the Conference will approve the programme of our national claims. The Powers now know and can trust the Armenians, whose national feelings, vitality and warlike valour have been strikingly revealed in the course of the war.

The Powers can rest assured that, with the qualifications all now recognised, the Armenians, under a regime of peace, justice and liberty, and under the tutelage of the League of Nations, will soon form a flourishing and prosperous State, and will be one of the most powerful factors of peace and civilisation in the East.”

M. PICHON thanked , the Armenian Representatives, and the Armenian Delegation withdrew.

Geriyeye Size Ermeni politikası, talepleri ve emellerinden bahsetmem kaldı. Coğrafi açıdan Ermenistan Devleti'nin ne anlama geldiğini Size anlattım. Milli Delegasyon¹³ bakımından, siyasi alanda programımızın hiçbir şekilde değişmediğini belirtmem gerekmektedir. Büyük Müttefik Devletlere daha önce açıklamak şerefine nail olduğum bu program üç noktada özetlenebilir:

1. Türk Boyunduruğundan kurtuluş
2. Esaret altındaki Ermeni halkını kurtarmak yeterli değildir. Ermeniler şimdi zayıf durumda olduğundan Büyük Devletlerin ortak himayesini talep ettim. (Bu toplantının karşı çıkacağını bildiğimden ortak idare talep etmedim. Şimdiye kadar kondominyonun talihsiz örnekleri görülmüştür ve (bu) toplantının bu konuda bir diğer örnek yaratmaya kendini hazır hissetmediğini biliyorum. Bir Mısırlı olarak bunun ne anlama geldiğini gayet iyi biliyorum.

Büyük Devletlerin ortak himayesinden, dışarıdan gelen saldırıları önleyen ve iç siyasi ve idari işlere müdahale etmeyen bir tür himaye kastediyorum.

3. Büyük himayeci devletlerin içlerinden birine veya diğerine Ermenistan'ı örgütlenmesi ve idare edilmesi için manda (vekâlet) vermeleri gerektiğini başından beri talep ettim.

Bu 1915'te kabul ettiğimiz programdır. Başkan Wilson tarafından Milletler Cemiyeti fikri ortaya atılınca değişiklik yaptık ve programımızı yeni fikirlere uyarladık.

Türk boyunduruğundan kurtulmuş olduğumuza göre programımızın ilk noktası artık gerçekleşmiştir. Gazete haberleri doğruysa, Barış Konferansı Türklerin zulmü altındaki halkları, mandacı bir devlet (aracılığıyla) Milletler Cemiyetinin himayesi altına almaya karar vermişse, programın diğer iki maddesi de gerçekleşmiş demektir. Böylece emellerimize kavuşacağımızı görmek kesin ümidimizdir.

Şimdi Barış Konferansı'nın adalet duygusuna güvenmemiz gerekmektedir ve konferansın milli taleplerimizi içeren programı onaylayacağından kuşku duymuyoruz. Büyük Devletler şimdi Ermenileri tanımakta olup onlara güvenebilirler; Ermenilerin milli duyguları, yaşama gücü ve askeri değeri savaş sırasında çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Büyük Devletler şimdi, nitelikler artık bilinen Ermenilerin bir barış, adalet ve özgürlük rejimi içinde, Milletler Cemiyeti'nin vesayeti altında, çabuk gelişen müreffeh bir devlet oluşturacaklarından ve Doğu'da barış ve medeniyetin en güçlü etmenlerinden biri olacaklarından emin olabilirler."

(Oturum Başkanı Fransa Dışişleri Bakanı) Bay Pichon Ermeni Temsilcilerine teşekkür etti ve Ermeni Heyeti Salondan ayrıldı.

13 Milli Delegasyon Boghos Nubar Paşa'nın başkanlığını yaptığı Anadolu Ermenilerinin çıkarlarını koruyan kuruluştur.

GÜNCEL BELGELER

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞININ FRANSA 'DA ASILSIZ ERMENİ SOYKIRIMININ İNKARINI AĞIR CEZAI YAPTIRIMA BAĞLAYAN YASA TASARISININ MECLİS GENEL KURULU 'NDA KABULÜ HAKKINDA 12 EKİM 2006 TARİHLİ AÇIKLAMASI

Uzun bir geçmişe dayanan ve asırlar boyunca özenle geliştirilen Türkiye-Fransa ilişkileri, izledikleri politikaların sonuçlarını görmekten uzak bir kısım Fransız siyasetçinin asılsız iddialara dayanan sorumsuz girişimleri sonucu, bugün ağır bir darbe almıştır.

Tarafımızdan uzun bir süredir en üst düzeyde seferber edilen ve Fransa'da yerleşik vatandaşlarımız, sivil toplum örgütlerimiz ve iş çevreleri ile ele ele sürdürülen tüm diplomatik ve parlamenter girişimlere karşın, Sosyalist Parti tarafından geçtiğimiz Mayıs ayında Fransız Ulusal Meclisi'ne sunulmuş sonuçsuz kalmasının ardından bu kere 12 Ekim 2006 tarihinde tekrar gündeme taşınan asılsız Ermeni soykırımının inkarını ağır cezai yaptırıma bağlayan yasa tasarısının Meclis Genel Kurulu'nda kabulü derin esefle karşılanmıştır.

Yasa tasarısının yasallaşması, Senatoda da ele alınmasına bağlı olarak Meclis'e geri gelmesinin ardından yayımlanmak üzere Cumhurbaşkanlığına sunulmasını içeren uzun bir sürece tabi olmakla birlikte, Ulusal Meclis tarafından anılan yasal süreçte atılan bu ilk adım ülkemizde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Tasarının bu yasal süreçte akim kalmasına yönelik tüm çaba ve girişimlerimiz her düzey ve kanaldan sürdürülecektir. Son günlerde Fransa'da yasa tasarısına karşı güçlü eleştirilerin dile getirilmesi, Fransa'nın da bu yasa teklifini içine sindiremediğini, tasarı üzerinde kamuoyunda oydaşma sağlanamadığını ve bu talihsiz girişimin ciddi destek bulamadığını göstermektedir. Ancak bütün bunlar olayın vahametini azaltmamaktadır.

İfade özgürlüğünü tüm diğer Anayasal hakların üzerinde gören Fransız Anayasal düzeni ile düşünce ve ifade özgürlüğünün demokratik toplumlarda hangi istisnai hallerde yasalarla sınırlandırılabilceğinin sınırlarını açıkça ortaya koyan Avrupa Sözleşmesi'nin ihlali anlamına gelen bu yasa tasarısı, çağdaş temel hak ve özgürlüklerin beşiği ve "Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik" kavramlarıyla hür

dünyaya ilham kaynağı olmuş Fransız milleti ile bugüne kadar özdeşleştirilen değerlere ters düşmektedir.

Kendi tarihi ile hesaplaşmaya geldiğinde, yetkili ağızlardan, parlamentoların tarihi yeniden yazmak gibi bir görevlerinin bulunmadığını ve bu sorumluluğun tarihçilere ait olduğunu ikrar eden bir ülkenin parlamentosunun başka devletlerin tarihi üzerine hükümde bulunması ve cezai yaptırım yetkisini kendisinde görmesi ibret verici bir çelişki teşkil etmektedir.

Temel hak ve özgürlüklerin daha da geliştirilmesi amacıyla son yıllarda gerçekleştirdiğimiz önemli reformlara karşın, ülkemize ifade özgürlüğü konusunda ilave adımlar atılması gerektiği yönünde telkinlerin yapıldığı bir dönemde Fransa'da böyle bir yasa tasarısının gündeme gelmesi de ayrı bir çifte standardı ortaya koymaktadır. Devletlerin inandırıcılığı, vaaz ettikleri değerlere öncelikle kendilerinin sahip çıkmalarından geçmektedir.

Demokratik bir rejim ile bağdaştırılamayacak şekilde düşünce ve ifade özgürlüğünü rehin alan bu yasa tasarısı, yüzyıllarca birlikte yaşadığımız Ermeni vatandaşlarımız dahil Türk milletinde derin bir infial yaratmıştır.

70 milyonluk Türk halkı asılsız iddialara istinaden düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasını reddetmektedir. Bu yasa tasarısı ile Fransa Türk halkı nezdinde sahip olduğu ayrıcalıklı konumunu ne yazık ki kaybetmektedir.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN 17 EKİM 2006 TARİHLİ BİLDİRİSİ

Fransız Ulusal Meclisi Ermeni Soykırımının İnkârının Cezalandırılması öngören yasa teklifinin Türkiye'nin bizzat Sayın Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hükûmet ve iş çevreleri düzeyinde sarf ettiği bütün çabalara, Fransız Hükûmetinin, basınının ve tarihçilerinin eleştirilerine rağmen sadece çok az sayıdaki milletvekilinin red oyuyla 12 Ekim 2006 tarihinde kabul etmiştir. Tasarının Meclis üyelerinin sadece beşte birinin oyuyla kabul edilmesi ve bu tasarıya karşı olduğu anlaşılan çok sayıda milletvekilinin oy kullanmaya cesaret edememesi, Fransa'nın iç politika hesaplarıyla Ermeni azınlığının etkisinde kaldığının açık bir göstergesidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Fransız Ulusal Meclisinde kabul edilen bu yasa tasarısını şiddetle kınamakta, Ermeni asıllı vatandaşlarımız dahil, tüm Türk halkı bu girişimi tepkiyle karşılamaktadır.

Yakın tarihimizdeki bazı uygulamalarıyla Cezayir'de, Hinde Çini'inde, Madagaskar'da ve diğer bazı Afrika ülkelerinde, 1 milyondan fazla masum insanın ölümüne yol açan Fransa, başka ülkelerin tarihlerindeki olaylar konusunda dikkatli konuşmak zorundadır. Kendi tarihiyle ilgili suçlamalar karşısında konuyu tarihçilere bırakmak gerektiğini ve tarihin yasayla yazılamayacağını savunan Fransız siyaset adamlarının, Türkiye'nin tarihine gelince kendilerinde karar alma hakkı görmeleri ibret vericidir.

Türk milletinin, tarihinden utanmasını gerektirecek bir husus, tarihiyle yüzleşmek konusunda da bir sıkıntısı bulunmamaktadır. Bugün birçok uluslararası seçkin tarihçi, Ermeni iddialarının aksine, Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan olayların 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde hiçbir şekilde soykırım olarak nitelendirilemeyeceğini kanıtlarıyla ortaya koymuş bulunmaktadır. Hatta, bunların arasında Fransızlar da vardır. Tüm araştırmacılara açık olan arşivimiz, bunu teyit eden belgelerle doludur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, asırlar boyunca aynı topraklar üzerinde birlikte yaşamış Türk ve Ermeni uluslarını, savaş yıllarından kaynaklanan önyargılara tutsak olmaktan kurtarmak ve dostluk ile işbirliğine dayalı ortak bir geleceğe yönelmelerini sağlamak amacıyla, Meclisimizin ortak girişimi çerçevesinde geçen yıl ülkemiz tarafından Ermenistan'a yapılan, tartışmalı tarihî dönemlerin birlikte araştırılması ve gün ışığına çıkarılması için ortak tarih komisyonu kurulması

yönündeki tarihsel nitelikteki öneriye öncülük yapmıştır. Ne yazık ki, Ermeni Hükümeti bu öneriye olumlu cevap vermemiştir.

Fransız Ulusal Meclisi, bu Yasa Tasarısıyla, ülkelerimiz arasındaki ilişkilere büyük zarar vermekle kalmamakta, aynı zamanda Ermenistan ile ilişkilerimizin normalleşmesi için sarf edilen çabalara da darbe vurmaktadır.

Fransız Parlamentosunda bu Yasa'nın kabulünün Türkiye ile Fransa arasındaki siyasi, ekonomik, askeri ilişkilerde onarılmaz yaralar açacağı ise tabiidir.

Ermenistan'ın Fransa ve başka ülkelerdeki lobilerini kullanarak, Türk milletinin hak ve haysiyetine karşı yürüttüğü hasmane politikaların maliyeti kendilerine büyük olacaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, dostluğa sığmayan ve demokratik bir ülkeye yakışmayan bu yasa tasarısının yasalaşmasını önlemeye yönelik uyarılarını ve girişimlerini ısrarla sürdürecektir. Meclisimiz, yasa tasarısının yasallaşabilmesi için izlenmesi gereken yasal sürecin bundan sonraki aşamasında Fransız Parlamentosunda gerekli sağduyunun hakim olacağına inanmak istemektedir.

Asli görevinin halklar arasında dostluğun geliştirilmesini ve temel özgürlüklerin korunmasını sağlayacak icraatlarda bulunmak olduğuna inanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, dostluğa sığmayan ve demokratik bir ülkeye yakışmayan bu yasa tasarısının yasallaşmamasına yönelik girişimlerini ısrarla sürdürecektir. Meclisimiz, yasa tasarısının yasallaşabilmesi için izlenmesi gereken uzun yasal sürecin müteakip aşamasında, Fransız Parlamentosunda gerekli sağduyunun hâkim olacağını ümit etmektedir.

Ancak, bu geçen süre içinde Türk Hükümetinin alacağı tedbirler tasarının yasalaşması halinde Fransa'nın menfaatlerinin ne ölçüde zarara uğrayabileceğinin de göstergesi olacaktır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu konuda halkımızın ve sivil toplum örgütlerimizin ulusal çıkarlarımızı ve hassasiyetimizi koruma konusunda gösterdiği duyarlılığı saygı ile karşılamaktadır.

Sadullah Ergin Haluk Koç
AK Parti Grup Başkan Vekili CHP Grup Başkan Vekili
Hatay Samsun
Ömer Abuşoğlu Mehmet Ağar
Anavatan Grup Başkan Vekili DYP Genel Başkanı
Gaziantep Elazığ
Emin Şirin
Genç Parti
İstanbul

**T.B.M.M'NİN 17 EKİM 2006 TARİHLİ OTURUMUNDA
DIŞİŞLERİ BAKANI VE BAŞBAKAN YARDIMCISI
ABDULLAH GÜL'ÜN KONUŞMASI**

Sayın Başkan, değerli milletvekili arkadaşlarım; Yüce Meclise bugün, Ermeni vatandaşlarımız da dahil bütün milletimizi derinden üzen bir gelişme nedeniyle bilgi vermek istiyorum. Bu gelişme, bildiğiniz gibi, Fransız Ulusal Meclisi tarafından kabul edilen, sözde Ermeni soykırımını inkâr edenlere bir yıla kadar hapis cezası ve 45 bin euroya kadar para cezası öngören yasa önerisidir.

Her ne kadar yasanın yürürlüğe girebilmesi Senatonun kabulüne ve Fransa Cumhurbaşkanlığının onayına bağlıysa da, bu yöndeki bir merhaleyi tamamlamış olan önerinin bu haliyle yasalaşması halinde, artık, Fransa sınırları içinde Ermeni iddialarına karşı çıkmak, 1915 olaylarının, Birinci Dünya Savaşı şartlarında, Ermeniler ve Türkler arasında karşılıklı çatışmalardan ibaret olduğunu ve Osmanlı idaresinin, Ermenileri, yok etmek amacıyla değil, güvenlik gerekçesiyle savaş dışı bölgelere sevk ettiğini söylemek, tarihçilerin ve konunun uzmanlarının ulaştıkları yeni belgelere dayanarak, olayları, Ermenilerin öne sürdüklerinden farklı bir şekilde kamu önüne çıkararak anlatmak ve bu yönde fikirlerini yürütmek imkânsız hale gelecektir. Bir başka deyişle, Ermenilerin asılsız iddiaları gerçekmiş gibi dayatılacak, cezai yaptırımlar marifetiyle düşünce ve ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getirilecek, en temel özgürlük tamamen yok edilecektir.

Değerli arkadaşlar, bildiğiniz gibi, sözde Ermeni soykırımının doksanıncı yılı olduğu gerekçesiyle, Türkiye aleyhine yürütülen faaliyetlerde geçen yıldan bu yana büyük bir artış gözlemlemekteyiz. Bu faaliyetler, çeşitli ülkelerin parlamentolarına sunulan karar ya da bildiri tasarıları, sözde soykırım kurbanları anısına dikilen anıtlar, kamuoyuna mal olmuş önemli şahsiyetler aleyhine çeşitli sebepler öne sürülerek açılan davalar, Türk asıllı milletvekili adaylarının seçim listelerinden çıkarılması, Fransa örneğinde olduğu gibi, gerçeklerin üstünü örtmeye ve bizi kendi iddialarını kabule zorlayan yasalar çıkarmaya çalışmak şeklinde tezahür etmektedir.

Ermeni soykırım iddialarının belirli amaçlara hizmet ettiği gözden kaçmamaktadır. Bunlardan ilki, özellikle diasporada yaşayan Ermenilerin ulusal kimliklerinin muhafazası ve güçlendirilmesidir. Nitekim, bu iddiaların 1965 yılından

sonra diaspora merkezli olarak gündeme getirilmeye başlanması bunun bir göstergesidir.

İkincisi ise, Ermenilerin 1920'lerde ve daha sonra 1970'ler ve 1980'lerdeki terör eylemlerine sözde "Ermeni katliamı olmuştur" diyerek meşruiyet kazandırmaya çalışmasıdır. Bir diğeri ise, bu iddiaların, bazı çevrelerce, ülkemize karşı zaman zaman bir baskı aracı olarak kullanılmak istenilmesidir.

Sayın milletvekilleri, Türk tarihine kendi tarihî perspektifinden bakanlar Türkiye'deki tarihî ve güncel siyasi olayları anlamaktan uzaktadırlar. Bazı milletlerin tarihinde yoğun olarak yaşanan ırkçılık, beyaz olmayan hakların baskı altında tutulması ve sömürülmesi ve kendinden olmayanlara tahammülsüzlük olgusu Türk toplumunda hiçbir zaman yaşanmamıştır.

Bizim millî kültürümüzün temelini hoşgörü oluşturmaktadır. İnsan hakları ve hoşgörü açısından, kuşkusuz, bazı ülkelerin, Türkiye'ye öğreteceği değil, bizden öğreneceği hususlar vardır. Dört yüz, beş yüz yıl hâkimiyetimiz altında kalan topraklarda bile asimilasyon uygulanmamış, böylelikle, farklı dinî ve etnik grupların hayatlarını bugüne kadar devam ettirmeleri sağlanmıştır. Bu bir gerçektir ki, atalarımız vaktiyle eğer asimilasyonu uygulamış olsalardı, bugün çağdaş geçinen, medeni geçinen, bize ders vermek isteyen bazı ülkelerin daha çok yakın tarihlerde yaptıklarını o zaman yapmış olsalardı, bugün, birçok ırk, birçok mezhep, birçok dil bugünlere erişmemiş olacaktı.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; Türkler ve Ermeniler, Anadolu topraklarında, yaklaşık bin yıldır, barış, huzur ve karşılıklı hoşgörü içinde yaşamışlardır. Ticaret ve zanaat alanlarında başarılı olan Ermeni vatandaşlarımız, aynı zamanda bakan ve bürokrat olarak Osmanlı Devletine hizmet etmişlerdir. Öyle ki, Ermeniler, büyük Osmanlı Devletinde dışişleri bakanlığı, şûrayı devlet, hazineyi hassa, içişleri bakanlığı gibi devletin çok çeşitli kurumlarında, bakanlık dahil, en üst görevlerde yer aldığı hususu gözden uzak tutulmamalıdır. Bu dönemde, yine, çok sayıda Ermeni büyükelçimiz, başkonsolosumuz, şûrayı devlet, yani Danıştay üyemiz ve valilerimiz çok önemli görevler yapmışlardır.

Şimdi, bütün bu postları, bu önemli mevkileri bir taraftan Ermeni vatandaşlarımız tutup devletine hizmet ederken, diğer taraftan ülkenin bazı topraklarında, bazı sıkıntılar olduysa, bunu soykırım diye izah etmek asla mümkün değildir. Bunun ne hukuki dayanağı vardır ne bilimsel dayanağı vardır ne de dünyada, tarihte görülmüş bir uygulaması vardır.

O açıdan, bugünkü karşı karşıya kaldığımız durum, tamamen bir abartıdır ve tamamen diasporanın, kendi kimliğini muhafaza etmek için, kendi aralarında kenetlenme aracı olarak kullandıkları bir araçtan başka bir şey değildir.

Değerli arkadaşlar, demin söylediğim, barış ve huzur ortamı devam ederken, 19'uncu Yüzyılın sonlarında bazı devletlerin kışkırtmaları ve ideolojik akımlardan etkilenen bazı Ermeni grupların bağımsız bir Ermenistan yurdu kurma hedefiyle silahlı ayaklanmalara ve terörist eylemlere girişmeleri sıkıntıları da o zaman başlatmıştır. Yüzyıllardır beraber huzur içerisinde yaşayan bu insanlar, ne yazık ki, kışkırtmaların, provokasyonların ve yanlış hedeflerin kurbanı olmuşlardır.

Burada hemen hatırlatmak gerekir ki, Ermeni sorununun ortaya çıkmasında Fransa'nın önemli etkisi olmuştur. Anadolu'daki azınlıklara, özellikle de Ermenilere karşı 16'ncı Yüzyıldan itibaren ilgi duyan Fransa, doğudaki çıkarları için kendisine müttefik oluşturmak amacıyla Ermeniler üzerinde yıllarca mesai harcamıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde, savaş sırasında ve Kurtuluş Savaşımız süresinde, Fransa'nın Ermenileri kışkırtma faaliyetleri devam etmiştir.

Kasım 1918'de Güneydoğu Anadolu'nun bir bölümü ile Çukurova bölgesini işgal eden Fransa, "bölgede bir Ermenistan devleti kurma" vaadiyle Ermenileri kandırmıştır ve onların ayaklanmasına teşvikçi olmuştur. Önce, Ermeni gönüllü taburları, daha sonra da Fransız yabancı lejyonuna bağlı Ermeni lejyonunu kurmuştur. Fransa komutasındaki bu Ermeni birlikleri, 1921 yılına kadar bölgede katliamlar yapmışlardır, ne zaman ki tamamen mağlup olana kadar.

Yine ne yazık ki, o zaman kışkırttıkları insanları ortada bırakmışlar ve onları terk etmişler ve bu da dünya tarih sahnesine geçmiştir. Bir taraftan kışkırttıkları insanları daha sonra da ortada bırakma hünerini de o zaman göstermişlerdir.

Aynı Fransa'nın, bugün, Türk katliamlarından dolayı Türkiye'den özür dilemek yerine, o zaman sebep oldukları katliamlardan dolayı bizden özür dilemek yerine, gerçekleri tamamen tahrif ederek, Türk milletini soykırım yapmakla suçlaması, kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdur.

Fransa bu Yasayı, ülkemizin geçmişiyle barışmasına ve hafıza tazelemesine yardım etmek amacıyla yaptığını iddia etmektedir. Oysa, bizim hafızalarımızda, Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında Osmanlı içindeki Ermenileri kendi çıkarları için nasıl kışkırttığı gayet tazedir ve ne acıdır ki, aynı kışkırtmayı, bugün yine küçük emelleri için yapmaktadırlar.

Bugün yaptıkları şey, küçük siyasi çıkarlar peşinde yaptıkları şey, yine Ermenilere yük olmaktadır, yine Ermenileri huzursuz etmektedir ve faturası, sonunda yine Ermenilere kesilmektedir. Nasıl Birinci Dünya Harbi'nde, bunları düşünmeden hesapsız ve kitapsız bir şekilde o zamanki vatandaşlarımızı kışkırtmışlar ve onları çok tehlikeli mecralara sürüklemişlerse bugün Fransa'da yaptıklarının da o günden hiçbir farkı yoktur aslında.

Burada yapılan, Türkiye'yi haksız iddialarla suçlamaktan, kendi geçmişindeki günahları örtbas etmeye ve iç politika hesaplarıyla ülkesindeki Ermenilerin oylarını kazanmaya çalışmaktan başka bir amaca da hizmet etmemektedir, dolayısıyla, o gün yaptıkları hatayı bugün tekrarlamaktadırlar.

Burada Türkiye'nin bir hatası varsa değerli arkadaşlar, o da, bu katliamları kendi halkına ve dünya kamuoyuna yeterli şekilde anlatmamış olmasıdır. Yalnız, burada da yine insafli ve bir iyi niyeti görmemiz gerekir. Cumhuriyeti kuranlar, devletimizi, yeni devletimizi kin ve nefret üzerine kurmak istememişlerdir. Yoksa, o taze fikirler, o taze acıların üstüne kurulabilirdi devlet, ama, geleceğe bakmışlardır, yeni nesilleri düşmanlıkla yetiştirmek istememişlerdir, yeni nesillere düşmanlık tohumlarını atmak istememişlerdir ve onun için, o katliamları yeni nesillere o zamanlar aktarmamışlardır. Ne yazık ki, o günün bu iyi niyetli düşünceler ve görüşleri bugün karşımıza bir zafiyet olarak çıkmaktadır ama, altında yine bir iyi niyet vardır. Ne yazık ki, bu bile anlaşılmamaktadır. Geçmişte yaşanmış bu trajik olayların mütemadiyen gündeme getirilmesinin ne Türk-Fransız ikili ilişkilerine ne de Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleştirilmesi çabalarına hizmet etmediği de gayet açıktır.

İç politika hesaplarıyla alınacak kararların dış politika da çok ciddi tezahürlerinin olacağı şüphesizdir, dolayısıyla, söz konusu yasa teklifinin Ulusal Meclisçe kabulünün, kökleri tarihe dayanan Türk-Fransız ilişkilerine zarar vermesi kaçınılmazdır ve Türk-Fransız ilişkilerinde çok derin yaralar açmıştır. Bu derin yaralar, siyasi ilişkilerimizde, güvenlik alanında, ekonomik ilişkilerde tabii ki ortaya çıkacaktır. Bu derin yaraları sadece hükümetten hükümete ilişkilerde görmemek gerekir, çok daha bu yaraların derin olması halkımızda bıraktığı derin izlerden doğacaktır.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; şunu da ifade etmek isterim ki, bir ulusun soykırım suçu işlemiş olduğunu öne sürmek çok ciddi bir ithamdır, geçiştirilecek bir şey değildir. Soykırım, insanlığa karşı işlenebilecek en ağır suçtur. Bu tür bir eylem, suçlama, tarihî gerçeklerle ve uluslararası meşrulukla ispat edilme ve

dayanak bulma temel yükümlülüğünü de beraberinde getirmektedir. Tamamen Ermeni iddialarına dayanan suçlamaların gerekli esaslardan yoksun olduğu gayet açıktır. Hukuki ve tarihî olarak somut delilere dayanmayan Ermeni iddiaları, Türkiye'ye karşı duyulan husumet hislerinin subjektif bir şekilde yansımasından ibarettir.

Uluslararası Hukuk'a göre, sadece yetkili mahkeme soykırım suçunun işlenip işlenmediğine karar verebilir. Bu mahkeme, topraklarında soykırım yapıldığı iddia edilen devletin mahkemesi veya anlaşma taraflarının yetkisini kabul ettikleri bir uluslararası ceza mahkemesi olabilir. Bu tür yetkili bir mahkemenin kararının olmaması durumunda, soykırım suçunun hukuki olarak varlığı kabul edilemez ve soykırım iddiası yasal zeminde savunulamaz ve ileri sürülemez. Bu bağlamda, hakkında böyle bir uluslararası mahkeme kararı bulunmayan Ermeni soykırımı asılsız bir iddiadan ibarettir ve tamamen propagandadır ve tamamen Ermenistan dışındaki Ermeni azınlığın, diasporanın, kendi kimliğini muhafaza etme aletinden başka bir şey değildir.

Değerli arkadaşlar, hepinizin bildiği üzere, Türkiye, öteden beri geçmişteki tartışmalı olaylara ilişkin gerçeklerin ulusal, siyasi kurumlar yerine, tarihçiler tarafından değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Geçen yıl Fransa'da sömürgeciliği aklayan bir yasayla ilgili tartışmalar sırasında, ondokuz önemli Fransız tarihçi de bu düşünceye yakın bir tutum izlemiş ve 12 Aralık 2005 tarihinde "Tarih yasalarla yazılamaz." şeklinde özetlenebilecek bir bildiri yayınlayarak, aralarında sömürgeciliği aklayan Şubat 2005 tarihli yasa ve sözde Ermeni soykırımını da tanıyan Ocak 2001 tarihli Yasa da olmak üzere, Fransız Parlamentosu tarafından alınmış bazı yasaların iptalini istemiştir. Aynı dönemde pek çok Fransız siyasetçi de "tarihin tarihçiler tarafından yazılması ve değerlendirilmesi gerektiği" görüşüne yakın açıklamalar yapmışlardır.

Fransız yetkililerin, bir yandan kendi tarihlerindeki tartışmalı olayların tarihçilerin değerlendirilmesine bırakılması gerektiğini söylerken, diğer taraftan, tarihsel dayanağı olmayan Ermeni iddialarının geçerliliğini sorgulamayı dahi suç haline getiren yasal düzenlemeler yapmaya çalışmaları açık bir çelişki oluşturmaktadır.

Osmanlı tarihi konusunda en ufak bir bilgisi olmayan meclislerin bu konuda yorum yapması ve daha kötüsü, bilmedikleri bir konu hakkında uzman olan tarihçi ve bilim adamlarının fikir özgürlüğünü kısıtlama yoluna gitmesi, demokratik bir ülkede var olması gereken temel prensiplerden düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtlanmasından başka bir şey değildir.

Bizler, bilimsel gelişmenin en büyük düşmanı olan zihinlerin tutsaklaştırılmasına karşıyız. O nedenle de, gerçeklerin ortaya çıkabilmesi amacıyla, bilimsel araştırmanın önündeki her engelin ortadan kaldırılması için devlet olarak titizlikle elimizden geleni yapmaktayız. Bu bağlamda, 1915 olaylarının da, Türk kamuoyunda, televizyon, gazete ve dergilerde, üniversitelerde serbestçe tartışıldığını bütün dünya görmektedir.

Bazıları şöyle algılamaktadır: Türkiye’de bu mevzular konuşulamıyor, bu mevzular tartışılmıyor. Ama, bütün dünya şahittir, bütün Türk halkı şahittir. Televizyonlar, kitaplar, konferanslar, bütün bunlar rahatlıkla bu memlekette konuşulabilmektedir. Çünkü, biz, geçmişinden emin olan bir ülkeyiz. Bunun için bütün arşivlerimizi yerli-yabancı herkese açtık. Bunun içindir ki, en gizli arşivlerimizi, askerî arşivlerimizi dahi herkese açmayı taahhüt ettik, bununla ilgili mektup yazdık. “Gelin, bütün arşivlerimizi sonuna kadar açıyoruz, siz de açın” dedik.

Değerli arkadaşlar, ayrıca, hatırlanacağı üzere geçen yıl, Türk ve Ermeni tarihçilerinden oluşacak ve 1915 olaylarına ait gelişme ve olayları etraflı bir biçimde, sadece iki ülke arşivinde değil üçüncü ülkelerin arşivlerinde de araştırarak bir ortak tarih komisyonunun kurulmasını önerdik. Yüce Meclisimiz de bu tarihten önce öneriyi oy birliğiyle desteklemişti. Bu çabalarımızdan da görüleceği üzere, Türkiye Cumhuriyeti’nin geçmişinde utanılacak hiçbir husus yoktur, alınımız aktır. Ancak, Fransa, ülkemizde Ermeni soykırımını iddialarıyla ilgili olarak hüküm süren bu özgürlük ortamını görmeyerek, gerçeklerin ortaya çıkması için sarf ettiğimiz çabaları göz ardı ederek, bir taraftan ifade hürriyetinin kısıtlandığı gerekçesiyle ülkemizi eleştirmekte, diğer taraftan da uzman tarihçilerin bile üzerinde mutabık olmadıkları bir konuda sözde Ermeni soykırımını inkâr edenlere cezai yaptırımlar getiren bir yasayı Ulusal Meclisinde kabul etmektedir. Bu durum, anlaşılabilir bir durum değildir. Türkiye’deki bireysel hak ve özgürlüklerin en geniş şekilde yerleşmesi için çaba harcadığımız ve ifade özgürlüğü alanında, bazı eksikliklerimizden dolayı, haklı veya haksız eleştirilere maruz kaldığımız bir sırada Avrupa Birliği’nin kurucusu ülkelerinden birinin bu ilkeyi açıkça ihlal etmekte olması, Avrupa Birliği değerlerini bütünüyle zedelemektedir.

Şunu özellikle vurgulamak gerekir ki, Fransız Parlamentosunda ileri sürüldüğünün tam tersine, bugün, Türkiye’de, Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu’da vuku bulmuş olan trajik olaylar hakkında her türlü görüş özgürce ifade edilebilmektedir ve bunlar, kanunca da serbesttir.

Değerli Başkan, saygıdeğer milletvekilleri; dünya siyasi tarihinde çok önemli

bir yeri olan Fransız Devrimi'nin ve onun temel prensibi olan "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" fikrinin çıkmış olduğu bir ülkeden, tabiatıyla, düşünce ve ifade özgürlüğünün savunulması beklenirdi. Bütün dünya, uluslararası özgürlük fikrini yayan bir ulusun, aydınlanmanın beşiği olan bir ülkenin, bugün, temel insan hak ve hürriyetlerinin başında gelen düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlamasını, zihinlerin cezai yaptırımlar yoluyla tutsak edilmesine neden olacak böyle bir yasa çıkarmaya çalışmasını ibret verici bulmaktadır. Bugün, Fransa, tarihî bir kavşakta bulunmaktadır. Ya Volterlerin, Montesquieilerin Fransa'sı olacak ya da dünyanın değişik yerlerinde, sözde medenileştirme gerekçesiyle hüküm süren bir sömürgeci düşüncenin devamını sergileyecektir.

Türkiye'de geçmişte var olan Fransız kültürüne yönelik beğeni, ülkemize karşı yapılan saldırılar sebebiyle, gün geçtikçe de azalmaktadır. Demokratik bir rejimle bağdaştırılamayacak bir şekilde düşünce ve ifade özgürlüğünü rehin alan bu yasa tasarısı, Türk milletini ve -övünerek söylüyorum ki- Ermeni asıllı vatandaşlarımızı, derinden yaralamıştır. Yetmiş milyonluk Türk halkı, asılsız iddialara dayanarak düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasını reddetmektedir. Fransa, Türk ulusu nezdinde yüzlerce yıllık ilişkilerin sonucu oluşan ayrıcalıklı yerini kaybetmiştir. Bunun sorumlusu da, Türkiye'nin uyarılarını dikkate almayan Fransız siyasetçilerdir.

Değerli arkadaşlar, ümit ediyoruz ki, bu yasa yarıda kalacaktır; ümit ediyoruz ki, Fransızlar kendilerine geleceklerdir; ümit ediyoruz ki, Fransa, sadece Türkiye'den değil bütün dünyadan gelen tepkileri ve eleştirileri dikkate alacaktır ve ümit ediyorum ki, Fransa, Avrupa Birliğinden gelen eleştirileri de dikkate alacaktır ve çok daha önemlisi, bu yasa tasarısı Fransa'da tartışılırken, Fransa'nın en önemli gazetelerinin seslerini dikkate alacaktır, Fransa'nın en önemli gazetelerinde çıkan başmakaleleri, tekrar, bir kez daha okuyacaklardır.

Bu, şunun için önemlidir: Demin söylediğim gibi, Fransa, özgürlüklerin öncüsü olmuştur, demokrasinin beşiği olmuştur, dünyaya eşitliği yayan ilk ülke olmuştur; Avrupa kültürünün temelidir, Avrupa değerlerinin temelini beşiğidir. Fransa, böyle bir ülke olmaktan uzağa gitmemelidir. Düşüncelerini açıklayanlar, tarihî belgeleri açıklayanlar, fikirlerini ifade edenlerin hapse atıldığı bir ülke olarak Fransa'yı hiçbir zaman düşünmüyorum. O bakımdan, bu kanunun yarı yolda kalacağını ümit ediyorum. Ama, bütün bu uyarılara rağmen, bütün bu eleştirilere rağmen, bütün bu dikkat çekmelere rağmen, eğer bu kanun gerçekten gerçekleştirilirse, bu, Fransa için muhakkak ki çok büyük bir ayıp olacaktır, ama, bu, Fransa için sadece büyük bir ayıp olarak kalmayacaktır. 2001 yılında 4 Fransız Meclisi ve

Meclisleri soykırımı kabul ettiler. Ondan sonra, ilişkilerimizde çok büyük problemler çıktı. Ama, bu sefer bu gerçekleşirse onun gibi olmayacaktır, açılan yaralar kesinlikle onarılamayacaktır. Bunu buradan açıkça bir kez daha Türk kamuoyuna, Fransız kamuoyuna ve dünya kamuoyuna seslendiriyorum. Şüphesiz ki, ilişkilerimiz, siyasi alanda, güvenlik alanlarında, ekonomik alanlarda onarılamaz yaralar alacaktır. O açıdan, hem Fransa kendi çıkarları için bu işi durdurması gerekir hem de attığı yanlış adımdan dönmesi gerekir.

Şüphesiz ki, biz Hükümet olarak bu yasaı engellemek için her türlü çalışmayı yapıyoruz. Bunun yanında Türk kamuoyu, siyasi partilerimiz, aydınlarımız, herkes elinden geleni yapıyorlar, ama başka bir yol daha var ki, Hükümetimiz o yolu da denemekten kaçınmayacaktır: Uluslararası hukukun sağladığı tüm imkânları, yargı yoluna başvurma da dahil olmak üzere, bütün bunları devreye sokacaktır. Bununla ilgili, şüphesiz ki çok titiz çalışmalar yapılmaktadır. Ama bunların zamanlaması, şüphesiz ki ayrı bir husustur, ama şundan hepiniz emin olmalısınız ki, gerek Bakanlığım gerek Hükümetimiz gerek Adalet Bakanlığımız bu konuyla ilgili uzun bir süredir ciddi bir çalışma içerisinde. Bu konuyla ilgili tecrübeli diplomatlarımızdan, hukukçularımızdan, Türkiye içindeki ve Türkiye dışındaki bütün uzmanlarımızdan da yararlanmaktayız. Ama, muhakkak ki, bunun zamanlaması ayrı bir konudur.

Değerli arkadaşlar, son olarak, size şunu söylemek istiyorum: Yine ümidim, Fransa'nın kendi kendisine bu darbeyi vurmamasıdır; bundan Türkiye'nin bir kaybı olmaz açıkçası; kaybeden Fransa olur, prestiji yerle bir olan Fransa olur. Fransa, bundan sonra, Avrupa Birliği'nin Kopenhag Kriterlerini değiştiren bir ülke olarak tarihe geçer ve öyle anılır. O bakımdan, bu yanlıştan döneceklerini ümit ediyorum.

T.B.M.M.'NİN 17 EKİM 2006 TARİHLİ OTURUMUNDA CHP İSTANBUL MİLLETVEKİLİ ONUR ÖYMEN'NİN KONUŞMASI

Sayın Bakan, Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; Fransız Millet Meclisinde sözde Ermeni soykırımını iddiasını kabul etmeyenleri hapis ve para cezasına çarptıracak yasa tasarısının kabulüyle ilgili olarak Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubunun düşüncelerini arz etmek üzere söz almış bulunuyorum. Yüce Meclisi saygılarımla selamlıyorum.

Değerli arkadaşlar, geçen perşembe günü, Fransız Meclisinde bazı Cumhuriyet Halk Partili milletvekili arkadaşlarımızla birlikte izlediğimiz tablo, Fransa hesabına gerçekten üzüntü vericiydi. Toplantıya katılan az sayıda milletvekili yaptıkları konuşmalarda tarihî gerçekleri tamamen çarpıtarak, ülkemizin tarihine ve haysiyetine karşı dost bir ülkeden beklenmeyecek ağır ifadelerde bulunarak uluslararası hukuku ve Fransız Anayasasını açıkça çiğnediler. O gün, Fransız Meclisi, ülkesinde yaşayan 390 bin Türk'ü, atalarının Ermeni katili olmadığını söyleme hakkından mahrum etmiştir. Başka hiçbir AP ülkesinin Meclisi, bu konuda bu kadar ileri gitmemiştir. Bu Yasa, Fransa'nın özgürlük şampiyonu olma yolundaki iddiasını bir anda sona erdirmiş, bu ülkeyi, düşünceleri cezalandıran, otoriter ülkelerle aynı düzeye indirmiştir. Böylece, Fransa, başka ülkeleri demokrasi ve insan hakları alanında eleştirme hakkını kaybetmiştir.

Değerli arkadaşlarım, o gün, Fransa'da, ifade özgürlüğünün üzerine bir demir perde, bir giyotin inmiştir. Fransız tarihçilerinin, bilim adamlarının üniversite hocalarının, farklı bulgularını, araştırmalarının sonuçlarını yayınlamaları yasaklanmıştır. "Görüşlerinizi paylaşmıyorum, ama sizin görüşlerinizi serbestçe ifade etmeniz için hayatımı vermeye hazırım" diyen Voltaire'in ülkesinde bunlar olmuştur, Voltaire'in kemikleri sızlamıştır. Türk-Fransız dostluğu büyük bir darbe yemiştir. Buna karşı Türkiye'nin mutlaka bir tavır alması lazımdır. Bu tavır, tepki sözleriyle ifade edilemez, tedbir alacaksınız. Haklarınızı, haysiyetinizi, tarihinizi lekeleyen bir girişim olduğu zaman, karşılığında tedbir alacaksınız. Bizim Hükûmetten beklediğimiz budur.

Hükûmet -Sayın Bakanı da biraz önce dinledik- bu Yasa Senatodan geçmedikçe, şimdiden bir tedbir almayı pek arzu etmez görünüyor. Çekingen davrandığı izlenimindeyiz, inşallah biz yanılmıyızdır. Ama, bereket, halkımız, sivil toplum

örgütlerimiz, kendi maddi çıkarlarından önce ülke çıkarlarını düşünen vatan-sever iş adamlarımız, şimdiden harekete geçmişlerdir. Onların bu davranışlarını saygıyla selamlıyoruz.

Değerli arkadaşlarım, Mecliste, Fransız Meclisinde gördüğümüz manzara şudur: Fransa'da yaşayan ve sayıları 400 bin civarında olan Ermeni azınlığı, Fransız Meclisini âdeta esir almıştır. Fransız milletvekilleri seçim bölgelerindeki endişeleri dikkate alarak, oylamaya katılmamışlardır. Meclisin beşte 1'nin oyuyla çıkmıştır bu, beşte 4'ü oy kullanmamıştır, vekâlet de vermemiştir kimseye. Fransa hesabına, Fransız Meclisi hesabına hazin bir tablo.

Daha da ilerisini söyleyeyim size: Sayın Başbakanımızın telefon ederek yardım istediği İçişleri Bakanı ve iktidar partisi lideri Sarkosy, bu yasa tasarısını başımızın üzerinde bir Demokles'in kılıcı gibi tutarak, Türkiye'den tavizler istemeye cüret etmiştir. "Ermeni sınırını açarsanız, 301 inci maddeyi kaldırırsanız, tarihçiler komisyonuna tarihçi olmayanları, politikacıları falan sokarsanız bunu erteleyebiliriz" diyor. Düşünebiliyor musunuz; bu ne cürettir! Bu ne cesarettir! Bir dost ülkeye, Fransa'nın müttefiki olan bir ülkeye yapılacak muamele bu mudur?

Şimdi, işin bir başka boyutu var. Bu Ermeni Yasasının çıkmasından bir hafta önce Fransa Cumhurbaşkanı Ermenistan'ı ziyaret ediyor.

Değerli arkadaşlarım, biz, Türkiye olarak, yıllardan beri Sayın Chirac'ı Türkiye'ye resmî ziyarette bulunmaya davet ediyoruz. Dilerdim ki, Sayın Bakan bunu da dile getirsin. Bir kere gelmemiştir, ama, Ermenistan'ı ziyaret etmiştir. Ermenistan'a gidecek vakti vardır, Türkiye'ye gidecek vakti yoktur.

Ne yapmıştır Ermenistan'da? Sözde Soykırım Anıtını ziyaret etmiştir. Başka ne yapmıştır? Gazetecilerin sorusuna karşılık demiştir ki "Türkiye, Ermeni soykırımını kabul etmeden Avrupa Birliğine üye olamaz." Sayın Bakan, niçin bunları söylemiyorsunuz? Niçin bunları hatırlatmıyorsunuz; yoksa siz söylediniz de ben mi duymadım acaba?.. Düşünebiliyor musunuz, bunu söyleyen başka bir devlet başkanı yoktur Avrupada, başbakan yoktur, herhangi bir devlet adamı yoktur.

"Avrupa Parlamentosunda böyle bir kıstas koydurmaya çalıştılar bir iki hafta önce, bizim de gayretlerimizle reddettirdik orada." Chirac bunu söylüyor. Peki, ona siz ne tepki gösteriyorsunuz? Sayın Başbakanımız ne tepki göstermiştir? Hemen söyleyeyim; hiçbir tepki göstermemiştir. Dışişleri Bakanlığımız, sadece üzüntülerini ifade etmiştir. Bir cumhurbaşkanının bu kadar haksız bir beyanına

Sayın Başbakanın tepki göstermesi gerekmiyor muydu?

Şimdi, bununla da kalmıyor; Türkiye'nin dostu bilinen Chirac, geçen yılın başında, sırf Türkiye'nin AB üyeliğini güçleştirmek için anayasa değişikliği önermiştir ve Mecliste kabul ettirmiştir. Düşünebiliyor musunuz? Ondan sonra ne olmuştu? Ondan sonra, Avrupa Birliğiyle müzakere sürecinde, her teknik maddenin görüşülmesine siyasî unsur sokturmuştur Fransa. Sonra, bu yasayı çıkartmıştır. Ne oluyoruz? Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkilerde ne oluyoruz, ne yaşıyoruz?

Sayın Başbakan, Chirac'ın sözleriyle ilgili hiç mi tepki göstermemiştir? Göstermiştir arkadaşlar. Nasıl bir tepki göstermiştir? Demiştir ki: "Chirac bana telefon etti, bu yasanın engellenmesi için elinden geleni yapacak."

Değerli arkadaşlar, Fransa Cumhurbaşkanı size telefon ettiyse, size bir mesaj veriyse, basına açıklayasınız diye mi verdi bunu? Kendisi basına açıklamasını bilmiyor muydu? Devlet adamları arasındaki görüşmeler basına sızdırılır mı? Ondan sonra ne oldu? Ertesi gün, Chirac'a yakın çevrelere atfen, dünya basın ajansları "hayır" dediler, "Chirac öyle bir şey söylemedi Türk Başbakanına." Ne dedi? "Ermenistan'da ne dediyse, aynı sözleri tekrarladı." Şimdi, siz, belki haklı olduğunuz halde, Chirac'ın sözlerini çarpıtın bir devlet adamı durumuna düştünüz. Yani, bu yakışık aldı mı?

İşte, değerli arkadaşlarım, yaşadığımız olaylar bunlardır ve bunu, gerçekten, büyük bir üzüntüyle karşılıyoruz.

Şimdi, bütün bu olaylardan sonra halkımızın gösterdiği tepkiyi, bilim adamlarımızın gösterdiği tepkiyi saygıyla karşılıyoruz. YÖK Başkanı Sayın Prof. Erdoğan Teziç, Fransa'nın verdiği Legion d'Honneur Madalyasını iade etmiştir. Kendisine saygılarımızı, bu kürsüden şükranlarımızı sunuyorum. İşte, Türk bilim adamı budur.

Değerli arkadaşlarım, bütün bu gelişmelerden sonra Türk-Fransız dostluğundan geride ne kalmıştır? Atilla İlhan'ın deyişiyle "elde var hüznün." Françoise Sagan'ın deyişiyle "bonjour tristesse-merhaba hüznün." Kala kala, yüzyıllardır süren ilişkilerden, dostluktan kala kala hüznün kalmıştır. Bunu büyük bir üzüntüyle karşılıyoruz. Şimdi, biz, Fransız menfaatlerine şimdiye kadar zarar vermedik. Fransa'nın çıkarlarına yardımcı olacak ticari girişimler yaptık. Airbus uçakları aldık, pek çok alım yaptık Fransa'dan. Ama, karşılığını bu şekilde almış bulunuyoruz.

Meselenin bir de Ermenistan boyutu var, değerli arkadaşlarım. Ermenistan, maalesef, yurt dışındaki lobilerini kullanarak yıllardan beri Türkiye'ye karşı düşmanca politika izliyor. Benim elimde, Ermeni liderlerin, başbakanlarının, dışişleri bakanlarının Türkiye hakkında son derece saygısızca, hakaretimiz sözlerine...

Şimdi, en son örnek -geriye gitmeyeyim, çok örneği var; ama, en sonuncusunu söyleyeyim- daha dün Ermenistan Dışişleri Bakanı diyor ki: "Türkiye'nin 1915-1917 olaylarını gerektiği şekilde tanımaması soykırımın devam ettiği anlamına gelir; bugün de soykırım uyguluyorsunuz." diyor. Onlar bize bu kadar hakaret ediyorlar. Biz ne diyoruz? Sayın Başbakanımız 29 Nisan 2005 tarihinde açıklama yapıyor, diyor ki: Ermenilerin yıllardır sürdürdükleri soykırım iddialarına rağmen, Türkiye'nin, komşu Ermenistan'la ilişkilerini geliştirmeye hazır olduğunu söylüyor. Değerli arkadaşlarım, uluslararası ilişkilerde alttan alarak, boyun bükerek, yumuşak davranarak hiçbir yere varamazsınız. Bu yöntemlerle başarıya ulaşmış ülke dünyada yoktur. Size karşı birisi kötülük yapıyorsa, size karşı birisi haklarınızı, çıkarlarınızı, haysiyetinizi zedeleyecek bir muamele yapıyorsa, tepki göstereceksiniz, tedbir alacaksınız. Onlar sizin canınızı acıtıyorsa, siz de onların canını acıtacaksınız. Biz Ermenistan'a ne tedbir alıyoruz; hiçbir tedbir almıyoruz. Üzülerek söylüyorum, bazı değerli siyasetçi arkadaşlarımız yurt dışına gittiklerinde diyorlar ki, şirin gözükme için, başkalarının sempatisini kazanmak için: "Efendim, biz yasalarımızı çiğneyerek ülkemize kaçak gelen 70 bin Ermeni işçisinin çalışmasına göz yumuyoruz."

Arkadaşlar, bu söylenir mi? Hangi siyasetçi yasalarını çiğnemekle iftihar eder? Bütün dünyadan gelenleri siz geri iade edeceksiniz, gazeteler sayfalarca yazacak, her ülkeden gelen kaçak işçileri iade edeceksiniz, bütün ülkeler de aynı işi yapacak zaten, bir tek Ermenistan'dan gelenlere hoşgörü göstereceksiniz. Acaba niçin; şirin gözüküreceksiniz. Sizi çok sevecekler böyle yaparsanız ve sizin menfaatlarınıza hizmet edecekler, yardımcı olacaklar. İşte, sonucu bu.

Bir şey daha söyleyeyim sözlerimi bitirmeden Sayın Başkanın müsaadesiyle.

Değerli arkadaşlarım, bize diyorlar ki: "Tarihinizle yüzleşin." Chirac da bunu söylüyor, Fransa'da katıldığım canlı yayında televizyonlar da bize bunu söylüyor. Dedik ki "tarihinizle yüzleşin" diyorsunuz. Yüzleşelim, biz açığız. İsteyen tarihçi gelsin, arşivlerimizi incelesin, yayınlarını yapsın. Gocunacak hiçbir şeyimiz yok. Ama, tarihi açıklayacaksak bütün boyutlarıyla açıklayacağız. 500 bin Türk'ün Ermeni çetecileri tarafından 1915 yılında nasıl öldürüldüğünü de açıklayacağız.

Değerli arkadaşlarım, Ermenilerin Türkleri nasıl camilere doldurup yaktığını da açıklayacağız ve şu resmi göstereceğiz: Caminin önünde katledilen Türkler. Bunu yayınlayan bir Fransız dergisi; Le Petit Journal Illustré. İşte, buyurun, yabancı basında da çıkmış. Tarihi açıklayacaksa bunu da açıklayacağız.

Bunun dışında, Yunan askerlerinin nasıl saldırdıklarını da açıklayacağız.

İşte, bütün bu tarihin acı sayfalarını biz kitaplarımıza yazmadık, çocuklarımıza öğretmedik; çocuklarımızı İstanbul'da yaşayan Ermeni çocuklarının, Rum çocuklarının düşmanı yapmak istemedik. Yanlış mı yaptık? Ermenileri bağrımıza bastık, Rumları bağrımıza bastık, Yahudileri bağrımıza bastık. Yanlış mı yaptık?

Değerli arkadaşlarım, sözlerimi şöyle tamamlayacağım: Biz diyoruz ki; biz şerefli bir milletin çocuklarıyız, hiçbir koşul altında millî gururumuzu çiğnetmeyiz; hakkımızı, hukukumuzu, itibarımızı sonuna kadar koruruz. Bunu, Hükümet yapmazsa Meclis yapar, Meclis yapmazsa halk yapar. Biz Cumhuriyet Halk Partililer olarak halkımızın düşüncelerini ve duygularını temsil ettiğimize inanıyoruz. Bu yoldaki mücadelemize sarsılmaz bir kararlılıkla devam edeceğiz.

Yüce Meclisi saygılarla selamlıyorum. (Alkışlar)

T.B.M.M.'NİN 17 EKİM 2006 TARİHLİ OTURUMUNDA
CHP İSTANBUL MİLLETVEKİLİ
ŞÜKRÜ ELEKDAĞ'IN KONUŞMASI

Sayın Başkan, Sayın Bakan, değerli milletvekilleri; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Değerli arkadaşlarım, Fransız Millet Meclisi tarafından 12 Ekimde kabul edilen sözde Ermeni soykırımını inkâr etmeyi hapis ve para cezasıyla cezalandıran yasa tasarısı her yönüyle saçma, mantık dışı olduğu kadar demokratik değerleri de ihlal eden bir nitelik taşıyor. İnkâr yasa tasarısı, sadece Türk tarihini sorumsuzca karalamaya yeltenen bir girişim olmaktan da öteye Türkiye'yle Fransa arasındaki ilişkilere ağır bir darbe vuruyor; bununla da kalmıyor, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin geleceği üzerine de ciddi bir tehdit oluşturuyor.

Bu nedenle, konunun ayrıntılı bir şekilde ele alınıp görüşülmesinde büyük yarar olduğu kanısındayım; ancak, bu gereksinimin anlaşılmadığını görmekten son derece üzgünüm. Maalesef, tartışma için konuşmacılara ayrılan 10 dakika bu önemli sorunun anlamlı bir şekilde değerlendirilmesine imkân vermiyor değerli arkadaşlarım. İnkâr Yasa Tasarısı'nın Fransız Millet Meclisi tarafından kabul edilmesinin arkasındaki nedenlerin gerçekçi bir şekilde teşhisi son derece önemli, çünkü, ancak bu şekilde Fransa'ya karşı politikamızı isabetli bir şekilde oluşturabiliriz.

İlk bakışta Fransa'daki Ermeni lobisinin İnkâr Yasası'nın geçmesinde en önemli etken olduğu gibi bir izlenim ediniliyor. Mayıs 2007'de yapılacak Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimleri yaklaşırken, İktidar Partisi de dahil, Fransa'daki tüm siyasî partilerin Ermeni seçmenlerin oyları peşinde oldukları bir gerçek. Bu nedenle de, Ermeni soykırımını iddiasına sahip çıkmak hususunda, İktidar Partisi de dahil, bütün partiler birbirleriyle yarışıyorlar. Tabii, bu koşullarda Ermeni lobisi de uygun bir çalışma ortamı buluyor ve bundan yararlanıyor. Ancak, değerli arkadaşlarım, yasa tasarısının Mecliste kabul edilmesinin sebebini sadece Ermeni lobisine dayandırmak şeklindeki bir yaklaşım, bir değerlendirme yanlış olur. Zira, Türkiye açısından son derece önemli başka nedenler de var.

Fransız Hükümeti Yasa Teklifi'ne filhakika karşı çıktığını açıklamıştı. Nite-

kim, Devlet Bakanı Kolona da Mecliste Teklif aleyhine konuştu. Buna rağmen, Hükümetin ve İktidar Partisi UMP'nin yasanın önlenmesi için bir çaba gösterdiği söylenemez. Yaptıkları göstermelik olmaktan ileri gitmedi. Nitekim, Yasa'nın kabulünde İktidar Partisi tarafından kullanılan oylar, sosyalistlerin kullandığından daha fazlaydı. Fransız Hükümet yetkilileri, bir taraftan "Türkiye'nin dostluğuna önem veriyoruz" derken, diğer taraftan Meclisteki oylamada Yasa Teklifi'nin reddini sağlayacak çoğunluğu temin etmek için kollarını bile kıpırdatmadılar.

Bu durumda, değerli arkadaşlarım, şu soruların yanıtlarını bulmak çok önemli: Fransız Hükümeti, uzun bir geleneğe dayanan ve özenle geliştirilen Türk-Fransız dostluğunu nasıl oluyor da bu kadar kolay harcayabiliyor? Fransız siyasetçilerinin, nesiller boyu Türk-Fransız ilişkilerini zehirleyecek bir yasa kabul ederek ağır bir sorumluluk altına girmeleri nasıl kabil oluyor, hangi nedenlerden kaynaklanıyor?

Değerli arkadaşlarım, bu soruların yanıtları şu iki temel etkende yatıyor: Birincisi, Fransa'nın, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olarak girmesini engellemek hususunda kesin bir kararlılığı var. Fransa, onbeş yıl sonra nüfusu Avrupa Birliğinin toplam nüfusunun yüzde 17'si civarında olacak ve oy hakkı buna göre belirlenecek bir Türkiye'nin Avrupa Birliği içinde siyasi bir güç olarak yer almasını kesinlikle istemiyor. Fransa, soykırımı iddiasının, Türkiye tarafından kesinlikle kabul edilmeyeceğini bildiği içindir ki, ülkemizin, Avrupa Birliğine tam üyeliğini engellemek amacıyla bu iddiaları ileri sürüyor.

Nitekim, bir aralar, Türkiye'ye dostluğunu öve öve bitirmedığımız Cumhurbaşkanı Sayın Chirac, bu ayın başında ziyaret ettiği Erivan'da, Ermenistan Cumhurbaşkanı Koçaryan'la düzenlediği basın toplantısında Ermeni soykırımını Yahudi soykırımıyla eş değer tutmuştur ve "Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olmak için Ermeni soykırımını tanımalı mı?" şeklindeki bir soruya karşılık, "dürüstçe konuşulacaksa, öyle olması gerektiğine inanıyorum" demiştir ve şöyle devam etmiştir: "Türkiye'nin soykırımını kabul etmesi gerektiğine inanıyorum; çünkü, ülkeler hatalarını ve dramlarını kabul ederek büyürler. Almanya Yahudi soykırımını kabul ederek büyüdü. Bir ülke, eğer, bir topluma ait olmak, inandıklarını, değerlerini paylaşmak istiyorsa, Türkiye de tarihine, geleneklerine ve kültürüne bakarak kendine ders çıkarmalıdır." Evet, hemen belirteyim ki, Başkan Chirac'ın yaptığı bu açıklama, İnkâr Yasası'nın Fransız Millet Meclisinden geçmesine çok büyük destek vermiştir.

Sonuç olarak, Fransa'nın, Ermeni soykırımı iddiasına bu kadar ısrarlı şekilde sahip çıkmasının nedeni, Türkiye'nin Avrupa Birliğini engellemek içindir; fakat Fransa'nın Türkiye'ye karşı tutumunu şekillendiren ikinci bir etken daha vardır, bu etken de dindir. Fransızlar, ülkelerinde yaşayan 6 milyon civarındaki çoğunluğu Kuzey Afrikalı Arap Müslüman'ın Fransa'ya entegre olamadığından ve ülkenin huzur, istikrar ve düzenini bozduklarından son derece şikâyetçidirler; onları, ülkelerinde bir çıbanbaşı olarak görüyorlar. Fransız makamları bu iddialarına kanıt olarak tüm Fransız hapishanelerinde yatanların yüzde 70'inin Müslüman dininden olduğunu ileri sürüyorlar. Zaman zaman patlak veren anarşik olaylar nedeniyle Fransızlar ile Müslüman halk arasında ilişkiler tehlikeli biçimde karşılıklı kine ve nefrete dönüşüyor. Müslüman halkın Fransa'ya entegre olması için yeterli bir gayret göstermemiş olan Fransız yetkililer -medya da bunları söylüyor- kursu İslam'da buluyorlar ve İslam dininin kişilerin çağdaş topluma uyumunu engellediğini, zorlaştırdığını ileri sürüyorlar.

İşte, Fransa'nın Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olmasına karşı çıkmasının temelinde Müslümanlığa bakıştaki bu aşırı olumsuz tutum da yatmaktadır. Bu bakımdan Fransa'nın stratejisi, ülkemizin Avrupa Birliği üyeliğine karşıtlığını açıktan söylemeden önümüze devamlı engeller çıkarmak suretiyle Türkiye'yi Avrupa Birliği yolunda yürümekte bezdirmek, pes ettirmektir.

Şimdi, Fransa'yı etkilemek için neler yapılması gerektiği üzerinde duralım. Şimdi, değerli arkadaşlarım, daha yasa tekemmül etmemiştir ve önümüzde bir yasalaşma süreci vardır, o bakımdan bunu dikkatten kaçırmamamız lazım. Ancak, Türkiye'nin sıfır bedelli politika uygulanabilecek ve kendisine yapılabilecek mükabele etmekte âciz kalacak bir ülke olmadığı yolundaki irademizin de hiç kuşku bırakmayacak şekilde ortaya konulmasında şu aşamada çok büyük yarar vardır.

Benim kanımca bu Yasa Tasarısı'nın yasalaşmasının önlenmesi için başvurulacak en etkili önlemlerden biri de Ermenistan'a karşı yaptırım uygulanmasıdır. Türkiye'nin soykırımıyla suçlanmasına yönelik faaliyetlerin arkasında Ermenistan Hükümeti vardır. Ermeni diasporası, eskiden olduğu gibi Ermenistan'dan bağımsız faaliyet sürdürmüyor. O dönem geride kaldı. Şimdi Ermenistan'ın büyükelçileri her buldukları ülkede diasporayı Türkiye aleyhindeki faaliyetlerde örgütlemekte ve yönlendirmektedirler. Fransa'da da bu durum geçerlidir. Bu bakımdan, Türkiye'nin Erivan'a somut sinyaller göndererek, Fransız Senatosunun söz konusu Tasarısı'yı geçirmesinin Ermenistan için sakıncalı sonuçlar doğuracağını ortaya koyması zorunludur.

Türkiye tarafından başvurulacak önlemlerin başında Türkiye’de çalışan yetmiş bin kaçak Ermenistan vatandaşı işçinin kademeli bir şekilde ülkede ülkelerine gönderilmesi gelmektedir. Bu yolda alınacak bir karar esasen yaptırım da sayılamaz, çünkü yapılacak olan, hatalı olarak uygulanmasından sarfinazar edilen Türk yasalarının uygulanmasıdır.

Bir diğer yaptırım alanı da Erivan-İstanbul arasındaki uçak seferlerine ilişkindir. Halen Erivan’dan İstanbul’a haftada yedi uçak seferi vardır.

Ermenistan vatandaşları bu seferlerden, İstanbul’da, gıda maddelerini de kapsayan, bavul ticareti yapmak için yararlanmaktadırlar.

Bu önlemlerin alınması Ermenistan’ın Türkiye’ye karşı düşmanca hareketlerinin karşılıksız kalmayacağı anlamını taşıyacaktır. Bazı köşe yazarları bu önerinin gayriinsani olduğunu yazdılar, ancak gayriinsanilik bunun neresinde? Biz, Yunanistan gibi kaçak göçmenlerin denizin ortasına dökülmesini değil, Türkiye Cumhuriyeti yasalarının uygulanmasını öneriyoruz. Bu önerimizi de tüm Avrupa devletlerinin kaçak göçmenleri önleme konusunda en radikal ve acımasız önlemleri aldığı bir zamanda yapıyoruz.

Komşumuz Ermenistan’ın yönetimi Türkiye’ye karşı her türlü melaneti yapabileceğini, Fransa gibi önemli bir devletle aramızı açabileceğini, dış baskılarla Türkiye’ye her istediğini dayatacağını ve Türkiye’nin buna acz içinde razı olacağını, hiçbir karşılık veremeyeceğini düşünüyor. Yani, Türkiye’ye karşı sıfır bedelli politika uygulanabileceği inancını taşıyor Erivan. Erivan’ın bu inancını kırmak lazım değerli arkadaşlarım. Erivan, Türkiye’ye verdiği zararın kendisine yarar değil zarar getirdiğini anlamadan, Fransa’daki, Amerika’daki lobisinin Türkiye aleyhtarı faaliyetlerini durdurmaz, Ankara’yı ciddiye almaz. Bu, böyle biline.

Washington’daki dostlarımdan aldığım haberler, Fransa’daki başarısından cesaret alan Ermenistan’ın, bu yıl, Amerika’da medyayı, yönetimi ve Kongreyi hedef alan yoğun bir etkileme çalışmasına girerek Temsilciler Meclisinden bir soykırım kararı geçirmeye kararlı olduğunun işaretlerini veriyor. Bu nedenle, önerdiğim önlemlerle, gereken somut mesajların şimdiden Ermenistan’a gönderilmesi gerektiğine inanıyorum, hepinizi saygıyla selamlıyorum. (Alkışlar)

**T.B.M.M.'NİN 17 EKİM 2006 TARİHLİ OTURUMUNDA
CHP ANKARA MİLLETVEKİLİ
AYŞE GÜLSÜN BİLGEHAN'IN KONUŞMASI**

Değerli arkadaşlarım, Yüce Meclisi saygıyla selamlarım.

Geçtiğimiz hafta, Fransa Ulusal Meclisinde, sadece Türkiye Cumhuriyeti değil, Osmanlı İmparatorluğu da sanık sandalyesine oturtuldu ve birbuçuk saat boyunca eleştirildi. Söz alan milletvekilleri, derinine bilgi sahibi olmadıkları bir yabancı ülke hakkında diledikleri gibi konuştular. Biz, birkaç Türk milletvekili, öfke ve suskun kalmanın sıkıntısı içinde onları izlemekle yetindik. Hangi duygular içinde orada olduğumuzu bir biz biliriz.

Şimdi, vatanımızda, gurur duyduğumuz Meclisimizdeyiz. Otuz yıldır çözemediğimiz bir büyük sorunu, bugün birlikte tartışıyoruz. Otuz yıl diyorum. Çünkü, değerli arkadaşlarım, bakın, bizim, Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili bütün davalarımız Lozan'da halledilmiş ve sınırlarımız çizilmiştir. O dönemde, toprak ve tazminat talepleriyle İsmet Paşa'nın karşısına çıkanlar, gerekli cevabı almışlar, hatta elde ettikleri azınlık haklarından da şükran duyarak, teşekkür etmişlerdir. Bakın, bugün, burada, elimde bir belge var. Bir şükran plaketi. Şöyle diyor: "Bu tarihî şükran plaketi, Türkiye Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanı Majeste İsmet Paşa'ya Türkiye Ermenilerinin şükran plaketi olarak verilmiştir." (CHP sıralarından alkışlar)

Değerli arkadaşlarım, Lozan Antlaşması'nın en büyük önemi, adalete ve eşitliğe dayanan bir barış antlaşması olması ve kimsenin hakkını yememesidir. Ermenilerin de hakları korunmuştur. Zaten, 1923'ten 1973'e kadar da önemli bir itirazları olmamıştır. Ancak, bu tarihlerden itibaren, dünyadaki Ermeni diasporası ASALA terörüyle adını ve varlığını siyaset sahnesinde duyurmaya başlamıştır. Anlaşılan, yeniden, bu defa değişik yöntemlerle atağa geçtiler. Neden şimdi?

Arkadaşlar, Türkiye, son zamanlarda, Ermeni iddiaları konusunda ilerleme kaydetmeye başlamıştı. Ermeni diasporasının güçlü olduğu ülkelerde bile, özellikle basında, artık Türk tezleri daha sık yer alıyordu. Bunca zamandır yanlış bilgilendirilmiş kamuoyu, Birinci Dünya Savaşı Dönemindeki olaylara farklı bir gözle bakmaya başlamıştı. En azından, iki görüş de konuşulur olmuştur. İşte, Ermeni

diasporası, etki ve güç kaybettiğini gördü ve telaşa kapıldı ve bizim, geçen yıl önerdiğimiz, Başbakanın, Muhalefet Liderinin ve Meclisin önerisiyle, tarihçilerden kurulu bir komisyon kurulması da çok ulumlu bir etki yapmıştı. Bütün bunlar varken, en son, Lyon'daki bir anıt açılışı sırasında çıkan önemsiz olayları, bu yasayı gündeme getirmek için bahane ettiler.

Diğer taraftan, bütün zorluklara rağmen, Türkiye, Avrupalıların beklemedikleri bir şekilde Avrupa Birliği müzakerelerinde ilerliyor. Geçen hafta tarama süreci bitti. Başlık açılmasında siyasî güçlükler çıkarıyorlar -yani, demek istemiyorum ki, Avrupa Birliği yolumuz çok rahat ve kolay ve biz ilerliyoruz- ama, teknik konularda Türkiye ilerliyor. Bakın, yargı ve temel haklar başlığının ayrıntılı tarama toplantıları başarıyla sona erdi. Kopenhag kriterleri yerine getirildi. Türkiye'nin Avrupa Birliğinde önünü başka nedenlerle kesmek gerekiyordu. Bu yüzden, diğer ülkelere dayatılmayan maddeler icat etmeye başladılar. Türkiye'nin asla kabul etmeyeceği dayatmaların başında, şüphesiz, atalarının bir soykırım uyguladığını kabul etmesi gelecektir.

Tabii, biz, geçenlerde bir muharebe kaybettik Fransa'da, ama savaş devam ediyor. Tasarının kabul edilmesi için uzun bir süreç gerekli, ancak hiç boş durmamalı, artık kendimize akıllı bir strateji bulmalıyız. Boykotu, tepkiyi, sade vatandaşın sırtına yüklemeyelim. Hükümet sorumluluğu almalıdır. Bu iletişim çağında, Türkiye'nin kendini ve davalarını çok daha iyi anlatması gerekiyor. Birkaç iyi niyetli milletvekili, sivil toplumcu ya da iş adamının ya da sanatçının gayretiyle bu iş yürümez. Büyükelçiliklerimizi daha geniş imkânlarla donatmalı, sağlam, ciddi iletişim gruplarıyla çalışmalıyız. Hukuki süreci iyi incelemeliyiz. Soykırım çok ciddi bir suçlamadır. Bakın, bugün, biz şu soruyu sorabilmeliyiz: İkinci Dünya Savaşı sırasında, bir tek Yahudi, yani, Yahudi soykırımı sırasında bir tek Yahudi bir tek Alman'ı öldürmüş müdür? İşte bunu sorabilmeliyiz. Ve değerli arkadaşlarım, hepimiz, bütün siyasî partiler, yabancı siyasî partilerle, Avrupada bulunan siyasî partilerle daha sıkı ilişkiler kurmalıyız. Partilerin dış ilişkiler bölümlerini güçlendirmeliyiz.

Yadsınamayacak bir gerçek de karşımızda duruyor. Ne yazık ki, dünyada git-tikçe aşırı milliyetçi, hatta ırkçı ve İslam karşıtı bir akım yükseliyor. Bu, kültürler ve dinler arası çatışmalara karşı Türkiye, Müslüman dünyadaki tek laik ülke olarak farkını daha fazla ortaya çıkarmalıdır. Biz, Atatürk Türkiye'si olarak Avrupa Birliğine girmek istiyoruz, kültürler arası çatışmanın bir parçası olarak değil. (CHP sıralarından alkışlar)

Ve değerli arkadaşlarım, Türkiye, özgürlükler ülkesi olduğunu da kanıtla-

lıdır. Başka ülkelerde eleştirdiğimiz yanlışları kendi ülkemizde uygulamamalıyız. Bu konuda yargıya, kabul edilen yasaları yorumlamada ve uygulamada büyük görev düşmektedir. Sövgü ile eleştiri ayrılmalıdır. Biz, bu topraklarda bin yıldır farklılıklarımız ve ayrılıklarımızla birlikte yaşıyoruz ve bunu en iyi Ermeni vatandaşlarımız bilirler.

Bakın, biraz önceki konuşmacılar o 70 bin kaçak çalışan Ermeni'den bahsettiler. Ben bu konuya başka bir açıdan bakıyorum; bir anne olarak bakıyorum, bir Türk kadın anne olarak bakıyorum. Düşününüz ki, bu 70 bin işçinin büyük bir bölümü Türk ailelerinde, evlerde çocuklarımıza, yani, bizim için en değerli olan varlıklara bakmaktadırlar. Yani, Türkiye'nin ve Türklerin hoşgörüsünü bundan daha iyi anlatacak bir kanıt olabilir mi?

Bizim Ermenilerle bir sorunumuz yok ve Ermenistan'ın da bu durumu çok iyi değerlendirmesi ve bir kez daha Sayın Bakanın da belirttiği gibi, Fransızların oyununa gelmek için dikkat etmesi gerekir. Birinci Dünya Savaşı sırasında başlarına gelenler, hiçbirimizin istemediği üzücü, acı olaylar, aslında hem bize hem de onlara ders olmalıdır.

Ve nihayet Fransa'ya geliyorum: Fransa'daki durum da, ne yazık ki, Degaoule'ün ve Mitterrand'ın Fransa'sını aratacak, o Fransa'ya yakışmayacak bir siyasi sahne ortaya çıkarmaktadır. Fransa'daki durum gerçekten içler acısıdır. Fransa'nın, Türkiye gibi büyük bir ülkeyi, bir dost ülkeyi iç siyaset malzemesi haline getirmesini büyük bir üzüntüyle izliyoruz ve gerek Cumhurbaşkanı Chirac'ın gerekse Sosyalist Parti Lideri Hollande'ın birbirini tutmayan sözlerini biraz da hayretle ve ibretle dinliyoruz.

Değerli arkadaşlarım, bence, eğer böyle devam ederse Senatodan da bu yasa geçer. Yani, biz kendimizi "İşte daha süreç tamamlanmadı, sürecek, bekleyelim" diye oyalamamalıyız.

Ben Değerli Dışişleri Bakanımızın açıkçası projesi nedir, anlayamadım. Yani, çok güzel, kibar bir konuşma yaptı; ama, bundan sonra ne yapacağız, onu söylemedi. Çünkü, önümüzdeki süreç aslında çok kısa bir süreç. Mayıs ayında Fransa'da seçim olacak ve şubat ayında parlamento tatile girecek. Ben zannediyorum ki şubat ayına kadar, başta sosyalistler olmak üzere, diğer partiler de, bu Yasa'nın Senatoya da gelmesi için çalışacaklardır. Yani, Değerli Bakanın dediği gibi "Kaybeden Fransa olur" demekle yetinmemeliyiz, bir an önce çalışmaya başlamalıyız.

Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

**T.B.M.M.'NİN 17 EKİM 2006 TARİHLİ OTURUMUNDA
ANAVATAN PARTİSİ AFYONKARAHİSAR MİLLETVEKİLİ
REYHAN BALANDI'NIN KONUŞMASI**

Yüce Meclisin değerli üyeleri, burada huzuruza, Fransız Ulusal Meclisinin, Fransa'nın imajına ters bir şekilde kendisini çağın gerisine taşıyan, küçük düşüren, sözde Ermeni soykırımını suç sayan Yasa tasarısı'nın kabulüyle ilgili Anavatan Partisi Grubu adına söz almış bulunuyorum; bu vesileyle Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyelerini ve Yüce Türk milletini saygıyla selamlıyorum.

Hemen konuşmamın başında belirtmek isterim ki: Sayın Dışişleri Bakanımızı, Türkiye'nin gerçeklerini ve Fransa'nın gerçekte yaptıklarını çarpıcı ve dikkate değer bir şekilde dile getirmesini beklerdim, özellikle de çözüme yönelik hangi çalışmaları yapacağını dile getirmesini beklerdim. Bunları, maalesef, burada görmediğimizi sözlerimin hemen başında dile getirmek istiyorum.

Sayın milletvekilleri, 17 Aralık 2004'te Avrupa Birliği zirvesinde Brüksel'de tarihe tanıklık etme fırsatı buldum. Kapalı kapılar arkasında, niyetlerin az da olsa günyüzüne çıktığı, Türkiye'den pek çok kabul edilemez tavırların beklendiği belli idi ve bunun sonucunda da Avrupa Birliğinin, ucu açık, belirsizlikler ve dayatmalarla dolu gayri samimi pek çok isteklerine tanık olduk. Orada, bazı milletvekili arkadaşlarımızla birlikte, milli duruşumuz üzerine, özellikle de Kıbrıs konusunda Sayın Başbakana görüşlerimizi dile getirdik. Nihayet, Avrupa Birliğinin, Türkiye'ye, karmaşık bir şekilde ucu açık bir müzakere sürecini başlatması neticesinde düğün-bayram ilan edilerek Türkiye'ye dönüldü ve o günden sonra yaşadığımız ve geldiğimiz bu durum, zaten o günlerden sinyallerini veriyordu ve çok düşündürücü bir durumdu. Türkiye'nin tarihinde, daha önce iştirak etmek istemediği Avrupa Birliği, şimdi, "ne pahasına olursa olsun girmeliyiz" denilen bir yaklaşımı çok net olarak Avrupa Birliği fark ettiği için ilk günden başlayarak Türk milletini incitici, rencide edici ve yaptırım yaklaşımlarını Türk milleti üzerinde uygulamaya koyuldu.

Dünyada da önceden yazılmış senaryolar, bizim dış politikamızdaki yanlış tutum ve zafiyetlerimizle birlikte, Avrupa'da da Türk karşıtlığını, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı duruşu bir şovenizm mantığıyla had safhaya ulaştırdı.

Bu arada biz ne yapıyorduk? “Laik, anti laik, irtica var mı yok mu; alt kimlik, üst kimlik” gibi tartışmalarla birbirimizi yiyorduk.

Allah sağlık versin, bundan bir önceki Sayın Başkan, dış ülkelerde ezilip büzülerek konuştuğu zaman, oturduğu zaman, eleştirilirken, bu kez de, ayak ayak üstüne atmayı, elini cebine atarak konuşmayı ve karşıdaki liderin sempatik bakışlarından birtakım anlamlar çıkarmayı, biz, iki ülkenin ilişkilerinde gayet iyi ve çıkarları gözetilebilecek birtakım davranışlar gibi görmeye başladık.

Bugünlerde Türk basınında, Chirac’ın, Tayyip Erdoğan’ı aradığı, çok üzgün olduğunu belirttiği, birtakım manşetlerde çıkmakta. Sayın Başbakanın, “Dostum Chirac, dostum Chirac” dediği Chirac. Ha, onun da ne söylediği ne söylemediği zaten. Hayır. Kesinlikle yalanlanıyor, doğru mudur değil midir onu biliyoruz; ama, madem Sayın Tayyip Erdoğan’ın dostuydu, “Dostum Berlusconi” deniyordu. Dostluk böyle mi olur? Yani, kişilerin, böyle yasalar çıktıktan sonra “Dostum Chirac, dostum Berlusconi, Dostum Tayyip Erdoğan” deyip de “Çok üzgünüm” demesiyle uluslararası ilişkiler, maalesef, yürümüyor değerli arkadaşlar.

Chirac’ın, Sarkozy’e gücünün yetip yetmediği, tabii ki, bir merak konusu. Sarkozy, ileride başbakan olma ihtimali kuvvetli olan bir milletvekili, bir parti başkanı ve Sarkozy’nin kimliği, geçmişi Ermeni’dir ve Sarkozy’nin zaten soyadı Serkisyan’dır; bunu biliyor musunuz? Bilmiyorum. Deveciyan da, aynı şekilde, geleceğin, işte, biri devlet başkanı olacak, biri başbakan olacak gibi birtakım. Burada gerçekleri konuşuyoruz arkadaşlar, yani, öyle hamasi söylemlere gerek yok; burada gerçekleri konuşuyoruz.

Şimdi, bu arkadaşlar ileride devlet başkanlığına, başbakanlığına aday olacaklar. Burada olan şudur: Fransa Parlamentosu, şimdi, bu arkadaşlar, ileride, devlet başkanlığına, başbakanlığına aday olacaklar. Burada olan şudur: Fransa, Fransa Parlamentosu, Chirac’ın “Üzgünüm, müzgünüm” laflarını sonradan söylemesine rağmen, 450 bin tane Ermeni var; bunlar, tabii ki, kitleler halinde, bir birliklilik olarak oy kullanıyorlar. Orada Ermeni oyları için. Yani, bu, o kadar basit ki, Fransa’nın kültürüne, geçmişine, geçmişindeki özgürlükçü yaklaşımlara hiç yakışmayacak şekilde on tane milletvekili fazla çıkartabilmek için, sırf Ermeni oyları sebebiyle çıkartıldığı söyleniyor. Bu, yazıktır, Fransa çok ayıp etmiştir. Fransa, Türkiye’nin dışında, pek çok Avrupa Birliği üyesi ülkelerinden de, dünyadan da bu konuda çok tepki almıştır zaten. Ama, nerede, peki, bizim Dışişlerimiz nerede? Bizim Hükümetimiz nerede, biz ne yapıyoruz? Çünkü, orada, 450 bin Ermeni varsa, 400 bin tane de Türk var; nerede bizim lobcilik faaliyetlerimiz, neden Türkleri o şekilde bir araya kenetleyemiyoruz, neden örgütlemiyoruz? Bu, çok

önemli bir konu. Merak etmeyin, şu ya da bu şekilde cumhurbaşkanı kim olursa olsun, Türk milletine yapılan bu ayıp karşısında, dünyanın gözlerini kapatmaya Fransa'nın elleri yetmeyecektir. Maalesef, bu süreçte dış politikada da birtakım yanlışlıklar yapıldı. Aslında verilen tavizler, ek protokollere atılan imzalar, masaya vurulan yumrukların şiddetinden de, sesimizin gürlüğünden de daha ağırdı zaten.

Peki, Avrupa Birliği neden Türkiye'yi incitici, suçlayıcı, bilinçli ve planlı bir organizasyon içine girmektedir? Bunun birkaç tane ana sebebi var. Bu sebeplerden bir tanesi: Avrupa Birliğinin hasta olmasıdır. Avrupa Birliğinin durumunda da pek iyiye bir gidiş yoktur. Kurumsal reformları raflarda tozlanmış. Bazı yeni üyeler baş ağrıttıyorlar, yeni üyelerin bazıları Avrupa Birliği ekonomisini sünger gibi emdiler; zaten euro takvimine uymuyorlar, Macaristan'ın, Polonya'nın bu takvime uymaya zaten niyetleri yok. Bu Maastricht kriterleri yeni baştan tartışılıyor. Böyle bir ortamda kafa yoranların aksine, Türkiye'nin Avrupa Birliği için olmazsa olmaz olduğunu bilenlerin aksine, düz bir mantıkla, Türkiye'nin büyük nüfusuyla, çözülmemiş sorunlarıyla Avrupa Birliğine altından kalkılamaz bir yük getireceğini düşünenler var. Esasen, bu düşüncelerin bilinçaltında da elbette başka şeyler var.

Aslında, sorumluluk bilinci taşıyan her Avrupa Birliği üyesinin ve Brüksel'in de bu ortamda en son isteyeceği şey Türkiye'yle kriz yaşamak olmalıdır.

Başka bir sebepse, Avrupa'nın, İslam'ı tanımak, İslam'la yüzleşmekten, Türkleri tanımak ve Türklerle yüzleşmekten sürekli kaçmalarıdır. Oysa, Avrupa, en az Türkler kadar uygar, kaliteli siyaset örneği göstererek, laik İslam cumhuriyetiyle, Türklerle tanışmak ve yüzleşmek ve onları anlamaya çalışmak durumundadır. Bu bulaşma zaten eninde sonunda olacaktır; küreselleşen bir dünyada kimse buna mani olamayacaktır.

Ezberlemişler bazı cümleleri: İslam şiddet içeriyor, imtiyazlı ortaklık, sınırları açın, kapıları kapatın, öksürmeyin, yürümeyin, 301'i değiştirin, kaldırın gibi. Şimdi, orada şunu söylemek lazım: Ey Fransa, zaten sizin kamuoyunuz sizin bu çıkartduğunuz yasadan hiçbir şekilde hoşnut değil. Teknolojik olarak, ekonomik olarak bazı birtakım üstünlükleriniz olmuş olabilir, ancak şunu bilmelisiniz ki: Türkiye, insanî faziletler açısından, insan hakları açısından, hoşgörü geleneği açısından kültürel anlamda sizden hiç ders alacak durumda değildir. İnanmazsanız, Fransız tarihçilerine, Fransız sosyologlarına sorarsınız. Zaten, halkınız da bunu bilmektedir.

Her milletin, tarihinde doğruları, yanlışları vardır. Dünya siyasetçileri, ilkelere, inançlarından ödün vermeden, yurt ve dünya gerçeklerini özümsemek ve görmek istediklerini, gözlerini kapatmadan, kompleksiz bir şekilde ülkelerini geleceğe hazırlamak zorundadırlar.

Hayatta her şeyi satın alabilirsiniz ama tecrübeyi asla. Onun için, bin yıllık tarih geçmişi olan ve himayesindeki ülkelere şefkatli, özgürlükçü, hatta pozitif ayırımıcı tutumuyla sakın Türkiye Cumhuriyeti'ne kimse masal okumaya kalkışmasın. Türkiye Cumhuriyeti'nin zaten geçmişten beri Fransa'yla yüzyıllardır süren çok iyi ilişkileri var: Edebiyatı edebiyatından etkilenmiştir. Bu iyi ilişkileri, böyle saçma sapan, gayriinsani, insan haklarına aykırı yasalarla zedelemeyelim.

Fransızlar bu yasayı parlamentolarına ilk getirdikleri zaman eğer gerekli müdahale yapılmış olsaydı, bu iş bu kadar çığırından çıkmayacaktı. O arada biz ne yapıyorduk: Ha bire terörle mücadelede vatan evlatlarını kaybederken, Kuzey Irak'ta Türkmenlerin katledilmesine seyirci kalıyorduk. Şüpheli bir helikopter görünce, Bandırma'dan hemen F-16'ları kaldırıp, aman acaba Apo'ya bir şey mi olur diye, böyle, bomba yüklü savaş uçaklarını kaldırıyorduk.

Bu arada Sayın Dışişleri Bakanımız buradalarken kendilerine bir soru yöneltmek istiyorum: Abdullah Öcalan'ın tansiyon ve kan değerleri neden her gün Avrupa Birliğine fakslanmaktadır? Ben bunu doğrusu çok merak ediyorum, bunun da cevabını istiyorum.

Kendi gerçeklerinizle yüzleşmedikten sonra problemleri çözemezsiniz arkadaşlar. (Anavatan Partisi sıralarından alkışlar) Ben sizin yanınızdaydım zaten, ben biliyorum sizi, çok iyi biliyorum, merak etmeyin. Beraberdik iki sene, beraberdik. (AK Parti sıralarından gürültüler)

Şimdi bakın, burada biz birbirimizi yemek için değil, Fransız parlamentosuna demokrasi dersi vermek için toplandık. Öyle, laf atmayla filan bir yere varamazsınız, lütfen, lütfen. Dinleyin, cevabınızı verirsiniz.

Şimdi, bizim ülkemizde de bir acayıplikler, hukuksuzluklar elbette yaşanmıyor değil, ama her ülke kendi özüne dönmeli, kendi önce yanlışlarını düzeltmeli. Fransız düşünür Voltaire'in çocukları, hani, "düşüncenize katılmıyorum ama onları söyleme özgürlüğünüzü savunmak için ölebilirim" diyen Fransız filozof Jean-Jacques Rousseau'nun çocukları, "anlaş hatalar bahçesine ekilse bile yeşerebilir" sözlerinden ders almalılar Montesque'nin çocukları: Bakın, soykırım iddia ettiği-

niz Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet yönetiminde kaç tane Ermeni varmış? 22 tane bakan, 33 tane milletvekili, 7 tane büyükelçi, on bir tane konsolos, yirmi dokuz tane paşa, onbir tane profesör. Burada tarihî gerçekleri ortaya koyacağız.

Sayın milletvekilleri, yüce Türk milleti, Sayın Avrupa Birliği; Türkler ve Ermeniler aynı coğrafyada bin yıl huzur içinde birlikte yaşadılar. Zaten bizim derdimiz bizlerle birlikte olan, iç içe olan Ermeni vatandaşlarımızla değildir. Onlar zaten bizler gibi birinci sınıf vatandaşımızdır.

Şimdi, bu aynı kültürel değerleri benimsediğimiz Ermeniler, Celal Bayar'ın, Cumhurbaşkanı iken Amerika Birleşik Devletlerini ziyaretinde Amerika'daki Ermeniler Reiscumhurumuz geldi diye onu ağırlamakta bir yarış içine giriyorlar. Bunların belgeleri var.

Defalarca Bizanslılar tarafından oradan oraya sürülen, zulme uğrayan Ermeniler'e -biliyorsunuz diğer kiliseler tarafından da onlar horlanmışlardır, dışlanmışlardır- bizatihi Fatih Sultan Mehmet tarafından Patrikhane açılıp ve patriği atanmıştır. Bazı vergi muafiyetleri ve imtiyazlar dolayısıyla Osmanlı'da bazı Ermeniler bu Osmanlı halkından daha iyi evlerde oturmakta ve daha iyi ekonomik şartlarda yaşamaktaydılar. Maalesef Birinci Dünya Savaşı sırasında Yemen çöllerinden Galiçya'ya kadar savaş halinde olan, savaşta olan Osmanlı Devleti'ne karşı emperyalist güçlerin piyonu oldu Ermeniler ve onlarla işbirliği yaptılar, toplu katliamlar gerçekleştirdiler. Elbette bu milletin de eli armut toplamıyordu. Müslüman komşularına zulmedenlerle mücadeleye girdiler ve ölümler de oldu, yanlışlar da oldu. Fransa zaten biliyor ama, hemen şurada Ermeni çeteleri tarafından katledilen Osmanlı vatandaşlarının, Osmanlı'nın fotoğraflarının iki tanesini göstermek istiyorum. Bu pek çok arşivde var. Zaten arşivlerimiz de açık.

Osmanlı Devleti bu işgal güçleriyle işbirliği içerisinde ve bu kalleşliğin karşısında da isyancı Ermenileri tehcir etme kararı alıyor. Nitekim, daha sonra, tehcir sonrasında da eğer vaktimiz yeterse neden soykırım olmadığını tek tek belgelerıyla de ifade edebiliriz, 350 binden fazla Ermeni vatandaşı da ülke topraklarına geri dönüyor. Benim, biraz evvel gösterdiğim fotoğraflar gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin arşivleri açık, her yer belge kaynıyor. Gerçekten merak edenler varsa, zaten gerçekleri bilirdi. Fransa'ya bunu söylüyorum.

Osmanlı himayesinde otuz kadar toplum varken, neden Ermeniler bu cüreti gösterdi? Ermenistan'ın oluşumundan sonra kendi parlamentolarını basarak, kendi milletvekillerini katleden Taşnaklar, Tiflis'te ve Anadolu'da neler yaptılar? Hınçaklar nasıl katliamlar yaptılar? 1905'te II. Abdülhamit'in arabasına bom-

ba konularak katletmeye çalışanlar Ermeniler değil miydi? Talat Paşa'yı Nemesis Ermeni örgütü, Cemal Paşa'yı Taşnaklar öldürmedi mi? Avustralya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne kırkın üzerinde Türk diplomatı öldürülmedi mi? Şimdi aynı Ermenistan, 1915 olaylarını soykırım diye niteleyen, iddia eden Ermenistan, Karabağ'da daha birkaç yıl önce 1,5 milyon Azerî Türk'ünü topraklarından etmedi, mezalime uğratmadı mı, katletmedi mi? Bunları, çağdaş dünya maalesef seyretmedi mi? Hınçak yanlısı ASALA terör örgütünün kuruluş amacı, Doğu, Güneydoğu Anadolu'yu Türklerden almak, sözde Ermeni soykırımını kabul ettirmek değil miydi?

Şimdi, Fransa'nın ağız birliği yaptığı bu Ermenistan, böyle bir kara lekeyi üzerinde taşıyor, hâlâ çocuklarına Türk düşmanlığını aşıyor, sözde soykırım anıtlarını ziyaret ettiriyor, ders kitaplarında dahi küçücük beyinleri zehirliyor.

Ermenilerin iddiası şudur: Uluslararası ilkelere, insafa, gereklere, gerçeklere sığmayacak şekilde doğduğu ve oluştuğu bölgeleri olarak gördüğü Kars, Erzurum, Van, Iğdır gibi illeri bize verin diyor. Eğer aklına esen her ülke yaşadığı toprakları eğer isteyecek olsa, orayı, burayı bize verin diyecek olsa, bu nasıl bir akılsızlıktır, bunun nasıl izanla bağdaşır bir yanı vardır, bunu anlamak mümkün değildir. Düşünebiliyor musunuz değerli arkadaşlar, dünyanın altı üstüne gelmez miydi? Şimdi, Fransa kalkmış, böyle bir toplumun avukatlığına soyunuyor.

Sadece Fransa mı, ? On sekiz tane ülke soykırımı parlamentolarında kabul etmiş. Bu ülkelerden Polonya, Arjantin, Almanya, Uruguay, Venezüella ve Litvanya parlamentoları bu kararları 2005 yılı içerisinde kabul etmiş. O zaman bu iktidar neredeydi? Bu iktidarın ilgisizliğinden istifade ederek bu kararlar alındı.

Bugün, Nobel ülkesi İsveç'te de başladılar, bizde de, sözde Ermeni soykırımını inkâr suç sayılsın diye. Hatta, pek çok ülke, Ermeni, Süryani, Asuri, Keldani, hatta, Çingeneler ve Pontus Rumlara yönelik -Osmanlı İmparatorluğu döneminde-soykırımı, Türkiye'nin, Avrupa Birliği sürecinde tanınmasını istediler. İşte Jacques Chirac'ın da sonra "üzgünüm" dediği gibi, bir hafta önce de Erivan'da "Avrupa Birliğine, Türkiye, Ermeni soykırımını tanımadığı takdirde giremez" dediği gibi. İşte, fikir ve özgürlükler ülkesi addettiğimiz Fransa ve diğer ülkelerin yaptıkları şeyler bunlar.

Sadece Nobel ülkesi İsveç'te dedim. Orhan Pamuk'la ilgili de birkaç şey söylemek istiyorum. Orhan Pamuk'u, görüşlerine katılmamakla birlikte, aldığı ödülden dolayı tebrik ediyorum. Fakat, kendisi adına üzgünüm. Kendisi adına bir şansızlık olduğunu düşünüyorum. Çünkü, Ermeni soykırımı gibi, sözde, kendi

milletiyle çatışan birtakım görüşleri dolayısıyla. Bu görüşler, sözde Ermeni soykırımı sözleri ve Türkiye'ye bulunduğu atıflar edebî yönünün önünü geçmiştir. Yani, kendisi adına üzgünüm ve kendisi için bunun bir şanssızlık olduğunu düşünüyorum; çünkü, her zaman bu böyle anılacak. Yalnız, tabii, kendisinin bir lafi var, diyor ki: "Bu ödül Türkiye'ye verilmiştir." Alacağı ödülün de, gelir vergisine mensup olsun, olmasın ya da veraset ve intikal vergisine dahil olsun, olmasın, vergisini Türkiye'ye vereceğine inandığımı belirtmek istiyorum.

Şimdi, biz, Montesque'den bahsettik, Jan Jack Russo'dan bahsettik, Voltaire'den bahsettik.

Fransız Hükümetine, Fransız Parlamentosuna, Fransız Ulusal Meclisine, Mös-yö Sarkozy'e, Chirac'a bir şey söylemek istiyorum: Bizim tasavvufumuzda, bizim edebiyatımızda önder olmuş bir düşünürümüz var, Mevlânâ Celaleddini Rumi var, onun bir sözü var, diyor ki:

"Şefkat ü merhamette güneş gibi ol!

Başkalarının kusurunu örtmekte gece gibi ol!

Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol!" (Anavatan Partisi sıralarından alkışlar)

Biz de, Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak Fransa'yı ya olduğu gibi görmeye ya görüldüğü gibi olmaya davet ediyoruz.

"Ermeni soykırımı yoktur" diyen tarihçileri, edebiyatçıları tehditten, yargılamaktan, ceza vermekten -ki, bunu yıllardır yapıyorsunuz- önce bundan vazgeçeceksiniz, sonra. Fransa'da yaşayan, mesela, bir Türk tarihçi var, tarih profesörü Hasan Dilan. Fransa'da 2.500 tane belge ele geçirmiş ve kesinlikle, Türkiye'de yaşanan 1915 olaylarının bir Ermeni soykırımı olmadığını zaten belgeleriyle ortaya koyuyor. Ülkenizde yaşayan Fransız tarihçilerine, sosyologlarına, Türk tarihçilerine, Ermeni tarihçilerine önce soracaksınız, ondan sonra, bilip bilmediğiniz konularda Parlamentonuzda getirip, öyle, yasa çıkarmayacaksınız. Önce kendi geçmişinizle yüzleşeceksiniz.

Şimdi, elimde benim bir kanun teklifi var. O kanun teklifini göstereceğim. Şimdi, bu kanun teklifi, benim Türkiye Büyük Millet Meclisinde verdiğim, Fransa'nın Cezayir'de yaptığı soykırımı inkâr edenlerin suçlu olarak görülmesini sağlayacak bir kanun teklifi.

Şimdi, bunu yapmak çok kolay. Bunu çıkarmak 5 dakikalık bir iş. Şimdi, böyle bir kanun teklifi de var, ancak biz sizin kadar küçülmek istemiyoruz.

Şimdi, Fransızlar sömürgesi olan Cezayir’de neler yapmışlar, bu kanun teklifinin içeriğiyle ilgili biraz bilgi vermek istiyorum.

Yüz otuz yıl boyunca 1,5 milyon Cezayirlinin hayatını kaybetmesine sebep olan Fransızlar. Hele Avrupa’nın ve Fransa’nın Nazi işgalinden kurtulduğu gün olan 8 Mayıs 1945’te 45 bin Cezayirli sokaklara dökülüyor. Bu arada, Cezayirli-ler, zaten Fransa’nın Alman işgalindeyken, Almanya’yla savaşında, Nazi işgalinde, savaşında Fransız askerleriyle birlikte Cezayir Halkı, Cezayir askerleri de onlarla birlikte aynı cephede savaşıyorlar. Bu Nazi işgalinden kurtulduğu gün. Tabii bu savaşmanın karşılığında da bağımsızlıkları kendilerine vaat ediliyor Fransız Hükümeti tarafından. Onlar tabii bağımsızlıkları için mücadele ediyorlar ve istiyorlar. Sokağa dökülen Cezayirli-ler, acımasızca, iki ateş arasında, sokaklarda takır takır katlediliyor. Delillerle sabit, pek çok canlı şahidi bulunan, bizzat olaylarda yer alan askerlerin itiraflarında belirtilen, belgelere dayalı, yaptığınız soykırımı kabul etmek bir yana, sorumluluğunu dahi üstlenmiş değilsiniz. Fransız Generali Poul Tetjen, “Beni-Masus ve Paul-Ceases Kamplarında Cezayirli-lere yapılan soykırımın sorumluluğunu daha fazla ben taşıyamam” diyerek bir yazı yazmış ve görevinden istifa etmiştir. General Palide Molardie aynı gerekçelerle de görevinden alınmasını istemiştir. Bütün bunların belgeleri vardır ve savaş sekreteri Maks Löjyon bunların hiçbirini inkar etmemiştir.

Kamyonlar dolusu Cezayirli toplama kamplarında katledilmiştir. Köyünde keçiyle, lahanasıyla uğraşan ve tek suçu Cezayirli olmak olan sivil halk “Burayı yasak bölge ilan ediyoruz, yasak bölgeye girdiniz.” dedikten hemen 1 dakika sonra katledilmişlerdir, işkence odalarına alınmışlardır.

Şimdi, bunu tarih biliyor. Bilinmeyen yönleri her ülkede ortaya çıksın, herkes arşivlerini açsın, herkes geçmişle yüzleşsin. Zaten sizin handikabınız da orada. Biz, “Ermeni soykırımı yoktur.” diyoruz, arşivlerimizi her ülkeye açıyoruz; siz, “Cezayir soykırımıyla ilgili tarih yazmak tarihçilerin işidir.” diyorsunuz.

Değerli arkadaşlar, bu kanun teklifi de, esasen bir misilleme değildir. Çünkü, olan bir şey ile olan bir şey misilleme olur. Cezayir soykırımı vardır, Ermeni soykırımı yoktur.

Siyasi soykırım, düşünce soykırımı yapmak Fransız Parlamentosunun işi haline geldi ve bütün Avrupa Birliğinin de şiddetini üzerine çekti. Fischer, Olly Rehn,

Krechner, Rasmussen, herkes birtakım açıklamalar yapıyor ve Fransa, elbette, burada, tarihinden, geçmişinden gelen, geleneklerinden gelen, milletine ve tarihine bir ihanet etti.

Şimdi, sayın milletvekilleri, Yüce Türk milleti; Fransa bu yaptıklarıyla köşeye sıkışmıştır. Tarihçiler de, demokrasiye inanan, doğruları savunan siyasiler de, Fransa'nın ayıbını hiç çekinmeden ortaya koydular. Bu planlı, siyasi saldırılar karşısında serinkanlı olmak ve etkili çözüm yolları ortaya koymak durumundayız. Elbette Fransız malları boykot edilebilir, elbette Türk soykırımını anıtları dikilebilir. Ama, esas olan, Türk milletine yakışır, sağduyulu yaklaşım, Türk hukukçularının girişimiyle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bu haksızlığın giderilmesi için çalışmak, gerekirse her gün Birleşmiş Milletlere müracaat etmek, her gün NATO'ya müracaat etmek, çok çalışmak, aydınlarımızla, tarihçilerimizle, edebiyatçılarımızla, kitap, resim, kültürel, sanatsal eserlerimizle, sanatçılarımızla, Avrupa'nın ve dünyanın at gözlüklerini bir an evvel çıkarıp, Türklerle, laik Türkiye Cumhuriyeti'yle, İslam'la yüzleşmelerini bir an önce sağlamamız lazım. Türk siyaseti de, yaptığı yanlışlardan bir an önce ders alarak, bir an evvel kendine gelmelidir, ayakları yere basan, akılcı, zafiyetten uzak politikalarla, gelecek nesillere çağdaş bir Türkiye bırakmalıdır.

Son sözlerim olarak, sizlere, çok önemli, gerçekleri gerçek manada halkın dilinden dile getiren bir mektubu göstermek istiyorum değerli arkadaşlar müsaadenizle. Bu mektup, Erzurum'un Ilıca ilçesi Alaca köyünden gelen bir mektup. Bu gülle birlikte, bizim Partideki bir arkadaşımızla birlikte, bunu, bana, bu konuyla ilgili konuşmamız için, savunmamız için, anlatmamız için göndermişler. Diyor ki:

“Sayın Milletvekilim,

Biz Alaca köyü halkı olarak bu Fransa'nın yaptıklarını kınıyoruz. Ermeniler bizim kadın ve çocuklarımızı, hiç suçu yokken, kendi köyümüzde katlettiler, kurşuna dizdiler. İhtiyarları ve kadınları ahıra doldurup ahırını tutuşturdular. Çok acılar çektik. Bu güllü Meclise gönderiyoruz. Bizim sesimizi duyurun.

Ben küçüktüm, köyün büyükleri savaştaydı. Ermenilerin yaptıklarını herkes biliyor. Canlı şahitleri çok ama biz kimseyle kötü olmak istemiyoruz.

Selamlar.

Ahmet Seydi Duran

Alaca köyü

Ilıca/Erzurum”

İşte, değerli arkadaşlar, sayın milletvekilleri; bu Erzurum’un Alaca köyünden gelen gül, orada katledilen, Ermeniler tarafından, Ermeni çeteleri tarafından katledilen Türk kadın ve çocuklarının kanından almıştır rengini. Biz, Türk milletinin göndermiş olduğu bu iyi niyet. İşte, Türk milleti bu kadar büyük, bu kadar büyük. Bu iyi niyetli. “Biz kimseyle kötü olmak istemiyoruz ama böyle şeyler yaşandı. Bu tarihî bir gerçektir. Ermeni soykırımını bir yalandır.” diyor.

İşte, biz, rengini katledilen Türk kadın ve çocuklarının kanından almış olan, Erzurum’un Alaca köyünden gelen bu güle hak ettiği cevabı Avrupa Birliği’ne vererek ve gereklerini yerine getirerek, Türkiye’yi gerçek manada Ermeni soykırımının olmadığıyla ilgili de, Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde, Avrupa Birliği’ne bizim ne kadar gerekli olduğumuzu, Avrupa Birliği için Türkiye’nin olmazsa olmaz olduğunu da anlatabilmek için, işte, bu köylümüzün yüreğinin, Türk milletinin büyüklüğünün farkında olmak, bilmek mecburiyetindeyiz, buna göre hareket etmek durumundayız.

Bu duygularla, hepinize saygılar sunuyor, teşekkür ediyorum. (CHP ve Anavatan Partisi sıralarından alkışlar)

T.B.M.M.'NİN 17 EKİM 2006 TARİHLİ OTURUMUNDA
AK PARTİ İZMİR MİLLETVEKİLİ
ZEKERİYA AKÇAM'IN KONUŞMASI

Sayın Başkan, Sayın Bakan, değerli milletvekili arkadaşlarım; sözlerime başlarken Grubum adına öncelikle hepimizi saygı ve hürmetle selamlıyorum.

Tabii, bugün, buraya niçin toplandığımızı hepimiz biliyoruz. Ancak, benden önce konuşan arkadaşlarımın topyekün burada biz Fransa'ya karşı konuşmamız gerekirken, görüyorum ki, buradaki arkadaşlarım muhalefet siyaseti yapmakta, Hükümet, Cumhurbaşkanı veya bakan arkadaşlarımızın ne yaptığı konusunda veya alakası olmayan bir Abdullah Öcalan meselesinde, burada fikir serdetmektedir. O bakımdan, bunun bir topluca, ben tek bir yumruk olarak, bir seferberlik olarak bugün konuşmamız gerekiyorsa eğer, Fransa'ya karşı konuşmamız gerektiğini düşünüyorum.

Konuşmam iki bölümden ibaret olacaktır. Birinci bölümde, hepimizin aklına gelen soru: Acaba, Fransa ile Ermeni ilişkileri veya Fransa ile sözde Ermeni soykırımının Fransa'nın bu kadar millî bir dava haline getirmesinin gerekçesi nedir, sebebi nedir? Bu bakımdan, biraz sizi tarihe götürmek istiyorum.

Diğer yandan ikinci bölümde ise, Fransız Parlamentosunun almış olduğu 12 Ekim tarihli -bizim için kara bir gündür- 12 tarihinde almış olduğu karar üzerine ve orada geçen görüşmeler hakkındaki görüşlerimi ifade edeceğim.

Tarihte Fransız-Ermeni ilişkilerinin başlangıcı, Fransızların Kudüs'ü ele geçirmek için düzenledikleri Haçlı seferlerine dayanır. Özellikle 16'ncı Yüzyıldan itibaren I. Fransuva'dan bu yana Anadolu topraklarındaki varlıklarını birtakım somut girişim ve örgütlenmelerle sürdürme gelmişlerdir.

Avrupa'daki güç mücadelesinde müttefik olarak Osmanlı'ya sığınan Fransa, Osmanlı devleti nezdindeki imtiyazlı konumunu, beş asır boyunca, hayır ve eğitim kurumları kurmak, Fransız dilini yaygınlaştırmak, dinî misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak suretiyle derinleştirmiştir. Bursa'dan Van'a, Trabzon'dan Mersin'e, Anadolu'nun her yerinde, özellikle demir yolları boyunca bir Fransız kurumuna rastlamadan seyahat etmek mümkün değildi.

Osmanlı devletinin zayıflaması, Avrupalı büyük güçlerin emperyalist ve sömürgeci politikalarını Anadolu'ya da taşımaları konusunda cesaret vermiştir. Başlangıçta, salt dinî amaç için kurulan kurum ve kuruluşlar, siyasi amaçlara hizmet eder bir fonksiyona dönüştürülmüştür. Bu çerçevede, gayrimüslim azınlığın Osmanlı devletinin aleyhine kullanılması önemli bir politika aracı haline gelmiştir. Fransa, Ermenileri Katolikleştirme faaliyetlerine 11'inci Yüzyılda başlamış ve XIV. Lui döneminde bu politikayı sistematik hale getirmiştir. Hatta, XIV. Lui Anadolu'daki Hristiyanları ve özellikle Ermenileri, Fransa'nın "Doğudaki halkı" olarak görmüştür ve böyle tarif etmiştir.

Fransa, Osmanlı devleti üzerine baskı kurmak suretiyle Ermenilerin 1830 yılında ayrı bir cemaat olarak statü verilmesini sağlamıştır. Fransa, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Hristiyanların hamisi konumuna gelmiş ve Katolikliğin gücü doğuda, özellikle Anadolu'da Fransa'nın nüfuzuyla eşdeğer kabul edilmiştir.

30 Ekim 1918 tarihinde, Mondros Ateşkes Anlaşmasının hemen arkasından, Fransızların, 1918 yılının Aralık ayında Fransız subayların emrinde ve Fransız üniformasıyla yerli Ermenilerden oluşan birliklerle Dört Yol ve Mersin'i, arkasından da Adana civarını işgale başlamışlardır.

Fransızlar, Anadolu'daki emperyalist emelleri gerçekleştirmede gözlerini hırs bürümüş Ermenilerden daha fedakar bir grup bulamamışlardır. Bu maksatla Fransızlar, Anadolu'daki nüfuz bölgelerini işgal etmek için, silahlı bir güç olarak Ermenileri kullanmakla kalmamış kilit bölgelerde onlara idari görevler de vermiştir. Mesela, o dönemdeki Trabzon Fransız Konsolosu bir Ermenidir.

Fransızlar, İngilizlerin çekildikleri bölgelere işgal kuvveti olarak Ermenileri göndermişlerdir. Ermenilerin, Türklerden intikam alma duygusuyla zulüm yaptıkları ortaya çıkınca bu politikanın faturasının Fransız Hükümetine çıkarılacağı konusunda Fransa uyarılmıştır. Çukurova bölgesini işgal için karaya çıkan Fransız birliklerinin sadece yüzde 10'u Fransız subaylarından müteşekkildi yüzde 90'ı ise Fransa'nın işgali altında bulunan Mısır'da Fransız Ordusu tarafından eğitilen doğu lejyonundan gelen Ermeni askerlerdi. Birliklere, yine Fransızlar tarafından silahlandırılan kamavorlar denilen Ermeni fedailer ve sivil Ermeniler de katılmıştır.

Fransızlar, Çukurova bölgesindeki mahalli memurları da Ermeniler arasından atamaktaydılar. Suriye ve Ermenistan yüksek komiseri, Ermenistan baş yöneticisi

gibi makamlar da ihdas edilmiş bu bölgedeki Fransız idari makamları ise Ermenistan-Fransız idarecileri olarak alınmaya başlanmıştır. Zamanla Ermenilerle Fransızların politikaları arasında nihai amaçlar bakımından farklılaşma ortaya çıkmış ve zaten problem de burada ortaya çıkmıştır. Fransızlar, kendi ordusu olmadığı için, Ermenileri silahlandırarak Türklere karşı kullanıyordu, Ermeniler ise Fransız üniforması ve bayrağı altında yaptıkları zulüm ve baskılarla Çukurova bölgesindeki Türkleri yerlerinden sürmek ve buralara Ermeni nüfusunu yerleştirmek suretiyle bir an önce Kilikya Ermeni Devletini kurmak istiyordu.

Fransızların bu bölge için önceliği daimi işgal değildi, zaten bunu yapacak güçleri de yoktu. Bu bölgedeki ekonomik menfaatlerinin korunması ve sürdürülmesi yeterliydi. Bunun için de, az maliyetli politikalar tercih etmek mümkündü. Fransızlar için bu bölgede bir Ermeni devletinin kurulması, katiyen kabul edilmiş bir şey değildi. Ermeni komitecileri, özellikle İkinci Meşrutiyetin ilanıyla gelen serbestlik ortamında, patrikhane ve derneklerini birer silah deposu haline getirmişlerdir. Komiteci Ermeni tedhişçileri, İstanbul'da oynatılan piyeslerde birer milli kahraman olarak gösteriliyor, piyes ve temsillerde sürekli Türklüğü tahkir edici şarkılar söylüyorlardı. 1909'da silah deposu haline getirdikleri Adana'da ilk isyan hareketini başlatmalarının sebebi ise, diğer şehirlerde çıkarılan isyan hareketleriyle elde edemedikleri Avrupa müdahalesini, denizden ulaşımın kolaylığı sebebiyle Çukurova'da sağlamaktı. Avrupalı devletler isyanı bahane ederek Mersin'e asker çıkaracaklar ve Çukurova bölgesini işgal edip, devlet kurmaları için Ermenilere vereceklerdi. Ermeni komitecileri, çevre vilayetlerden Ermenileri, özellikle silahlı eğitim almış olanları Adana'ya doldurdu. Bu şekilde, Adana'da Ermeni nüfusu on yıl içerisinde yüzde 40 artmıştır. 1916 yılında Kıbrıs'ta kurulan Ermeni lejyonunun en büyük silah kaynağı, Fransız ve İngiliz askerî birliklerinden gelen silahlardan başka, Kıbrıs Türklerinden müsadere edilerek alınan silahlardan oluşuyordu. Ermeni lejyonuna, Kıbrıslı Rumların da çok büyük lojistik desteği vardı. Savaş sırasında kendi askerlerinin çoğunu kaybeden Fransa, Çukurova bölgesini işgalde Ermeni lejyonunu kullanmıştır. Sağ kalan Müslümanlar, Çukurova bölgesinde sağ kalan Müslümanlar, toplu kıyıma uğramamak için civardaki dağlara kaçmış, bunu fırsat bilen Ermeni lejyonerleri, kaçanların evlerini ve dükkanlarını yağmaladıktan sonra, köyleri peş peşe ateşe vermişlerdir. Adana civarında "kaç kaç" olarak halk diline yerleşen ifade, bu hadiseyi anlatmaktadır. Bir büyük tarihçi, Fransız Ordusunda yer alan Ermenilerin durumunu şöyle izah etmektedir: Fransız Ordusunda yer alan Ermeni Lejyonu, Kilikya'da -yani, Çukurova'da- Fransa'ya, bütün düşmanlarının bile beceremeyeceği derin bir utancı yaşatmıştır. Ermeni lejyonunun Türklere karşı yaptığı zulüm, tecavüz ve tahkir, Fransız Ordusu için tarihî bir utanç levhasıdır. Ermeni lejyonu, yerli Ermeni halkını, Fransızların on-

ların zulmünü desteklediği yalanını söyleyerek, Türklere karşı kıskırtmış ve saldırtmıştır.

Suriye'deki Fransız Yüksek Komiseri Georges Picot, Ermenilerin Adana ve civarına toplanmalarını teşvik ediyordu; çünkü, Fransız Ordusunun kendilerine bu bölgede bir Türk devleti yerine Ermeni devleti kurmak için gereken himayeyi sağlayacağına söz vermişti. Fransızların ve Ermenilerin teşvik ve tehdidiyle, 120 bin Ermeni Çukurova bölgesine, Maraş ve Antep'e de 50 bin Ermeni sevk edilmiştir.

Fransa ile Türkiye arasında Ankara Anlaşmasının imzalandığı ve Fransızların çekilip gideceği haberi gelir gelmez, Ermenilerin çoğu, haklı olarak dehşete kapıldı.

Her ne kadar hem Fransızlar hem Türkler kendilerini koruyacaklarına dair söz vermiş de olsalar, Ermeniler o bölgede ortaya çıkan yeni koşullarda Fransız işgali ve Ermeni lejyonunun faaliyeti sonucu ailelerini, evlerini, malını mülkünü yitirmiş Türklerin öç almasından kaçamayacaklarını görüyorlardı.

Kilikya'yı boşaltmak zorunda kalmalarından ötürü, Fransa'dan yakınmak üzere, Avetis Aharonyan ve Osmanlı Devletinde Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Noradungyan, Fransa Başbakanı Aristide Briand'ı görmeye gittiklerinde asıl şikâyet eden Fransız Başkanı olmuştur.

Fransız Başkanı devamla: "Size söylemekten üzgünüm ama bana verilen malumata göre, Ermenilerin yığın yığın Kilikya'yı terk etmelerinde bazı meçhul kişilerin ve Komitacıların yaptığı gayretkeş propagandaları büyük ölçüde rolü olmuş. Sebebini asla anlayabilmiş değilim. Ama bu propaganda iki yönden Fransa'nın canını sıkmaktadır.

Birincisi, Ermenilerin Kilikya'dan kaçması 'Fransa Ermenileri koruyamadığı' anlamını içerdiğinden Fransa'nın itibarını kırmakta; ikincisi ise Ermenilerin Fransa'dan başka hamî bulamaması ve onların ihtiyacı ile ilgilenmenin yine Fransa'ya kalmasıdır.

Şimdi, size soruyorum, bu garip vaziyet daha ne kadar sürecek. Türklerin onlara bir zararı dokunmadı, sözlerini tuttular. Öyleyse, Kilikya'yı böyle yığın yığın terk etmeye ne lüzum var?"

19 Kasım 1921 Noradongyan Lord Curzon'a şöyle demiştir bu konuyla ilgili

olarak: “Kilikya halkı, o ülkenin kurtuluşu için Müttefik ordularının saflarında çarpışmış ve 150 000 Ermeni Müttefiklerin sözüne güvenip Kilikya’ya dönüş yapmıştır. Kilikya meselesinin böyle tek taraflı halledilmesi -yani, Türkiye ile Fransa arasında halledilmesi- Ermeni halkı için her bakımdan felakettir. Sevr Anlaşması üzerinde ısrar ediyoruz ve ısrar edeceğiz. O çöp kutusuna atılacak bir kâğıt parçası olmamalıdır.”

“...Yüksek Şura önündeki mesele artık Ermeni halkının selameti değil, fakat bize vaat edildiği üzere, Türk toprakları üzerinde ileride Kafkasya Ermenistan’ı ile birleşerek Birleşik Ermenistan olacak bir Ermeni Devletidir. Yüksek Şuranın ilgileneceği mesele Ermeni halkının selameti olmayıp, Ermeni devletini kurma güvenliğidir. Klikiya’nın Fransa tarafından Türkiye’ye teslim edilmesinin Sevr Anlaşmasına müstenit olduğunu buyurduğunuz cihetle, biz de aynı esasa müsteniden, Fransa’nın, Türkiye’nin elimizden aldığı toprakları bize barışçı yollardan iade etmeye gayret edeceğini umuyoruz.”

Fransız Başbakanı Briant üzüntülerini paylaştığını, ancak Klikiya’da yenildiği için evlatlarını ve servetini o bataklığa gömmeye devam edemeyeceğinden, Fransa için başka çıkar yol kalmamış olduğunu söyleyivermiştir.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; bütün bu tarihi gerçeklerden anladığımız, Fransızların Ermenilere tarihî bir borcu vardır. Emperyalist ve sömürgecilik dönemlerinde uygulamış oldukları acımasız dış politikasının bedelini şimdi ödemek zorunda kalmışlardır. Anadolu’da kendilerine bir Ermeni vatanı kurulması vaadiyle ve bu vaadin bir an önce gerçekleştirilmesi için Türk milletine karşı akıl almaz zulümler sergileyen Ermeni lejyonlarının devamı, şimdi de ucuz Fransız siyasetçilerini oy avcılığıyla rehin almıştır. Cumhuriyetin bir erdemlilik rejimi olduğunu öğrendiğimiz ve modernleşme ve aydınlanmayı birer evrensel değerler olarak kabul ettiğimiz ve bu değerleri samimi olarak paylaştığımız inandığımız Fransa’nın değerini ve onurunu, ne yazık ki, Fransız Meclisi koruyamamıştır. Bu, Volterleri, Zolaları, Sartreları yetiştirmiş olan Fransız milletine ve temsil ettiği düşünceye karşı yapılan en ağır aşağılamadır. Bu karardan sonra artık korkmalıyız, sadece biz değil herkes korkmalıdır. Fransa, bir karanlık girdaptadır ve bütün Avrupa’yı peşinden bu karanlığa çekmektedir. Masum bir milletin iftira ve karalamayla suçlu ilan edilmesi, bu iftira ve karalamanın varlığının bile araştırılmasının suç sayılması, suçluların masum ilan edilmesi demektir. Burada kurban edilen değer, erdemdir; burada kurban edilen, cumhuriyetin kendisidir; burada kurban edilen, insanlığın mahşerî vicdanıdır. Bu durumu izah etmek için kullanacağımız sıfatlar, “ikiyüzlülük”, “şarlatanlık” ya da “entelektüel terör” gibi, vicdanımızı ve

dimamızımızı rahatlatmayacaktır. Bir akıl tutulması, bir zihin kapanmasıyla alınan bu kararı alkışlayanlar, Fransa'nın şaşkınlığını ve zavallılığını alkışlamışlardır. Fransa'nın cumhuriyet kültürü, bir engizisyona dönüşmüştür. İnsafsız hüküm giyen Türkiye, 12 Ekim 2006 günü, adalet, eşitlik ve kardeşlik mücadelesinin dünya çapında yayılmasına önyak olmuş bir milletin meclisinde giyotine verilmiştir. Fransa'ya, gerçek anlamda bir cinayet işletilmiştir. Türk milletinin sessizliğini, bu olayı kabullenişe yormaları ayrı bir trajedidir. Adına "inkâr" dedikleri, adalet ve vicdan duvarını, yalan ve iftira balyozlarıyla çatlattıklarına inanıyorlar. Buradan, bu duvarın, haksızlığa uğramış bir milletin hakikati, inanç ve vicdan duvarı olduğunu haykırmak istiyorum.

Başta Devlet Başkanı Sayın Chirac olmak üzere, Fransa'nın her iki Meclisine ve bütün Fransız kamuoyuna sesleniyorum: Fransa'yı Fransa yapan değerler bunlar mıdır? Eğer niyetiniz Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini engellemekse, zaten Anayasa değişikliğiyle öyle bir imkânı elde etmiş durumdasınız. Bu banallige, aşağılık politikalara neden tevessül ediyorsunuz? Nihai aşamada Türkiye'nin tam üyeliğine Fransız halkı karar verecektir, halkın doğru karar vermesini neden karartıyorsunuz? Öte yandan, Türk milletinin onurunu ayaklar altına alan ağır bir iftira ve ithamı kabul etmeye zorlayarak, kendiliğinden vazgeçmesini mi istiyorsunuz? Böylece sizin için de maliyetsiz bir iş olsun istiyorsanız, sizden, bunun, Fransa Hükümetinin, Fransa Meclisinin ve Fransız milletine yakışan onurlu bir davranış olup olmadığını, lütfen, sorgulamanızı istiyorum. Onursuzca davranmakla, siz sadece kendi onurunuzu, Fransız milletinin onurunu alçaltmış olursunuz. Bu yasa ve bundan önceki sözde Ermeni soykırımını kabul eden yasa, Fransa'nın eski Avrupa zihniyetini ve bu zihniyetinin Avrupa'yı değil, artık Fransa'ya bile kılavuzluk edemeyecek kadar basiretsizlik ve çaresizlik içinde olduğunu, açık bir şekilde, dünyanın gözleri önüne sermiştir.

Evet, hiç kimse inkâr edemez ki, Fransızların Ermenilere tarihî diyet borcu vardır. Birinci Dünya Harbi'nden bitkin çıkmış Fransız Ordusunun Anadolu'yu işgale takati kalmamıştı. Bu görevi, onlar adına, Ermeni lejyonları ve gönüllü tedhiş örgütleri yaptı. Fransa'yla yapılan Ankara Anlaşması'yla Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Ermenilere vaat edilen topraklar teslim edilince Ermeniler ortada kaldı. Bu, emperyalizmin iki yüzlülüğü idi. Fransızlara güvenerek o kadar alçakça davrandılar ki, Türk milletine can ve mal emniyeti teminatı verildiği halde, bu topraklarda kalmaya yüzleri tutmadı ve çekilip gittiler.

Fransa'yı, bugün olduğu gibi dün de devamlı olarak bedel ödemeye zorlamıştır. Merak ediyorum, Fransa ilelebet bu yalan ve iftira tarikatına boyun mu

eğecektir? Bakın, Anadolu'yu işgal eden Fransız işgalci ordusu bile daha onurlu davrandı. Çukurova Bölgesi'nden çekildikten sonra Ermeni lejyonunu lağvetti ve mevcutları silahsızlandırarak, depolarına bekçi yaptı. Evet, Fransız ordusu onurunu ancak böyle kurtarabildi. Siz ise, aradan yüz yıl geçmesine rağmen, bu yalan ve iftiralara teslim olmakla Fransa'nın onurunu koruyamıyorsunuz. Sizin boyun eğişiniz cumhuriyetin yalana ve iftiraya teslimidir, cumhuriyetin bir erdem olarak artık al aşağı edildiğinin bir nişanesidir. Bu inkâr ve düşüş, Batı medeniyetinin de düşüşüdür. Fransa'nın herkesten çok bu medeniyete borcu vardır ve bu mirasa ihanet etme lüksü yoktur. Çünkü, varlığını Ermeni diasporasına değil bu medeniyete borçludur.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; Fransız Meclisinden çıkan bu Kanunun anlamı nedir? Kısacası, Fransa bununla neyi amaçlamaktadır? 12 Ekim 2006 tarihinde Fransa Meclisinde ne olmuştur? 29 Ocak 2001 tarihli sözde Ermeni soykırımının tanınmasına ilişkin Kanuna bazı maddeler eklemek suretiyle sözde soykırımı inkâr edenlerin cezalandırılması sağlanmıştır bu Kanunla.

Şimdi, Fransız Parlamentosunda Yasanın görüşülmesi sırasında yapılan konuşmalardan, bu Yasanın Fransız Parlamenterler tarafından ne tür gerekçelere dayandırıldığını sizlerle paylaşmak istiyorum.

Bu milletvekillerinden bazıları, bu Yasanın 2001 yılında çıkan ve sözde soykırımın varlığını kabul eden Yasayı tamamlar nitelikte olduğunu, Türkiye'nin Paris Başkonsolosunun davasının bu yüzden neticelenemediğini, Ermeni ve Türk halklarının barışmasına yardımcı olacağını ve Türk'lerin tarihleriyle yüzleşmesine fırsat vereceğini, Fransa'nın her zaman evrensel insan hakları ve değerlerinin savunucusu olması sebebiyle böyle bir kanunu çıkarmanın onun görevi olduğunu ve bu Yasanın insanlık için bir ilerleme teşkil edeceğini, Ferit Paşa Hükümetinin tanımamasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin tanımadığını, Fransa'nın tutumunu destekleyen Hollanda gibi hükümetlerin mevcudiyetinin Fransa'nın doğru bir şeyi yaptığını teyit ettiğini, soykırım Yasasının Fransa ile Ermenistan arasında dostluk ve dayanışma bağlarını teyit ettiğini, Fransa'nın sözde soykırımdan kurtulan Ermenileri topraklarında barındırdığını, ayrıca, Ermenilerin Fransız ordu saflarında Nazilere karşı savaşmış olmalarından dolayı da borçları bulunduğunu -yani, bu Fransızlar sürekli borçlu birilerine- ve bu statüyü hak ettiklerini ve bunun verilmesi gerektiğini, Türkiye'den gelen baskılara boyun eğilmemesi gerektiğini, 2001'de sözde soykırım Yasası geçtiğinde de baskı ve tehdidin konu edildiğini, ancak, Türkiye'nin bu kabullenmekten başka bir şey yapamadığını söylemişlerdir.

Düşünce özgürlüğü konusunda ise, düşünce özgürlüğünün inkârı kapsamadığını; yani, kanunla inkârı yasaklamanın doğru ve meşru olduğunu, Türkiye'nin bu konuda Fransa'ya ders verecek konumda olmadığını, önümüzde 301'inci madde varken ve bunun ikiyüzlülük olacağını belirtmişlerdir. Parlamentoların tarih yazmamaları konusunda ise, tarihin şimdi, bu Yasa'yla değil, 2001'de çıkan Yasa'yla yazıldığını ve tarihçilerin neticeyi ilan ettikten sonra Meclisin bunu tanıdığını, Yasa önerisinin bir seçim yatırımı olmadığını, amacın çağdaş Türkiye'yi karalamak olmadığını, Fransa'nın Ermenistan ve Türkiye'nin dostu olduğunu ve bu Yasa'nın toplumsal barış yasası olduğunu iddia etmektedirler.

Yasa önerisine karşı çıkan milletvekilleri ise özetle şu görüşleri savunmuşlardır: Sözde soykırımın olduğunu ve aksini cezalandırmanın gereksizliği ve yanlışlığı, Yasa'yla Türkiye ve Fransa arasındaki dostluk ve dayanışmanın zedeleneceğini, tarihin sübjektif olduğu ancak hakikatin objektif olduğunu, yasaların değişebilmesine karşın hakikatin değişmeyeceğini, Yasa önerisinin Anayasaya uygunluğu ve tarihçilerin bağımsızlığına aykırı olduğunu, sözde soykırımı tanıması için Türkiye'ye siyasi baskıdan başka bir yöntemin yanlış olacağını, tarihçilerin bu durumu ortaya koymak için, yani sözde soykırımın olduğunu, çalışmaya başladığını, neticelerin Türkiye tarafından da kabul edileceğinin taahhüt edildiğini, hatta, Türk aydınlarının, Fransa'yı Türkiye'ye benzetmemeleri için kendilerine çağrıda bulunduğunu, söz konusu aydınlara Fransa'nın tanıması için bir fırsat gerektiğini, yani aydınlarımızın bu işi kendilerinin halledeceğini, Türk milletine ve devletine sözde soykırımı kabul ettireceklerini taahhüt ettiklerini -bizim aydınlarımız da taahhüt etmişler bunu kabul ettireceklerini bize- zaten şiddeti ve nefrete teşviki cezalandıran bir yasanın Fransız mevzuatında mevcut olması sebebiyle bu Yasa'nın çıkarılmasının lüzumsuz olduğunu belirtmişlerdir.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; Fransız Meclisinde malum Yasa önerisinin görüşmeleri sırasında ortaya çıkan ifadelerden aldığımız mesajlar özetle şöyledir: Yasaya destek verenler bakımından, 2001'de kabul edilen Yasa gerçeğin kabulüdür. Gerçeğin inkârı cezalandırılmalıdır. Yani, bu şu demektir: Dünya'daki bütün gerçekler, mesela Yer çekimi kanunu, Dünya'nın dönmesi gibi, Fransız Meclisinden çıkarılacak kanunlarla tespit edilebilir, mevcut fizik kanunlarının aksini iddia edenler, ispatlasalar bile kabul edilemez, çünkü aksini ispatlamaya çalışmak ya da olabileceğini düşünmek cezayı gerektiren bir suçtur.

Kıymetli arkadaşlar, bu zihniyetin, Dünya dönüyor dediği için Galilei'yi cezalandıran zihniyetten daha geri olmadığına inanan bir Allah kulu var mı aramızda? Bu, bir saçmalama ya da akıl tutulması, bir zihin kapanması değildir de nedir? Umarım geçicidir, yoksa aydınlanma tam bir zifirî karanlığa doğru gitmektedir.

Bu yüzden, şu anda aramızda bulunan bir saygın diplomat kökenli milletvekili büyüğümüz, Fransız eğitimi almış olmaktan pişmanlık duyduğunu ifade etmek durumunda kalmıştır.

Peki, ya Fransız parlamenterlere ne demeliyiz? Demokrasi ve evrensel değerler adına, Türk ve Ermeni halklarına barış getireceklermiş; çünkü, arada diyalog yokmuş, zaten, inkar da aptallıkmış ve bizi tarihimizle yüzleştirmek istiyorlarmış.

Öncelikle sormak lazım, bu arkadaşların kaç tanesi Ermenilerin Azerî Türklere karşı daha dün denilecek kadar yakın bir geçmişte sistematik bir kıyım yaptığını ve hali hazırda Karabağ'da işgalci olarak bulunduğunu, Ermenistan'ın, Türkiye sınırlarını tanımadığını ve Kars Anlaşmasını her fırsatta delmeye çalıştığını biliyor.

Yine, Ermenilerin, Tarihçiler Komisyonunu çalıştırmaktan kaçtığını, Sayın Başbakanımızın gönderdiği mektuba herhangi bir olumlu cevap vermediğini, Fransızların ve Ermenilerin tarihle yüzleşmeye cesareti ve yüzünün hiç olmadığını buradan da hepimiz gördük zaten.

Doğru; Ermeni Milleti için bir sorumlulukları var Fransızların. Onlara Anadolu'da toprak vaat ederek, dokuz asırdır birlikte yaşayan iki milletin arasına kan soktular. Ortada bıraktıkları için de kucaklamak zorunda kaldılar. Fransız siyasetçiler, diasporayı ve Ermeni siyasi elitini Parlamentonun yüzde 18'i gibi bir azınlık oyuyla geçirdikleri utanç verici bir yasa ile diyet borcunu ödemeleri konusunda tatmin etmiş olabilirler, öyle de görünüyorlar.

Peki, Ermenistan'da yaşayan Ermeni halkı utanç verici bir antidemokratik siyasi rejim altında yaşamaktadır. Yüzde 50'si fakirlik sınırı altında yaşayan bu Ermeni halkının aylık düzenli gelire sahip olanlarının maaşı sadece 50 dolardır. Devletin emeklilerine ödediği para ise 14 dolardır. Nepotizmin devleti idare ettiği bir oligarşi mevcuttur.

Arkadaşlar, sizlere Avrupa Konseyinin siyasi pozitif ayrımcılık yapmış haliyle de olsa, Ermenistan raporunu okumanızı şiddetle tavsiye ediyorum. Mesela, demokrasi, adil seçimler, kadının durumu, çocukların satılması gibi.

Fransız parlamenterlere de tavsiye ediyorum gidip görmelerini Ermenistan'ı ve siyaset ve entelektüel camiasını esir alan bu çarpık anlayışın nasıl bir ortamın ürünü olduğunu görmeleri bakımından.

Ayrıca, bu milletvekilleri, Hollanda'da sözde soykırımı inkar eden Türklerin aday yapılmaması konusuna atıf yaparak kendi pozisyonlarının doğru olduğunu iddia etmektedirler. Bu hastalıklı ruh haline dur demenin zamanı gelmiştir. Öyleyse, Musevilere karşı uygulanan soykırım da Avrupa kültürünün bir parçası, Miloseviç'in yaptığı da, Ruanda'da olan da. O zaman, onları da örnek alsınlar. Bu anlayışın tarifi, bir "akıl tutulması"dır arkadaşlar, ırkçılığa teslim olmaktır. Sayın Chirac'ın Ermenistan ziyaretinde söylediği sözler de yasa önerisine destek bulmada kullanılmıştır. Tabii, başka bir saçmalık da, Ermeni Halkının Nazilerle mücadeleye katkısına minnetmiş. Sakın bu minnet, Türk Milletine karşı yürütülen mücadeleye karşı olmasın!..

Türkiye'nin hak ve adaletin yerine getirilmesi konusunda uyguladığı baskıyı da aleyhimize kullanmaktadırlar. Adaleti istemenin, bizim Avrupa Birliğine girmemizin hazır olmadığını gösterdiğini belirtiyorlar. Bu arkadaşlar, ya sömürge döneminin de çok geride kaldığını bilmiyorlar ya da bizi Fransız sömürgesi olan Kaledonya'yla karıştırıyorlar. Neden Kaledonya'da referanduma gidip, bağımsızlık isteklerine cevap verilmediğine gerekçeleri, gerçekten komik ve ilginçtir. Eğer şimdi Kaledonya'ya bağımsızlık için referandum yapılmasına müsaade ederlerse, Kaledonya Halkı Fransa'ya bağlı kalmayı tercih edermiş. Onları bağımsızlığa hazırlamak için, 2015 yılına kadar, bir siyasî bilinç geliştirme programı uyguluyorlarmış. Cezayir sorulduğunda da benzeri bir cevapla karşılaşsınız. Cezayir Halkı Fransız idaresini istiyormuş, bu siyasi isteğe karşı teröristler, isyancılar baş kaldırmış, bağımsızlık savaşının adı da buymuş. Son zamanlarda hakikat yürümeye ve gün yüzüne çıkmaya başlayınca da, hemen bir kanun çıkarmak suretiyle örtbas ettiler. Neydi bu kanun? 23 Şubat 2005 tarihli, "bundan böyle, tarih kitaplarında sömürgeciliğin iyi tarafları yazıla" diye emrolunmuştur.

Her Fransız devlet başkanı gibi, kendisini XIV. Louis yerine koyan Devlet Başkanı Sayın Chirac, kanunun tarihinden tam sekiz ay on üç gün sonra, 9 Kasım 2005'te, bu yasayı, yani, sömürgeciliğin iyi taraflarının yazılmasını emreden yasayı şu sözlerle eleştirmiştir: "Tarih, milletin birliği için bir anahtardır. Tarih yazımının, geçmişin yaralarını yeniden deşecek şekilde mevcut ayrılıkları körüklemesi kabul edilemez. Bizim cumhuriyetimizde resmi tarih yoktur. Tarihi yazmak, parlamentoların işi değildir; tarihi yazmak, tarihçilerin işidir." Peki, bunu ne zaman söylüyor Sayın Chirac? Ekim-Kasım 2005 tarihinde, yani Afrika kökenli gençler ortalığı yakıp yıkmaya başladığında. Biz bu yaklaşıma inanacak mıyız arkadaşlar? Bu bir ilkenin savunulması mı, yoksa Sarkozy'nin oy avcılığı için kaldırdığı fırtınayı yatıştırma siyaseti mi?

Nisan ayında Türklerin Fransa'da yaptığı yürüyüşü de eleştiriyorlar. Deveciyan Meclis konuşmasında ve diyor ki: "Türkiye, inkârcılığı ülkelerine ihraç etmekteymiş ve bu yasayla toplumsal barış sağlanacaktı!" Aslında, bu yasayla, adaletin ve hakkın Fransa topraklarında ses vermesini yasaklıyorlar. Fransa'yı bir karanlığa ve zulme hapsediyorlar ve Fransa'ya cinayet işletiyorlar. Böyle bir Fransa'nın kültürünü ve dilini kullanmaktan hicap duyanların sayısının artması tabii değil mi sizce de?

Peki, Fransız Meclisi, Fransa'nın onurunu zedelemekten, alçaltmaktan çekinmiyor; Fransız liderler liderlik yapma yerine manipüle edilmiş bir grubun kendilerine makam-mevki vermesi için, bizim savunma hakkımızı bile yasaklayarak, adaletsizliklerin en büyüğüyle cezalandırıyorlar. Zulmün üzerine taht kurup oturacaklar; çünkü, bu seçimleri bekliyorlar. Peki, Türk Milleti'ne bunu yapma cesaretini nereden alıyorlar? Hem Ermenistan hem Fransa Hükûmeti için, bu, hiç maliyeti olmayan, ama, getirisi akıl almaz derecede hayati olan bir politika demektir. Bu pervasızlığa karşı, onlara, maliyeti olan politikalar uygulamalıyız, hem hukuki hem siyasi ve hem ekonomik. Yeryüzündeki bütün Türkler bu haksızlığa karşı yürümeyi ve hatta hapse girmeyi göze almalıdır. Sayın Başbakanımız, Sarkozy'yle görüştüğünde, Sarkozy, bu adaletsizliği ve vicdansızlığı siyasi pazarlık konusu yapmıştır, ne yazık ki. Yani, konu hak, adalet, erdem değil; ne yazık ki, siyaset ve koltuktur.

İşte, arkadaşlar, şimdiki Fransa bu. Tartışma hürriyetine, araştırma hürriyetine, bilim hürriyetine inancınız yoksa ve yasaklanmışsanız, nasıl cumhuriyet, nasıl erdemli vatandaşlar olacaksınız. Pusula olmak yerine flama olmak da, kibirden dünyayı görmeyen, makam-mevki uğruna adalet ve doğruyu ve erdemliliği rafa kaldıran Fransız Meclisine yakışmış bu devirde.

Bütün bu yaşadıklarımız, bana, bundan yaklaşık yüz yıl önce Fransa'da vuku bulmuş meşhur Dreyfus olayını anımsattı. Fransız ordularının şerefini kurtarma adına, ırkçı bir yaklaşımla, kendi vatandaşı olan Alfred Dreyfus adında Musevi kökenli bir subayını Almanlara ajanlıkla suçlamış ve savunma hakkı vermeden cumhuriyetin fazilet ve erdemi, Fransız ordusunun şerefini kurtarmak için ömür boyu hapse mahkûm etmişlerdi. Bu haksızlığa ünlü edebiyatçı Emile Zola mektuplarıyla başkaldırmış ve sonunda onu da basın yasasıyla susturmuşlardır. O basın yasası da arkadaşlar, 1881 tarihli. Eğer biz sözde Ermeni soykırımını reddedersek bize karşı uygulanacak olan aynı yasadır, 1881 tarihli.

Son yıllarda peş peşe gelen bu çeşit hakikati örtmeye yönelik yasalar, karar-

lar, hakikatin yürüdüğü ve onların yalanlarını boğacağı en büyük delildir sevgili arkadaşlar. Ben de aynı şeyi tekrarlıyorum: Bu, işlemediğimiz bir suç bize zorla kabul ettirme politikası, bir çeşit bizim de onların kültüründe olan soykırım gibi günahları kabul etmemiz anlamına gelmektedir. Bu, bir vaftizdir.

Ben -Fransa'ya buradan Zola'nın sözleriyle ve Türk Milleti'ne- Zola'nın o dönemde uğramış olduğu adaletsizliği haykıran sözleriyle son vermek istiyorum. Zola diyor ki Le Figaro'da yayınlanan ilk mektubunda; mektubunun başında şöyle diyor: "Hakikat yürüyor, onu hiçbir şey durduramayacaktır." Ve bu mektubun başlayış cümlesiyle bitiş cümlesi aynı cümledir. Ben de aynı şeyi tekrarlıyorum: Hakikat yürüyor ve onu hiçbir şey durduramayacaktır.

Hepinizi en derin hürmetlerimle selamlıyorum. (AK Parti sıralarından alkışlar)

**T.B.M.M.'NİN 17 EKİM 2006 TARİHLİ OTURUMUNDA
DYP DENİZLİ MİLLETVEKİLİ
ÜMMET KANDOĞAN'IN KONUŞMASI**

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; sizleri saygıyla selamlıyorum.

Konuşmamın başlangıcında bir büyük üzüntümü dile getirmek istiyorum. Fransa Parlamentosunda 106 milletvekili tarafından kabul edildi; 577 kişilik Fransız Parlamentosunda 106 milletvekili “evet” verdi diye teselli bulmaya çalışırken, bugün Türkiye Büyük Millet Meclisinde şu sıraların boşluğunu gören Ermeniler ve Fransızlar ellerini ovuşturarak bu Meclis çalışmasını izliyor değerli milletvekilleri. (AK Parti sıralarından gürültüler)

Evet; biz Sayın Genel Başkanımızla beraber dört günden beri Almanya'daydık. Bu programa yetişebilmek için, Meclisin bu oturumuna yetişebilmek için, Sayın Genel Başkanımız, programını değiştirerek Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarına katılıyor. Şimdi, bu kadar önemli bir konunun görüşüldüğü bir Parlamentoda 106 milletvekilinin bile burada olmamasının hesabını, öncelikle milletvekilleri olarak bizlerin vermesi lazım, İktidar Partisinin, İktidar Grubunun vermesi lazım.

Bakanlar Kurulu sıralarına bakıyorum, sadece iki Sayın Bakan burada. Bugün, bu Parlamento böyle mi olması lazımdı değerli milletvekilleri? Eğer çok önemli bir mazereti olmadığı takdirde, Bakanlar Kurulu sıraları dolu olmalıydı, milletvekilleri sıraları dolu olmalıydı. Bu manzara, bugün, maalesef, yetmiş milyon insanı derinden üzmüştür ve bu Türkiye Büyük Millet Meclisindeki bu manzaradan dolayı da vatandaşlarımız büyük bir karamsarlığa düşmüştür.

Bakınız, 22 Mart 2006, siyasi parti temsilcileri olarak bizler, Ermeni iddiaları konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yayınlanacak bir bildiri taslağı üzerinde çalışma yaptık. Sayın Faruk Çelik imzaladı, Sayın Haluk Koç, Sayın Anavatan Partisi Grubundan Ömer Abuşoğlu ve Parlamentodan diğer siyasi parti temsilcileri imzaladı, 22 Mart.

Peki, ben, buradan soruyorum: Fransa Parlamentosuna mayıs ayında gelen,

ilk defa gelen o Kanun Tasarısı'ndan daha önce, bizler, Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak, bir metin hazırlamıştık gruplar ve siyasi parti temsilcileri olarak. Niçin bu hazırlanan metin Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine getirilmemiştir? Buradan soruyorum ilgililere: Niçin, kimden korktunuz, kimden endişe ediyorsunuz, niçin 22 Mart tarihinde hepimizin altını imzaladığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir kararı olarak çıkarma taahhüdünde bulunduğumuz bu metin niçin Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine getirilip Türkiye Büyük Millet Meclisinin ortak kararı olarak çıkarılmamıştır? Bunu, gelsinler, İktidar Partisi milletvekilleri, bunun altına imza atan Sayın Faruk Çelik gelsinler, bu kürsüden bunu dile getirsinler.

Değerli milletvekilleri, bakınız, biz, dört günden beri Almanya'dayız Sayın Genel Başkanımızla. Hükûmetimizin, iktidarımızın dış Türklerle ilgili olarak, Avrupa'da yaşayan vatandaşlarımızla ilgili olarak somut bir tek adım atmadığının delilini biraz sonra göstereceğim.

Geçen hafta Sayın Merkel buradaydı, televizyon ekranları karşısında gülcükler dağıtıyordu, çok olumlu görüşmelerden bahsediliyordu; ancak, bakınız, dün, Avrupa'da yayınlanan bir gazetemizin bir sayfasını getirdim size. Bakınız, "Anadilimize dokunmayın" Hessen eyaletinin Dezentbach kasabasında, anaokuluna -altını çizmek istiyorum- devam eden öğrencilerin ana dilleriyle konuşmasının yasaklandığıyla ilgili bir haber değerli milletvekilleri. Ne yaptınız bununla ilgili, Sayın Merkel'e ne söylediniz? Ne söylediniz Avrupa'daki vatandaşlarımızın problemleri, sıkıntılarıyla ilgili? Ve değerli milletvekilleri, bakınız, Sayın Merkel bir öneri de getiriyor; diyor ki önerisinde, bundan sonra eş durumundan dolayı Avrupa'ya gidecek olanlarla ilgili Türkiye'de bir kurs ve onun ardından da bir imtihan yapılmasıyla ilgili teklifle geliyor Türkiye'ye değerli milletvekilleri. Bizler hem içeride hem de dışarıda Türkiye'nin haklarını sonuna kadar savunmakta kararlı olmazsak, yetmiş milyon insan aynı düşünce etrafında kenetlenmezsek, beş-yüzelli milletvekili olarak burada tek bir yumruk, tek bir yürek olmazsak, bunun arkasından daha bir çok parlamentodan benzeri kararlar gelebilir.

Bilirsiniz, Nasrettin Hoca gece uyurken sakalından bir fare geçmesi nedeniyle ertesi gün sakalını kesiyor. "Niye kestini?" diye soranlara da, "Yol olur diye korktum da onun için kestim."

Değerli milletvekilleri, bakınız, elimde bir liste var. Onsekiz ülke Ermeni, sözde Ermeni soykırımıyla ilgili parlamentodan karar almış, bakıyorum tarihlerine: -çoğunluğu bu iktidar döneminde- İsviçre 2003, Slovakya 2004, Polonya 2005,

Hollanda 2004, Almanya 2005, Venezüella 2005, Litvanya 2006 ve daha önceden karar almış olan bazı ülkeler de 2004, 2005'te benzeri kararları tekrarlamışlar.

Değerli milletvekilleri, ben Sayın Dışişleri Bakanını dinledim, Allah aşkına bu Tasarı'dan önce ne yaptıklarıyla ilgili bir tek cümle söyleyebildi mi Sayın Dışişleri Bakanı? Ne yaptınız Sayın Bakanım? Bu Tasarı'nın Fransa Parlamentosundan geçmemesi için hangi çalışmalar içerisine girdiniz veya bundan sonrasında ilgili somut hangi önerileri getirdiniz? Ne yapacaksınız bundan sonra ve önümüzdeki yıllarda diğer parlamentolardan da aynı kararlar çıkmaya başlarsa bununla ilgili bir ön hazırlığınız var mı, bir alt yapı çalışmanız var mı?

Bakınız, Ermeniler 2015 yılı için şimdiden kollarını sıvadılar hazırlıklar yapıyorlar. 2015 yılını bütün dünyada çok büyük gövde gösterileriyle değerlendirmek için hazırlıklar yapıyorlar. Şimdiden uyarıyorum, bugün 2006 daha çok var denebilir, ama 2015 yılı göz açıp kapayıncaya kadar geçer; o nedenle, Hükûmetin bu noktada son derece duyarlı olması lazım. Getirecekleri önerilerle ilgili olarak bizler Doğru Yol Partisi olarak sonuna kadar kendilerine destek olacağımızı huzurlarınızda ifade etmek istiyorum.

İNSANLIĞA KARŞI SUÇLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ (İKSAREN) YAYIN İLKELERİ

A. Genel Kurallar

1. İKSAREN tarafından yayınlanan dergilerde yayınlanacak yazılar;
 - Objektif ve orijinal olup araştırmaya dayanmalıdır.
 - Bilimsel metotlarla kaleme alınmış olmalıdır
2. Her hangi bir yazının yayınlanıp yayınlanmamasına yazı kurulu karar verir.
3. Yazı kurulunun onayından geçen çalışmalar hakemlere gönderilir ve sonuçlarına göre değerlendirme yapılır.
4. Çalışmalar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.
5. Yazılardaki fikir ve değerlendirmeler yazarlara aittir ve aksi belirtilmediği sürece İKSAREN'in görüşlerini yansıtmaz. Bütün hukuki sorumluluk yazara aittir.
6. Yayınlanmış yazıların telif hakları İKSAREN'e aittir.
7. Teslim edilen makalelerin dergi format ve kurallarına uygunluğunu sağlamak yazarların sorumluluğundadır.
8. Yazarlar yazılarında T.C. Başbakanlık, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenmiş olan yürürlükteki imlâ kılavuzunu (<http://www.tdk.gov.tr>) esas almak durumundadırlar.

B. Biçimsel Kurallar

1. Yazılar, Times New Roman yazı karakteriyle, 1,5 aralık ve 12 punto ile yazılmalıdır.
2. Başlıklar 14 punto ve koyu, büyük harf, ara başlıklar ise küçük harf 12 punto ve koyu olmalıdır.
3. Yazıların Microsoft Word yazılım programında kaydedilmiş olması gerekmektedir.
4. Yazılar asgari 5000 ve azami 10000 kelimeyle sayfayla sınırlandırılmalıdır.
5. Yazılar, Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış 200 kelimeyi aşmayan özet, İngilizce'ye tercüme edilmiş başlık ve Türkçe ve İngilizce beş anahtar kelimeyle beraber gönderilmelidir.
6. Yazar adı, sağ köşeye, italik koyu, 12 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi belirtilmelidir.
7. Alıntılar, atıflar, metin içinde dipnot şeklinde numaralandırılarak verilmeli ve ayrıca, yazı sonunda, "Kaynaklar" başlığı adı altında, alfabetik düzende (soy isim, isim sırası gözetilerek) tam künye halinde sıralanmalıdır.

8. Dipnot yazımında uyulacak kurallar ekte kutucuk içinde, “Dipnot Yazım Kuralları” başlığı altında, detaylı bir şekilde verilmekte olup; yazarların bu düzene (<http://www.iksaren.org>) uymaları beklenmektedir.

DİPNOT YAZIM KURALLARI

A. KİTAP

- Kitap, Tek Yazar:

John Smith, *Kitap Adı*, New York: New York Publishing, 1999, s. 100.

- Kitap, İki Yazar:

John Smith ve Mary Jones, *Kitap Adı*, New York: New York Publishing, 1999, ss. 100-102.

- Kitap, Üç Yazar:

John Smith, Mary Jones ve Graham Fuller, *Kitap Adı*, New York: New York Publishing, 1999, ss. 100-102.

- Kitap, Üç Yazardan Fazla:

John Smith *et al.*, *Kitap Adı*, New York: New York Publishing, 1999, ss. 100-102.

- Kitap, Yazar Adı Olarak Bir Kurum Verilmiş İse:

Devlet Planlama Teşkilatı, *Yeni Strateji İle 3. Beş yıllık Kalkınma Planı*, Ankara: NEC., 1973, ss. 40-65.

- Çeviri Kitaplar:

J. M. Albertini, *Ekonomik Sistemler. Uygulamada Kapitalizm ve Sosyalizm*, Çev. Cafer Unay, Bursa: Uludağ Üniversitesi yayını, 1990, s.7.

- Birden Fazla Baskı Yapan Kitaplar:

Sadun Aren, *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*, 9.b., Ankara: Ankara Savaş Yayınları, 1989, s.8.

- Yazar veya Editör Adı Bulunmayan Kitap ve Makaleler:

Merriam-Websters Collegiate Dictionary, 10. Baskı, Springfield: Merriam-Webster, 1993, ss. 100-102.

- İkinci Kaynaktan Alıntı:

Ziya Kaya, *Kitap adı*, Ankara: Onur Yayınları, 1995, s. 24'den G. Fuller, “Eu-

rasia in the World Politics”, *Foreign Affairs*, Cilt 10, Sayı 3, Haziran 2000, s. 44.

- Birden Fazla Ciltten Oluşan Yayınlar

David Daiches, *A Critical History of English Literature*, 2.b., New York: Ronald, 1970, 2. Cilt, ss. 538- 539.

B. MAKALE

- Derleme Kitaplarda Makale

John Smith, “Makale Adı”, Mary Jones, Der., *Kitap Adı*, New York: New York, Publishing, 1999, ss. 100-102.

- Dergilerde Yazarı Belli Olan Makale

John Smith, “Makale Adı”, *Dergi Adı*, Cilt 10, Sayı 7, Mayıs 1990, s. 8.

- Dergilerde Yazarı Belli Olmayan Makale

“Makale Adı”, *Dergi Adı*, Cilt 10, Sayı 7, Mayıs 1990, s. 8.

- Günlük Gazetelerden Alınmış Makaleler

Jane Brody, “Turmoil Beneath the Calm”, *New York Times*, 26 Haziran 1983, s. 3.

- İnternet Dergisinde Makale

John Smith, “Makale Adı”, *Dergi Adı*, Cilt 10, Sayı 7, 14 Mayıs 2004, <http://www.internet.com/abc/nbc>, ss. 100-101.

C. RAPOR

- Yazarı Belli Olan Rapor

Kemal Unat, *Raporun adı*, Washington, U.S. Government Printing Office, 1995, s. 8.

- Yazarı Belli Olmayan Rapor

Annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution for the Year Ending June 30, 1992, Washington, U.S. Government Printing Office, 1993, s. 28.

- Bir Kurum, Firma Ya Da Enstitünün Yazarı Olduğu Rapor

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükmeler*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1990, s. 33.

D. ANSİKLOPEDİ MADDESİ

John Bergmann, "Relativity", *The New Encyclopedia Britannica*, Cilt. 10, Chicago: Encyclopedia Britannica, 1993, ss. 501- 508.

E. TEZLER

Yayınlanmamış Tezlerin başlıkları için *italic* kullanılmayacaktır.
K.E. Wrightson, "The Puritan Reformation of Manners, with Special Reference to the Countries of Lancashire and Essex 1640-1660", yayımlanmamış doktora tezi, Cambridge University, 1974, 2. Bölüm, s.36.

F. KİTAP, FİLM TELEVİZYON PROGRAMI VB. DEĞERLENDİRMELERİ/ ELEŞTİRİLER

John Smith, "Exposing the Self-Knowledge Myth", *Contemporary Psychology*, Cilt. 10, No. 7, Haziran, 2004, s. 12.

Jane Brody, "Heart Attacks: Turmoil Beneath the Calm", 60 Minutes, *NBC*, 26 Haziran 1983.

G. İNTERNET

- Kamu Kurumlarının İnternet Sayfaları

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, "Türkiye Ukrayna Anlaşması", <http://www.mfa.gov.tr/turkce/group/ikili/11.htm>

- Süreli Olmayan İnternet Yayınları (örn., Web sayfası, Raporlar)

John Smith, "Makale Adı", 14 Mayıs 2004, <http://www.internet.com/basim/mdhn/htm>, s. 12.

- İnternet Dergisinde Makale

John Smith, "Makale Adı." *Dergi Adı*, Cilt. 10, Sayı 7, 14 Mayıs 2004. <http://www.internet.com/abc/nbc>. (31 Temmuz 2006).

- E-Posta Yoluyla Tartışma Gruplarına, Forumlara Vb. Gönderilen Mesajlar

John Smith, "New Inventions in the Cyberworld of Toylandia", (Mesaj: 25), 23 Nisan 1999. <http://groups.earthlink.com/forum/messages/00025.html>. (31 Temmuz 2006)

H. KONFERANSLARDA SUNULAN TEBLİĞLER

John Smith, "Microcomputers and the Business Writing Classroom", *Midwest Regional Konferansı*, Milwaukee: Association for Business Communication, 18 Nisan 1998, s. 14

I. BROŞÜR

The Great Falls in Perspective, New York: Tailor Publishing, 1982, ss. 11- 21.

İ. RESMÎ YAYINLAR

United Nations, Economic Commission for Africa, *Industrial Growth in Africa*, New York: United Nations, 1963, ss. 4- 6

J. MEKTUPLAR

William Makepeace Thackeray, "To George Henry Lewes", (6 Mart 1848), mektup 452, *Letters and Private Papers of William Makepeace Thackeray*, Der. Gordon N. Ray, 4 Cilt, Cambridge, Harvard University Press, 1946, 2. Cilt, ss. 353-354.

K. RÖPORTAJ

- Kitapta Basılmış

Federico Fellini, "The Long Interview: Juliet of Spirits", Der. Tullio Kezich, *Kitap Adı*, New York: Ballantine, 1966, s. 56.

- Radyo TV'de Çıkmış

Suzanne Gordon, "Interview, All things Considered", *National Public Radio*, New York, 1 Nisan 1983.

- Kişisel Röportaj

Kişisel Röportaj, isim (metinde eğer isim belirtilmemişse kiminle yapıldığı), Ankara: 27 Nisan 1983.

L. HARİTALAR VE ŞEMALAR

Canada, Harita, Chicago: Rand, 1983.

Grammar and Punctuation, Şema, Grand Haven: School Zone, 1980.

M. KARİKATÜRLER VE FOTOĞRAFLAR

Charles Shulz, "Peanuts", Karikatür, *Star Ledge*, 4 Eylül 1980, s. 72.

N. AYNI KAYNAĞA İKİNCİ VE DAHA SONRAKİ BAŞVURULAR

Bu durumda her hangi bir kısaltma (ibid, age, agm...vb) kullanmak yerine çalışma başlığının ilk iki kelimesi ve üç nokta konulmalıdır. Şayet çalışmanın başlığı dört kelimedenden kısa ise her dipnotta aynen verilmelidir.

John Bradley, *The Evolution of the International Criminal Court*, New York: New York Publishing, 1999, s. 100.

John Bradley, *The Evolution...*, s.101.

www.iksaren.org